

Düşünce ve Kuram Dergisi *Sayı 18*

Demokratik Modernite
Üç Aylık Düşünce ve Kuram Dergisi Yerel Süreli Yayın

Sayı:18 / Ekim-Kasım-Aralık- 2016
ISSN: 2147-1703

Roza Yayınları Adına Sahibi *Emine Caynak*
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü *Şerafettin Yıldız*

Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması
yayın kurulunun kararına bağlıdır.

Kapak Resmi *Meral Geylanî*

Abonelik Koşulları
Yıllık Abonelik Bedeli: 40 TL
Yurtdışı Abonelik Bedeli: 50 Euro
Türkiye İş Bankası Çarşı-Bağcılar Şubesi / Emine Caynak
Hesap No: 1291 0551 408
IBAN: TR 78 0006 4000 0011 2910 5514 08

Basım Yeri
Gün Matbaacılık Reklam Film Bas. Yay. San. Tic. Ltd. Şti.
Beşyol Mahallesi Akasya Sok. No: 23/A Küçükçekmece / İstanbul
Tel: 0212 580 63 81

editor@demokratikmodernite.org
demokratikmodernite@gmail.com

Roza Yayınları
Asmalımescit mah. İstiklal cad. No: 174 Kat:5 Aktarhan-Beyoğlu/İstanbul

Tel: 0212 256 57 69

www.demokratikmodernite.org

/dmodernite.twitter /dmodernite

İçindekiler

Zafer, Hakikatin Özü Olan Sosyalizmindir

Editör editor@demokratikmodernite.org

Marksist paradıgmada var olan kimi sorunlardan ötürü, paradigmaya dair tartışmalar yürütülmektedir. Biz de bu sayımızda Marksist kuramda yaşanan tıkanıklıklar ve çözüm arayışlarını ele alacağız. Başta SSCB olmak üzere ulusal bağımsızlık mücadeleri, dünya işçi sınıfı hareketlerinde; 1990 yılarının başından itibaren çözülme ve dağılmanın yaşanması ile birlikte tıkanıklık iyice açığa çıkıp netleşmiş oldu. Burada bahsedilen hareketlerin hemen hemen hepsi Marksist kurama dayalı gelişmişlerdir. Pratikte yaşanan problemlili durumlar kuramsal boyutun tartışmalarınun ve arayışlarının daha da ivme kazanmasına yol açtı.

Kuşkusuz 150 yılı aşan Marksizm düşüncesi ve pratiği yerküremizdeki bütün insanlığı derinden etkilemiş, özellikle de ezilen, dıştalanan, aşağılanan, toplumsal kesimlerin bir kurtuluş ve özgürlük arayışına cevap olmaya çalışmıştır. Ancak 70 yıllık uygulama sonucu, Sovyetlerin dağılmasıylayla birlikte de görülmüştür ki; iktidar ve devlet egemenliği altında çok katı bir bürokratizm ve ulus-devlet paradigmasından başka bir sonuç açığa çıkmamıştır. Marksizm veya bilimsel sosyalizmin iddiası olan "sosyalist devlet" diye ifadelendirilen bir ara dönem ile komünizme ulaşılacağı tezinin gerçekleşmediği anlaşılmıştır.

Marksizmin, kapitalizm ve onun egemeni olduğu ileri sürülen burjuva sınıfının korkulu rüyası olduğu ve onu her an yer küre üzerinde tasfiye edebileceği ve insanlığa özgürlüğü müjdeleyeceği anlar beklenirken yapı, çok kötü bir tarzda dağılmış, umut yerini çok derin bir umutsuzluğa terk etmiştir. Halbuki bu zaman içerisinde bilimsel sosyalizm için büyük fedakarlıklar yapılmış, kahramanlıklar ortaya konulmuştur. Özgürlük umudu, sömürü ve baskıdan kurtuluş hayalleri yerini karamsarlığa bırakmıştır.

Bu gelişmeler, emperyalizm ve kapitalizmin kendi zaferini ilan etmeye götürmüştür. Kapitalizm, karşısında tarihi yazabilecek bir düşüncenin, paradigmanın kalmadığını, dolayısıyla kendisinin sonul olduğunu iddia ederek tarihin sonununun geldiğini ilan etmiştir. "Yeni bir özgürlük paradigması olmadığına göre kapitalizm koşullarında yaşamanın vazgeçilmez olduğunu ve herkes kaderine razı olması gerektiğini" söylemiştir. "Liberal ideolojinin yaşam esaslarına göre yaşamaktan başka bir alternatif bulunmamaktadır," denilerek insanlığın kaderine razı olması öğütlendi ve bunun demogojisi yapıldı, hala da yapılıyor.

Emperyalizm, onun bölgeler ve ülkeler düzeyinde işbirlikçi ulus-devlet yapıları kendini toplumlara dayatılarak boyun eğdirme ve teslim olmaktan başka seçeneğinin olmadığı söylendi. Kapitalist modernitenin ayaklarından biri olan ulus-devlet, varoluş anından itibaren tam bir asalak gaspçı olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde daha da sersemleşerek zehrini toplumun en kılcal damarlarına kadar dağıtmayı hedeflemektedir. Nedeni, karşısında direnebilecek bir toplumsal kesimin kalmadığı düşüncesine sahip olmasından kaynağını almaktadır. Bunun için kendisini zirvede konuşturmaktadır. "Marksizmin veya bilimsel sosyalizmin iflas ettiği, kapitalizm karşısında yenilgiye uğradığı, bu yüzden yeniden bir çıkış yapma olasılığı kalmadığı" düşüncesi onları pervasızca toplum hakikatine saldırma dönemine yönlendirmiş oldu. Günümüzde yaşanan yozlaşma, aşırı tüketim hastalığı, kentlerin hormanal şişkinliği, savaş ve çatışmalı durum, emperyal sistem ve onun yerli işbirlikçilerinin taşıdığı yada kanaat getirdiği "sosyalizmin bittiği" inancına adeta mutlak bir doğruymuş gibi inanmalarından kaynağını

almaktadır. Kapitalist ideolog ve teorisyenler de bu iddiaya yönelik yoğunca propagandaya dayalı bir çalışma yürütmektedirler. Başta üniversiteler olmak üzere basın-yayın gibi ellerinde tuttukları düşünce üretim ve iletişim oluşumlarıyla insanlığı bir özel savaşın girdabına sürüklenmekte ve inançsızlığı toplumun en küçük hücresine kadar yayarak direnmesiz bir tabloyu hayal etmektedir. Özellikle de Ortadoğu'daki kaos durumu bu gerçeği en çarpıcı bir şekilde yansıtmaktadır.

"Sosyalizm bitip toplumsal gerçekliğin özgürlük arayışının sonuna gelindiği" düşüncesi yeryüzü egemenlerinin dayandıkları ve bir gerçekmiş gibi yansıtmaya çalıştıkları durum gerçekten böyle midir? Sosyalizm biter mi? Sosyalizmin bitmesi demek, insanlığın özgürlük arayışının artık hiç olmayacağı iddiasını kabullenmek anlamına gelir. Sosyalizmin bitmesi demek toplumsal hakikatin tükenmesi anlamına gelmektedir. Ki bu iddia da saçma sapan bir iddia olarak ortada kalmaya mahkumdur. Zira insan özünün belki de tek değişmezi toplumsal hakikatin oluşumuyla birlikte hep özgürlük arayışını sürdürmesi olmuştur, olmaya da devam edecektir. Özgürlük arayışının sonlandığını iddia etmek aslında insanlığın sonunun da geldiğini varsaymak olacaktır ki, bunun da mümkün olamayacağı izaha gerek duymayacak düzeyde çarpıcı bir gerçektir. Toplumsal hakikat oluşum ve gelişim diyalektiği hep özgürlüğe dönük olmuştur. İktidar ve devletin bu gerçeği saptırma çabalarına rağmen özgürlük arayışı hiç sönmemiş ve sönmeyecek bir volkan gibi hep özgürlük alevlerini püskürtmeye devam edecektir. Bir volkanda bazen alev püskürtmesi yavaşlayabilir. Hatta sönmüş gibi haller de görülebilir. Ancak bu onun lav püskürtmeyeceği anlamına gelmeyecektir. Biriktirecek, çoğaltacak, farklılaştıracak ve akışını sürdürecektir. Toplumsal hakikat böyle bir gerçekliktir. Şüphesiz ki sosyalizm her zamankinden daha diridir.

"Kapitalizmin yer küreye hakim olduğu" savı görecelidir ve varlık sürdürmesi toplumsal hakikat karşısında mümkün değildir. İnsan olmak sosyalist olmaktır, toplumiçi olmaktır. Toplumdışılık hayvanlaşmaya özdeştir çünkü. Bakıldığında görülecektir ki; genelde iktidar ve devlet özelde ise kapitalizm anti-toplumdur. Yani anti-insandır. İnsanlığı hayvanlaşma derekesine düşürme hamlesidir kapitalizm. İnsanlık buna karşı elbette direnip özgürleşmenin arayışında olacaktır. Şüphesiz ki Marksizm de 150 yıl insanlığın bu özgürlük arayışının sürdürücüsü olmuş, insanlığa büyük değerler katmıştır.

Sovyet deneyimi çözülmüş olsa da geriye insanlığa ders alınabilecek eksik, yetersiz kuramsal ve pratikte içine düşüldüğü handikaplarda sonuç çıkaracak dersler bırakmıştır. Bu dersler bile büyük bir değerdir. Özgürlük arayışı sürecekse -ki sürecektir-, arayışın sürdürüldüğü yolda komünal hareketler incelenmeli ve derslerinden sonuç çıkarılıdır. Bunların gerekliliğiyle birlikte özellikle de Marksizmden güncel olması itibariyle de en fazla yararlanılabilecek hakikatlerle doludur. Bu anlamda "Sosyalizmin bittiği, tarihin sonunun geldiği" tezinin çoktan iflas ettiğini, içinin boş kof olduğunu anlamak için Ortadoğu'da Kürdistan'da yaşananlarla kabaca bir göz atmakla bile yeterlidir. Kapitalizmin kriz ve kaosunun en yoğun yaşandığı saha bölgemiz ve Kürdistan olmaktadır. 3. Dünya Savaşı bu zeminde sürmektedir. Buna rağmen dünya adeta kendi köklerinin üzerinde Ortadoğu'da yeniden yukseliyor. İnsanlığın özgürlük umudu Kürdistan'da canlanıyor, filizleniyor ve boy atıyor. Zira kaybedilen şey kaybedilen yerde aranır ve bulunur. İnsanlık hakikati Kuzey Mezopotamya'da yani Kürdistan'da oluştu. Gelişip büyüdü. Ancak beş bin yıllık iktidar ve devlet hakimiyeti bu varlığı kaybettirme savaşımı yürüttü. Bunlara rağmen kaybedilemedi. Toplumsal oluşumun özünü oluşturan kadın hakikati etrafında insanlığın özgürlük yürüyüşü yükselerek devam ediyor. Rojava bunun en somut örneğidir. Bütün saldırılara rağmen kaybetmeye riskiyle karşı karşıya olan toplumsal hakikat kaybedildiği yerde bulunmuştur. Hiçbir saldırı ve demogoji bu yürüyüşü durdurma kuvvetinde değildir. Çünkü bu yürüyüş kaynağını tarihin başlangıcından alan, Marksizm'le buluşan ve onları yeni koşullarda yeniden buluşturan kavramsal ve kuramsal bir çerçeveye ulaştıran, demokratik uygarlık manifestosuyla güçlerini insanlığın Ana-nehrinde harekete geçmiştir. Tükenen sosyalizm değil, kapitalizm olacaktır!

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kapitalizmin Döl Yatağı: Ziggurat

Abdullah Öcalan

Mitolojik çağlardan başlayan, tek tanrılı dinlerle ve metafizik felsefe ile daha da karmaşık, karışık hale gelen, pozitif bilim ile iyice kördüğümler bağlayan sosyal olguya ilişkin kavram, varsayım ve teoriler olup biteni izah etmekte sadece yetersiz kalmayıp büyük yanlışlıklarla da dolu kılındılar. İnsanlığın kapitalizm gibi en kanlı ve sömürülü bir döneminin hakim hale gelmesinde bu sosyal olgu izahlarının belirleyici etkisi vardır. İnsanlık eğer öz varlık biçimi olan toplumsallığı doğru çözümlemezse sonu açık ki dinozorluktur. İki büyük savaştan sonra sosyal bilimcilerde her ne kadar bir yenilik arayışı varsa da, bunlar çok sınırlı bazı doğruları tespit etmekten öteye gitmeyen cılız çabalardır. Marksizm gibi en iddialı ekoller bile sınırlı çözüm katkıları yanında özellikle adına hareket ettikleri ezilen ve sömürülenler dünyasını yeni bir dogma ve siyaset anlayışına bağlayıp hakim toplumsal sistemin bir yedeği kılmaktan öteye rol oynayamamıştır. Daha doğrusu idealini gerçekleştirememiştir.

Benim için açıktır: Kapitalist modernitenin asıl gücü ne parasından ne de silahından kaynaklanmakta; sonuncusu ve en güçlüsü olan sosyalist ütopya da dahil, tüm ütopyaları her renge bürünen ve en değme sihirbaza taş çıkartan kendi liberalizminde boğması onun asıl gücünü oluşturmaktadır. Tüm insanlık ütopyalarını kendi liberalizminde nasıl boğduğu çözümlenmedikçe, en benim diyen düşünce ekolü bile kapitalizmle mücadele şurada kalsın, onun en iyisinden bir hizmetkârı olmaktan kurtulamaz. Marx kadar kapitali kapsamlı çözümleyen olmamış, çok az kişi Lenin kadar devlet ve devrim üzerinde yoğunlaşmıştır. Ama bugün açığa çıkmıştır ki, çok zıddı geçinse de Marksist-Leninist gelenek kapitalizme azımsanmayacak düzeyde materyal ve anlam hediye etmiştir. Çünkü yine tarihin farklı algılar toplamı olan iradelerimizin beklentilerinin ötesinde sonuçlar doğurması çokça rastlanan bir durumdur. Bunu bir kader ve kaçınılmaz bir diyalektik ilişki olarak belirtmiyorum. Tersine, özgürlük ütopyaları üzerinde daha yoğunca durulması gerekir diye bir sonuç çıkarıyorum.

Sisteme karşıt düşünceler içinde gittikçe yükselen akım Marksizmdi. Karl Marx ve Friedrich Engels kendi düşünce yapılarından önceki muhalif akımlara "ütopik sosyalistler" der; kapitalizmin hakim üretim biçimi haline gelmemiş olmasının bunda temel rol oynadığını belirtirler. Düşünce sistemleri katı bir ekonomik determinizme bağlılığıyla diğerlerinden farkını koyar; Hegel'in diyalektik düşünme sistemini esas almakla birlikte, onu baş aşağılıktan ayağı üstüne diktiklerini iddia ederler. İngiliz ekonomi politiğini ve Fransız ütopik sosyalizmini diğer temel esin kaynakları olarak belirtirler. Tabii Almanya'nın payına düşen felsefi esinlenmedir. Kendi dönemleri için güçlü bir sentezi yakaladıkları açıktır. Sistemli bir toplum karşılarında zaferini yaşarken, buna karşı muhalefeti böylesine sistemli oluşturmak, gerçekten öngörü ve sorumluluk duygusu yüksek bir çabadır. Çabalarının ilk ürünü "Komünist Manifesto"dur. Adeta bir parti programı gibidir. Zaten kısa bir süre içinde komünistliğin (partisinin) programı olarak ilan edilir. K. Marx ve F. Engels kendilerini diğer sosyalistlerden ayırt etmek için "bilimsel sosyalist" olarak vasıflandırırlar.

Marx ve Engels'in Ütopyacılara karşı tavrıyla Muhammed'in Museviler ve İsevilere hatta Sabîlere (tek tanrı inancına bağlı bir grup) karşı tavrı benzerdir. Onlar, hakiki sosyalizmi Ütopik Sosyalizmden ayıklarken; Muhammed'in kendisi, zamanaşımına uğramış İbrahimî gelenekleri güncelleştirerek hâkikatleştirmiştir. Diğer bir deyişle kendi daha gerçekçi dinsel

yorumunu yapmıştır. Kuran ve hadisler hazır olup eldedir; ideolojik ve siyasi bir program kadar yeni bir ahlâkı da yoğunca vaaz ederler. Ekonomik ilkeleri de vardır. Hatta savaş yasalarını bile yeniden düzenlemiştir.

Marx ve ekolü, ekonomik çözümlemeyle toplum, tarih, sanat, hukuk ve hatta dini açıklayabileceklerini sanıyorlardı. Şüphesiz tüm toplumsal kurumlar, bir vücudun dokuları misali birbirini etkilerler. Ama sahamız toplumsallık olunca her şey değişir. İnsan zihninin icat ettiği kuruluşlar olan toplumsal kurumlar, biyolojik doku gibi değiller. Hatta insan vücudundaki doku gibi de değiller. İnsan zihni, toplumsal ortamda sürekli anlam ve irade üreten patlama halindeki bir yanardağa benzer. Başka canlı türlerinde bunun bir eşi yoktur. Fizik olaylarıyla bazı ortaklıkları ise belki de kuantum dünyasında düşünülebilir. Unutmayalım, insan zihninin kendisi kuantum düzeninde çalışır. Maddi dünya (toplumsal ekonomik yapı dahil) ise kuantum işleyişinin donmasını, kabuk bağlamasını ifade eder. Toplumu yönetenin zihin olduğu, tartışmayı gerektirmeyecek kadar açıktır. Toplumsal ekonomiye bile zihniyet çalışmasıyla gidildiği kanıtlanmayı gereksiz kılan bir husustur.

İnsan zihni, toplumsal ortamda sürekli anlam ve irade üreten patlama halindeki bir yanardağa benzer

Marx ve ekolü modernitenin sınıf temelinden habersiz görünmektedirler veya çözümleme konusu yapmayı pek gerekli görmemişlerdir. Yaptıklarında ise tam bir sağ sapma örneği sergilemişlerdir. Modernitenin ilk ayağı olan kapitalizmi bile patron-işçi, kâr-ücret, değer-artıdeğer temelinin ötesine taşıramamışlar, kapitalizmin daha Sümerlerden beri varlığına rastlanan bir birikim tarzı olduğunu görememişlerdir. Üçyüz yıllık İtalyan şehir kapitalizmini sistemin başlangıcı saymamışlardır. 16. yüzyıl İngiltere-Hollanda kapitalist çıkışını bir nevi tarihin başlangıcı saymışlardır. Modernitenin ikinci önemli ayağı olan endüstriyalizm, övülmüştür. Kapitalizmle niteliksel bağı ve sonraki sakıncaları eleştiri konusu yapılmamış, tersine kurtarıcı rol atfedilmiştir. Ulus-devlet ayağını da ileriye doğru atılmış bir adım sayarak, daha sonra ulusal ve sosyal şovenizme kapı aralamışlardır. Konfederalizm yerine merkezî ulus-devleti yeğlemişlerdir. Geleneksel uygarlık tarihçileri gibi modernitenin diğer yüzünü 'gerilik, uykuda olma, barbarlık, gerici hareketler, tarihin çarkını tersine çevirme' olarak değerlendirmekten kendilerini alıkoyamamışlardır.

-İdeolojik olarak pozitivizmin en kaba materyalist biçimini bilimsellik olarak kabul etmekle, bu alanda da tarihsel bir yanlışlığa düşmüşlerdir. İnşa ettikleri sosyalizmi, Darwin ve Newton'un biyoloji ve fizik alanında gerçekleştirdiği devrimlerle eşdüzeyde bilimsel görmüşlerdir. Sosyolojik yaklaşımları, kaba bir Darwincilikten öteye gidememiştir.

-Toplumsal Doğa'nın niteliksel farkını belirleme gereği duymayıp, Birinci Doğayla aynı nitelikte kanunlara tabi olduğuna inanarak, katı bir determinizme kapıyı açık bırakmışlardır. Daha sonraki gelişme sürecinde kendilerini izleyen güçler, bu açık kapıdan yararlanarak en vulger yorumları bile katı bilimsel gerçeklerle eş saymışlardır.

-Tarihin ikinci yüzünü oluşturan, bağlı göründükleri tarihsel diyalektiğin ikinci kutbu olan Anti-Uygarlıkçı Güçleri çözümleme gereği duymamışlardır. Bu güçlere ilişkin yaptıkları yorumlar ise, çoğunlukla olumsuzdur. Buna karşılık, kapitalist sömürgeciliğin bile Amerika, Asya ve Afrika'daki ilerlemeciliğinden bahsetmekten geri kalmamışlardır. Karşıtlarını, eski toplumu savunmakla eleştirmişlerdir. Uygarlığın karşıt kutbunun, muazzam bir ağırlığa, demokratik geleneğe, direniş ve özgürlüğe, eşitlik ve adalet arayışlarına, komünalite deneyimlerine sahip olduğunu görememeleri, burjuva ve küçük burjuva sınıf gerçeklikleriyle yakından bağlantılıdır. Göremezler, çünkü bu sınıflardan gelenlerin bu gerçekleri görecek gözleri yoktur.

- Toplumsal Doğa'ya ilişkin pozitivist evrenselci, düz çizgisel-ilerlemeci yöntemsel yaklaşım, kendilerini er veya geç mutlaka gerçekleşecek bir sosyalizm anlayışına götürmüştür. Kutsal Kitaplardaki Eskatoloji, bir nevi sosyalizm

olarak yansıma bulmuştur. Toplumlar ilkel, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist olarak, düz bir çizgide gelişen modeller biçiminde tasvir edilmiştir. Burada bir nevi kader anlayışı söz konusudur. Derinden etkilendiğimiz bu dogmatik anlayışların kökeninde, dinsel kaderciliğin ve ahret inancının yattığını geç fark etmişlerdir. Toplumsal Doğa'nın esas olarak ahlaki ve politik nitelikte olduğu, uygarlık sistemlerinin bu nitelikleri aşındırdığı, yerine kaba hukuk kuralları ve devlet idaresini yerleştirdiği, kapitalist modernitenin bu süreci derinliğine ve genişliğine sınırsız geliştirdiği, bunun ekonomik, toplumsal, iktidarsal ve devletsel kriz olduğu çözümlenememiştir.

Marksist yaklaşımın daha temelli yetersizlikleri vardır. Uygarlığı bir bütün olarak çözümlememiştir

-Doğru, iyi ve güzel olanın toplumun ancak ahlaki ve politik niteliğini tam sağlayan, bunun için demokratik siyasetle yürüyen bir demokratik konfederal sistem olduğu gerçeği öngörülmemiştir. Bu yönlü çözümleme ve çözümler gelişmemiştir. Özgür, eşit ve demokratik toplumun, iktidar ve devlet aygıtlarıyla oluşturulamayacağını, tersine bu aygıtlarla çeliştiğini görememişler; her ikisinin ancak birbirlerinin varlığını kabul temeline dayanan ilkeli bir barışla bir arada yaşayabileceklerinin teori ve pratiğini geliştirememişlerdir. Temel paradigma, devrim-iktidar-sosyalizm olarak öngörülünce, sonuçta devlet kapitalizminden başka bir şeyin oluşmayacağına şaşırmamak gerekir. Reel sosyalist hareketin devlet kapitalizmiyle sonuçlanmasının diğer bir anlamı, sınıf temelleriyle ilgilidir. Tekrar belirtmek gerekir ki, özel tekellerden umduğunu bulamayan, sermaye biriktiremeyen hatta eldekini de eriten burjuva ve küçük burjuvalarla çoğu bu sınıflardan gelme bürokrasinin tek seçeneği, devlet eliyle kolektif sermayedar olmaktır. Milli burjuvazi, milli kapitalizm denilen olgu da bundan başka bir şey değildir. Devlet kapitalizmiyle kolektif bir tekel, diğer bir söylemle ulus-devlet olarak çok güçlü bir konum kazanmış oluyorlar. Reel sosyalizmin ulus-devletçiliği, bu nedenle daha güçlüdür. Bu maddi temel, moderniteyle kolayca uzlaşma ve bütünleşmelerini de açıklıyor.

Karl Marx'ın Kapital adlı eserini, Hegel felsefesini baş aşağı durmaktan kurtarıp ayakları üstüne dikmeye dair örnek bir yapıt olarak geliştirmek istediğini bilmekteyiz. Marx, bunun için dönemin düşüncesinden iki yönlü bir yararlanma çabası içinde olmuştur. Öncelikle Darwin'in evrim kuramından düz çizgisel ilerlemeci bir toplumsal kuram geliştirmek istemiştir. Pozitivist felsefenin materyalist kolunun dayandığı ana damarlardan ilki budur. Hegel'den ise "tanınma" kavramı altında, tarihteki "güçlü ve kurnaz adam"ın homojen ve en yetkin devlet kuramına yol açan diyalektiğini almıştır. Efendi-köle ikileminde efendiye oynatılan rolü köleye (işçiye) oynattırarak, Hegel felsefesini sözde ayakları üstüne diktiğini sanmış; böylelikle "diyalektik materyalizm" adı altında bir Sol Hegelcilikle hakikat yoluna girdiğine, "toplumsal bilimi" kurduğuna, en azından bunun için ciddi bir başlangıç yaptığına samimice inanmıştır. Fransız sosyalizminden ve İngiliz ekonomi-politiğinden yararlanması ise ikinci planda rol oynamıştır. Fransız sosyalizminin azami bir laik cumhuriyetçilik, İngiliz ekonomi-politiğinin ise kapitalist liberal bireycilik anlamına geldiği daha sonraları diyalektik gelişmenin netleştirdiği olgulardır.

- Feminist, ekolojist ve kültürel hareketler, sınıf mücadelesine engel olarak görülmüştür. Kadının sadece emeği ile değil tüm beden ve ruhuyla yaşadığı ağır sömürgecilik, kapsamlı çözümlemelere tabi tutulmamıştır. Sorunun çözümünde burjuva hukukunun eşitlik ölçüleri aşılmamıştır. Tarihin en eski ve en yeni, çoğunlukla ücretsiz ve çok az ücretli olan bu emekçisi, erkek egemen tarih gereği, nesne olmaktan öteye anlam ifade etmemiştir. Çözümlenen sınıfın erkek olduğu açıktır. Ekolojiye de benzer biçimde yaklaşılmıştır. Böylesi sorunlar, öngörülemediği gibi sınıf mücadelesinin bütünselliğine olumsuz yansıyabileceği ileri sürülmüştür. Kültürel hareketler ise eskinin canlandırılması, sınıf mücadelesinin diğer bozucu bir unsuru olarak değerlendirilmekten kurtulamamıştır. Sonuç, tüm olası müttefiklerinden kopuk, ekonomizme

boğulmuş soyut bir sınıfçılık olarak yansımıştır.
- Sınıfsallaşma, ahlaki ve politik anlamda olumsuz bir gelişme olarak görülmemiş; iyi, ilerici, özgürlüğün gereği, zorunlu bir aşama olarak değerlendirilmiştir. Sınıfsal oluşumu meşru görmenin, objektif olarak iktidar ve devlet sınıflarına hizmet olduğu kavranamamıştır. Kölelik, serflik ve proleterlik tarihsel ilerleme ve doğaya karşı özgürlük için ödenmesi gereken bedeller olarak yorumlanmıştır. Tersine, her üç sınıflaşma biçiminin aynı özde olduğu, ilerleme ve özgürlükle alakalı olamayacağı, ahlaki ve politik toplumun bu oluşumlarla birlikte yaşayamayacağı, bu yönlü sınıflaşmaya karşı bir ahlaki, politik ve entelektüel mücadele verilmesi gerektiği, karşı bir yorum olarak rahatlıkla belirtilebilir. Sınırlı da olsa özeleştirisel bir konum almış olmakla birlikte, ikiyüz yıllık reel sosyalist hareketin bugünkü mirasçılarının köklü bir dönüşüm yaşadıkları söylenemez. Büyük bir güven bunalımı ve zayıflama döneminden geçmektedirler. Yine de tarihte yeri olan bir harekettir. Kapitalist sistemi aşmamış da olsalar, oldukça uğraştırmışlardır. Bugüne gelmede olumlu ve olumsuz pay sahiplerindendir. Yaşadıkları bunalım, sistemin yapısal bunalımının bir parçasıdır. Buna rağmen tüm sistem karşıtlarını en çok etkilemiş bir hareket olan reel sosyalizmi, bir aşama kabul edip, mirasından çıkarılacak derslerle Demokratik Modernite inşasının bir parçası olarak değerlendirerek tavır ve ittifak geliştirmek, en doğru yaklaşım olacaktır.
Marksist yaklaşımın daha temelli yetersizlikleri vardır. Uygarlığı bir bütün olarak çözümlememiştir. Engels'in denemesi çok sınırlıdır. Sınıflı toplumla doğal kolektif toplum arasındaki temelli çelişkiyi çoktan aşılmış ve geri biçim olarak saymaktadır. Halbuki kapsamlı tarihsel tanımlamamız da gösterdi ki, komünal demokratik duruşla hiyerarşik ve devletçi duruş arasında sürekli ve kapsamlı bir mücadele vardır. Komünal demokratik değerler geri ve yok olmak şurada kalsın, tüm sistem oluşumlarında "dinamik" role sahiptir. Buna kapitalizm de dahildir. Kapitalist sistemde doğuş, gelişme ve çözülüş krizinde en çok işleyen çelişki komünal demokratik değerlerle ilişkili olanlardır. Sistem işçi, köylü vb gibi birçok kesimi içinde tutup yönetebilir. Hatta iyi bir müttefik yapabilir. Bireyciliği körükleyerek yönetimini daha da görünmez kılıp sürdürebilir. Ama toplumun kendisini toplum olmaktan çıkaramaz. Toplum da esas olarak komünal ve demokratiktir. Öyle olduğunu bildiği içindir ki, kapitalizm bireyciliği toplumun aleyhine şahlandırır. Güdüleri ayaklandırır. İnsan toplumunu birçok yönüyle tersinden primat toplumuna "toplumun maymunlaştırılması" dönüştürür. Toplum direndikçe ve sonunda bir bütün olarak çözüldükçe, yeninin ortaya çıkma şansı doğar. Toplumsal dönüşüm projeleri başta çelişkilerin bu temel yönünü dikkate aldığında başarı şansı kazanabilir.

Sosyolojiyi tarihleştirmek, tarihi ise sosyolojileştirmek "anlambilim"de ilerlemenin baş koşullarındandır

Bağlantılı olarak kapitalizmin sistematik olarak yıktığı ahlaki örgü esas alınmadan, hiçbir çelişkinin teknik olarak çözüm şansı olamaz. Toplumsal ahlak olmadan, yalnızca hukuk, siyaset, sanat ve ekonomik yöntemlerle hiçbir toplumu yönetme veya değiştirme olanağı yoktur. Ahlakı, toplumun kendiliğinden varoluş biçimi olarak algılamak gerekir. Dar geleneksel ahlaktan bahsetmiyorum; toplumun kendini yürütüş vicdanı, yüreği olarak tanımlıyorum. Vicdanını yitirmiş toplum bitmiş toplumdur. Kapitalizmin ahlakı en derinden tahrip eden sistem olması anlamlıdır. Sonul sistem olması onun toplumsal vicdanı tahrip etmesini anlaşılır kılar. Sömürü ve baskı sisteminin potansiyelini tüketmesinin somut ifadesi, ahlakın sistemlice tahribi anlamına gelir. O halde kapitalizmle mücadele zorunlu olarak etik "bilinçli ahlak" çaba gerektirir. Bunsuz mücadele başından kaybedilmiş mücadeledir.
Marksizmde kişilik bir bütün olarak kapitalist yaşam değerleri içinde yaşar. Kentlilik ağır basar. Kentin egemen özeti bir yaşam tarzı bireyi bin bir bağla kapitalist sisteme bağlar. Marx'ın kendisinin bile binlerce bağla sistem içi olduğunu iyi bilmek gerekir. Hristiyanlıkta, müslümanlıkta sistemden koparak onlarca yıl inzivaya, manastıra, dergaha çekilen onca insan bile ancak sınırlı bir etkiye yol açmıştır.

Marksist mücadelecilerin çoğu bu yönlü bir ahlaki oluşumun bile farkında değiller. Kapitalizmin şu veya bu versiyonuyla yaşayıp teorik pratik savaşla sonuç alacaklarını sanırlar. Tekraren de olsa vurgulamalıyım ki, sosyolojiyi tarihleştirmek, tarihi ise sosyolojileştirmek "anlambilim"de ilerlemenin baş koşullarındandır. Bu yöntemin diğer bir avantajı, tarihi oluşa geldiği gibi yorumlamaya daha yakın durmasıdır. Spekülatif düşüncenin önemini inkâr etmiyorum. Bilakis bu düşünce tarzının yararlı olabilmesi için, tarihsel gelişmeler nasıl akmışsa öylece yakalamayı bilmesi gerekir. Kalkıp "Tarihi altyapı belirliyor" veya tersine "Tarih devletin eyleminden ibarettir" demek, ne kadar olay sıralansa ve çözümleme yapılsa da tarihin gerçek anlambilimi açısından saptırılması ve çarpıtılmasından öteye bir sonuç vermez. Bu yöntemle tarihin dolayısıyla toplumun anlatılamayacağı da ortadadır. Burada yapılan tarih değil toplumsal fizyolojidir. Toplumsal kurumların (fizyolojide dokuların) birbirini nasıl etkilediklerini veya belirlediklerini anlatmak, kesinlikle tarih anlatımı değildir; çok kaba bir olguculuktur.

Uygar Toplum Aşamaları ve Direniş Sorunları

Dördüncü yüzyılın sonlarında Roma'nın çöküşüyle sadece bir kent ve aynı kentin adını taşıyan bir uygarlık çökmüyor; tüm İlkçağ ve klasik çağ uygarlıklarının uzun bir dönemi sona eriyor. Ardından gelen ve "karanlık dönem" diye anılan yüzyıllara Ortaçağ denilmesi adettendir. Bu tür bir tanımlama tarih biliminin inşa tarzından ileri gelmektedir. Yetkin bir anlam değeri yoktur hatta anlam bozucu yönü daha fazladır. Ortaçağa feodal dönem diye başka bir ad verilmesi özellikle Marksist tarih anlayışının toplumu biçimlendirme metodundan kaynaklanmaktadır. Toplumsal açıdan feodalite tanımı biraz zoraki kaçıyor, anlam derinliği vermiyor; belki de belirttiğimiz gibi daha çok anlamın karıştırılmasına hizmet ediyor.

Toplumun bütünlüğünü ilgilendiren büyük yanılgılara düşmemek açısından, Karl Marx örneğini önemle göz önünde bulundurmalıyız. Marx'ın kapitalizmi çözmek ve ondan kurtulmak isteyen önde gelen bir kişilik olduğundan veya olmak istediğinden kuşku duyulamaz. Ama Marx'ın görüşlerinden esinlenen muazzam boyutlardaki toplumsal değişim hareketlerinin kapitalizmin en iyi hizmetçiliğini aşamadıkları genel olarak kabul gören bir görüştür. Bu anlamda aptal bir Marksist mürit olmayacağım açıktır.

Karl Marx kapitalizmi daha çok pozitivist bir yaklaşımla çözümlemek istedi. Bu çözümleme de yarım kaldı. İktidar ve devlet konularına el bile atmadı. Bu yaklaşımda hiçbir zaman derinlik bulamadım. Sömürü olgusunu kavrıyorum. Ama o bana hep bir sonuç gibi geldi. İşe sonuçtan başlamak, pek çok eksiklik taşıyan bir yaklaşımdır ve politik olarak da tam bir savunmasızlık halidir. Aslında yanı başında 1848 devrimleri gibi bir devrim süreci yaşanıyordu. Burjuvazinin iktidara yürüyüşü kadar, senyörlerin dökülüşünü ve dönüşümünü çok iyi gözlemliyordu. Ekonomi-politik, felsefe ve sosyalizmle yoğunca ilgiliydi. Fakat toplumların ezici yoksul emekçi çoğunluklarını bir ahtapot gibi sarmalayan ve yeniden organize olan iktidar olgusunu kavramayı bir yana bırakalım, kendi sistematiğinin sonuçta ona alet olmasını bile engelleyemedi. Önerdiği teorik-pratik modelin kapitalist hegemonyacılığı beslediğinin farkında olmadı. Marksizmden kaynaklanan reel sosyalizmin en son örneği olan Çin pratiğinin ABD hegemon kapitalizminin en güçlü dayanağı konumuna düşmesi bu farkında olamamayla yakından bağlantılıdır.

Kapitalizmle mücadele üzerine yoğunlaştığımda, aklıma hep karıkoca ilişkisi gelir. Kocanın ortama göre karısına normal bir yaşam sunması durumunda bu kadını kocasına karşı mücadeleye çekmek ne kadar zorsa, dolgun bir ücret vermesi halinde işçiyi de efendisi kapitaliste karşı mücadeleye çekmek o kadar zordur. Özgürleşmeyi bir yana bırakın, basit bir ücret sınırında bile kapitalist efendi karşısında takla atan işçi, toplumsal çokluklara karşı artık efendisinin sistematiğinin bir uşağıdır. Hele işsizler ordusu çığ gibi büyürken, konumu güvencede olan bir işçi aynen devlet memuru kadar, belki de ondan daha fazla kendini güvencede sayar.

Kaldı ki, devlet bürokratı ne kadar proleterleşiyorsa, proleter saflarda da o denli bürokratlaşma vardır. Bir nevi burjuva soyluluğuyla feodal soyluluğun tepedeki karışımı, tabanda işçi-memur arasında gerçekleşmektedir.

Liberalizm ve bireysellik sıkça kapitalizmin ana ideolojik ekseni olarak ileri sürülür. Ama iddia edebilirim ki, hiçbir sistem kapitalizmin ideolojik hegemonyası kadar bireyi kendine tutsak etme gücünde olmamıştır.

Derinden farkındayım ki, şahsımda iyi bir anti-kapitalist yargılanıyor ve yargılıyor

"Halen konuştuğun dil içerik olarak sistemin meşruiyetinden pek uzak değildir, sen de sistemin ürünüsün" denilebilir. Fakat içinde bulunduğum mekân sistem karşıtlığına layık bir konumdadır. Derinden farkındayım ki, şahsımda iyi bir anti-kapitalist yargılanıyor ve yargılıyor. Doğaldır ki, bu yargılanma hukuku katbekat aşmaktadır. Sayısız halk kültürü dört yüz yıldan bu yana kapitalist hegemonyacılığın değirmeninde öğütülerek yok edildi. Doğup büyüdüğüm mekân âdeta bir eski kültürler mezarlığıdır. Kazsan her tarafından bir kültür fışkıracaktır. Mensubu sayılmam gereken, henüz kendini tam kavramsallaştıramamış olan Kürtler tüm bu kültürlerin mezar sessizliğindeki tanıkları gibidir. Tarihin neredeyse tüm ilklerini yaratan kültürlerin mezarlarının bile silinmeyle yüz yüze kalması büyük acı verir.

Ortadoğu kültürünü kapitalizme karşı savunmak gerekir. Şüphesiz oryantalizmi aşmadan başarılacak bir görev değildir bu. Yeniden İslâmcılık ise, tepeden tırnağa kadar oryantalizmin en kof bir türevidir. Oryantalizmi ve sağ ve sol yorumlarıyla birlikte İslâmizmi aştıktan sonra geriye ne kalır sorusu akla gelecektir. Asıl savunmam bu noktadan sonra geliştirilmek durumundadır. Aksi halde ben de çoktan bir kusmuktan ibaret bir sistem sözcüsü olmaktan elbette kurtulamayacağım. O bir savunma değil, papağanca tekrarlama olur.

Savunmamın bilimselliğine ilişkin olarak da söyleyebileceğim ilk söz, hangi bilimsellik sorusu olacaktır. Eğer bilim esas olarak "kendini bilmek"se, sanıldığının aksine, en çok da sistemin resmi ideoloji olarak benimsediği pozitivizm bu gerçeklikten uzaklaştırıcı rol oynar. Pozitivizmin çokça eleştirdiği din ve metafizik, belki de ondan daha fazla bilime, tabii ki başta insani bilimlere yakındır. Kaldı ki, tabii bilimler denilen disiplinlere derinliğine bakıldığında, bunlar da son tahlilde insani bilimler kategorisinden sayılır. Belki de en sığ metafizik ve dinin kendisi pozitivizmdir. İnsanlık tarihin hiçbir aşamasında bu denli zincirlerinden vahşice boşalmamış, yine bu denli kıskıvrak bağlanmamış, doğa ve toplum üzerinde bu denli iktidar icrasına girişmemişti. Bunların gerçekleşmesi ancak pozitivist din ve metafizikle mümkün oldu.

Kendini bilme sağlanmadıkça, girişilecek her bilimsel çaba en tehlikeli dogmatik din ve felsefelerle sonuçlanmaktan kurtulamaz. "Kendini bilme" ile insan merkezci düşünceyi kastetmiyorum. Kozmos ve kaos'un ancak iç gözlemle, derin deneyimleri dışlamayan sezgilerimizle kavranabileceğini ifade etmek istiyorum. Özne-nesne ayrımına dayalı bilimin köleliğin meşrulaştırılması olduğunu yeri geldikçe göstereceğim. Öznelciliğin de kendini abartma veya aşırı küçük görmeyle aynı kapıya çıktığını kanıtlayacağım. Bilimsel objektifliğin en rezil kapitalizm ve hegemonya taraftarlığı olduğunu da aynı minvalde sergileyeceğim.

Bizim felsefemiz bir atın gözlerindeki anlamı sezmekten tutalım, bir kuşun sesindeki anlamı çözmeye kadar yaşamı bir bütün olarak algılar. Yaşlı bilgeye büyük saygıdan başlayıp, bir ceylan kadar ürkek bir genç kızın gözlerindeki arayışa yanıt olmaya kadar her şeye anlam yükler. Soykırımdan beter bir cinsellik anlayışının sonucu olan çocuk yapımındaki büyük cehaletin insanda ve hegemonik sistemlerdeki nedenlerini çözümleyen ve yaşamın tüm evrim halkalarını kendinde çözmeye çalışan bir bilimi esas alır.

Kapitalizm bilimi geliştirmedi, kullandı. Bilimin iktidarın hizmetinde kâr amaçlı kullanımı sadece ahlaki olarak en kötücül durumlara yol açmakla kalmaz, Hiroşimaları genelleştirir; anlamlı yaşamı bitirir. Medyatik yaşam ve simülasyon bilimin zaferi midir, yoksa yaşamın anlam yitimi mi? Burada teknolojiden, bilimsel keşiflerden bahsetmiyorum; bilimcilik dini olarak pozitivizmin bilim olmadığını açıklamak istiyorum.

Pozitivizmin bilimsellik hükümranlığından kurtulmadan, başta ulus-devlet olmak üzere hiçbir iktidar hükümranlığından kurtulunamaz. Pozitivizm çağımızın gerçek putçu dinidir.

Kapitalist Zihniyet Çalışması ve Karşıt Çabalar

Kapitalizmi, hakkında en çok söz söylenen ve eylem yapılan bir din olarak yorumlamak, doğru kavranmasına daha çok katkı sunabilir. Zafer kazandığı mekân olan Avrupa'ya özgü zihniyetin temsilcileri, hakkında çok söz söylemelerine ve eylem yapmalarına karşılık, her dinde görüldüğü gibi kapitalizmin varoluşsal gerçekliğini mistisize etmekten geri kalmamışlardır. Kapitalizme en karşıt güçler gibi duran Hristiyanlar, sosyalistler ve anarşistler de bunlara dahildir. Avrupa merkezli düşünce ve akıl bir ekoldür. 16. yüzyıldan itibaren de bir dünya sistemi olarak hegemonya sürecini başlatmıştır. Şahsi yoğunlaşmama göre, bu öyle bir ekoldür ki, tanrısal sistemler inşa eden Sümer rahiplerinden çok daha fazla toplumsal gerçekliğin mistifikasyonunu geliştirme ustalığını göstermiştir. Batı Avrupa aklı ve düşünce sisteminde "bilimsel yöntem" temel bir rol oynar.

İnsan da dahil, doğanın farkına varış olarak bilimden bahsetmiyorum. İnsanlığın ortak hazinesi olarak bilim hiçbir birey, topluluk, kurum ve ulusa mal edilemeyecek kadar anonimdir. Eğer illa bir tanrısal kutsallıktan bahsetmek gerekirse, bu anlamıyla bu unvanı bilime bahşetmek doğruya en yakın bir değerlendirme olabilir. Fakat 'bilimsel yöntem' Avrupa terminolojisinde farklı bir yere sahiptir. O, çağdaş diktatörün (her türlü totaliter ve otoriter dikta biçimleri) prototipidir; daha doğrusu rahme düşen tohumudur. Yöntem kelime olarak usul, yol, tarikat anlamına gelir. Başlangıçta olumlu olsa ve algı yeteneğine bir katkısı bulunsa da, uzun süreli bağlı kalındığında tam bir zihniyet diktatörlüğü rolü kazanır. Bilim adına yöntem konusundaki ısrar en tehlikeli diktatörlüğe götürebilir. Nitekim bilimsel yöntemin yalınkat savunucusu olan Alman ulus-devletçiliğinin faşizmi doğurması bu değerlendirmemizi doğrulamaktadır.

Şüphesiz Batı Avrupa'da bir zihniyet devrimi gerçekleştirilmiştir. Ama bunun Avrupa merkezciliğe yol açtığı biçimindeki yorum yanlıştır. Kaldı ki, bu devrim tüm öncüllerini Avrupa dışındaki zihinsel gelişmelerden almıştır. Toplumsal kılcal damarlara kadar sızması, tarihsizliğin bizzat sistem ideologlarınca dile getirilmesi çürüme ve kaos niteliğini belirgince ifade etmektedir.

Tarihsiz, zamansız gerçeklik düşünülemez. Gelişim, evrim, çeşitlilik, farklılık oluşumu tarihle mümkündür. Sonul söz ancak bir biçim için söylenebilir. Hiçbir biçim sonsuzlaşma ayrıcalığına sahip değildir. Toplum biçimlenişlerinde sonsuzluk, kıyamete kadar, son peygamber, değişmez yasa, kesintisizlik, sonsuz ilerleme gibi kavramlara varmada daha çok düşünce ve inançların dogmatikleşmeleri, bununla kalıcı iktidar olma çabaları, ayrıcalıklı kesimlerin avantalarını sürekli kılma amaçları rol oynamıştır. Bunda propagandayla özgüven kazanma, çıkarları kalıcılaştırma esastır. Kapitalizmin merkezî ideolojisi olan liberalizmin tarihin son sözü olma ideası da aynı oyunun modernistik tekrarıdır.

Bilim adına yöntem konusundaki ısrar en tehlikeli diktatörlüğe götürebilir

Kapitalizmi tanımlarken değişmez, yaratılmış, tek merkezli bir düşünce ve eylemmiş gibi nitelendirmemek gerekir. Esas olarak toplumda artık-ürün potansiyeli geliştikçe yarıklara yerleşen fırsatçı kişi ve grupların bu toplumsal artıkları asalakça kemirerek sistematikleşen eylemliliği olarak anlaşılmalıdır. Bunların sayıları hiçbir zaman toplumun yüzde bir veya ikisini geçmez. Güçlerini fırsatçılıkları ve örgütlenmelerinden alırlar. Zaferlerini kendilerini mekân içinde daha iyi örgütleyerek, çatlakları gittikçe gelişen toplumsal aralıklarda bir yandan ihtiyaç nesnelerini kontrole alarak, diğer yandan arz-talep kesişmesinde fiyatlarla oynayarak gerçekleştirirler. Eğer resmi toplum güçleri kendilerini bastırmaz, bilâkis ihtikârlarından borçlanır ve karşılığında sürekli iltizamlarla beslerse, her toplum biçiminde marjinal olarak yer alan bu gruplar toplumun yeni efendileri olarak meşruiyet kazanabilirler. Uygarlık tarihi boyunca, özellikle tüm Ortadoğu toplumlarında bu tip marjinal tefeci ihtikâr grupları oluşagelmiştir. Sürekli toplumun nefretini kazanmalarından ötürü bu gruplar yarıklardan gün yüzüne çıkma cesaretini bulamamışlardır. En zorba toplum yöneticileri dâhil, hiç kimse bu grupları meşrulaştırma gücünü göstermemiştir. Bunlar

sadece hor görülmekle kalınmamışlar, en tehlikeli çürütücü güç olarak değerlendirilmişler ve ahlaki olarak kötülük tohumu sayılmışlardır.
Batı Avrupa merkezli son dört yüz yılda yaşanan kadar savaş, talan, katliam, sömürü ve doğa tahribatının insanlık tarihinde başka bir örneğine rastlanmaması hegemonik sistemle bağlantılıdır. Şüphesiz en büyük karşı mücadelelere de aynı coğrafyada tanık olunmuştur. Bu süreç insanlık için tümüyle bir kayıp olarak yargılanamaz.
Yapmak istediğim, Batının insanlığa kazandırdıklarını Doğunun kadim pozitif değerleriyle sentezleyerek anlamlı bir çıkışa bir demet ışık sunmaktır.
Kapitalizmin zihniyet içeriğini biraz daha yakından gözlemlemek büyük önem arz etmektedir. Öncelikle belirtmeliyim ki, kapitalizme ilişkin tek boyutlu tanımlamalar sistemin ağır etkisi altındaki zihniyet çalışmalarının bir sonucudur. En anti-kapitalist geçinen ve bilimsel sosyoloji yaptıklarını idea eden Marksistler ve anarşistlerde de bu tür yorumları görmek mümkündür.
Bizzat Marx'ın ekonomik altyapıyı tüm hukuki, siyasi ve ideolojik formların izahının kaynağına yerleştirmesi, belki de uğruna çok büyük savaşlar verilen sosyalizmin başarılı olamayışının temel nedenlerinin başında gelmektedir. İyi bilmek gerekir ki, hiçbir insan topluluğu zihniyet formunu uzun süre tanımadan ve denemeden, maddi hayat (ekonomik yaşam) tarzını inşa edip sistemleştiremez. Zihniyet gelişimini karanlıkta bırakarak yapılan sistem analizleri, bizzat bu sistemlerin hegemonyasına hizmet etmekten kurtulamaz. Zihniyet çok karşıt temelde oluşturulsa da bu böyledir. Verili hâkim sistemler bu hâkimiyetlerini öncelikle zihniyet ve siyasi kurumlaşmalarıyla garantiye alırlar. Maddi hayat ancak bu çerçevede düzenlenebilir.
Marx'ın "Hegel diyalektiğini doğrultuyorum" ideası, sanıldığının aksine kendisinin doğrulanması değil vahim yanılgısıdır. Artık iyice anlaşılmıştır ki, metafizik düşüncenin doruk noktası olarak Hegel idealizmi Alman ulus-devletine giden yolda temel kilometre taşlarından biridir. Daha öncesinde Luther (Protestanlığın ideolojik inşacısı) ve E. Kant (Katı nesnelciliğe karşı öznelciliği, kısmen ahlakiliği dikkate alır) gelir. Paradoksal gözükse de, aslında Karl Marx da bu çizgiyi proleter, anti- kapitalist sistem adı altında sürdürmüştür. Sonuç, Alman ideolojisinin faşizm ve Hitler tarzı önderlikleri doğurması olmuştur.
Bu tehlikeyi zihniyet sorununda en iyi fark eden kişi de Alman Filozof Nietzsche olmuştur. Nietzsche tarzı zihniyet çalışmaları gerçek bir kapitalist modernite karşıtlığıdır. Geliştirilip siyaset felsefesi ve pratiğine dönüştürülememesi büyük bir eksikliktir. Daha sonra ortaya çıkan Fransız filozofların (Deleuze, Guattari, M. Foucault, vb.) ve İtalyan Gramsci'nin çabaları çok yetersizdir ve siyasi kurumlaşmaya dökülmemiştir. Reel sosyalizmin pratiğinde açığa çıkan şey, sol adı altında kapitalist modernizmle en azından yüz elli yıllık objektif suç ortaklığıdır. Sovyet Rusya ve Çin deneyimi bu yargımızı çarpıcı bir biçimde doğrulamaktadır.
Özellikle ilk klasik öncüler olan Proudhon, Bakunin ve Kropotkin'inkiler başta olmak üzere, anarşistlerin kapitalizmin doğuşuna yönelik eleştirileri birçok noktada daha aydınlatıcıdır. Anarşistler kapitalizmin ideolojik ve siyasi boyutlarını daha iyi görebiliyorlardı. Fakat doğru bir siyasi felsefeden yoksun olmaları ve düşüncelerini kurumlaştırmayı başaramamaları, ahlâk ve tarih konularından bihaber olmaları onları da son tahlilde kapitalizm için bir ideolojik meta derekesine düşürmüştür. Yine belirtmeliyim ki, yetkin siyaset, ahlâk ve tarih çalışmaları ve pratikleşmeyle bütünleştirilmeyen bir zihniyet çalışması karşıtı tarafından kullanılmaktan, ya yok edilmekten ya da asimile edilerek etkisizleştirilmekten kurtulamaz. Ne acıdır ki, anti- kapitalist zihniyet çalışmalarının başına gelen de Hristiyanlık, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm başta olmak üzere tarihte pek çok örneği bulunan zihniyet çalışmaları ve akımlarla aynı kaderi paylaşmak olmuştur
Kuşkusuz bu öğretilerin boşa gittiğini ve kaderden kurtulmanın mümkün olmadığını iddia etmiyorum. Böyle olsaydı, zaten ne bu satırlar yazılır ne de özgürlük ahlâkına anlam verilirdi. Yaptığım bir eleştiridir.
Eğer günümüzde, daha doğrusu tarihsel bütünlüğü içinde tanımlandığı şekliyle uygarlığın son evresi olan kapitalizme ve tarihsel dayanaklarına karşı başarılı bir alternatif sisteme ulaşılmak isteniyorsa, tam bir bütünlük içindeki zihniyet çalışmalarının

yol göstericiliğinde siyaset felsefesi, siyaset kurumlaşması ve maddi hayat eylemleri iç içe aşkla döşenmek durumundadır.

Tarihsel-Toplumsal Uygarlıklar ve Kapitalizm

Toplumu biçimlendirme eylemi olarak kapitalist sektörün rolünü yorumladığımızda toplum biçimleri sorununa daha somut yaklaşmış oluruz. Şu soruyu cevaplandırmaya çalışıyorum: Kapitalist ekonomi ve toplum biçimi tarihsel-toplumsal bir zorunluluk mudur? Cevap olarak savunmamın bu bölümü, tarihsel-toplumsal bir zorunluluğun olmadığını göstermektedir. Tarihsel materyalizmin Marksist yorumunun (kaba materyalizm) büyük bir yanlışı ve saptırması tarihsel- toplumsal gelişmede zorunluluk olduğu ideasıdır. Daha da vahimi, toplum biçimlerinin düz çizgisel temelde geliştiği anlayışında olması, Hegel idealizmini materyalizm adı altında sunmasıdır. Bu da Hegelciliğin bir türevi olmaktan başka bir anlam taşımaz. Kant'ın çok utangaçça yapmaya çalıştığı şey, bu tür nesnel gelişim anlayışına karşı öznenin gücünü, dolayısıyla ahlâkın bir özgürlük tercihi olarak rolünü belirtmiş olmasıdır. Marksizm özgürlük ahlâkı açısından Kantçılığın da gerisine düşmektedir. Diğer sağ liberal anlayışlardan bahsetmek bile gereksizdir; onlar kapitalizmin doğuşunu sadece bir zorunluluk olarak değil, tarihin son sözü olarak değerlendirirler.

Dinsel gericilikten daha tehlikeli olan ve arkasına en tutucu din olarak pozitivizmi alan bu kapitalizm tanımlamalarının içyüzü açıklanıp boşa çıkarılmadıkça, özgürlük tercihinin herhangi bir şansı olamaz. Zaten iki yüz yıllık sosyalizm ve reel sosyalizmin tarihi de kapitalizme soldan destek olma durumunu aşamadığını göstermektedir. Mesele hatanın, yanlışın nerede yapıldığını açığa çıkarmanın çok üstündedir. Paradigmanın kendisi yanlıştır. İçinden ayırt edici bir iki yanlış veya doğrunun olması, paradigmatik açıdan sonucu pek değiştirmez. Topluma düz bir gelişme çizgisi üzerinden yaklaşılıp, her biçim sanki Levhi-Mahfuz'da yazılmış (Tanrı katında çok önceden belirlenmiş) gibi bakılmaktadır: Sırası gelince gerçekleşir. Ortaçağ'ın cüzi ve külli irade tartışmaları bile bu tür pozitivist-materyalist yaklaşımların üstündedir. Sosyalizm uğruna verilen büyük mücadelelerin yenilgisinde belirleyici etken, topluma ilişkin bu paradigmatik yaklaşımdır.

Bundan önceki başlıklar altında yaptığım tanımlamaların bu yaklaşımların tamamen dışında olduğu açıktır. Kapitalizmi zorunlu bir toplumsal aşama olarak görmek şurada kalsın, bu yaklaşımın kendisi ya bilerek ya da bilincinde olmadan bu sistemin etkisi altındadır ve propagandasına alet olmaktadır. Sonda söyleyeceğimi önceden söyleyeyim: Kapitalizm bir toplum biçimi olamaz. Toplumu etkilemek ister, etkili olur ama toplum biçimi olamaz. Kapitalizm dört yüz yıldır dünyaya egemen olan tek biçim değil midir diye sorulabilir. Egemen olmak ayrı bir husus, biçim olmak ayrı bir husustur. Tarih üç toplum biçimini veya tarzını tanımaktadır: İlkel klan toplumu, sınıflı devlet veya uygarlık toplumu, demokratik çoklu toplum. İlkel, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist toplum gibi çizgisel ilerlemeci yaklaşımlar fazlasıyla dogmatiktir. Diğer bir deyişle idealist ve kadercidir. Daha da önemlisi, üç toplum tarzı da düz çizgisel bir doğrultuda ilerlemez. Derinleşen ve genişleyen döngüsel bir sisteme daha yakındır. Diyalektik işleyişi kabul etmekle birlikte, uçların birbirini yok ederek ilerlemesi gibi bir yorumu doğru bulmadığımı açıkça belirtmek durumundayım. Tez, antitez ve sentez yöntemini esas alan yaklaşımlar evrenin işleyiş esaslarını açıklamada elverişli bir mantık aracı olabilir. Ama çok zengin, farklılığı mümkün kılan, karşılıklı beslenmeyi tanıyan bir diyalektik ilişki tarzı veya kavrayışı doğanın diyalektik işleyişine daha yakındır veya açıklayıcı niteliktedir.

Sürekli İlerleme Evrensel Kurama Uymamaktadır

Analitik düşünce şehir oluşumuyla oldukça bağlantılıysa da, bu düşünce biçimini sınıf çıkarları temelinde çarpıtan yine köleci devlet toplumudur. Yoksa analitik düşünceyi geliştiren kölecilik değildir. Köleci sistemin yaptığı, bu düşünce tarzıyla kocaman bir yalan dünyası imal ederek insan zihnine bir kabus gibi çökmesidir. İnsanlığın ortak bir kültürü olan bilim ve sanatların gelişimini köleciliğe ve diğer sınıflı toplum formlarına bağlamak, olsa olsa iktidar bilme olgusuna bağlanabilir; bilim ve sanat üstündeki devlet egemenliğiyle izah edilebilir. Özgürlük ve eşitlik ideolojisi ve hareketleri adına bu tür değerlendirmelerin

yapılması bilinçli değilse, iktidar bloğuna farkında olmadan bağlılığın bir sonucudur. Marksizm-Leninizm de olsa, bu yargı değişmez. Marksizm bu tür tarihsel gelişmelerde belirleyici rolü üretim araçları ile ilişkilerine verir. Zihniyet savaşımına tali bir rol verir. Yine etnisite ve dinsel grupların mücadelesine gerekli ağırlığı vermez. Diyalektik yöntemin dogmatik yorumu olarak, bu yaklaşımlarla tarihin kavranışı bütünlüklü olmaktan uzaktır. Toplumun zihniyet ve siyaset anlamına gelebilecek büyük hareketlenmesini görmedikçe, ekonomik yorumla gerçeğin sınırlı kavranışı kaçınılmazdır. Büyük toplulukların hareketlenmesine bir anlam vermeden değişim gücü olarak tekniğe ve üretim yapısına ağırlık vermek, farkında olmadan devlet çerçevesine mahkum olmaya yol açar. Dinlerin ve etnisitenin "kabile, aşiret ve kavim gerçeği" büyük hareketlerini çözmeden tarihi yorumlamak, hem yöntem hem de içerik olarak ciddi yanlışlara ve göz ardı etmelere yol açar. Marksist yöntemle yapılan tarih yorumlarının kısır olmasında ve yanlış sonuçlara yol açmasında bu gerçeğin büyük rolü vardır. Geleneksel üst toplumun yüceltilmesine dayanan idealizmi aşalım derken, tersi olarak çok dar sınıf ve ekonomik yapı çözümü ile kaba materyalizme düşülmüştür.

Toplum sistemlerini değerlendirirken yapmak istediğim bir değişiklik, zorunluluk ve rastlantılılık konusundaki yaklaşımlara ilişkindir. Kökenini tanrısal yasa anlayışında bulan ve Batı düşünce sisteminde sıkı bir nedensellik ve düz çizgide kesintisiz ilerleme anlayışı, başta açıklamaya çalıştığımız kuantum ve kozmos fiziğindeki gelişmelerle artık geçerliliğini yitirmiştir. Gelişmenin diyalektiğinde "kaos aralığı" her olguda kendini göstermektedir. Niteliksel değişimler bu aralığı gerekli kılmaktadır. Bu da kesintisizliğin, düz çizgideki sürekli ilerlemenin zihinsel bir soyutlama, metafizik bir yaklaşım olduğunu ortaya koyar. Aralıktan düz çizgisel bir ilerleme her zaman mümkün değildir. Birçok etkenin o aralıktaki ilişkileri çok sayıda ve çok yönlü gelişmelere yol açabilir.

İnsan toplumunda bu aralıklara kriz bölgesi denilmektedir. Krizden nasıl bir toplumsal gelişmenin çıkacağını ondan etkilenen güçlerin mücadele düzeyleri belirleyecektir. Çok sayıda sistem çıkabilir. Daha ileriye olduğu gibi geriye doğru da çıkabilir. Kaldı ki, ileri geri kavramı izafidir. Sürekli ilerleme evrensel kurama da uymamaktadır. Bu ilke doğru olsaydı,metafizik bir ideacılık geçerli olurdu. Mutlak doğrulardan bahsetmek evrensel oluşum ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Doğa mutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını varoluş tarzımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa özelliklerinden çıkarılabilmektedir.

İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin gelişkin olması, insan toplumundaki muazzam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır.

İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir varlıktır. Dolayısıyla insan toplumu da aynı zenginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir.

Doğal toplumdan zorunlu olarak hiyerarşik ve devletçi toplumun gelişmesi diye bir kanun yoktur. Belki bu yönlü bir eğilim olabilir. Eğilimin zorunlu, kesintisiz ve sonuna kadar olması tamamen yanlış bir varsayımdır. Sınıflı toplumun ilerlemeler için zorunlu olduğu biçimindeki Marksist tespit (ezilen ve sömürülenler adına) yapılan en büyük yanlışlıklardan biridir. Bu, sosyalizmi peşinen sınıf hakimiyetine terk etmektedir. Bu yanlış, Marksizmin yaklaşık 150 yıllık tarihinde bir kapitalizm yedeği haline getirilmiş olmasının en temel nedenidir. Devleti, sınıfları ve zoru toplumsal gelişmenin, ilerlemenin kaçınılmaz evreleri olarak görmek, organik, doğal toplumun günümüze kadar muazzam direnmesini küçümsemek, hatta yok saymaktadır. Tarihi kendiliğinden tahakküm güçlerine hediye etmektedir. Sınıfların varlığını kader olarak görmek, belki de farkında olmadan hakim sınıfların ideologluğuna alet olmaktır. Bu yönüyle ezilen ve sömürülenler adına en tehlikeli bir rolü oynamaktır. Tarih bu tür ideolojik ve politik akımların adeta istilası altında bırakılmıştır.

Bizleri etkileyen Marksizmin, kapitalizmi ve ondan önceki sınıflı toplum biçimlerini “tarihin zorunlu ilerleme hattı” olarak ilan etmesi, farkında olmayarak, inançları ve umutlarının hilafına, karşısında çok savaştığı kapitalizme en büyük katkısı olmuştur. Bu savunmada dile getirdiğim düşüncelerin özünde, “toplum sistemlerinde, Marksizm de dahil, temel düşünce biçimlerinin söylediği gibi bir zorunluluk ilkesi yoktur” biçiminde bir kanım yatmaktadır. Üst toplum biçimlerine ilişkin olsun, devlete ilişkin olsun dile getirilen “zorunlu gelişme” iddiaları binlerce yıldır sürüp gelen resmi propagandaların izini taşımaktadır. Eskinin kader anlayışı, günümüzün “zorunlu toplum yasaları” adı altında, bilimsel bir kılıf altında sürdürülmektedir. Hiyerarşi ve sınıfsallık gelişim gösterebilmiştir. Ama bu gelişim bir zorunluluk değil, hiyerarşiyi, ona dayalı devletleşmeyi büyük zorbalık ve aldatmalarla yürüten güçlerle sağlanmıştır. Bunlar karşısında esas doğal toplum güçleri bitmez tükenmez bir direnme göstermiş ve sürekli sınırlandırılmış, en dar alan ve aralıklara sıkıştırmışlardır. Bazı alan ve aralıklara hiç sokulmamışlardır. Tüm toplumu sınıf ve devlet hiyerarşilerinden ibaret görmek, hakim sistemin en temel politikası ve propagandası ile sağlanmıştır. Kader denilen oyun bu pratiğin metafizik unvanı oluyor. Bu oyuna bulaşmamış din, mezhep, felsefi ve bilimsel ekol neredeyse kalmamış gibidir. Bu da kökeni binlerce yıl önceye giden rahip ideolojisinin ve tanrı krallar devletinin muazzam fiziki ve zihni baskı, politika ve propagandalarının sonucudur. İsteyen bu oyuna mitoloji, isteyen felsefe, o da olmazsa bilimsel ekol demiştir. Varılan nokta devletleşmiş ideolojiler ve bilimlerin dört dörtlük güncel durumudur. Marksizmin bu yöndeki payı üzerinde ne kadar durulsa yeridir. Toplum da bu oluşum tarzının dışında bir varlık değildir. Aynı tarzın oluşum diline sahiptir. Özcesi, ikilemleri sürekli oluşturur. Bundan ikisini de bağrında taşıyan ama toplamlarını aşan yeni farklı oluşturmalara imkân tanır. Toplumların değişim ve gelişimlerindeki diyalektiği böyle algılamak, somutun bilgisine daha fazla sahip olmamızı sağlar. En küçük birimlerden bütünleşmiş biçimlerine kadar toplumsal gerçekliğe bu diyalektik anlayışıyla yaklaştığımızda, yorumlama ve algılama gücümüzün daha insani özelliklerimizi (özgür insan potansiyeli) harekete geçireceğini belirtebilirim. Bu durumda hem toplumu bireyde somutlaştırarak sorumlu özgür bireyi geliştirebiliriz, hem de özgür bireylerden etkilenmiş toplumu daha çok özgürleştirebiliriz. Özgürleşme imkânı en iyi eşitlik ve demokratikleşme potansiyeline ve şansına sahiptir.

Toplumlarda klan, kabile, aşiret, milliyet ve millet şeklindeki süreç kendine özgü bir diyalektiğe sahiptir

Tekrar belirtmeliyim ki, toplumsal gerçekliğin üçlü dinamiğini dile getirirken yeni bir keşifte bulunmuyorum. Sadece evrensel oluşum dinamizmini topluma uyarlamaya çalışıyorum. Neden üçlü dinamizmler diye bir soru sorulursa VAROLUŞ’tan ötürü derim. Eğer var olmak da bir sorun olarak cevabını bulmak isterse, o zaman neden varız sorusuna atlamak gerekir. Fakat var olmak bence tartışılmaz. Varlık olmasaydı, zaten bu soru ve sorunlara da hiç gerek kalmayacaktı. Olmayan bir şeye yer olmaz. Olmayanlık durumunda sadece oluşumsuzluk, hiçbir şey olmamaktan bahsedilebilir ki, bu da saçmalık dediğimiz şeydir.

Eğer varlığı, varoluşu kabul ediyorsak, oluşum tarzından bahsetmemiz anlamlıdır. Yaşamın tüm anlamı, düşüncenin tüm gelişimi üzerinde yoğunlaşanlar, değişim ve gelişimin oluşumdan kaynaklandığını sezmişlerdir. Bu temelde mitolojik, dinsel, felsefi ve bilimsel düşünme kategorilerinde muazzam bir külliyat oluşturmuşlardır. Herhalde bu külliyatları inkâr edemeyiz. Hepsi de esasta oluşumu cevaplandırmak istemiştir. Bunun için kimi mitolojik kimi dinsel yönteme başvurmuş, bunlar yetmemiş, imdada felsefe ve bilim kategorileri yetişmiştir. İşlevsellikleri aynı, fakat cevapları farklıdır. Oluşumun nedeni, nasılı ve amaçları hep sorulmuş, her kategori kendi disiplinine göre cevaplar üretmeye çalışmıştır. En iddialı disiplin olan bilim, oluşumun üçlü dinamiğini önemli oranda aydınlatmıştır. Madde-enerji, parçacık-dalga mekaniği

kuantumlar düzeyine taşırıldığında (hem teorik hem de deneysel) ikilemin hep oluşumlara yol açtığını, bu oluşumların ürünü olan sonucun hep içinden çıktığı ikilemin (Madde-enerji, parçacık-dalga akımlarının evrenselliği vardır) izini taşıdığını, ikisinin üçüncü içinde devamını sürdürerek farklılaştığını, değişimin gelişme veya tersine gerileme biçiminde olduğunu, varlık dinamizminin temel karakteristiğinin bu tarz olduğunu kanıtlamıştır. Yeniden kanıtlamaya da gereksinim yoktur.

K. Marx ve F. Engels 'bilimsel sosyalizmi', yani kendi sosyolojilerini yorumlarken, "İngiliz ekonomi-politiği, Alman felsefesi ve Fransız sosyalizminden bir sentez oluşturduk" derler. Bu üç ekol, tüm Avrupa yaşamına hükmetmeye çalışan modernitenin teorik çözümlemelerini geliştirmeye çalışmaktadır. İngiliz ekonomi-politik ekolü, olup bitenin yeni ekonominin zaferi olduğunu kanıtlamaya (veya yeni din olarak inandırmaya) çalışırken, Alman felsefesi baş aktörün (tanrı- kralın yeni biçiminin) ulus-devlet olarak esas alınması gerektiğini söyler. Fransız sosyalizmi ise (uygarlık ve demokrasinin birliği olarak) eski dinsel anlatımın geriye çekildiği laik-pozitivist (sistemin yeni dini) toplumun zaferinin söz konusu olduğunu tüm toplum adına teorileştirmeye baş koyar.

16. yüzyıldan itibaren Avrupa'da gelişen düşünce devriminin temelinde kapitalist tekelin muazzam altüst edici etkisi vardır. Bu düşünce devrimini tanımlamaya çalışırken, benzer birkaç tarihî örneği sık sık göz önüne getirmek gerekir. İlk örneğimiz Sümer rahip devletinin tapınağın döl yatağında oluştuğuna ilişkindir. Artık-ürün üzerindeki devlet tipi örgütlenme koşulları düşünce devrimiyle birlikte değerlendirilmektedir. Artık-ürün hangi denetim aygıtıyla kapatılabilir? Temel meşrulaştırma (toplumu yeni düzene inandırma) araçları nasıl geliştirilip düzenlenmelidir? Bulunan çare devlet örgütlenmesi ve tüm uygarlık dinlerinin ilk örneği olan yeni tanrıların inşa edilmesidir. Çok radikal bir cevap üretilmiştir. Devlet ilk defa rahip-kral olarak örgütlenmektedir. Ekonomi ilk defa devlet sosyalizmi olarak devletle iç içe örgütlendirilip denetim altına alınmaktadır. Geleneksel hiyerarşik güçler ise yeni gök, yer, hava, su ve şehir tanrıları olarak inşa edilip maskelenmektedir. İnsanın ilk köleleştirilmesi yaratılış destanında 'insanın tanrıların dışkısından yaratıldığı' biçiminde simgeleştirilmektedir. Tüm bu icatların yeri ise zigguratttır. Tapınak olarak zigguratın en üst katı panteon (tanrılar birliği, hiyerarşik üst tabaka otoriteleri), onun altındaki kat rahip-kralın (sistem yaratıcısı ilk yönetici hegemon) yeridir. En alt kat ise artık-değer-ürün üreten köleler ve zanaatkârlara ayrılmaktadır. Tapınak şehrin, devletin ve sınıfların ilk prototipi, döl yatağıdır derken, tüm uygarlık sistematiğinin formülünü de belirlemiş oluyoruz. En son Avrupa modeline kadar tüm uygarlıklar bu örneğin izini taşımaktadır. Onun için Sümer örneğine muhteşem orijinal kaynak demenin doğru olduğunu savunuyorum. Hiçbir versiyon, türev orijinali kadar çekici ve etkileyici olamaz diyorum.

Yeniden Marksizm'in üç önemli kaynağına dönelim. Avrupa'nın düşünce kaynaklarını toparlamak açısından bu üç ayrım anlamlıdır. Fakat Giddens üçü arasındaki benzerliği yakalayamamıştır. Çünkü yakalasaydı kendisini de ele verecekti. Marksizm de dahil, İngiliz ekonomi-politiği, Alman felsefesi ve Fransız sosyalizmini ortak kılan Aydınlanma ideolojisidir. Esas çözümlenmesi gereken bu ideolojidir. Dünyada hâlâ çok etkili ve egemen olan da yine bu ideolojidir. Sosyoloji her ne kadar bilim olarak sunuluyorsa da, aynı ideolojinin çerçevesi dışında herhangi bir yenilik içermemektedir. Yanılmıyorsam günümüzün ABD'li ünlü sosyoloğu E. Wallerstein, Marksizm de dahil Avrupa düşüncesini yorumlarken, şuna benzer bir itiraf yapar: "Biz konuşur, özgürlük ve sosyalizmi tartışırken, korkarım ilahların gazabına uğrarız. Çünkü hepimiz aynı zehirli kaynaktan içtik." Bahsedilen düşünce Aydınlanma ideolojisidir. Frankfurt Felsefe Okulu'nun güçlü temsilcisi Adorno'nun meşhur itirafı ise, "Yanlış hayat doğru yaşanmaz" şeklinde olmuştur.

Nietzsche ve ardılları Aydınlanma ideolojisini çok daha açık eleştirirler. Nietzsche, "Aydınlanmanın bütün kavramları dinden alınmıştır" der. Carl Schmitt siyaset felsefesinin tüm kavram ve varsayımlarının dinsel kökenlerini aydınlatmıştır. Avrupa'nın kendi düşünce tarzından kuşkusunun derinleştiğine ilişkin zengin bir literatür ve örnek kişilikler listesi vardır.

Başta Aydınlanma ideolojisi olmak üzere, tüm bu anlatımlar Avrupa uygarlığının "süreksizliğini" açıklayamıyor. Anlatım sahipleri bilinçlice olmasa da, her din mensubunun kendi dinî propagandasını yapmak durumunda kalması gibi, son tahlilde bir din olarak benimseyip bağlılığını sunmada benzer konumdadır. İstisnaların her zaman mümkün olmasının genel yargıyı bozmayıp doğruladığını hatırlatmak isterim. Kökleri tarihin derinliklerinde olan, birkaç versiyondan geçmiş, kendi orijinleri olan çok karmaşık bir maddi uygarlık ortamında oluşan Avrupa düşünce yapısının dinsel metafizik niteliği asla göz ardı edilmemelidir. Her dinde yapıldığı gibi ifade ettiği maddi kültür koşullarını savunmak ve ebedileştirmekle yükümlüdür. Tüm dünyaya yaymak stratejik görevidir. İlk rahiplerinden okulları ve akademileriyle tüm resmi üniversitelerine, ilkokuldan kışlaya, fabrikadan büyük alışveriş merkezlerine, medyadan müzelerine ve eski dinlerin kalıntılarına, hastaneden hapishanelerine ve mezarlarına kadar küresel, yerel ve özellikle ulusal çapta tüm toplumu zihniyet alanında fethettiği gibi, politik iktidar teknikleri ve askeri zoruyla zırh gibi sarmalamıştır. Tüm toplum demir kafese kapatılmıştır.

Dinler ve izlerini taşıyan düşünceler resmileştikçe ideolojileşirler. İdeolojiler ise somut olarak insan gruplarını ve çıkarlarını savunan program ilkeleridir. Dünya çapında resmileşen Avrupa düşüncesi veya dini artık bir ideolojidir. Uygarlık olarak üst tabakasını bütün gücüyle savunmak, ebedileştirmek ve egemen kılmak zorundadır. Ayrıca yanlış anlaşılmaması açısından belirtmek gerekir ki, bu eleştiriler sadece Avrupalı insana yapılmıyor; kendim, bölgem ve dünyam dahil, fethedilmiş insanlığın tümüne yapılıyor.

Toplumların ulusal olgular biçiminde şekillenmesinin doğrudan kapitalizmin bir ürünü olmadığını kavramak gerekir. Bu konuda da sanki kapitalizm ulus yaratır gibi bir ideacılık ciddi bir yanlıştır. Bu yanlışlıkta Marksizmin payı da vardır. Toplumlarda klan, kabile, aşiret, milliyet ve millet şeklindeki süreç kendine özgü bir diyalektiğe sahiptir. Sınıflı toplumun ürünü olarak doğmazlar. Kapitalizm olmadan da ulus olunabilir. Ulus şekillenmesinde dil, kültür, tarih ve siyasal güç daha belirleyici rol oynar. Uluslar eşit, özgür ve demokratik toplumsal yapılarda daha sağlıklı gelişebilirler. Batı Avrupa'da ulusların 12. yüzyıldan itibaren şekillendiklerini görmekteyiz.

Aydınlanma ideolojisinin neden bu kadar etkili olduğu yerinde bir sorudur. Bu ideoloji en gelişmiş kozmopolit din niteliğindedir. Kendisinden önceki tüm din mensuplarına seslenir. Ulusaldır; ulus-devlete tapmayan bir ulusallık ve toplumsallık neredeyse düşünülmez kılınmıştır. Ulus-devletsiz insan dinsiz insan durumuna sokulmuştur. Ulus- devletçi ideoloji en zayıf din durumundadır. Dolayısıyla bu ideolojiyi kabullenmek eski dinleri kabullenmek kadar zor değildir. Bilimcilikle sürekli beslenmektedir. Maddi yaşam tarzı bir nevi dinin ritüeli haline getirilmiştir. Manevi kültür araçları, başta medya organları sürekli propagandasını yapmaktadır. Siyasi ve ekonomik yaşam tam kontrolündedir. Küreselleşmiştir.

Bu genellemeleri yaparken, içinden çıkılmaz bir dünya imajı yarattığımın farkındayım. Şunu hemen eklemek durumundayım ki, kendini böyle sunan bir uygarlık son döneminde kendine özgüveni kalmamış Roma İmparatorluğu'na benzer. Ne kadar görkemli ve güçlü gözükse de, yıkıma uğrattığı tüm toplum içindeki çokluklar ve ekolojik savunma halindeki çevre çoktandır kendisine karşı mücadele halindedir. Uygarlığın imparatorluklaşması kadar demokrasinin konfederasyonlaşması da devam ediyor.

Kapitalizm Ekonomi Değil İktidardır

Kapitalizmin ekonomi olmadığını iddia etmek, en az Marx'ın Das Kapital kitabı kadar sonuçları olması gereken bir düşüncedir. Burada açıklamaya çalıştığım düşüncenin iktidar indirgemeciliğiyle ilişkisi olmadığını peşinen belirtmeliyim. Ayrıca kapitalizmi ekonomi olarak devletle bağlantılandıran düşünceyle eleştirilmeyi de kabul etmem. Kapitalizm, kapitalist ve kapitalist ekonomi diye kavramlaştırılan olguların, ekonomiyi kontrol eden politik bir gücün, kliğin oluşumundan bahsediyorum. Bu güç ilk defa 16. yüzyıl Avrupa'sında etkili olmuş, Hollanda ve İngiltere'de bizzat bu adlarla bu ülkelerin esas politik egemeni haline gelmiştir. Ekonomiyi kullanması ekonomik olduğunu göstermez. Denilebilir ki, Fernand Braudel

bu gerçeği ilk fark eden değerli bir sosyolog-tarihçidir. Fakat düşüncesini sistematize edememiş, hatta tüm Avrupa düşüncesinin bir amentüsünü ne denli bozduğunu fark etse de bunu pek dillendirmemiştir. Belki de bu yönlü düşüncesini geliştirememiştir. Kapitalizmin pazar karşıtı, tekel talanı ve dıştan dayatma olduğunu açıkça söylemektedir. O zaman sormak gerekiyor: Bu dıştan kendini dayatan, pazara karşıt ve ekonomi olmayan şey nedir? Bu soruya yanıt çok yetersizdir. Politik güç müdür, din midir, düşünce okulu mudur?

Teorik düşüncenin çatallaştığı ilişki alanlarında pratik gelişmeyi incelemek, irdelemek daha öğretici sonuçlar verebilir. Venedik örneği üzerine bir irdelemeyle başlayalım. 13. yüzyılda Venedik'te bir grup büyük tüccar vardır. Fakat bu grup aynı zamanda kentin yönetimine de egemendir. Rakipleriyle savaşıyor. Armadaya sahiptir. Yani askeri gücü olan bir Venedik de vardır. Ayrıca Rönesans'a hamilik yapıyor. Ekonomi ve toplum üzerinde denetimi güçlüdür. Tüm bu ilişkilerin iç içe olduğu, bunda paranın bir zamk işlevi gördüğü de rahatlıkla belirtilebilir. O zaman hangi kavram bu ilişkiler bütünlüğüne yanıt verebilir? Açıklanabilecek hususlar olarak, Venedik büyük tüccar adı verilen grupla ekonomiyi denetlemekte ve artık-değerin önemli bir kısmını sızdırmaktadır. Bunun için politik erkin ya kendisini ya da kontrolünü elinde tutmaktadır. Zor uygulamak gerektiğinde ordu gücünü kullanabilmektedir. Dikkat edilirse, aşağı yukarı aynı grubun komple bir hareketi söz konusudur. İçindeki bazı isimler değişse de, en azından Venedik çapında belirleyici konumda olan bir grup vardır. Tekrar bu grubu niteleyelim. Tüccar tekelidir, devlettir, ordudur, bürokrasidir. Önde gelen kilise ve sanat camiasının hamisidir. Devleti de aşan, dıştan kendini ekonomiye tekel gibi dayatan ama ekonomi olmayan, devletinkini de aşan bir hegemonyayı topluma dayatan bu gruba iktidar yoğunluğu demek, hatta bu grubu bizzat iktidar olarak adlandırmak doğruluk payı güçlü bir yorum olacaktır. Eğer bu grup tüm İtalya çapında etkili olsaydı ona ulusal iktidar diyecektik. Kendisini toplumun tüm kesimlerine yaysaydı ulus-devlet adını verecektik. Ülke ekonomisini denetimine geçirseydi, ekonomik iktidar olarak adlandıracaktık. Konumunu tüm Avrupa'ya, oradan dünyaya taşıracak olsaydı, Avrupa ve dünya imparatorluğu diyecektik.

Kapitalizmin sadece ekonomi karşıtlığı değil, toplum karşıtlığı olduğunu da iyi anlamak gerekir. Toplumun bir bütün olarak kapitalistleşemeyeceğini, bunun imkânsız olduğunu Rosa Luxemburg çok önceden teorik olarak kanıtlamaya çalışmıştır. Bence bunun için ince teorilere pek gerek yoktur. Herkes, her toplum işçi ve kapitalist olarak ikiye bölünse, kâr amacıyla satacak mal üretemezsiniz! Kaba bir örnek verelim. Yüz işçinin çalıştırıldığı bir fabrika varsayalım. Bunlar yüz araba üretsinler. Toplum da bir kapitalist fazlasıyla 100+1 kişiden oluşsun (Çünkü toplum sadece işçi ve kapitalistlerden oluşmaktadır. Saf kapitalist toplum denilen olay budur. Tabii bu en azından Marksistlerin bir kısmının büyük yanlışıdır). Yüz araba elden çıkarılsın ki kâr elde edilsin. Yüz işçi ücretleri ile arabaları aldılar diyelim. Geriye patrona ne kaldı? Sıfır. Demek ki, daimi olarak kapitalistleştirilmeyen benim sistem analizimle 'uygarlık karşıtı demokratik toplum' her zaman var olmalı ki uygarlık toplumu sürdürülebilsin. Yeni hegemon güç olarak 'kapitalist uygarlık' da diğer uygarlıklar gibi ancak demokratik toplum karşıtlığı, çatışma zamanlarında daha da azgınlaşarak demokratik toplum düşmanlığı temelinde var olabilir: Ya savaşlar ya da barışlarla. Tüm uygarlık tarihinde olduğu gibi, kapitalist uygarlık tarihinde de bu anlatımı doğrulayan sayılamayacak kadar çok olay ve savaş vardır.

Kapitalizm ekonomiyi en son küresel aşamasında zirveye çıkarttığı 'borsa, kur ve faiz' piyasası denilen para-kâğıt oyununa çevirerek düşmanlığını, gerçek ekonomiyle ilgisizliğini fazlasıyla ve tüm toplumun gözüne sokarcasına kanıtlamaktadır. Tarihin yine hiçbir döneminde ekonomi bu tür kâğıt oyunlarına, sanal bir sisteme dönüştürülmemiştir. Ekonomi toplumların en hassas dokusu olarak değerlendirilmiş, hep kutsallık atfedilecek düzeyde (Kutsallık kelimesinin kaynağı Sümer toplumuna kadar gitmekte ve gıda-kauta kavramıyla bağlantılandırılmaktadır) değerlendirilmiştir. Beslenme en öncelikli sorun olarak görülüp çözümlenmeye çalışılmıştır. Bütün dinlerde ekonomik güvenceye dayalı izah edici bir yan vardır. Bayramlar ekonomik bolluk veya en azından krizden çıkış dönemlerinin anısına düzenlenmektedir. K. Marx'ın haklı

olduğu bir nokta olarak, toplumun tüm alanlarını etkileyecek özelliklerin toplam ifadesi olacak kadar önemli olan ekonominin, duygusal ve analitik zihnin yoğunluk alanı olmaktan çıkarılıp para-kâğıt oyunlarına bağlanması ve analitik- spekülatif zihniyetin en sorumsuz, gerçek yaşamdan kopuk alanına dönüştürülmesi kapitalist ekonominin gerçek niteliğini ortaya koymaktadır. Hiçbir emek harcamadan kur, faiz ve senet fiyatlarıyla oynayarak, küresel çapta saatlik süreler içinde milyarlarca Dolar (küresel para) el değiştirmektedir. İnsanlığın yarısı açlık ve yoksulluk sınırlarında gezinirken, bu tür değer transferleri kadar ekonomiye zıtlığı yansıtacak bir sistemi tasavvur etmek zordur. Kapitalizm, finans çağı da denilen son evresinde, sadece bu yüzüyle bile ne kadar gereksiz, ekonomi dışı ve düşmanca bir sistem olduğunu gayet iyi kanıtlamaktadır.

Kapitalist moderniteyi kavramlaştırmak için ekonomiyle işe başlamak hem yetersiz hem de yöntem açısından saptırıcı, ilişkiyi ve özü kavramaktan uzaklaştırıcı, bulanıklaştırıcı sonuçlara, yargılara yol açar. Kapitalizme ilişkin şimdiye kadar yaptığımız tanımlama ve çözümlemeler, onun ekonomik sahada ancak dıştan dayatmacı tekelci bir güç olabileceğini kanıtlamıştı. Demek ki, öz olarak kapitalizmi başka yerde aramak, yöntem olarak da daha isabetli bulgulara yol açabilir. Onu asıl gizlenmeye, sıkı perdelenmeye çalıştığı yerde, devlet sahasında aramayı sürdüreceğiz.

Kapitalizmi ekonomik sahada arayan K. Marx'ın bunun için yaptığı tüm metodolojik, felsefi, tarihsel ve sosyolojik hazırlıklar, sonucunu olumlu olarak tespit ettiği yoğun bir kriz sistemiyle kendini karakterize eden kapitalizmin tekelci yapısına işaret ediyordu. Ekonomiye hükmetmek ekonomik olmak anlamına gelmez. Ekonomiye yapı dayatmak da ekonomi değildir. Pazarda fiyatlarla oynayarak bunun için para aracını çeşitlendirip kâr-sermaye yığmakta kullanmak, sosyolojik olarak siyasal iktidar olmadan mümkün değildir. Siyasal iktidarı ve onun zora dayanan karakterini tüm sonuçlarıyla çözümlemeden soyut ekonomi-politik analizlerle kapitali kavramlaştırmak, sürekli bilince taşımak, bilerek veya iyi niyetle yöntem hatasına düşmek ve kapitalist paradigmaya kurban gitmektir. Kapsamlı analizlere gitmeden K. Marx'ı ucuz ve yüzeysel tezlerle eleştirmenin sakıncalarını biliyorum. Özellikle Marksist geçinenlerin dogmatik-pozitif yaklaşımları tarikat müritliğini aşmadığından, idealarını bıktırıcı bir biçimde tekrarlamaları tartışmaları geliştirmez. Fakat 'Kapital'in yeni bir totem hizmeti gördüğü, işçilerin pek işine yaramadığı yüz elli yıllık teorik-pratik deneyimle yüzlerce kez doğrulanmıştır. Ben bunun temel nedenini, kapitalizmi ekonomi olmadığı halde ekonomi sahasında arama, ekonomi olmayana temel ekonomik konular olarak yaklaşım gösterme hatasına bağlıyorum. Tüm ekonomi dışı özelliklerine rağmen, tekelci devlet politikalarını ekonominin baş köşesine oturtmayı muazzam zihin bulandırıcı, kapitalizmin olumsuzluklarını örtücü ve politik-ideolojik olarak da feci trajik sonuçlar getiren "Aydınlanmacı" bir sapma olarak değerlendiriyorum.

İdeolojik olarak Hegel metafiziğin zirvesi ve diyalektiğin en büyük çağdaş temsilcisidir. Gerçek bir Alman filozofudur. Bununla kastettiğim, Alman milliyetçiliğinin fikir babalığıdır. Marx ve Engels, Alman kapitalizminin geri seviyesinin Alman burjuvazisini, burjuvazinin de Alman felsefesindeki konumunu irdelemeye çalışırken iyi yoldalar. Başlangıçta Hegel'in hukuk felsefesine yönelik eleştirileri de bu tutumlarını yansıtır. Bunun akabinde yaptıkları Komünistler Ligi'ni kurma ve Komünist Manifesto çalışmaları pratik olarak da konumlarını sağlamlaştırır. 1848 Devrimlerinden umduklarını bulamamaları, kanaatimce köklü kırılmalarından birine yol açar ve ekonomizme sapmalarının ilk belirtileri bu dönemden sonradır. Ekonomiye başat yer vermelerini tartışmıyorum. Ekonomiyi araştırmanın gerekli olmadığını da söylemiyorum. "Kapital" araştırmasını da yanlış olduğu için eleştirmiyorum. Eleştirdiğim temel nokta, tam da Hegel'i eleştirdikleri noktadır. O da Hegel'in neden devlete ve hukuka öncelik tanıdığıdır. Hegel bence en gerekli noktadan düşüncesini geliştiriyor. Başlanması gereken yerden başlıyor. Tarihsel hata yapan Marx'la Engels'in kendileri- dir; yani ekonomizm sapmasına düşmeleridir. Bu sapma yüz elli yıllık sosyalizmin, yani eşitlik ve özgürlük, dolayısıyla demokratik toplum mücadelesinin

beklenen başarıyı gösterememesinin temel nedenidir.
Hegel'in doğruyu yaptığını söylerken, bunu onun teorik-eylemsel hattını benimsediğim anlamında söylemiyorum. Doğruluğu işe nereden başlanması gerektiğine ilişkindir. Yanlış anlaşılmaması için tekrarlıyorum.
Toplumda alt ve üstyapı tartışmaları da uygarlığın inşa edilmiş bu sapkınlıklarıyla yakından bağlantılıdır. Hegel kendi sistemini öncelikle üstyapıdan, yani devlet ve hukuktan başlatır. Evrensel sistemi de mutlak zekâdan (Geist) başlattığı gibi. Marx ise önceliği altyapı olarak adlandırdığı üretim güçleri ve ilişkilerine verir. Marx her ne kadar "Ayakları üzerine oturttum" dese de, Hegel'le aynı mantığı paylaşmaktadır. O da nedir? Biri bir unsur temeldir, diğeri ise ikincil veya belirlenendir diyor. Bu, özne-nesne ayrımının kaba mantığına düşmektir. Her ne kadar tersini idea etseler de, eski uygarlık zihniyetini devam ettirmişlerdir. Marx'ın sosyalizmi neden başarılı olmadı sorusunun cevabı bu mantıkta gizlidir. Hem ekonomiye ilişkin tanımı büyük karmaşıklık içeriyor, hem de klasik uygarlığın bütün anlam araçlarıyla yola çıkıyor. Ne kadar kahramanlık yapılsa ve doğru sözler söylense de, sonuç gerçekliğin pek de yorumlandığı gibi olmadığını gösteriyor.

Kapitalizmin sadece ekonomi karşıtlığı değil, toplum karşıtlığı olduğunu da iyi anlamak gerekir

Marx'ın ve Marksistlerin yükselen kapitalist tekele karşı bir duruş ve direniş sergilemek istedikleri açıktır. Diğerlerinin de demokratik eğilimleri küçümsenemez. Ama günümüzle kıyaslandığında ne kadar yetersiz, yanlış ve eylemsiz kaldıkları; yaşadığı derin ve sürekli krizlere, yol açtığı toplum dışılığa, çevre felaketine, ortaya çıkardığı işsizliğe ve yoksulluğa rağmen kapitalist modernizmin tahtında en rahat dönemini geçirmesinden bellidir.
Marksizmin en önemli eksikliklerinden biri de bu çatışmaya dar sınıf eksenli bakmasıdır. Sınıfların direkt çatışması analitiktir. Somut çatışma toplumsal gövdeler arasında olur: Devlet toplumuyla demokratik toplumlar arasında. Dar sınıf bakış açısının sonuçları bilinmektedir. Kaldı ki, sınırları hiçbir zaman kesin çizilemeyen ve her gün geçişler yaşayabilen sınıflarda asıl olan yaşadıkları bilinç durumudur, içinde yaşadıkları kültürdür. Kendi uygarlığını tanımayan veya oluşturamayan sınıf zaten yokluk durumundadır. Uygarlıksız sınıf mücadelesi olmaz. Tek uygarlık içinde iki sınıfın mücadelesi tezinin ne denli vahim bir hata olduğu Sovyet deneyiminde açıkça görüldü. Avrupa devlet uygarlığının kalıpları kırılamadığı için, özgün bir Sovyet uygarlığı oluşturulamadı. Kapitalist modernite kalıplarını büyük oranda esas aldığı için sonunda onlar gibi olmaktan kurtulamadı. Tarihte bu durumun birçok benzeri yaşanmıştır. Başkalarının silahlarıyla (uygarlık yaşam tarzı) savaşırsan başkaları gibi olursun. Bu tür durumların ortaya çıkması, devrimlerin kendi uygarlık biçimlerini belirleyememeleri ile ilgilidir.
Kapitalist uygarlık bu anlamda dar bir kavramdır. Fakat Avrupa uygarlığı gibi içinde çok güçlü demokratik öğeleri bulunduran bir uygarlığı sanki iki sınıfın (işçi-kapitalist) ortak uygarlığıymış gibi yansıtmak da içinde çok yanlış anlamlar barındırır. Tek bir Avrupa uygarlığı yerine, demokratik ve kapitalist Avrupa ayrımı daha öğretici olabilir. Günümüzdeki AB bu iki uygarlık arasında geliştirilmeye çalışılan bir uzlaşmış uygarlıklar Avrupa'sıdır. İncelenmeye değer ilginç bir deneyimdir. Avrupa'nın katı devlet uygarlığını çok güçlü demokratik geleneklerle, mantık ve hukuk gibi yumuşak güçlerle dengeleme zorunluluğu, devletli uygarlığın son dönemine (uygarlığın krizlerle iç içeliğine) ilişkin tanımlamamıza uygun düşmektedir. Dört yüz yıllık yoğun savaşlar krizli yapının diğer bir kanıtıdır. Yoğun sistem tartışmalarına Sovyet sistemi de kanıtlayıcı örnek sayılabilir. AB'nin yapısı ve geleceği tartışmaları modernitenin kararsızlığını ve krizden kurtulamadığını tek başına yansıtmaya yeterlidir.
Bu yargıya varmamızın temel nedeni kapitalist tekelin yapısıyla bağlantılıdır. Marx'ın Kapital'de kanıtladığı gibi kriz sermayeyle, yani tekel açısından yapısal olmasıyla ilişkilidir. Sermaye birikimi ve kâr krizsiz sağlanamaz. Sermaye kârsız durامayacağına göre krizsiz de

olamaz. Devrimlerin, demokratikleşmenin ve insan haklarının sürekli gündemde yer alması sadece kendi iç sorunlarından ötürü değil, krize yanıt arama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Nedeni dünyanın yönetilemez durumudur. Küresel sermaye her döneminde dünyayı sadece yönetmedi, dünyayla savaştı. Doğasındaki krizden dolayı savaşımlar dünya çapında yaygınlaştı. Uygarlığın doğuşuyla birlikte ilk profesyonel ordu ve savaşlar hep var olageldi. Devlet uygarlığı özü gereği topluma egemen olmadan gelişemez. Egemenlik ise iktidar demektir. İktidar hâkimiyetsiz, o da zor olmadan gerçekleşemez. Hegel'in tarihi "kanlı mezbaha"ya benzetmesi bu nedenledir.

Önceki her iki uygarlığın kapitalizmden farkları sınıf, kent ve devlet yapısının niceliğiyle ilintilidir. Kentler küçük, sınıflar sınırlı, devletler az ve küçüktü. Dolayısıyla savaşlar azdı ve kısa süreli olup biterlerdi. Yine de şiddet uygarlığın yapısal karakterinde vardır. Fakat kapitalizmde kent, sınıf ve devlet tüm toplumu olduğu gibi çevreyi de, yerin altını ve üstünü de yutar. Kaotik durumlar hem toplumu hem de çevreyi sarar. I. Wallerstein, kapitalizmin 1970'ler sonrasında yapısal krize girdiği ve bu krizin 25-50 yıl sürebileceği yargısında bulunur. Sonucu ise bilim + örgüt + eylemin niteliğinin belirleyeceğini söylerken, kısmen olgu ve ilişkileri dile getirmektedir. Belli ki halen Marksist devrevi bunalım anlayışından kurtulamamıştır. Bunalımı kapitalizmin tüm zamanı açısından varsaymak bana daha doğru gelmektedir.

F. Braudel, devlet ve iktidar ayrımının farkındadır. Marx kadar olmasa, yani devlet ve iktidarın işlevini önemsiz gibi göstermese de, ne kadar etkili olduğunu belirlememektedir. Marksizm'de devlet yoğunlaşmış ekonomi olarak tanımlanırken, gerçeğe daha çok yaklaşıldığı söylenebilir. Fakat bu çok soyut bir genellemedir. İktidar ve devlet, esas olarak "ekonomi olmayan ekonomi"dir; yani ekonomiyi ürettiği artık-ürün ve değerleri sızdırma alanı olarak görmekte ve bu alanda tekel kurmaktadır. Bu anlamda ekonominin hemen üstündeki alandadır. Ekonomiyle çok ilgilidir. Bütün mekanizmaları artık-ürün ve değerlerin çeşitli yöntemlerle ele geçirilmesi içindir. Tarım, ticaret ve sanayi, tekel kurduğu alanların başında gelir. Yöntemlerin başında vergi gelmektedir. Mesela dolaylı vergiler devletin doğrudan tüccar tekeli olarak hareket etme ilişkisidir. Devlet burada tam bir tüccardır, yoğunlaşmış ifadesi değil doğrudan tüccardır. Bu vergiler bilindiği üzere gelirinin yarısını aşan kısmıdır.

Devlet ayrıca çiftlikleri, tarım pazarlarını, tarım fiyatlarını belirleme konumu dolayısıyla da tam bir ekonomik tekeldir. Avrupa ekonomi literatüründe ekonomi ile devlet ve iktidar ilişkisi sürekli muğlâk bırakılır. Hem sosyalistler hem de liberaller on binlerce cilt kitap çıkarmalarına rağmen, bu alanı halen aydınlatmış olmaktan uzaktırlar. Marx'ın bu alana el atmaması veya ömrünün buna vefa etmemesi büyük bir eksikliktir. Büyük kargaşada bu eksikliğin payı büyüktür.

Somut çatışma toplumsal gövdeler arasında olur: Devlet toplumuyla demokratik toplumlar arasında

Endüstriyalizmin (endüstriye sadece kâr kaynağı olarak bakmak) en büyük tehdidi, anti-toplumsal boyutlara varmış bulunmasıdır. Marksizm'in en yetersiz kaldığı konulardan biri de budur. Marksizm pozitivist yapısı gereği endüstri toplumunu ideal olgu olarak itirazsız kabul etmiş, hatta tanrısallaştırmıştır. Çünkü işçi sınıfının onsuz oluşamayacağını ve yaşamayacağını varsaymaktadır. Teorik özünde bu yatmaktadır. Endüstriye dair en ufak bir eleştiride bulunmamakla, bunun karşısında makine ve fabrika düzeneğini sınırsız yüceltmekle, endüstriyalizm denen dinin oluşumunda Marksistlerin payının en az kapitalistlerinki kadar etkili olduğu rahatlıkla belirtilebilir. Endüstriyalizm en az ulus-devlet Leviathan'ı kadar çoktan küresel bir Leviathan haline gelmiş bulunmaktadır.

Sanayi toplumu kavramı da kendi başına anlamlı değildir. Sanayi tekelleri kurulduğunda, toplum daha çok emtialaşmanın, değişime sunulacak üretimin, üretim de sanayinin güdümüne veriliyor. Tekelci sanayi kapitalizmi diğer üretim sahalarının tekelci sanayiye bağlı hale gelmesidir. Bu anlamda sanayi toplumu uygarlığın bir başka aşaması olarak anlam

bulabilir. Böylesi bir uygarlık aşaması 19. yüzyıla damgasını vurdu demek gerçekçidir. Her dönemden daha fazla kâr sızdırmaya imkân verdiği için, kapitalizmin görkemli çağı demek de mümkündür. Bu çağda tüm toplumu kâr hırsı sarar. Kapitalist olmak yaşamın amacı haline getirilir ve hayatın doğal tarzına indirgenir. İşte bu anlamda sanayi toplumu ilktir; azami kapitalistleşme toplumudur. Kralın çıplak hale gelmesi, yani ilk defa önde gelen kapitalistlerin yeni ama eskisinden daha farklı, süsü ve elbisesi normal olan, kendini vatandaş gibi sunan bir krallar grubu haline gelmesidir. Krallar da çoğalarak, eski görkemli, süslü hallerinden soyunarak varoluş kazanıyorlar. Sanayi toplumu bu anlamda çıplak krallar toplumudur.

İşçinin ücretle bağlanması durumu bu toplumda yaygınlık kazanır. Bir anlamda toplumdan koparılmış bir sınıftır. Klasik kölelikten farkı ücretli kölelikle bağlanmasıdır. Hangisinin daha iyi olduğunu söylemek etik açıdan doğru sayılmaz. Marksistlerin en önemli hatalarından birisi, bu toplumda sanayi burjuvazisini ve işçi sınıfını ilerici ilan edip, toplumun geri kalanına gerilik damgası vurmasıdır. Hâlbuki tersi doğrudur. Sanayi ve işçi sınıfı birlikteliği belki modernitenin bir özelliği olabilir; ama eşitlik, özgürlük ve demokratikleşme açısından tekelci devlet kapsamındadır. İkisi birlikte anti-toplumculuğa çok daha yakın bir duruş sergilerler. Aydınların bu sınıfsal ittifakla sözleşmesi sosyalizm açısından en talihsiz bir sapma olmuştur. Sanayi tekelleri toplumu özünde sürekli savaş toplumudur. Ulus-devlet boşuna bu dönemin devlet biçimi haline gelmemiştir.

Beş bin yıllık uygarlığın taşıdığı olumsuzlukları, sanayi çağı tek başına birkaç kat arttırmıştır. Bu tüm gözlemcilerin üzerinde birleştikleri bir görüştür. Bunlardan küresel ısınma sadece bir örnektir. Yıkım sanıldığından çok daha derin ve kapsamlıdır. Sadece endüstri çağının eleştirisi değil, tüm uygarlık eleştirisi gereklidir. Marksistlerin ve diğer muhaliflerin sorunları ya dar sınıfsal ekonomizme ya da çevrecilik, kültürcülük ve feminizm gibi kategorilere sıkıştırmaları bazı olumlu sonuçların sergilenmesine yol açsa da, ciddi bir siyasi program oluşturamamaları ve eylemselleşememeleri herhalde köklü yetmezlikleriyle bağlantılıdır.

Kapitalist çağın barbarlıkları karşısında ilkin sömürge ve yarı sömürge sürecine tabi kılınmak istenen boylar ve kabileler direndiler ve isyan ettiler. Kuzey Amerika'nın Kızılderili kabileleri ve Güney Amerika'nın Aztek uygarlığı sonuna kadar direndiler. Asya ve Afrika uygarlıkları, kabile ve kavimleri de (Çin, Hindistan, Habeşistan uygarlıkları ve binlerce kabile) sürekli direniş ve isyanlarını sürdürdüler. Daha bilinçli ve örgütlü olarak, çoğu 20. yüzyılın ulusal kurtuluş hareketleri biçiminde, eksiklikleri ve yanılgıları olsa da, önemli başarılar elde ettiler. İçteki büyük uyarıcı ise, proleterleşme sürecinin kendisi olmuştur. Sanıldığı gibi piyasada emeğini özgürce satmak serflikten, yarı-kölelikten kurtuluş değildir; tersine, ücretli çalışmadan başka hiçbir çaresi olmayan en zalim köleliğe mahkûmiyettir. İş bulamamak kadar ücretin sürekli yetersizliği, yeni zorbalık rejiminin eskisinden beter karakterini hemen açığa çıkarır.

Kapitalizme karşı tüm büyük isyanlar böyle işçiler haline gelmemek için verilmiştir. Bu isyanlar işçileşmenin değil, işçileşmemenin mücadelesidir. Yanlış bir tanıtımla "Yaşasın işçi mücadelesi" demek, "Yaşasın kölelik" demekle özdeştir. Doğru olan ve yaşamın da desteklediği şey ücretli mahkûmiyete karşı çıkmaktır. Kendiliğinden çığ gibi gelişen bu yarı-köylü, yarı-tezgâhtar isyanları kapitalizmin tarihiyle hep iç içe olmuştur. Diğer yandan feodal düzenin geleceğinden umutlu olmayan, yeni düzenin nasıl gelişeceğini de kestiremeyen aydınlar hep bir 'güneş ülkesi' aradılar. İlk ütopyacılar asla kapitalizmi haber vermediler. Tersine, bu karabasana karşı hayali de olsa umut dolu bir geleceğin projelerini sunmaktan geri durmadılar. Kapitalizme geçiş çağı aynı zamanda başta Saint Simon, Campanella, Fourier, Erasmus gibi büyük ütopyacılar olmak üzere geniş kahraman bir kuşağın eşitlik, özgürlük ve komünal düzen çağı için mücadelesiydi.

Rosa Luxemburg, sermaye birikimini 'kapitalist olmayan toplum' koşuluna bağlarken, çok önemli bir hâkikatin kıyısında seyretmektedir. Kıyıdan daha içeri yürüyebilseydi, onun, sadece 'kapitalist olmayan toplumun' varlığına bağlı olmadığını, toplumun değerlerine el koyup kene gibi emerek şiştiğini, bundan bir damla kanı

içirdiği işçiyi de kendisine suç ortağı haline getirdiğini görebilecekti. Net vurguluyorum, işçinin çabasını da inkâr etmiyorum ama sermaye oluşumunun, işçinin emeğine ancak çok cüzî miktarda bağlanabileceğini hatta felsefi -tarihsel-toplumsal olarak düşünülürse, bu cüzî miktarın da anlamını yitireceğini belirtiyorum. Endüstriyalizmin, toplumun ve çevrenin sırtından bir vurgunlar yapma aracı olduğu, ekolojik sorunlardan ötürü giderek açığa çıkmaktadır. Günümüzde işletme yöneticilerinin ve usta işçilerin, toplumun en ayrıcalıklı kesimi haline geldiğini ve bunun karşılığının çığ gibi büyüyen işsizlik olduğunu hangi bilgi ve izan sahibi insan inkâr edebilir? Gelişmiş endüstri katmanları, tekelci ticari ve nansal kesimler yani sermaye tekelleri, 'çok hisseli ortaklık' projeleriyle işçi kavramını iyice anlamsızlaştırmışlardır. İşçinin, giderek toplumu sermaye tekeline bağlayan kayış rolüne indirgendiğini görmek önemlidir. Devlet kapitalizmi olarak Reel Sosyalizm, nasıl "tavizci işçi" ye dayanan bir sistemse, klasik özel kapitalizmin de benzer tavizci işçisi vardır. Bunlar, toplum içinde her zaman bir arada olagelmişlerdir. Geriye kalan toplum, Rosa'nın aklına gelen 'kapitalist olmayan toplum' dur.

Dikkat edilirse burada, kapitalist olan ve olmayan farkı tarif edilmektedir. Rosa'da her ikisi de toplum biçimidir. Ben daha farklı olarak kapitalizmi, bir toplum biçimi değil toplumun üzerinde kurulup artık-değer sızdıran, ekonomiyi kurutan, işsizliği doğuran, devlet ve iktidarla kaynaşıp güçlü ideolojik hegemonya araçlarını kullanan geniş bir şebeke, bir örgütlenme olarak değerlendiriyorum. Son dönemde tavizci işçi kesimi de bu örgütlenmeye eklenmiştir. Tekelci ağın içeriğini, bir kez daha böyle tanımlarken birçok yanlış anlamayı gidermeyi amaçlıyorum. Özellikle "Kapitalist Toplum" kavramının, tuzak karakterini deşifre etmek durumundayım.Kapitalist tekele böyle bir sıfat bağışlamak, fazlasıyla lütufkâr davranmaktır. Sermaye, şebeke ve örgütsel ağ oluşturabilir. Mafyanın da değme bir sermaye şebekesi olduğu çok iyi anlaşılmalıdır. Sermaye şebekesinin mafya olarak adlandırılmamasının tek nedeni, toplumdaki hegemonik gücü ve resmi iktidarla olan bağlantılarıdır. Yoksa mafya kadar bile etik kuralları olmayan bir şebeke olarak kalacaktı.

Patron-İşçi Eylemi Asla Ekonomi Olamaz

Kapitalist Modernist Paradigma tümüyle aşılmadan, tarihsel hâkikatin anlaşılması şurada kalsın, dinlerden daha çok hâkikati perdeleyici rol oynayacağını ve anlamsızlık yüklü kılacağını sıkça belirtmem de bu nedenledir. Marx'ın bu paradigmatik bakışının tarihsel sonuçları, günümüzde daha iyi anlaşılıyor. Yanlış tarih, yanlış pratik demektir. Genelde uygarlığın özelde kapitalist modernitenin paradigmatik ve ampirik yaklaşımları aşılmadan, Toplumsal Doğa'nın paradigmatik ve ampirik yaklaşımına varılamaz. Burada yapmaya çalıştığım şey, çok hazırlıksızca da olsa bir denemeye girişmektir.

Tarih paradigmasındaki en temel değişiklik, Tarım-Köy Toplumu (M.Ö. 10000 - günümüze kadar) olmadan şehir temelli sermaye ve iktidar tekelciliğinin gelişemeyeceğine ilişkin olmalıdır. En temel yöntemsel değişikliğe bu noktadan gidilebilir. Rosa Luxemburg'un çok yüzeysel biçimde dile getirdiği "kapitalist olmayan toplum olmadan kapitalizm, sermaye birikimciliği, tekelciliği olmaz" biçimindeki tanımını, tüm tarihe ve sermaye biçimlerine yaymak, daha doğru bir anlatım tarzıdır; sermayenin çözümlenmesinin Tarihsel-Toplum boyunca ifadesidir. K. Marx'ın saf kapitalist toplum modeli, yaptığı en temel yanlışlıktır. Çünkü böyle bir toplum ne pratik ne de teorik olarak mümkündür. İspatı basittir: Diyelim ki, bir toplumda sadece kapitalistler (bürokratlarıyla birlikte) ve işçiler (işsizleriyle birlikte) vardır. Saf kapitalist toplum bunu gerektirmektedir. Sermayenin fabrikalarında toplam yüz mal biriminin üretildiğini varsayalım. Yirmi beş mal birimi ücreti karşılığında işçilerin olsun. Yirmi beş birim ise sermayedar sınıfın kullanımına kalsın. Peki, geriye kalan elli mal birimine ne olacak? Geriye kalanlar ya çürüyecek ya da bedava dağıtılacaktır. Saf kapitalist toplum modeline göre başka türlüsü mümkün değildir.

O halde yöntem açısından soralım: Yüzde onun tarihselleştirilmesi, sistemleştirilmesi, düşüncenin temel objesi kılınması mı daha bilimsel doğru bir yoldur, yoksa yüzde doksanından fazlasının tarihselleştirilmesi, sistemleştirilmesi, düşüncenin temel objesi

kılınması mı daha doğru bilimsel bir yöntemdir? Cevabı aranması gereken temel gerçeklik, budur. Belki "düşünce, bilim ve yöntem yoğunluğu yüzde onun tekelinde olduğu için başka türlüsü mümkün olmaz" denilebilir. Ama bu tekel, son tahlilde toplumsal artının gaspı, aşındırılması üzerine kurulmamış mıdır? En örgütlü ideolojik grup olması, bu ayrıcalığını haklı kılar mı? Yüzde bir bile olsa, iyi örgütlenmiş bir zor, milyonları hükmü altına alabilir, milyonları bile yönetebilir. Kendi sözlerini en temel bilim ve yöntem olarak dayatabilir. Bu gerçek, hâkikat anlamına gelebilir mi? Bir avuç zorbayı ve tekelciyi kim hâkikat ilan ediyor? İlan edenlerin, mitoloji, din, felsefe, bilim ve sanat olarak sunanların, sermayenin zorba şebekesinin iktidarına bağlanması, toplumsal hâkikati (yüzde doksanın hâkikatini) değiştirebilir mi? Sorunu böyle ortaya koymak gerektiği gayet açıktır. Hiçbir ideolojik, bilimsel, dinsel, felsefi ve sanatsal hegemonyanın, bu gerçeği değiştirmeye gücü yetmez, yetmemelidir.

"Ekonomi her şeyi belirler" ifadesi pek açıklayıcı değildir. Önemli olan ekonominin nasıl belirlendiğidir

Toplumsal Doğa'nın, daha kapsamlı tarihselliği ve bütünlüğü içinde sistemleştirilmesi mümkün ve gereklidir. Bilimsel devrimin, sosyal bilimin paradigmatik temeline bu sistematik analiz oturtulmalıdır.
Yöntem sorununa böylesi bir yaklaşım, Toplumsal Doğa'yı tüm tarihsel zenginliği ve bütünlüğü içinde çok daha doğru bir biçimde sunma yeteneğindedir. İlk bakışta görülüyor ki:
1.Sermayesiz ve iktidarsız toplum mümkündür ama toplumsuz sermaye ve iktidar mümkün değildir.
2.Sermayesiz ekonomi mümkündür ama ekonomisiz sermaye mümkün değildir.
3.Devletsiz toplum mümkündür ama toplumsuz devlet mümkün değildir.
4.Kapitalistsiz, feodalsiz, efendisiz toplum mümkündür; ama toplumsuz kapitalist, feodal ve efendi mümkün değildir.
5.Sınıfsız toplum mümkündür ama toplumsuz sınıf mümkün değildir.
6.Şehirsiz köy-tarım mümkündür ama köysüz ve tarımsız şehir mümkün değildir.
7.Hukuksuz toplum mümkündür ama ahlâksız toplum mümkün değildir.
8.Kendi çalıp kendi oynayan kişi misali toplumu politikasız ve ahlâksız duruma düşürmek mümkündür. Ama o zaman da toplum yeni Leviathan (ulus-devlet faşizmi) tarafından parçalanıp yutulmaktadır ki, toplumun ve insanın ölüm anı da böyle seyirlik olmaktadır. Soykırımın gerçekleştirildiği andır bu an. Michael Foucault'nun "insanın ölümünü" ilan ettiği andır bu an. Friedrich Nietzsche'nin "toplumun ve insanın iğdiş edilip cüceleştirildiğini, karıncalaştırıldığını söylediği, sürü/kitle" olarak ilan ettiği andır bu an. Toplumun M. Weber'in deyişiyle "demir kafes"e kapatıldığı andır bu an!
Klanın toplayıcılık ve avcılık gibi çok basit iki işi vardır. Şüphesiz tüm klan üyeleri kendileri için hayati olan toplayıcılık ve avcılık üzerinde belki de bin kez tartışarak, danışarak, deney alışverişinde bulunarak, bazı üyelerini görevlendirerek en iyi ve en verimli biçimde toplayıcılık ve avcılık politikalarını oluşturup uygulamaya çalışmışlardır. Aksi halde yaşam mümkün olamazdı. Neyin nasıl toplanıp yenileceği en temel politikaydı, ortak işti. Politika, ortak iş olarak tanımlanır. O halde klan toplumu çok basit ama hayati bir politik topluluktu. Bir gün bile politika yapmazsa ölürdü. Politika bu nedenle çok hayati bir doku işlevselliğine sahipti. Diğer tüm özellikleri belki de primatlarınkine benziyordu. Yegâne önemli farkları, basit ahlaki ve politik dokuyu geliştirmiş olmalarıydı. Araçlar ancak politika var olduğunda devreye girer. Dilin gelişimi ancak ahlaki ve politik temelde mümkündür. Konuşma ihtiyacını hızlandıran unsurların işin yapılmasına ilişkin tartışma ve karar olduğunu hiç unutmamalıyız. Burada "Ahlâk ve politikanın temelinde beslenme ihtiyacı yatar" demek bana anlamsız gelmektedir. Şüphesiz tek hücreli bir canlı olan amiplerin de beslenme ihtiyacı vardır. Ama amiplerin ahlâkı ve politikasından bahsedemeyiz. İnsanın amipten farkı, beslenme ihtiyacını sürekli farklı ahlaki ve politik yaklaşımlarla karşılamasıdır. Bu anlamda Marksist öğretideki "Ekonomi her şeyi belirler" ifadesi pek açıklayıcı değildir. Önemli olan ekonominin nasıl belirlendiğidir. İnsan

türünde bu durum ahlaki ve politik dokuyu, toplumsal alanı gerektirir.
Kapitalist ekonomi-politiğin ve onun Marksist yorumunun ekonomik ilişkileri soyutlayan analizleri çok sakıncalıdır. Patron-işçi eylemi asla ekonomi olamaz. Ben şahsen patron-işçi ikiliğini, Toplumsal Doğa'nın temel demokratik eylemi olan ekonominin tekelci hırsızları biçiminde değerlendirmek durumundaydım. Buna klan, kabile dönemlerini dahil edersek, ahlaki ve politik toplumun temel faaliyeti demek uygun düşer. Burada işçiden kastım toplumun diğer yoksullarından özellikle ücretsiz ev kadını ve kızlarından çalınan değerin ufak bir kısmının ücret adı altında kendisine verildiği tavizci işçidir. Köle ve serf nasıl ağırlıklı olarak efendi ve beyin uzantıları durumundaysa, tavizkâr işçi de her zaman patronun uzantısıdır. Köleleşme, sermayeleşme ve işçileşmeye kuşkuyla bakmak ve karşı durmak, kendi ideolojisini ve eylemini bu temelde geliştirmek, ahlaki ve politik olmanın başta gelen koşuludur. Nasıl efendi-bey-patron üçlüsü övgüye layık değilse, köle-serf-işçi üçlüsü de bunların uzantıları anlamında asla iyi toplumsal kesimler olarak yüceltilemez. Düşürülmüş toplum kesimleri olarak durumlarına acımak ve bir an önce özgürleştirilmelerine çalışmak en doğru tutumdur.

Değer, Tarihsel-Toplumun Bir Ürünüdür

Modernitenin üçüncü ve en önemli süreksizliği olarak ulus-devlet, kapitalizmin toplumu fethetme ve sömürgeleştirme eyleminin en temel araçsal formudur. Liberalizm kendini amaçlar bütünü (idealar toplamı) olarak sunarken, ulus-devlet, temel iktidar formu olarak anlam bulur. Toplumun tarihinde rastladığı içte ve dışta en kapsamlı fethi ve sömürgeleştirilmesi ulus-devlet formu olmadan gerçekleştirilemez.
Sosyal bilimlerin üzerinde en çok köreltme, saptırma ve dogmalar yığını geliştirdiği konu yine ulus-devlettir. Halen devletin kapsamlı bir çözümlemesinin yapıldığını söylemek zordur. Lenin gibi bir Marksist bile tarihin en büyük toplumsal devrimlerinden birine giderken, çözümlemeye çalıştığı "devlet ve iktidar sorunu"nu modernitenin ulus-devlet ayağından kurtarmayı başaramaz. Başarmayı bir yana bırakın, tüm eleştirilere rağmen demokratik toplum örgütlenmesi olan Sovyetler'in, hızla ulus-devlete dönüştürülmesini devrimin sağlamlaştırılması olarak değerlendirmekten kendini alıkoyamaz. Bugün, dünya kapitalizmine en büyük hizmeti sunan Çin ulus-devleti, aynı yaklaşımın devasa örneğidir.
Marx'ın Kapital'i dahil olmak üzere, ekonomi-politik konusundaki değerlendirmelerde sermaye birikiminin etnik ve ulus menşeinin pek işlenmemesi hem çok önemli bir eksikliktir hem de oldukça düşündürücüdür. "Sermayenin dini, imanı, milliyeti yoktur." tekerlemesi de yanlıştır. Sermayenin din, iman ve milliyetle çok sıkı bir bağı vardır. Tabii bazı din, iman ve milliyet sahipleri birçok sermaye ve iktidar tekelleri oluştururken, buna mukabil çoğunluğu sömürgeleştirir. Günümüzde bunun en çıplak örneği ABD'dir. Hem din hem iman hem de milliyet olarak en çok sermayedarın oradan olduğu inkâr edilemez. Uygarlık tarihi, bir anlamda politik toplumun daraltılması ve işlevsiz bırakılarak kadükleştirilmesinin tarihidir. Toplumun sınıflaştırılması, ancak sert geçen politik mücadelenin devlet lehine bastırılmasıyla mümkün olmuştur. Bu hususa çok dikkat edilmelidir. Sınıf mücadelesi sorunuyla en çok uğraşan Marksistler bile sınıflaşmanın doğasını doğru belirleyememişlerdir. Sanki sınıflaşma bir erdemmiş, uygarlığın ilerleticisiymiş gibi değerlendirmekten kendilerini alıkoyamamışlardır. Tarihin mutlaka kat etmesi gereken bir aşamaymış, bir köprüsel ilişkisiymiş gibi sınıflaşmayı, tarihsel materyalizmin gereği saymışlardır. Uygarlık çözümlememde sınıflaşmayı, politik ve ahlaki toplumun daraltılması ve işlevsizleştirilmesi olarak değerlendirdim; sınıflaşma geliştikçe toplumun daha çok iktidar ve devlet hegemonyasına geçtiğini önemle belirttim. Tarih bu anlamda sert bir sınıf mücadelesiyle geçmiştir. Ama sınıflaşmanın gerçekleştirilmesinin kendisi bir ilerleme, gelişme olmak şurada kalsın, tersine toplumsal bir gerileme ve düşüştür. Ahlaki olarak iyi değil kötü bir gelişmedir. Sınıflaşmanın ilerleme için kaçınılmaz bir durak olduğunun iddia edilmesi, hele bunun Marksist bir ifade olarak belirlenmesi, özgürlük mücadelesinde içine düşülen ciddi bir yanlışlıktır.
Sınıfsal toplumlarla karşılaştırdığımızda politik toplumun en önemli özelliği, sınıflaştırmaya karşı sürekli direnmesidir. Kendini en az

sınıfsallaştıran toplum, en iyi toplumdur. Politik mücadelenin başarısı, kendini sınıfsızlaştırmaya uğratmamasıyla belirlenebilir. Politik mücadele ancak kendi toplumunu sınıflaştırmayarak dolayısıyla kendini iktidar ve devlet aygıtlarının tek taraflı zoru altına sokmayarak başarısını kanıtlayabilir. Gırtlağına kadar iktidar ve devlet zorunu yaşayan toplumlarda başarılı bir politik mücadeleden bahsetmek, ciddi bir yanılgıdır. Kendini ya hiç iktidar ve devlet zoru (iç veya dış, milli veya gayri milli olması bu anlamda pek önemli değildir) altına sokmamak ya da sert geçen bir mücadelenin ardından devlet ve iktidarla karşılıklı rızaya dayanan bir uzlaşmaya varmak, bu temelde iktidar ve devleti tanımak, politik toplum için idealdir.

Anlaşılacağı üzere, "demokratik modernite" ile ne kapitalist ne de sosyalist olarak yeni bir toplum tipi yaratılıyor. "Demokratik modernite", bu kavramların, toplumu nitelendirmekten uzak propaganda kavramları olduklarını belirtiyor. Şüphesiz bir toplum gerçekleştiriliyor ama bu toplum; ahlaki ve politik ilkenin azami rol oynadığı, sınıfsallaşmanın pek gelişme imkânı bulamadığı dolayısıyla iktidar ve devlet aygıtlarının ya zorlarını dayatamadıkları ya da karşılıklı uzlaşmayla birbirini tanımanın gerçekleştiği, farklılık içinde birlik, eşitlik ve özgürlüğün hem bireyselliğin (bireyciliğin değil) hem de toplumsallığın özelliği olarak yaşandığı bir "modern demokratik toplum"dur. Daha fazla eşitlik, özgürlük ve demokrasi, bu toplumun doğası gereği demokratik siyaset kurumunun yol açtığı değişim ve gelişimin sonucudur.

Marksist ekonomi-politik de dahil, modernitenin ekonomi anlayışı, sınıfsal bakış açısından kurtulamamıştır. Değeri, işçi ve patron ikilisine bağlayarak, tüm Tarihsel-Toplum zeminini ihmal ve örtbas etme durumunda kalmıştır. Değer, Tarihsel-toplumun bir ürünüdür. Patron ve tavizci işçi, bu ürünün sağlayıcısı olmak bir yana, temelde gaspçısı konumundalar. Bunun kanıtı çok açıktır: Ücretsiz kadın emeği olmadan bir tek patron ve tavizci işçi karnını bile doyuramaz, günlük yaşamını çekip çeviremez. Tek başına bu örnek bile kapitalizmin gayri-ekonomik çehresini netçe göstermektedir. Kaldı ki, Tarihsel-Toplum olmadan genelde uygarlığın özelde resmi modernitenin varlık kazanamayacağını kapsamlıca göstermiş bulunuyoruz.

Marx, Lenin ve Mao, kapitalizmle boğuşurken samimiydiler. Hatta kapitalizme karşı sosyalizmi kurduklarına da inançları tamdı. Fakat çok geçmeden ortaya çıkan sonuç, kurdukları yapının kapitalizmden pek farklı olmadığını gösterdi. Burada da gücünü konuşturan yeni uygarlık yani moderniteydi. Sermaye üzerine yüzeysel değerlendirmeleri, sosyalizmi geliştirmek için yeterli değildi. Eksik olan modernite çözümlemeleriydi. Derinden etkisini yaşadıkları pozitivist dünya görüşü, moderniteyi gerçekliğin en kutsal hali olarak sunuyordu. Eleştiri şurada kalsın, onu daha da mükemmelleştireceklerini düşünüyorlardı. Bunun sonuçları ise ortadadır. Tarihsel yanlışlık, zincirleme devam ettikçe, en soylu ve kutsal amaçlar bile uygarlık ve modernitenin buzlu hesaplarına araç olmaktan kurtulamıyor.

Demokratik Uygarlık kavramından çıkarsanacak (…) önemli husus, sosyal bilimlerde devrime en geniş zemini sunmasıdır. Şunu temel bir tez olarak ortaya koyuyoruz: Tarihin tüm "barbarları", göçebe kavimleri, lümpenleri, kabileleri, komünleri, sapkın mezhepleri, cadıları, işsizleri ve yoksullarının anlamlı hareket ve sistemlerden sürekli yoksun olduklarını, bunun onların kaderleri olduğunu iddia etmek, açık ki sermaye ve iktidar birikim sahiplerinin çıkarları adına mitoloji, din, felsefe ve bilim yapıları üretmek, bilgi birikim aygıtları oluşturmaktır. Tarihte sadece sermaye ve iktidar egemenliği yoktur. Aynı zamanda bu egemenliklerle iç içe ve sürekli çıkar birliği içinde olan bilgi düzenekleri (mitolojik, dinsel, felsefi ve bilimsel) ve egemenlikleri de söz konusu olmuştur. Başta Marksist sosyal bilimler olmak üzere, önde gelen birçok muhalif sosyal bilim yapısının başarısızlığının temelinde, sermaye ve iktidar birikim tarihine dayanan sosyal bilim devrimlerini esas almaları ve alternatif bir uygarlık sistemini geliştirememeleri yatmaktadır. Şüphesiz bahsedilen birçok husus, kapsamlı eleştirilere tabi tutulmuş fakat daha ileri götürülüp tüm tarihi kapsayan bir anlatım birimi çerçevesine oturtulamamıştır. Dünya-sistem anlayışı oluşturulamamış, buna ilişkin anlatımlar bölük pörçük denemeler olmaktan öteye gidememiştir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Ekonomi-Politik ve Etik-Politik

Cengiz Baysoy

"İst" ve "izm" üzerine düşünmek… Düşünme kültürümüzde bir değişikliğe gitmek gerektiğini düşünüyorum. "İst" referansını "izm" den alır; dolayısıyla "ist", "izm"e bağlıdır. "Marksistler" Marx'ı referans göstererek Marksizm'e bağlılıklarını ifade ederler. Kimin daha iyi Marksist olduğunun kriteri, Marx ile kurulan özdeşlik düzeyidir. Bu manada asıl önemli olan güncellemek değil uygulamaktır. Hal böyleyken "ist" ancak "izm"in özdeşliğindeki anlamdır.
Bu bakış açısı selefidir ve Marx, bu bakış açısına göre aşkın ve "idea"dır. Bizim açımızdan hakikat farklı görünüyor. "İst" temsildir ve "izm"i tekeline alarak mülkleştirir. Dolayısıyla "izm", "ist"in siyasi mülküdür. Her "ist", bir "izm" hakikati üretir ve her Marksist Marx'ı kendine göre "Marksizm"leştirir. İktidar gücü olarak Marksist, Marx'ı "izm"de nesneleştirerek özneleşir. Marx'a göre "ist"ler yoktur; "ist"e göre "Marksizm"ler vardır. "İzm", "ist"in nesnelleşmesidir ve "ist"in kendi hakikat üretimidir. "İst"ler arası savaş temsillerin iktidar savaşıdır. Her "ist" için doğru tektir ve diğerleri oportünist, revizyonist, reformist ya da güncel dille ifade edersek liberal ve post-moderndir, öyle ki fark olmak bir tehlike ve tehdit durumudur.
Bundan dolayı bu makale, "ist"liği etik olarak ret etmekte ve düşünme kültüründe bir değişiklik olarak "köken (root)" temelli bir düşünme düzleminde değil, "ağsal (rizomatik)" bir düşünme düzleminde düşünmeyi önermektedir. "İst" yerine "içi" olarak düşünme denemesidir. Dolayısıyla bu makale "Marksist" değil ama Marksizm "içi" bir göçebe düşüncedir ve Marksizm içinden bir farktır. Marx, özgürdür; hiçbir "ist" tarafından mülkleştirilemez, bu anlamıyla özgürlük için her zaman devrimci bir alet çantası olarak değerini koruyacaktır. Marx, "şimdi"dir ve gelecek üzerinde düşünme ve düşündürtme gücü, bütün heybetiyle sürmektedir.

Modernizmin Üç Kaynağı

Genel olarak Marksistler, bilimsel sosyalizmin üç kaynaktan sentezlendiğini ve Marksizm'in bu üç kaynağın mirasçısı olduğunu ifade ederler: Alman felsefesi, Fransız sosyalizmi ve İngiliz ekonomi politiği. Bu soyutlama problemlidir ve bu üç kaynak kökten sorunsallaştırılmalıdır.
Alman felsefesi, Fransız sosyalizmi ve İngiliz ekonomi politiği komünizmin değil kapitalizmin kurucu dinamikleridir ve bu üç damar, kapitalizmin egemenlik düzlemi modernizmin kurucu gücüdür. Komünizm, alter-modernitedir ve bu üç dinamiğin radikal eleştirisini gerektirmektedir.
Evet, "Marksizm, aynı zamanda bu üç kaynağın eleştirisidir" diyen itirazları duyar gibiyim. İşte tam da bu boyut problemlidir ve üzerine düşünülmelidir. Alman felsefesi Hegel ile sınırlanmış ve Hegel eleştirisi de ters duran diyalektiğin ayaklar üzerine oturtulmasıyla yine diyalektik içinde kalmıştır. Burada yapılan şey aslında modernist metafiziğin bilimselleştirilmesi ve materyalistleştirilmesidir. Velhasıl Marksist gelenek gerçekçi bir Alman felsefesi eleştirisi yapmamıştır.
Ekonomi politik eleştirisine gelince, Marksist geleneğin üç özeleştirisinden biri ekonomi politiğin aşırı öne çıkarılmasına dayalı olmasına rağmen Marksist gelenek, ekonomi politik içinden hiçbir zaman çıkmamıştır. Komünizm ekonomi politik içinden düşünülmüştür. Benzer şekilde Fransız toplumculuğu eleştirisi de ulus -devlet fikri içinde kalmıştır. Marx'ta modernizm eleştirisi yoktur ve modernizmin

krizinin ürünü olan kapitalizm, emperyalizm ve faşizmin eleştirisi modernizmin içinde kalınarak yapılmış; kapitalizm, emperyalizm ve faşizm eleştirisi modernizm eleştirisine dönüşmemiştir. Bu durum problemdir ve bu problem sorunsallaştırılmalıdır.

Alman felsefesi Hegel'den ibaret görülmüş ve Alman felsefi anlaşılmadan diyalektik ezberlenmiştir. Oysa Alman felsefesini yalnızca Hegel ve diyalektik düşünce ile sınırlandırmak, Alman felsefesini hiç anlamamak anlamına gelir. Alman felsefesi batı düşünme ve metafizik geleneğinin "kavram", "özdeşlik", "mutlak", "bir" ve "akıl" egemenliğinin, "evrensellik", "bilinç" ve "özne" kavramları üzerinden yeniden kurulmasıdır. Alman felsefesi, modernizmin kurucu metafiziğidir.

Descartes, Leibnez ve Kant, Fichte ve Schelling anlaşılmadan Alman felsefesi ve Hegel anlaşılamaz. Ayrıca Alman felsefesini ve Alman felsefesi eleştirisini Feuerbach ile sınırlayarak düşünmek tam bir sığlıktır. Eğer gerçekçi bir Alman felsefesi eleştirisi üzerine düşünecek olursak bunun adresi Nietzsche'dir. Ne yazık ki Marksistlerin entelektüel gücünde Nietzsche'nin yeri yoktur.

Konumuz başlı başına Alman felsefesi üzerine düşünmek olmadığından makalenin sınırları içinde temel saptamalara değinmekle yetineceğiz. Descartes, Leibnez ve Kant, özdeşlik, düşünce ve bilincin belirleyiciliği üzerinden "özne" felsefesinin kurucu filozoflarıdır. Hegel klasik özne felsefesinin en üst formudur. Descartes, "düşünüyorsam öyle ise varım" dedi. Varlık kavramını düşünceyle özdeşleştirdi. Düşünceyi bedenden ayırdı. Düşünceyi "ben"de tözleştirdi. Töz ve varlık olarak düşünce böylece özne haline geldi. Modern özne felsefesini düşünce kavramı üzerinden ilk kuran Descartes'tir. Descartes ile birlikte özne, belirleyen fakat belirlenmeyen " özgür irade"dir. Liberalizmin hücresi "birey" kavramının modern kökü "özgür irade" böylece Descartes'ten gelmektedir.

Kant, Descartes'in düşünce ve beden ayrımına ve düşünceyi kendinde bir varlık olarak tözleştirmesine özne adına müdahale eder. Kant felsefesi, metafiziğin bilimselleştirilmesi ve böylece modernleştirilmesi demektir ve esasen bir özne teorisidir. Kant, aklı bedenden ayırmaz; fakat akıl, bedenin bilgisinin koşuludur. Beden aklın nesnesidir. Bedenin bilgisi, aklın sezgisel formları olan zaman ve mekân koşuluyla nesneleştirilebilir. Kendinde varlığın bilgisi bilinemez, ancak ve ancak aklın zaman ve mekân formlarının koşulunda deneyimlenebilecek fonemler bilinebilir. Bu bağlamda akıl bedeni deneyimleyerek yargısını verir. Kant'ta özne, yargıdır. Descatres'te düşünce özgürdür ve bedene aşkındır. Kant için ise düşünce her türlü sonuca varabilir, fanteziden sabuklamaya kadar sınırsız bir güce sahiptir. Fakat kesin bilgi için bu yeterli değildir. Kesin bilgi, zaman ve mekânın koşullarında deneyimlenen fenomenin nesneleştirilmesiyle elde edilecek yargı ile mümkündür. Böylece, Descartes felsefesindeki düşünce kavramı, Kant'ta aklın koşulunda nesneleştirilerek elde edilen evrensel yargı olan bilinç kavramıyla disiplin altına alınmıştır. Bilinç, düşüncenin deneyim içinden bilimselleştirilmesidir. Evrensel yargı, Kant'ta özne bilinçtir. Dolayısıyla Kant'la birlikte aşkınlıktan aşkınsallığa, keşiften, icada, analitikten senteze geçeriz.

Kant felsefesi sayesinde Descartes'teki düşünce-beden ikiliği, özne-nesne ikiliğine dönüşmüştür. Kant'ın metafizik tarihi içindeki en önemli yeri, metafiziğin bilimselleştirilmesi üzerinden metafiziğe yaptığı müdahaledir. Metafiziğin kökü "arche"dir ve metafizik ölçü için kök nedir? diye sorar. Sonsuz, mutlak, değişmez olan hakikatin "arche"si nedir? Kant felsefesinde "arche" koşula dönüşmüştür. Ölçünün "arche"si Descartes felsefesinde şüphe iken, Kant felsefesinde ölçünün koşulu sezginin formları olan zaman ve mekândır. Kant'la birlikte modern bilimin tanrısı olan ölçü gücü, zaman ve mekân olmuştur. Öyle ki zaman ve mekân ile ölçülemeyen şey nesnelleştirilemez; nesnelleştirilemeyen şey ise hiçbir şeydir. Sermaye zaman ile ölçülebilen emek-değerdir. Para, soyut emek zamandır. Pozitivizmin koşulu öznedir ve özne, nesneleştiren ölçü ve temsildir. Marx, ölçü içi düşünürdür; ölçü dışı ve ölçülemezlik üzerinden bir emek-değer teorisi ve bir materyalizm düşünmemiştir. Liberalizm de ölçü içi bir emek-değer teorisidir. Tarih zamanın, toplum ise mekânın oluşudur. Tin, tarihin toplumda kendini düşünümlediği bilinç öznedir. Descartes'teki düşünce üzerinden özneleşen töz, Hegel'de ise bilinç özne üzerinden Tin, mutlak ve "kavram"dır. Modernizm öncesi

metafizik tarihinde diyalektik, duyulardan, maddeden uzak salt aklın apriori hareketiydi. Hegel'de diyalektik tarihsel ve toplumsallığı içine alan bilinç öznenin düşünsel devinimidir. Kant için epistomolojik özne Hegel'de ontolojik öznedir. Düşüncenin düşünce üzerine düşüncesi diyalektiktir. Hegel'de diyalektik, özdeşliğin modernist devinimidir. Tanrının yeryüzündeki adımları modern devlet ve bürokrasi bilinç özne; sivil toplum ise nesnelleşen ve başkalaşan bilinç öznenin olumsuzlanmasıdır. Olumsuzlamanın olumsuzlaşmasının özdeşlikte olumlanması, devlet ve tarihtir. Devlet ve tarih, oluş içinde zaman ve mekândır. Oluş ve akış, ölçü gücü zaman ve mekân formuyla kodlanır ve kapılır. Bilinç; hareketi, oluşu ve akışı kodlama ve kapma düzeneğidir. Zorunluluğun bilinci devletin yaşamı kapma pratiğidir. Bilinç, ölçülemez olan ve etkinliğin içkin gücü genel zekâ değil, genel iradedir.

Zorunluluğun bilinci devletin yaşamı kapma pratiğidir

Hegel sonrası özne ve bilinç felsefesi fenomenoloji üzerinden devam etti. II. Dünya savaşından sonra öznenin, bilincin kuruculuğu ve hümanizm, Marksizm'in içinde önemli bir ağırlık oluşturuyordu. Bu süreçte Althusser, önemli bir çığlık attı: "Tarihin öznesi yoktur". "Tarihin öznesi yoktur", ifadesi anti-Hegelci bir soyutlamaydı. Althusser'in yaptığı aslında o dönem Marksist gelenek içinde kimsenin cesaret edemediği ve edemeyeceği, Alman felsefesinin özü olan bilinç ve özne felsefesine yöneltilen köklü bir eleştiriydi. Bu minvalde düşünüldüğünde -post-yapısalcılığın kurucusu yapısalcılıktır.

Althusser'in bu başkaldırısı aslında Marx'ın özne ve bilinci kuran Alman felsefesinden kopuşunu hatırlatıyordu. Althusser, Marx'ı bize yeniden hatırlattı: "Bilinç, varlığı değil; varlık, bilinci belirler." Kurucu olan özne ve bilinç değil; kurulan özne ve bilinçtir. İdeoloji ve ideolojik hegemonya aygıtlarının maddileştirilmesi "özne"leşme açısından önemlidir. Böylece önü kesilemeyecek bir tartışma başlamış oldu: Sermaye birikimi bir iktidar birikimi ve bir özneleştirme üretimidir. Marx'a göre sivil toplumu belirleyen politik alan değildir, tam tersi politik alanı belirleyen sivil toplumdur. Böylece üst yapıyı belirleyen alt yapı metaforu doğmuş oldu. Sınıflar mücadelesinde sınıfların çıkarını belirleyen ekonomik altyapıdır. Marx ilişkisellikten çıkmasına karşın "yapı"ya öncelik verir. Devrim, devrimin ekonomik maddi koşullarının belirlenimi oluşmadan gerçekleşemez. "Devlet"in sönümlenmesi ekonomik maddi koşullara bağlıdır. Proletaryanın ücretli emek olmaktan çıkmasını sağlayacak ekonomik maddi koşullar olgunlaşmadan emeğin iktisadi kurtuluşu ve sınıf olarak kendisini ortadan kaldırması bilimsel olarak mümkün değildir.

Liberalizm açısından modernizmin dispozitifi ekonomi politiğin bilimselleştirilmesidir ve bu dispozitif, tarihi ekonomi politik içinden okumayı emreder. Marx, ekonomi politiğin, yine ekonomi-politiğin bilimselleştirilmesi içinden eleştirilmesidir. Ekonomi politik, pozitivist bir bilimdir ve kapitalizmin iktidar birikimi için ürettiği bir hakikat üretimidir. Liberalizm, iktidar pratiğinin yaratmış olduğu gerçeklik üzerinden bilgi alanları açar. Ekonomi politik liberalizmin iktidar pratiğinin açmış olduğu bir gerçekliktir.

Althusser ile birlikte bilimsel Marx, yeni olan yapısalcılık kavramı üzerinden tartışılmaya başlandı. Aslında tartışma, yapısalcılık üzerinden bir Marx okuması yapmıyor, bilimsellik adına Marx'ın yapısalcılığını keşfediyordu. Bu ya olumlanacak ya da sorunsallaştırılacaktı. Althusser birinciyi seçti; böylece düşünme dünyasındaki zikzaklar, bunalımlar ve özeleştiriler kaçınılmaz oldu.

Ölçü üzerinden bir bilim felsefesi pozitivizm ve liberalizmdir. Ölçülemezlik ya da ölçü dışı bir materyalist bilim felsefesi, politik olarak kurulamadı. Kant felsefesindeki kurucu özne, yargı yani evrensel ilke; yapısalcılıkta bilimsel yasalara dönüştü. Sınıflar mücadelesi bu yasaları hızlandırabilir ya da yavaşlatabilir ama asla ortadan kaldıramazdı. İdealist metafiziğin kökü özdeşliktir. Sonlu olan sonsuz olanın özdeşliğinde kapılır. Devinim, oluş ve akış her zaman ölçü olan özdeşlikte kodlanmış ve kapılmıştır. Kopyalar ideada, nesne öznede, toplum devlette kapılır. Yapısalcılıkta, yapı özdeşliktir. Sınıflar mücadelesi ve komünizm, "yapı"nın bilimsel yasaları tarafından

kapılmıştır. Koşul olarak özne ve yapının ikisi de oluşu özdeşliğe mahkum etmiştir. Yapısalcılık, modernizmin metafiziğinin materyalistleştirilmesidir. Tarih, emeği verimli kılacak üretici güçlerin gelişmesi tarihidir. Yapı; yasa ve erektir, belirler, fakat belirlenemez. Materyalizm adına bilim aşkınlaştı; modernizm adına bilim tanrılaştı. Nietzsche haklıydı… ölçülemez olan oluşun şen bilimi; oluşu, akışı kodlayan ve kapan pozitivist bir bilim dışında özgürlük sosyolojisinin, emeğin, özgürlük ve devrimin bilimiydi.

Marx'ta Kırılma: 1848 Özeleştirisi

19. yüzyıl, Avrupa sokaklarının devrim istediği bir yüzyıldır. İşçilerin, köylülerin ve yoksulların devrim talebinin sokak barikatlarında somutlaştığı bir yüzyıl. Bu yüzyıl, bütün modern sınıfların ekonomik ve politik olarak en derin çelişki ve çatışmalarla kurulduğu siyasal bir tarihtir. Buna bağlı olarak "1848 özeleştirisi" de bu önemde bir değere sahiptir. 1848 özeleştirisi öncesinde Marx'ta diyalektik yoktu; Marx, 1848 özeleştirisi ile birlikte Hegel'e, diyalektiğe geri döndü.

Marx'ın 19. yüzyılda, politik sorumluluğunu teorik sorumluluk ile sınırladığı doğrultusunda yorumlar yaygındır. Bu yorumlar yanlış olmamasına karşın çok ciddi bir eksikliği de taşır ve bu eksiklik Marx'ın 19. yüzyılı etkileyen politik sorumluluğunu unutturmaktadır. Bu Marx'ı yalnızca metin içinde okumaya ve kavramlara kapatmaya yöneltmekte, kavramlarla tarih arasındaki ilişkiyi kuran politiklikten bizi uzaklaştırmakta ve Marx okumasını Kapital'e, dahası iktisada sıkıştırmaktadır.

Marx, 1848 yenilgisi sonucu İngiltere'ye yerleşti. Bilimsel Marx ve eserlerin doğduğu coğrafya İngiltere'dir. 1871 Komün yenilgisinden sonra Marx'ın kuramsal olarak üstlenmek zorunda olduğu sınıflar mücadelesi pratiği Almanya'da yaşanandır. Almanya, Marx'ın Marksizmleştiği ilk uğraktır. Alman Marksizm'i, ayrıca, sokakları devrim isteyen 1848 ve 1871 komün gibi devrimci pratiklerin yenilgisi üzerinden kurulmuştur.

Uzun bir zamanın deneyiminden ve Alman sınıflar mücadelesi içinden konuşan Engels'in 1895'te Marx'ın yazdığı Fransa'da Sınıf Mücadelesi kitabı için kaleme aldığı ön söz, Marksist gelenek açısından tarihi bir metindir. Engels, "Ama tarih bizi de haksız çıkardı, bizim o zamanki görüşümüzün bir yanılsama olduğunu ortaya koydu. Hatta daha da ileri gitti: yalnız bizim o zamanki yanılgımızı savurmakla kalmadı, proletaryanın, içinde dövüşmek zorunda olduğu koşulları da baştan aşağı altüst etti." [1] 1895'te durarak 1848 Avrupa'sı üzerine düşünen Engels'in bu ifadesi, sorunun köklü ve bütünlüklü bir sorun olduğunu bizlere gösteriyor. Metnin içinde yürümeye devam ettiğimizde, "Tarih bizi ve benzer düşüncede olanların hepsini haksız çıkardı. Tarih gösterdi ki, kıta üzerindeki iktisadi gelişme durumu, o zaman, kapitalist üretimin kaldırılması için henüz yeterince olgunlaşmamıştır; ve tarih, bunu 1848'den bu yana bütün kıtayı kaplamış olan ve Fransa'da, Avusturya'da, Macaristan'da ve son olarak Rusya'da büyük sanayiye ancak şimdi gerçekten söz hakkı veren ve Almanya'yı da birinci sınıf bir sanayi ülkesi durumuna getiren – bütün bunlar kapitalist bir temel üzerinde, yani 1848'de pekala genişlemeye elverişli bir temel üzerinde olmak üzere – iktisadi devrimle tanıtlandı."[2] ifadesi ile karşılaşıyoruz. Bu ifadelerde dikkatimizi çeken nokta, "iktisadi devrim" kavramıdır. Üretici güçleri geliştirme bağlamında iktisadi devrim devam etmektedir ve üretici güçleri geliştiren bu iktisadi devrimin yalnızca 1848 dönemini ifade etmemesi ve 1895 yılını da içine alan bir süreci kapsamasıdır.

Üretici güçlerin gelişmesi emeğin verimliliğinin artmasını, emeğin, ücretli emek altında sınıflaştırılmasını ve artı-emek zamanın yükselmesine bağlı sömürünün yoğunlaşmasını ifade etmesine rağmen karşımıza şu sonuç çıkar: "İktisadi devrim" devam eder ama devrimin maddi koşulları oluşmaz.

Bu durum bize iki soru sordurtmaktadır:

1) Devrimin tarihsel ekonomik koşulları nasıl olgunlaşacak? Sermayenin kendini olumlama pratiğini tamamlayan ve sermayenin kendi elleriyle kendisini yok edeceği ekonomik maddi koşullar ne zaman gerçekleşecek?

2) "O zaman" gelene kadar işçi sınıfının politik taktiği ne olacak?

Birinci soruya yanıtı Marx'ın değişik yapıtlarında açıkça bulabiliriz. İkinci soruya yanıt ise Alman Marksizm'idir. Marx'ın birinci soruya verdiği yanıt çok açıktır: Üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki diyalektik çelişki. Devrimin

ekonomik maddi koşulu, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişimini durdurarak üretim sürecini kilitlemesi ve burjuva üretim ilişkilerinin anlamsızlaşmasıdır. Üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki diyalektik çelişki olgunlaşıp bu noktaya gelmeden gerçekçi bir devrimin maddi koşulları oluşamaz. Peki, bu diyalektik çelişkinin olgunlaşmasının kriteri nedir? Marx'ın bize verdiği yanıtlar, "Burjuva toplumun üretici güçlerinin, içinde burjuva koşullarının izin verdiği bollukta geliştikleri bu genel gönenç dolayısıyla gerçek devrimden söz edilemez."[3], "Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman toplumsal devrimler çağı devrimler çağı başlar." [4] "İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olamaz…"[5] "Yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrından çiçek açmadan, asla gelip yerlerini alamazlar." [6] ifadelerinde bulunabilir.

Marx'ın bu değerlendirmelerinde örgütlenme, mücadele biçimi, devrimi yapacak sınıfsal güç ilişkilerinin oluşumunda sınıf ittifakları ve taktiksel pozisyonlar üzerinde durulmadığı görülmektedir. Marx, 1850'de bundan çok daha farklı bir değerlendirmede bulunur "Böyle bir devrim, ancak şu iki etmen, modern üretici güçler ile burjuva üretim biçimleri çatıştıkları dönemlerde mümkündür"[(7)] diyerek nesnel ve bilimsel bir yasanın soyutlamasını yapıyordu. Biraz daha ilerlersek, Marx 1848 devrimi için çok derin bir değerlendirmede bulunur: "Ama bu yenilgilerde yenik düşen devrim değildi. Yenilgiye uğrayan, devrim-öncesi geleneksel uzantılar, keskin, uzlaşmaz sınıf karşıtlıkları noktasına henüz gelmemiş olan toplumsal ilişkilerin sonuçları idi."[(8)] 1848 Avrupa'sını sallayan devrim, tarihin bilimsel yasasına, keskin uzlaşmaz sınıf karşıtlıkları noktasına henüz gelmemiş olan toplumsal ilişkilerin sonuçlarına çarpmıştı.

Marx'ın bu soyutlamaları, tarihi, sınıflar mücadelesi tarihini sermayenin kendini olumlama diyalektiğinin içine nasıl kapattığını bizlere gösteriyor. Emeğin kendini olumlama politikliğini, sermayenin kendini olumlama pratiğinin diyalektiği içine kapatmakla, ondan çıkarmak arasında politik bir tercih yapmak zorunluluğu ile karşı karşıyayız. Bu durum, günümüz sınıf mücadelesinin bütün Marksistlerin yüzüne tuttuğu aynadır.

Sermayenin eğilimi, toplumsal ilişkilerin bütününü fabrikalaştırmak ve şirketleştirmektir. Dünya tek tekele gidene kadar üretici güçleri geliştirmek sermayenin genel yasasıdır. Kapitalizmin teknik temeli devrimcidir. Bu bağlamda kapitalizm sürekli bir ekonomik devrim içindedir. İçerebileceği bütün üretici güçleri içermek sermayenin diyalektiğidir. Fakat tarihsel maddi hayatın ontolojisi içinde baktığımızda güç ilişkilerinin çatışmaları içinde olduğumuzu göreceğiz. Üretici güçlerin gelişimi, emeğin sürekli tahakküm altına alınması ve sermaye dışı ve sermaye içi güçlerin yeniden ve yeniden düzenlenmesidir. Bu manada üretici güçlerin durması ve gelişimi politiktir. Öyleyse üretici güçlerin gelişmesi, emeğin ücretli emek altında sınıflaştırılmasının politik teknolojisidir. Emeğin sınıflaştırılmasına karşı sınıfsızlaştırılmasının politiği, üretici güçlerin gelişimine içkin sermaye birikiminin diyalektiğini kırmaktır. Üretici güçler ile siyasi güç ilişkileri arasında bir hiyerarşi yoktur. Yani, politik güçlerle üretici güçler arasında ast-üst ilişkisine dayalı bir belirleme yoktur. Üretici güçler ile güç ilişkileri eşzamanlı, birbirlerine içkin, eşitsiz, dengesiz ve birleşik bir devinim olarak iktidar birikimidir. Üretici güçler, güç ilişkilerinin bedeninde konuşur. Tarih gerçek anlamda güçler arası mücadelenin tarihidir.

Ulus-devletin bedellerini insanlık çok ağır ödedi. Emperyalizm: 1. Dünya Savaşı, faşizm: II. Dünya savaşı…

Mülkiyet ilişkisinden bağımsız bir üretici güçler gelişimi yoktur. Mülkiyet ilişkileri üretici güçlerin dilidir. Devrim, devlet, emeğin sınıfsızlaşması, güç ilişkilerinden bağımsız üretici güçlerin gelişimine bağlı değildir. Böyle bir "Tin" yoktur. Güç ilişkilerinden bağımsız ekonomik maddi koşullardan bahsedilemez. Ekonomi politik bilim değil sermayenin toplumsal ilişkileri özneleştirdiği bio-politik bir dispozitiftir.

Bizim yapısalcı diyalektik metafizik ifadesinden

kastımız ekonomik yapının tek belirleyici güç olmasıyla sınırlı değildir. Marksizm'in verdiği biri örtük, üç özeleştiriden biri de ekonomik alanın belirleyiciliğini öne çıkartıp diğer belirleyici dinamiklerin "savsaklandığına" dair özeleştiridir. Engels'in, 1890 tarihinde Bloch'a, 1893 tarihinde Mehring'e ve 1894'te Borgius'a yazdığı mektuplarda açık ve net olarak bu durum okunabilir. Bu, klasik fakat tüketilmemiş altyapı-üstyapı tartışmasına geri dönmek değildir. Meselemiz, yapısalcı diyalektiğin komünizmin ekonomi politiğini de kapsayan bir erekselliğe sahip olmasıdır. Yapısalcı diyalektiğe göre komünizm bugüne içkin politik bir pratik değil, tarihsel bir erektir. 1848 Avrupa'sının sokakları gerçekti ve haklıydı, çünkü devrimin tarihsel koşulları mevcuttu. Marx'taki yapısalcı diyalektik, devrimi, ekonomik maddi koşulların olgunlaşmasına bağlayarak sermayenin kendini olumlama diyalektiğine kapattı.

İkinci sorumuza gelirsek, ekonomik maddi koşular olgunlaşana kadar politik taktiğimiz ne olmalıydı? Engels'ten aldığımız yanıtlara bakalım: "1848'in savaşım tarzı bugün her bakımdan eskimiş, zamanı geçmiştir."[9] "Dünya tarihinin acı cilvesi her şeyi altüst ediyor. Biz, 'devrimciler', 'kargaşalık çıkaranlar', legal yollarla, illegal yollarla ve kargaşa ile olduğundan çok daha iyi gelişiyoruz, başarılı oluyoruz. Kendi kendilerine verdikleri adla düzenin partileri gene kendilerinin yarattıkları yasal (legal) durum yüzünden yok olup gidiyorlar. Onlar, Odillon Barrot'un ağzından umutsuzlukla bağırıyorlar: yasallık (legalite) bizi öldürüyor, oysa biz, bu legalite içinde kaslarımızı sağlamlaştırıyor, yanaklarımızı pembeleştiriyoruz ve sonsuz gençliği soluyoruz."[10] Evrim ve devrim döneminin art zamanlılığı ve ikiliğinin kuramsal arka planı yapısalcı diyalektiktir. 1848 devriminin Marksizm'de yaratığı kriz üzerine pek kimse düşünmedi; tam tersi rasyonalize edilerek üstü kapatılmaya çalışıldı: Marx, kapitalizmin rekabetçi (yani ilerici) döneminin düşünürüydü. Devrimler çağını ifade etmiyordu. Emperyalizm ile birlikte bilimsellik gereği burjuvazi gericileşti. Buna rağmen evrim ve devrim döneminin eş zamanlılığı ve içiçeliği üzerine Mahir Çayan dışında pek düşünen olmadı. Sermaye, emeğin ücretli emek altında sınıflaştırılmasına içkindir ve burjuvazi asla ilerici olarak düşünülemez. Marksizm'in aporia'sı emeğin ücretli emek altında sınıflaştırılmasını üretici güçlerin gelişimi olarak görmesidir. Emeğin verimliliği sonucu toplumsal zenginlik gürül gürül akana kadar da burjuvasız burjuva hukuku altında emeğin ücretli emek olarak sınıflaştırılmasını bilim adına meşru bulmasıdır. Endüstrileşme tapılacak hedeftir.

1848 devriminin yenilgisi, karşı devrimin ulus-devlet egemenliği kurmasıyla sonuçlandı. 1848 devriminde işçi sınıfı, dünyalı ve enternasyonalist en örgütlü güçtü. Burjuvazi, ulus-devlet zaferiyle işçi sınıfını ulusal bir güce dönüştürerek siyasi mülkiyeti altına aldı; kapitalist toplumsal ilişkileri işletip çalıştıran sınıfsal bir güç, bir özne haline getirdi ve sosyal açıdan şovenleştirdi. Bu imzanın sahibi Alman Marksizmidir. Ulus-devletin bedellerini insanlık çok ağır ödedi. Emperyalizm: 1. Dünya Savaşı, faşizm: II. Dünya savaşı…

Komünizmin Ekonomi Politiği

Marx Alman İdeolojisi kitabında, "komünizm bize göre ne yaratılması gereken bir durum, ne de gerçeğin ona uydurulmak zorunda olacağı bir ideadır. Biz bugünkü duruma son verecek gerçek harekete komünizm diyoruz" [11] diye yazar. Bu ifadede görüldüğü gibi Marx açısından komünizm, "ne yaratılması gereken bir durum" bağlamında toplum mühendisliği, "ne de gerçeğin ona uydurulmak zorunda olacağı bir idea" bağlamında ereksel nedenselliktir. Marx açısından komünizm, bugünkü duruma son verecek "şimdi"ye içkin politik hareketin kendisidir. Ne "idea", ne de "tasarı"dır, komünizm, harekete içkin amaçtır ve politiktir; kapitalizmi yıkan içkin politik kudrettir.

1848 özeleştirisi ile birlikte "bilimsel olmayan" Marx, "bilimsel" Marx'a dönüşür. Komünizm kavramını anlamlandırma mantığı da "bilimselliğe" göre değişir. Marx 1871'de Paris Komünü üzerine yazdığı Fransa'da İç Savaş kitabında, "Komün'ün gerçek gizemini… emeğin iktisadi kurtuluşunun gerçekleşme olanağını sağlayan siyasal biçimi alması oluşturur"[12] ifadesiyle değerlendirir. Burada altı çizilmesi ve üzerine düşünülmesi gereken, "emeğin iktisadi kurtuluşu" ifadesidir. "Emeğin iktisadi kurtuluşu" ne demektir? Dikkat çeken şey, devrimin ya da politik olanın "emeğin

iktisadi kurtuluşunun gerçekleşme olanağı" olarak görülmesidir. Demek ki politik olan, "emeğin iktisadi kurtuluşu" için bir olanak ve "emeğin iktisadi kurtuluşu"na göre sönümlenecek olan bir olgudur. Bu durumda "emeğin iktisadi kurtuluşu" ifadesinin izini sürmek gerekmektedir.

Demokrasi bir koşul değil, sonsuz toplumsal bir ilişki üretimidir

"Emeğin iktisadi kurtuluşu"nun ne demek olduğu Kapital ve Grundrisse'de anlaşılmasına karşın, 1875'te kaleme alınan Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi kitabında çok daha çarpıcı bir biçimde ifadelendirilmiştir: "Emek, evrime uğrayarak toplumsal emek haline geldiği ve böylelikle zenginliğin ve kültürün kaynağı olduğu ölçüde, emekçide yoksulluk ve teslimiyet, çalışmayanda servet ve kültür gelişir. Bugüne dek bütün tarihin yasası böyledir."(13) "Emeğin iktisadi kurtuluşu" ifadesinin biraz daha netleştiği, bu alıntıda görülmektedir. Emek, zenginliğin, kültürün ve boş zamanın kaynağı ve bir sonraki alıntıda ifadelendirilecek olan "yalnızca bir geçim aracı" olmaktan çıktığı zaman, emeğin iktisadi kurtuluşu mümkündür. Bu durumda soru şudur: Emeğin zenginliğin, kültürün ve boş zamanın kaynağı ve bir geçim aracı olmaktan çıkması bağlamında emeğin iktisadi kurtuluşu etik-politik mi yoksa ekonomi politik midir? Marx'ın bize verdiği yanıt bizim açımızdan açık ve nettir: "Hukuk, hiçbir zaman, toplumun iktisadi durumundan ve ona tekabül eden uygarlık derecesinden daha yüksek olamaz. Komünist toplumun daha yüksek bir aşamasından, bireylerin iş bölümüne ve onunla birlikte kafa emeği ile kol emeği arasındaki çelişkiye kölece boyun eğişleri sona erdiği zaman; emek, yalnızca bir geçim aracı değil, ama kendisi birincil yaşamsal gereksinim haline geldiği zaman; bireylerin çeşitli biçimde gelişmeleriyle, üretici güçler de arttığı ve bütün kolektif zenginlik kaynakları gürül gürül fışkırdığı zaman, ancak o zaman, burjuva hukukunun dar ufukları kesin olarak aşılmış olacak"tır.(14) Bu alıntıda görüldüğü gibi yalnızca kapitalizmin ekonomi politiği yoktur, aynı zamanda komünizmin de ekonomi politiği vardır. Kapitalizmde olduğu gibi komünizmde de ekonomi-politik, politikliği belirler, bir başka deyişle altyapı-üstyapı ayrımı komünizmde de devam etmekte ve işlemektedir. Politik olan, hâlâ "üstyapı"dır. Emeğin iktisadi kurtuluşu, emeği, zenginliğin, kültürün ve boş zamanın kaynağı ve bir geçim aracı olmaktan çıkartacak olan toplumsal zenginliğin gürül gürül akmasına bağlıdır. Ancak komünizmin toplumsal zenginliği "herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinmesine göre" aşamasına gelmeden, emeğin iktisadi kurtuluşunun koşulları yoktur. Zaman, emek-değerin ölçüsü; emek de ücretli emek olmaya devam edecektir. Sözün kısası burjuvazi politik, ekonomik ve kültürel olarak yok olsa da burjuva hukukunun varlığı devam edecektir. Bu burjuva hukuk, emek-değerin ölçüsü olarak zamanın varlığından ve emeğin ücretli emek olarak, bir sınıf olarak varlığını sürdürmesinden kaynaklanmaktadır. Burjuva hukukuyla, emeğin sınıf olarak kendi üzerinde politik tahakkümü kendi elleriyle devam edecektir ve bu durum "bilimsel" olarak kaçınılmazdır; burjuvasız burjuva hukuku ve politik tahakküm, emeğin iktisadi kurtuluşu sağlandığı oranda sönümlenecektir. Bu geçişe sosyalizm adını verdik. Fakat bizim bildiğimiz bu sosyalizm siyasal bir geçişti; oysa karşımızda duran ekonomi politik bir aşamadır. Siyasal geçiş olarak proletarya diktatörlüğü meşrudur; ekonomi politik aşama açısından proletarya diktatörlüğünün meşruluğu neyi ifade etmektedir. Bu durumda da bir rasyonalizasyon bulduk: emperyalizm… Bu sefer de devletin varlığını ekonomi politikten koparmıştık. Bu makale devlet kapitalizmi altında emeğin sınıfsallaştırıldığını ve sömürüldüğünü sosyalist devletin ekonomi politik temeli olduğunu hatırlatmaktadır.

Bilimsel olmayan Marx'ın Alman İdeolojisi'nde komünizm politiktir, anti-kapitalizmin etiği kudretidir ve kapitalizmin ve ekonomi politiğin politik eleştirisidir. İşçi sınıfının kendisini sınıf ve ücretli emek olarak reddi, politiktir. Fakat bilimsel Marx'ta komünizm, politikten ekonomi politiğe dönüşür. Komünizm, ekonomi politiğin devrimci eleştirisinden üretici güçlerin geliştirilmesi

ve hızlandırılmasına, emeğin toplumsal verimliliği üzerinden toplumsal zenginliğin birikimine indirgenmiştir; sınıfın sınıf olarak reddi politik değil, ekonomi politiktir. Marx'ın emek değer teorisi, kapitalizmin devrimci eleştirisinden modernizmin ilerlemeciliğine, kalkınmacılığına gömülmüştür.

Marksizm'in ikinci "aporia"sı, zorunluluk ve özgürlük kavramlarını ekonomi politik üzerinden ayrıştırmasıdır. Bu, Antik Yunan ve Aristo'dan gelen anlayışın devamıdır. Özgürlük, bedensel çalışma dışında olduğu zaman mümkündür. Zorunluluk boş zamanı üretir; boş zaman da özgürlüğü üretir. Köleler boş zaman üreten zorunluluk dünyasının bedenleridir. Köle sahipleri ise kölelerin yarattığı boş zamanın, özgürlük dünyasının bedenleridir. Ekonomi politik açıdan emek, boş zaman üretiminin kaynağı; zorunluluk da özgürlüğün kaynağı olduğu sürece emeğin iktisadi kurtuluşu mümkün değildir. Tarihsel olarak komünizm ve özgürlük, ekonomi politik açıdan zorunluluğa ihtiyaç duymadığı zaman mümkündür. Bu bir belirlenimdir ve ereksel bir ideadır. Hayatı ölçüye indirgeyen, ölçü dışında anlamlandırma gücü olmayan bilimi, insan ve hayat olarak algılatmaktır. İnsan akılsal bir bilgisayardır.

İnsanın akılsal bir varlık olmadığını, duygulanımların kavram olduğunu, niceliğin ölçülemez tekillik olduğunu ve insanın bedensel bir kudret olduğunu politik olarak bize hatırlatan felsefe vardır: Spinoza'da özgürlük zorunluluğa içkindir. Toplumsal olarak özgürlük politiktir; politik bedende özgürlük zorunluluktur. Özgürlük ve zorunluluk eşzamanlı ve eş mekânsaldır. Demokrasi bir üst yapı sorunu değil bir alt yapı sorunudur. Demokrasi bir koşul değil, sonsuz toplumsal bir ilişki üretimidir. Demokrasi zorunluluk alanının özgürlüğüdür ve toplumsal özgürlük fabrikasıdır. Kapitalizmin politik eleştirisi olarak Marksist emek-değer kuramı, etik-politiğin komünalizmi ve komünizmin politik kudreti olarak yeniden düşünülmelidir.

Modernist solun "politik olan" üzerine düşüncesi, burjuva "egemenlik teorisi"nin dışına çıkamamıştır. Antik Yunan'dan günümüze Aristo'dan miras kalan "egemenlik teorisi" özgürlük alanının, zorunluluk alanı üzerinde hükmetme talebidir. Politik olan "potestas" hükmetmektir. "Politeia", "potestas" üzerinden düşünülmüştür. Modernist sol için, politik özne olmak, iktidar talep etmek ve hükmetme iddiasına sahip olmaktır; devrimcilik iktidar kavramını yıkmak ve parçalamak değil iktidarın kendisi olmaktır. İktidar talep etmenin ve hükmetme iktidarı için iddia sahibi olmanın, politik olanı burjuva "egemenlik teorisi" içinden düşünmek olduğu görülememiştir. Oysa anti-kapitalizmin kudreti komünizmin politiği, burjuva "egemenlik teorisi"nden bugünden politik olarak çıkmaktır. Ne yazık ki modernist sol "politik olan" üzerine yalnızca eleştiri yapmış, fakat politik olarak asla etik oluşturamamıştır. Politik olan devrim, "potestas" üzerinden aşkınlık değil, içkinlik üzerinden "potentia" ve "etik"tir. Komünalizm, devrimin "potentia"sıdır ve burjuva egemenlik teorisindeki "potestas"ı politik bir antagonizma olarak yıkmaktır. Komünalizm bu bağlamda modernizmin krizine etik-politik devrimci müdahaledir.

İki model üzerinden düşünme yolu çatallaşmıştır: özne ve bilinç modeli ya da beden ve arzu modeli. Emek kavramı bilinç modeline değil beden modeline içkindir. Marx, ekonomi politik içinden değil etik-politik model üzerinden yeniden kurulmalıdır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Dipnotlar

1.Karl Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850*, Sol Yayınları, 1988, s.13.
2.*Age*, s.15.
3.Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar*, Sol Yayınları, s.226.
4.Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, 1993, s.23.
5.*Age*, s.24.
6.*Age*, s.24.
7.*Age*, s. 9.
8.Karl Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850*, Sol Yayınları, 1988, s.13
9.*Age*, s.13
10.*Age*, s. 30.
11.K. Marx ve F. Engels, 1845). *Alman İdeolojisi*, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, 2004, s. 62.
12.K. Marx, *Fransa'da İç Savaş*, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, 2005, s.66.
13.K.Marx ve Engels, *F. Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Çev. M. Kabagil, Sol Yayınları, 1989, s. 25.
14.*Age*, s.31.

Marksizme Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış

Mahmut Yamalak

Marksizmden söz ettiğimizde şu tarihsel gerçeklere işaret ettiğimizi bilmeliyiz:
-O güne dek sosyalizmin en geniş ve tutarlı teorik ve felsefi bir açıklamasıdır.
-Bir yüzyıldan uzun süre tüm dünya ezilen halklarına umut taşırıp özgürlük rüzgarı estiren bir mücadelenin bayraktarlığı olmuştur.
-Düşünce dünyasında kendi iç bütünlüğüne sahip bir felsefenin kendisidir.
-Ancak bir yüzyıl sonra trajik bir şekilde politik ve felsefi krizlere gömülme gerçekliği vardur.
Bizlerin "Neden Marksizmi paradigmal olarak eleştiriye tabi tutuyoruz?" sorusuna da geçerli bir yanıtımızın olması gerekir.
Marksizm gibi "büyük teoriler" yaşamın her alanına cevap olmaya girişirler. Dolayısıyla bir eleştiri veya analizi ya da kendisi gibi teori olan bir başka paradigmal bütünlükle karşılaştırılması titiz ve sabırlı çalışmaları gerektirir. Ama önce, "Neden böyle bir çalışma yapılmalı?" sorusuna dair cevap olabilecek birkaç nokta sıralayabiliriz:
1-Marksizmi yeniden yorumlamak ve yeni koşullara uyarlamak için… Bunun için Marksist olmak ve teorinin kendisinde veya uygulanmasında sorunlar olduğunu; bunların giderilmesi halinde teorinin aksamadan ilerlemeyeceğine inanmak gerek.
2-Marksizmi karalamak-kötülemek, teorinin oluştuğu 19. yüzyılın ortalarından bu yana hiyerarşik devletçi güçler ve onların kalemşörleri tarafından yapılagelen bir pratiktir. Ezilenlerin öncülüğümü yapmış herhangi bir teori veya pratiğe bu tarz bir yaklaşımı reddetmek temel bir görevimizdir.
3-Hareket olarak beslendiğimiz, büyük oranda kavram ve kategorilerimizi dayandırdığımız ve içinde yetiştiğimiz bu büyük teoriyi eleştiri ve analize tabi tutarak anlamaya çalışmak için…

Marksizme yaklaşımımızı belirleyen elbette gerçek bir tanıma, anlama ve Demokratik Uygarlık Paradigması (DUP) ile arasındaki farka ve bunların nedenlerine yoğunlaşmaktır. Bu yazı kapsamında bir teorik bütün olarak DUP ile arasındaki içerik ve yöntem farklılıkları yorumlanacaktır.

Paradigma

Paradigmayı siyaset, fizik, sosyoloji vb. alanlarındaki "teori"den ayıran özellikler vardır. Bir paradigma için;
-Teorik bir dünya görüşü
-Buna dayalı bir kavram ve kategoriler, ilkeler ve programlar bütünlüğü,
-Uygulama için benimsenen yöntem ve teknikler gerekir.
Paradigma tüm bunları kapsayan bütüncül bir sistemli görüştür. Paradigma aracılığıyla dünyaya, topluma, içinde yaşadığımız çevreye ve insana bakış açımızı netleştirir; bu sayede olay ve olguları sorgular, nedenlerini araştırır, anlamaya ve açıklamaya çalışırız. Ayrıca anlama-açıklama-sorgulama pratiklerinde bize yön verecek olan kavramları oluşturur ve pratikleştirme yöntemlerini belirleriz. Bu yanıyla paradigma pratikle iç içe gelişir. Pratik yaşamdan soyutlanır, onunla deneyimlenir ve onu yönlendirir.

Marksist Paradigma

Marksist paradigma da bir bilinç ve uygulama bütünlüğüne sahip olarak gelişti. 18. ve 19. yüzyıl sosyalizm üzerine derin tartışmaların olduğu, teorinin ve pratiğin sınanıp uygulama alanı bulduğu geniş siyasal teori alanlarında büyüme imkânı bulduğu bir dönemdir. Marx'ın yaşadığı 1800'lerin ortalarında birbirleriyle rekabet eden farklı sosyalizm

arayışları aynı politik zeminde tartışarak yürüyorlardı. Fransa'da burjuvazinin feodalizmi yedekleyerek ezilenleri bastırması ve iktidara yerleşmesi, İngiltere'de ekonomik ve sosyal yaşamın değişmesi, Almanya'nın birliği, Rusya'nın yayılma eğilimli olması gibi gelişmeler ortamında sosyalistler yön belirlemeye ve siyasal bir güç olarak ortaya çıkmaya çabalıyorlardı.

Marx ve grubu da bu tartışmaların içinde bir taraf olarak, ekol olarak yerleşir ve gelişirler. İçinde yer aldıkları politik atmosfer özellikle Fransız burjuva devriminden etkilenip bunu ezilenler lehine yeni bir devrime dönüştürmeye çalışanları kapsayan çeşitli radikal grupları kapsıyordu. Anarşizmin teorisyenlerinden Proudhon, Fransız 1797 Devrimi döneminde idam edilen Babeuf'un komplo yöntemlerini savunan taraftarları, pozitivist Comte, Alman sosyal demokratları Lasalle ve Weitling… Farklı yer ve zamanlarda veya aynı ortamlarda bu arayışın değişik versiyonlarını temsil ederler. Marx da bu atmosferde bir teorisyen ve pratik eylemci olarak yerini alır. Süreç içinde, teorik tespitlerden ayrışarak kendi dünya görüşünü somutlaştırır.

Marx'ın sistemden ve diğer muhalif birey ve gruplardan epistemolojik (bilgi-bilimsel) bir kopuş yaşadığı dile getirilir. Kendi kavram ve kategorilerini oluşturma anlamındaki bu kopuş, anlaşıldığı üzere zihinsel bir kopuş için yetmeyecektir. Ancak yine de önemli ve değerli bir mücadele süreci olarak görülebilir.

Marx'ın sistemden epistemolojik kopuşu için özellikle 1845-1847 arası yayınladığı beş temel eseri gösterilir. Bunlar;

1-**Kutsal Aile**…Genç Hegelcilerle yaşadığı fikir ayrılığı ve onlara dönük eleştirisidir. Bunun "Hegel'den kopuş" biçiminde değerlendirdiği de bilinmektedir.

2-**Feuerbach Üzerine Tezler**…Materyalizmin mekanikçi yorumuna eleştiren bu eser, özellikle, "filozoflar şimdiye kadar yalnızca dünyayı yorumlamakla yetindiler, bize kalan onu değiştirmektir." Diyen 11. Teziyle felsefi bir kopuşu ilan eder.

3-**Alman İdeolojisi**…İdealist tarih ve toplum tezlerinin bir eleştirisidir.

4-**Felsefenin Sefaleti**…Proudhon ve onun komünalist anlayışına dönük eleştirileri içerir.

5-**Komünist Manifesto**…Bu sürecin sonlandığının, artık politik mücadelenin başladığının ilanıdır. Epistemolojik kopuş kendisinden önceki ve sonraki külliyata da anlam katar. Örneğin Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın epistemolojik kopuşu için "Bir Halkı Savunmak"(BHS) gösterilebilir. Bu ilk grup döneminde yazılan bir bildirinin de sonrasında yazılan, "Demokratik Uygarlık Çözümü"nün de temel parametrelerini içerir. Bu nedenle Marx'ın "epistemolojik kopuşu" için gösterilen eserlerin paradigmal olduğunu söyleyebiliriz.

Marksist Paradigmanın Esasları

Marksizm yeni bir paradigma olarak şekillenirken kendi ayrımını da somutlaştırır. Buna dair birkaç nokta sıralanabilir:

-İnsanın düşünce, görüş ve kavrayışını yani bilincini belirleyen maddi yaşamdır.

-Toplumlar tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir. Toplumsal bilinç de bunu yansıtır.

-Her çağın egemen düşünceleri o çağın sınıfının düşünceleridir.

-Alt yapı üst yapıyı belirler.

-Toplum için belirleyici olan ahlak ve zihin değil, üretim tarzıdır.

-Sınıflar arası çelişkiler antagonisttir (uzlaşmazdır).

-Şiddet bir çözüm ve devrim aracı olarak zorunludur vb…

Marx-Engels teorik bir tartışma ortamından, teorik ve pratik olarak yol haritası çıkartma gayretindedirler. Bunu bir anda bir pratikle veya teorik tespitle değil, yılları alan düşünsel bir çabayla yapıldığı da ortadadır. Eski kavram ve kategorilerden kurtulup yenilerini inşa etmek, eskiden arınmak, yeniyi pratikleştirmek zorlu bir süreçtir. Ancak bunun en azından bir "kopuş" olduğunu anlamak için yakından bakmak gerekir.

Marksizmin Liberalizm ile İlişkisi

Aydınlanma; bilim, felsefe ve politika da yeni bir çağın başlangıcıdır. Bu dönemde eskiden epistemolojik bir kopuş yaşandığı söylenebilir. Akılcılık, hümanizm, rasyonalizm gibi değerlere dayanan Aydınlanma filozofları devleti yeniden düzenlenmesi, yurttaşların devlet karşısında haklarını güvenceye alma, dini ve inancı devlet yönetiminden uzaklaşma ilkelerini savunurlar.

Liberalizm ise burjuvazinin Aydınlanma çağı filozoflarının yeni bir devrimci görüşlerini sınıf çıkarlarına uyarlama ve pratikleştirme girişimidir. Reformasyon, Rönesans ve Aydınlanma insan düşüncesini uzun süreden beri içine sokulduğu rehavetten uyanıp yeniden şahlanışıdır. Elbette Aydınlanma filozofları arasında kapitalizmi arzulayanlar da vardır; ancak genel olarak bu çağın düşünürleri insanlık adına hareket ettiklerini savunurlar. Bir sınıfın değil, genel olarak insanlığın yol göstericileri olduklarını iddia ederler.

Burjuvazinin öğütlenmiş iktidara hazırlıklı bir sınıf olarak bu gelişmeleri sahiplenip sınıf çıkarları için ideolojileştirmesiyle de liberalizm doğar. Aydınlanma değerlerini sahiplenerek ona ters düşme ustalığını gösteren liberalizm kendisini "Aydınlanma'nın sağ yorumu" olarak yansıtır.

Marksizm ile liberalizm ilişkisi en başta beslendikleri kaynak olan Aydınlanma'yla başlar

Marksizm ise gerek Aydınlanma'yla gerek liberalizmle kurduğu sorunlu ilişkiler nedeniyle, bir "sol yorum" olmaktan kurtulamaz. Buradaki sol yorum bir "kopuş" olduğunu iddia etse de özünde merkezin sınırlarında gezinen, merkeze göre sol bir yorum olduğundan, liberalizmle de yakın ilişkilidir.

Kimi Marksistlere göre Marksizm, Aydınlanma'nın doğru temelde yeniden yorumudur. Aydınlanma'nın mirasçılığını olumlayan bu çevreler için onun gerçek sahiplenicisi Marksizmdir. Bu durumda Marksizmin yaşadığı krizin de Aydınlanma'nın yeniden yorumlanmasıyla aşılacağı iddia ederler.

Aydınlanma'nın "İnsan özgürlüğü amaçtır, akıl ise bunun aracıdır." diyen geleneğine dayanan liberalizm, kendini siyasal iktidarı buna göre değiştirmek isteyen siyasal ve ekonomik bir doktrin olarak sunar. Bundan sonra Aydınlanma'nın kendinden sonraki tüm doktrinleri etkileyen akılcılık, deneycilik, rasyonalizm gibi temel prensipleri onun için birer ideolojik doktrine dönüşür. Liberalizm, insanlığın evrensel talep ve beklentilerini ifade eden özgürlük, mülkiyet, güvenlik, baskıya direnme gibi doğal hakları bu doğrultuda sahiplenerek ideolojikleştirir. Gerçekte onun için toplum bir soyutlamadır; onu oluşturan bireylerden ayrı bir doğası yoktur. (DUP'ında toplumun "ikinci doğa" olduğunu hatırlatalım.) Ona göre toplumun iradesi ve amacı yoktur. Birey dışındaki her kurumlaşma gereksizdir; Toplum, ulus, sınıf, grup vs. bir anlama sahip değildirler. Temel değer, özne olarak bireydir.

Bireyi ontolojik (varlık bilimsel) ve epistemolojik bir merkez olarak kabul eden liberalizm, gerçek varlık olarak bireyi esas alırken, gerçek bilgiyi de "bireye ait olan bilgi" olarak addeder. Ona göre birey kendi kendine yeten, eyleminin gerekçesi yalnızca kendisi olandır.

Marksizm ile liberalizm ilişkisi en başta beslendikleri kaynak olan Aydınlanma'yla başlar. Bireyi sadece sınıf içinde somut bir gerçeklik olarak konumlandıran Marksizm, özünde somut birim olarak sınıf'ı gösterir. Birey sınıfın içindeyken somuttur. Maddi üretim süreci içinde birey ve sınıf karşılıklı etkileşimle oluşurlar.

Kurulan birey-toplum diyalektiğine göre birey belirli bir sınıf içinde vardır; öteki ile ilişkisini de sınıf belirler; bu ilişkilerde bireylik kazanır ve toplumu da etkiler. "Sınıf bilinci"ne bağlı olarak da birey ancak sınıf içinde varoluşunu tamamlayabilir.

Liberalizmin bireyle ilişkisi daha açık olurken, Marksizmin paradoks içeriyor. Eğer bireyin varlığı kendi dışında bir varlıkla (sınıfla) belirleniyorsa, o halde birey yoktur; olmayan birey sınıfı da oluşturamaz; yok eğer bireyin varlığı temel ise (liberalizmin dediği gibi) o halde sınıf yok demektir. Aslında liberalizmdeki "toplum yoktur, birey vardır" anlayışı, Marksizmde "birey değil sınıf esastır" yaklaşımıyla, toplumsallığı değişik biçimlerde zayıflatarak ilginç bir şekilde buluşmaktadır.

Marx'ın coşkuyla karşıladığı Aydınlanma'yı, Öcalan insanlık adına kaygıyla, yer yer kimi sonuçlarından hareketle karşılar. "İnsanlık ve doğa çok büyük bir istismara uğratılmakta karşı karşıyadır. Bu istismarı kolay kolay kabul

edemeyecek olan toplum vicdanı (ahlakı) büyük bir zihniyet değişimi temelinde yeniden inşa edilecektir." der. Empirik yöntemin temel alınıp sezginin yok sayılması, bilimin dinselleştirilip dogmalaştırılması, edilgen, evrimleşmeyen doğa anlayışı; edilgen, belirlenmiş toplum anlayışı, özne-nesne ayrımı, madde-bilinç yorumu gibi sonuçlarından hareketle, daha baştan modernitenin eleştirisini hedef alarak yola çıkar. Marksist ekolu "liberalizmin sol kanadı" olarak somutlaştıran Öcalan, modernite eleştirisinde onu da liberalizmle benzer özellikleri bakımından eleştirir.

Marx'ın coşkuyla karşıladığı Aydınlanma'yı, Öcalan insanlık adına kaygıyla, yer yer kimi sonuçlarından hareketle karşılar.

Marksizm ile liberalizmin topluma, evrenselliğe yaklaşımı benzer tahribatlara yal açmaktadır. Sınıfı en alt birim yapan Marksizm "kolektif birey" kavramını ortaya atar. Bu, içindeki bireylerin ortak iradesini taşıyan "birey"dir. Liberalizmin bireyi Marksist sınıfta üst bir aşamaya sıçrar. Liberalizmde tümel ile tikel arasında doğrudan bir ilişki kurulur. Aynı şekilde eylem, devlet vb. birçok noktada Marksist ve liberal tezler yakınlaşırlar.
Fransız Devrimi'nin üç sloganı özgürlük, eşitlik ve kardeşlik insanlığın genel talepleri olarak bu süreçte politik arenaya giriş yaparlar. Marksizm de Aydınlama'nın doğal mirasçısı ve devamı olarak sahneye çıkar. Sosyalist değerlerle liberal değerler bu ortamda yanyana gelişti. "İnsanın insanca yaşaması" fikriyle "insanın sömürülmemesi" fikri arasında pek fark yoktu. "Birey olmak" ile "sınıf içinde birey olmak" derin bir çatışmaya neden olmadılar. Temel talepler kaygısızca paylaşıldı. Dolaylı veya dolaysız direkt bir etkileşim kaçınılmazdı. Ancak esas önemli olan "etkileşim" değil, sistemden koptuğunu söyleyen bir ideolojinin sistemin düşünce ve zihniyet kalıplarını kıramaması, buna rağmen radikal bir kopuş gibi söylemini oluşturması gerçekliğidir. Bunun yarattığı sonuç, kendisiyle birlikte kurtuluş umutlarının da sisteme eklemlenmesini engelleyememedir.

Marksist Bilincin Pozitivizmle İlişkisi

Pozitivizm belli yöntemlerle hareket eder:
1- Bilgiyi salt gözleme bağımlı kılar. Gözlemin aracı da deneydir. Deneyle elde edilemeyen bilgiyi reddeden pozitivizm, ahlak, zihniyet yapıları gibi deneye tabi tutulamayan olguları da "tanımlanamaz" olarak ilan edip reddeder.
2- Kavramları mutlak halden göreli hale getirir. Mutlak kavramlar elde etmenin imkansız oldupunu ileri süren pozitivizm, evren ve dünya hakkında fenomenlerin asıl nedenini bulmaya çalışmayı da anlamsız görür.
3- Sosyal fenomenleri yasalara bağımlı getirir. "Aslolan yasalardır" deyip, sonuçta tüm her şeyi açıklayacak tek bir yasaya kadar bu arayışın sürmesi gerektiğini söyler.
4- Bilimleri hiyerarşik olarak gruplandırır. Matematik ve sosyal fiziği "iki üstün bilim" addederek, temele de sosyal fiziği yerleştirir.
Marksizm ve pozitivizmin paylaştığı birçok ortak noktanın olduğu kuşku götürmez. İkisi de ilerlemecidir, bilimin ilerlemesini toplumun ilerlemesi olarak görme eğilimindedirler; ikisi de aklın ilkelerini esas alırlar; maddi-manevi gereksinimlerin insanı sürekli ve somut eylemler içinde bulunmaya zorunlu hale getirdiğine inanırlar; deneyciliği, akılcılığı savunurlar...
Marksist bilinç pozitivizmle iç içe oluştuğundan görünür bir çatışmayı da yaşamaz. Marx'a göre, bilginin nesnesi bilgiden önce gelir. Bilgi sayısız evrelerden geçtikten sonra, bu evrelerin her biri etki-tepki sonucunda şekillenir ve bu da maddeyi harekete geçirir. Madde ise var olan şey olarak hareket ve karşılıklı etkileşimle oluşur. Maddeyi tanımlayan "hareket" birbirine zıt eylemlerin sonucudur. Zıtlık ilerleyerek maddeyi oluşturur. Hareketin bu seyri helezonik, sarmal, döngüsel veya saçaklı değil; doğrusaldır ve her zaman ileriye dönüktür. Hareket hiçbir zaman daha net düzeye doğru olmaz; her zaman daha yetkinleşmeye doğru olur.
Marx, gerçekliğin insandan kopuk olmadığını ve hiçbir zaman eksiksiz olmadığını söyleyerek bilgilenmenin sürekliliğine vurgu yapar. Ancak bilginin tek kaynağı olarak "madde"yi

göstererek Bacon, Descartes'le başlayıp Comte ile zirveleşen pozitivizmi soldan desteklemiş olur. Ona göre bilgilerimiz daha etkin ve yetkin olarak maddeye döner ve kendini madde aracılığıyla tanıtır.

Marksist düşüncenin iki temel ayağı (1-Maddenin hareketi hep doğrusal ve ileriye dönüktür, 2-Bilgilerimizin tek kaynağı maddedir) pozitivizmin de temel doğrularıdır.

Öcalan felsefesinin önemli ayaklarından biri de bilgi ve bilme tarzımız üzerinedir. Öcalan insanla araştırmasını derinleştirir. Marx'ın "sınıftaki insanı" değil; canlı-cansız evrendeki yapıtaşlarının yetkince dizildiği bir varlık olarak insanı, düşünen canlı madde dizilişi olarak konumlandırır. Artık "cansız madde" ve onun yansıması olarak bilinç değil, aynı varlıkta canlı ve cansız yapının analiz edebileceği bir bilinç gelişiminden söz edebiliriz.

Bilginin kaynağını araştırmamızın nedeni evrendeki varlığımızın nedenlerini ve yerini bilme merakımızdır. Marksizmin de içinde olduğu bu düşünce dünyası bizi dar bir seçenekle karşı karşıya bırakır; "Evren maddi midir, değil midir? Bilgi için deney mi bilgi mi önemlidir?" gibi sorularla oyalanmamızı ister. Öcalan bu çemberi kırarak başlar. Sezgili, özgür tercihli düzenlere, varlığın aynı anda dalga ve parçacık olarak iki ayrı görünüme sahip olabildiği kuantum evrene, en gelişmiş zihin yapısına sahip insanda canlı ve cansız maddenin bir arada olduğuna dikkat çeker. Bununla başlayan insan paradigmasal olarak ciddi bir varoluşsal sürece de girmiş demektir. Bu, Marksizmin epistemolojisiyle açıklanamayan bir dünyadır. Geldiğimiz aşama maddenin canlı olup olmadığını tartışacağımız bir aşama değildir. Artık Marksizmin tespitlerinin yeterliliği-yetersizliği değil, insan bilgisinin geldiği aşamaya denk arayışlarımızın olup olmaması sorunu vardır önümüzde. Marksizm de dahil, o dönemin bilgi yapılanmasının yetmediği bir evrende yaşıyoruz.

Bu noktada Öcalan düşünce tarzımızı sorunsallaştırmaktadır. Kendi farkına varmak isteyen evrenin, bunu insan aracılığıyla yapmak istediğinden söz eder. Algısı ve bilgisi sınırlı insanın evreni var edebilmek için toplumsallığa yönelmesi gerektiğine işaret eder.

Karşılaştırma veya aynılaştırmanın anlatmaya yetmediği bir gerçeklik söz konusudur. Marx yaşadığı dönemin düşünce dünyasında bir tarafı seçerek seçeneklerini sınırlandırırken, Öcalan düşünce ufkunu zorlar, tüm seçenekleri tartıştırır ve sınırlı insanın toplumsallıkla yetkinleşebileceğini gösterir.

Bir noktadan sonra Öcalan "Neyi bilebiliriz?" sorusunun yerine "Nasıl bilebiliriz?" sorusuna ve bilgilenmenin önündeki engellere eğilir. İnsanın toplumsallıkla sınırlanmış olmasının yarattığı engel ile iktidar yapılarının bilgiyi tekelleştirmesini sorunsallaştırır. Daha da önemlisi; bilmemizi engelleyen iç ve dış nedenlere yönelerek soruları değiştirir.

Öcalan felsefesinin önemli ayaklarından biri de bilgi ve bilme tarzımız üzerinedir

Marksizmde bilgiye egemen olma öndeyken, Öcalan bilgiyle insandaki potansiyel enerjiyi açığa çıkarmayı ve bununla yeniden inşa etmeyi amaçlar.

Başa dönersek, Marx epistemolojik bir kopuşu değil, ama yöntemsel bir farklılığı oluşturabilmiştir. Marx, Aydınlama'nın yarattığı ortamda "liberalizmin sol kanadı"olmaktan öteye geçememiştir. Eleştiri ve analiz birlikteliğiyle amaç var olan sınırları ortadan kaldırıp hakikate ulaşmak olmalıdır. Bunun için doğru amaç kadar doğru yöntem de gereklidir.

DUP'na yoğunlaşırken, Marksist epistemolojinin açmazları da görünür hale gelebilmektedir. Bütün iyi niyetine, saygın pratiğine ve çabalarına rağmen Marksizmin liberalizmin ve pozitivizmin sol versiyonu olmaktan kurtulamamasına neden olan prangaları anlamak önem kazanıyor.

Determinizmin Rolü

Olay ve olgular arasında nedensellik bağı kuran determinizm (indirgemecilik), gerçekleşen bir olayın daha önce gerçekleşmiş başka bir olaydan kaynaklandığını öne sürer. Şu an olan bir olay bir başka olayın nedeni olacaktır. Böylece olaylar birbirine yaslanarak

bir “zorunluluk” oluştururlar. Herhangi bir olay bu zorunluluğun dışına çıkamaz; her şey olması gerektiği gibi olur.
Bir çeşit kadercilikle karşılaştırabilecek olan bu yaklaşım, özgür seçilime zemin bırakmaz. Özgür kararlarla seçtiğimizi düşündüğümüz şeylerin de aslında daha önceki nedenlere dayalı bir zorunluluk içerdiğini söyler. Biz seçtiğimizi sanıyoruz, ama aslında sadece zorunlu olanı idrak etmiş ve kendi kararımız gibi onaylamışızdır.
İki önemli bilimsel gelişme de determinizmin doğrulanması biçiminde sunulunca, artık her alanda geçerli bir olgu olarak kabul görür:
Bu gelişmelerden ilki Newton’un fizikteki yasalarıdır. Newton fiziği, bir nesnenin hareketini bir başka nesneyle açıklar. Gözleme dayalı ve tümevarımcı bir bakışla Newton, fiziksel güçler ve matematiksel eşitlikler aracılığıyla evrenin tanınabileceğini ileri sürer. Saat gibi işleyen bu evrende her şey nedenlere ve yasalara dayalı olarak işlemektedir.
Diğeri de Darwin’in evrim yasalarıdır. Evrimin doğal ayıklanma yoluyla gerçekleştiğini tespit eden Darwin’in görüşleri tüm toplumsal-siyasal gelişmelere de uyarlanmaya çalışılmıştır. Bu da güçlü olanın ayakta kalabildiği bir toplum ve orman kanununun geçerli olduğu bir yaşam gerçekliğinde tasavvur etmeye kadar giden yolu açar.
Determinizm özellikle fizik ve biyolojideki bu gelişmeleri de yedekleyerek nedenselliği tanrısal bir güç olarak öne çıkarır, yaşadığımız evreni neden-sonuç ilişkisi bağlamıyla açıklamaya çalışarak da olasılıkları yok eder. Bu geleceğin sınırlarının da kesin çizgilerle çizilmesi gibidir. Varlığın-maddenin gelecekte alacağı biçimi çizmek, mutlak bilgiye sahip olunduğu yanılgısını yaratır. Determinist bilinç bilgi ile nesneyi özdeş görür; böylece elindeki bilgi ile madde üzerinde hakimiyet kuracağını öne sürer. Nesnenin iç yapısını, içinde bulunduğu çevreyi ve özneyle ilişkisini yok sayar. Nesnenin bilgisinin kendisindeki tek bilgi olduğunu sanır. Bu da onu nesne hakkında her türlü tasarımı yapmaya götürür.
Marksizmdeki determinizmi “zorunlu uygunluk yasası”nda somut olarak gözlemleyebiliriz. Buna göre toplum evrelerden oluşur (ilkel köleci, feodal, kapitalist, sosyalist); her bir evre kendinden öncekinin sonucudur ve kendinden sonrakinin nedenidir. Toplumsal yasaya göre her bir evrenin yaşanması zorunludur. Her bir evre yeterli nedenler oluşmadan kurulamaz ve yok olamaz. Bu gelişimi sağlayan motor, güç sınıf savaşımıdır. Her bir toplum bu şekilde daha ileri bir aşamaya geçer.

Nesne durduğu yerde bilgi veremez; özne ancak gerekli bilinç ve yöntemle ondan bilgi alabilir

Son tahlilde komünizmle sonuçlanan bu teleolojik (amaçsal) şema determinist ve pozitivist esaslara dayanmaktadır. Olasılığa, rastlantıya, kaos aralığına ihtimal vermez. Doğal gelişimi nedenselliğe ve yasalara dayandırırken, nedenselliği de mutlak özne olan bir sınıfta açıklar.
Paradigmal olarak Öcalan’ın bir tehlike olarak görüp çözümlediği en önemli olgulardan biri de nedensellik ve ona dayalı özne-nesne ayrımıdır. Marx “kolektif özne” dediği sınıfla bu açmazı aşmaya çalışsa da, bireysel özneyi yadsımak ve yeni bir “tanrısal özne” kategorisini sınıf biçiminde devreye sokarak aynı noktaya düşmekten kurtulamaz.
İnsanın doğadan ayrı ele alınıp, doğa üstünde bir özne kılınma çabaları öncelikle giderek insanın nihilist bir batağa sürüklenmesiyle ardından kendi içine dönüp birbirini nesneleştirmesiyle tahripkar bir sürece evrilir.
Özne-nesne ayrımı ideolojik bir tercih olarak liberalizm tarafından da, Marksizm tarafından da benimsenmiştir. Öcalan ise, özne olarak kendini konumlandıran insanın dış dünyayı hegemonik bir nesneleştirmeye tabi tutmasının sonuçlarını inceler. Öcalan, özneyi veya nesneyi abartılı yüceltme-alçaltmanın her ikisinin de aynı gerçeklik algısının; hiyerarşik-devletli yaklaşımın değişik versiyonlarının ifadesi olduklarını kanıtlarken, kapitalist modernitenin sağ ve sol versiyonlarına da eşit mesafededir.
Özne ile nesnenin ilişkisi karşılıklı etkileşimle süregider. Öznenin nesneye yaptığı her

müdahale her ikisinde de değişime yol açar. Varlık kendi kendisiyle özdeş olduğundan, ona yapılan her müdahale dışsaldır. Bu nedenle mutlaka onda değişime yol açar. Özne yaptığı müdahalelerle nesneden bilgi alırken hem nesneyi hem kendini değişime uğratır. Alınan bilgi mutlak ve sabit bir bilgi olmadığından, her ikisinin de yakınlaşmasına yol açar. Nesne durduğu yerde bilgi veremez; özne ancak gerekli bilinç ve yöntemle ondan bilgi alabilir. Bu nedenle ikisinin ilişkisi Marksizmdeki gibi hiyerarşik değil, simbiyotiktir. Bu, Öcalan felsefesinin temel ayrım noktalarından biridir.

Liberalizm ve Marksizmde "doğaya hakim olan insan" Öcalan'da "doğayla bütünleşen insan" olur

Özne, tanımaya çalıştığı nesnenin (dış dünyanın) içinde ve onun bir parçasıdır. Bu nedenle tanımlamaya çalıştığı her şeyde kendine yakınlaşır; bulduğu her gerçeklikte kendinden de bir parçayı tanımlamış olur. Canlı-cansız evrenin özeti olan insan doğada veya toplumda yaptığı her keşifle kendini yakından tanımış olur. Liberalizm ve Marksizmde "doğaya hakim olan insan" Öcalan'da "doğayla bütünleşen insan" olur. Bu özne-insan "doğa üstü bir güç", "özneler-üstü kolektif bir özne" veya "duyular-üstü bir güç" değil; tanımaya çalıştığı dünyanın bir parçası (ama en yetikn, düşünebilen ve doğanın evriminin son halini temsil eden) bir insandır.
Özne-insanı bu denli simbiyotik bir ilişkiye sokan şey de ondaki toplumsallık gerçeğidir. Toplumsallaşma, onun simbiyotik temelde özneleşmesinin temel dayanağıdır. Yeniden hiyerarşik ilişkiye girmemesinin garantisi sınıfsallık değil, toplumsallıktır. Sınıfsallık, diğer sınıflar üzerinde nesneleştirme girişimlerini meşrulaştırır. Toplumsallık ise, toplumdan yana olan her kesimi kapsadığı gibi, bunun dışında kalan kesimleri de nesneleştirmez.
İnsan tek başına doğayı ve kendini tanıyabilme gücüne erişemez; ancak toplumsallık insanı yetkinleştirerek bu güce ulaştırabilir. İnsan toplum içinde ahlaki ve demokratik değerlerle oluştuğundan, geleceği şekillendirmede de inşa özelliğini gösterebilir. İnsan doğduğu ve beslendiği kaynak olan doğaya ve topluma ancak toplumsallık içindeyken yabancılaşmaz. Özne ile nesne bir noktadan sonra içiçedirler. Öcalan, insanın kendini özne olarak konumlandırmadan, doğa ve toplumdan edindiği yetilerle bu özelliğini koruyabileceğine ve bu içiçeliğe uygun yaşayabileceğine dikkat çeker. İnsan fiziki olarak doğadandır, sosyal ve psikolojik olarak toplumdan. Hakim özne olduğunda, esasen kendi kökleri üzerinde bir hakimiyet kurmaya çalışıyordur. Bu da kendi sonunu hazırlaması anlamına gelir. Varlığın kendisini tanıması ancak bu iç içeliğin kavranmasıyla mümkün olabilir.
Üzerinde durulması gereken bir nokta da neden-sonuç ilişkisinde ulaşılan "zorunluluk" anlayışının toplumsal gelişime dair yorumudur. Bu bakışa göre ardışık bloklar biçiminde aynı rota üzerinde ilerleyen bir toplumsal tarih söz konusudur.
Bu da determinisit yoruma Öcalan'ın cevabı "kaos aralığı" tespitidir. Toplumsallıkta ve doğada zorunlu değil, esnek bir gelişim söz konusudur. Sürecin doğru ilerleyebilmesi için gereken bilinç ve iradedir. Bilinç insanın eylemlerini denetlemesini, gelişmeleri amaç doğrultusunda yönlendirmesini sağlar. Böylece toplumsal planda "zorunlu" denilen şey, kendiliğinden gelişen bir süreç olmaktan çıkıp bilinçli eylemin bir sonucu olur. Zorunlu olan nedenselliğe dayalı yasalar değil, bilinçli eylemsellikler olmaktadır.
Marksizmin liberalizm ve pozitivizmle ilişkisi, onun daha başlangıçtan itibaren inişli-çıkışlı, gerilimli bir paradigma olarak şekillenmesine yol açmıştır. DUP, buna dönük "iyileştirme", "revize etme" veya "yeniden yorumlama" gibi saiklerle yaklaşmak yerine; sosyalizmde önemli bir durak olarak sistemle ilişki ve çelişkisi bağlamında değerlendirmenin önemli olduğunu gösterir. Bunun da yolu eleştiri-analiz birlikteliğiyle sistemli bir okumasını yapmaktır.
Marksist paradigmayı yorumlayarak ulaşabileceğimiz temel bazı tezleriyle konuyu sürdürebiliriz:

1- Sistem Yorumu ve Bunun Yarattığı Sorunlar

Marksizmdeki kapitalizm tanımlarını karşılaştırdığımızda, bir yandan sert bir eleştirinin, diğer yandan bir mistifikasyonun at başı gittiğini görürüz. Bu mistifikasyon (yüceltme) çeşitli aşamalardan geçerek oluşur.

Toplumu ardışık modellere göre konumlandırma yaklaşımı, her bir formun durumunu da diğerlerine göre belirler. Bu şekilde bir toplum formu diğerine göre ilerici veya gerici olabilmektedir. Tanımlamanın bu hali, özünde bir varlığı kendi varoluş esaslarıyla değil, ötekiyle arasındaki farka göre belirlemenin sonucudur.

Bunun istenilen düzeyde yapılabilmesi için gereksiz şeyler atılıp, esas nokta tespit edilmeli. Kapitalizmin tarihini sadeleştirip, kendince esas gördüğü noktaya eğilirken Marx'ın amacı temel çelişkiyi bulmaktır. Ancak bu şekilde sadeleştirilen yani dar bir zaman ve mekana sıkıştırılan kapitalizm daha baştan "araştırana-inceleyene göre bir kapitalizm" oluyor. Bu da sermayenin mistifikasyonu ve çelişkinin antagonistleşmesi biçiminde somutlaşıyor. Çünkü kendi tarihiyle özdeş bir kapitalizm karşıt sınıfların uzlaşmaz çelişki alanıdır. Saflar son derece belirgindir; düşman sınıf somuttur.

Toplum için pranga denilen kimi kutsallıkları yıkması onu ilerici yapmaz

Marx'ın temel eserlerinden "Komünist Manifesto"da kapitalizmin bir dönem için devrimci-ilerici bir rol oynadığına vurgu yapılırken, sert eleştirilerle birlikte kapitalizmin meşrulaştırılması da yapılmaktadır. Manifesto, "Burjuvazi tarihsel olarak en devrimci rolü oynamıştır," derken, bu rolü şöyle sıralar:

-Üstün olduğu yerlerde feodal ataerkil ve kırsal ilişkilere son verdi,
-Dinsel, siyasal yanılsamalara dayalı sömürüyü kaldırdı, çıplak kaba sömürüyü getirdi,
-Saygın mesleklerin cilasını söktü,
-Aile ilişkilerini yıkıp salt para ilişkisine çevirdi,
-Üretimi süreli olarak değişime ve ilerleme yoluna soktu,
- Dünyanın dört bir tarafına açılırken, üretimi ve tüketimi kozmopolitleştirdi,
- Kapalı ilişkileri çok yönlü evrensel ilişkilere çevirdi,
- Toplumu "kırsal yaşamın bönlüğünden" kurtarıp kentlileştirdi,
- Yarı barbar ülkeleri uygar ülkelere bağladı,
- Uluslaşmanın önünü açtı...

Marksizm bilinen en sert ve kapsamlı yorumlarından biri olarak, onu konjonktürel değil, esasen yapısal olarak ilerici gösterir. Verili bir coğrafyada (Avrupa'nın bir bölümü), verili bir tarih (16. yüzyıl sonrası) arasına sıkıştırılmış bu tanım modernizmin de meşrulaştırılmasına yaramıştır. Tanımını ve ideolojik yapısını ilerlemesi mantığa göre açıklandığından, özünde pozitivisttir.

Öcalan'ın kapitalizm tanımı bir yanıyla Marksist tanımın da eleştirisidir. Çünkü olgunun merkezine inerek, esasta zihniyet yapısını ve onun ulaştığı tanımı sorgular. Avrupa merkezli düşünce ve akıl bir ekoldür. 16. yüzyıldan itibaren de bir dünya sistemi hegemonya sürecinin başlamıştır." der.

Kapitalizm (dolayısıyla sistem) çözümlemesine Öcalan, öncelikle kafa karışıklığını giderecek tespitlerle başlar:

- Kapitalizm ekonomik bir sistem olarak tanımlanamaz,
- Yalnızca 500 yıllık bir zaman dilimine sıkıştırılamaz; köklerine devletli hiyerarşik ilişkilerin ilk ortaya çıktığı dönemde aramak gerekir,
- Avrupa coğrafyasıyla sınırlı değil; ilk ticari ilişkilerin ortaya çıkışından itibaren, ilk başta Ortadoğu'da, giderek tüm dünyada varlığı izlenebilir,
- Kapitalizm bir toplum biçimi değildir...

Kapitalizmin yıktıkları Marx için belli şartlarda "ilericilik" olarak ifadelendirilirken, Öcalan için bir toplumsal felaketin işaretleri olarak nitelendirilir. Kapitalizm mitolojiyi, dini, felsefeyi değersizleştirdi. Çünkü bunlar kapitalizme meşruiyet kazandırmıyorlardı. Toplumun düşünce dünyasında yerlerini koruyan bu olgular gerici oldukları için değil; duygusal zekayla bir arada kapitalizme izin vermedikleri için geriletildiler. Yerlerine pozitivist bilimcilik geliştirilerek toplumsal yıkım hızlandırıldı.

Toplum için pranga denilen kimi kutsallıkları yıkması onu ilerici yapmaz. Çünkü kapitalizm bilimcilik, milliyetçilik gibi dinle-feodalizmle de ciddi bir varlık-yokluk savaşı vermek yerine; uzlaşarak, yeni mezhepler oluşturarak ittifaka girmiştir.

Öcalan DUP özgülünde kapitalizm için yapılan tespitleri masaya yatırmakla yetinmez; esasen onun zihniyet formlarıyla hesaplaşır. Onun eklektik, spekülatif ve güdümlü bir zihniyet yarattığını belirterek yarattığı zihinsel karmaşayı sorunsallaştırır. Herkes kapitalizmi hedeflerken ekonomik yapıyı merkeze oturturken, Öcalan zihniyet yapısını öncelikli hedef olarak gösterir. "İyi bilmek gerekir ki, hiçbir insan topluluğu zihniyet formunu uzun süre tanımadan ve denemeden, maddi hayat (ekonomik yaşam) tarzını inşa edip sistemleştiremez" der.

Engels, "*Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm*"de şöyle demiştir: "...Toplumun ekonomik yapısı, daima kendisinden başlayarak, verili bir tarihsel dönemin tüm hukuki ve siyasi üst yapı kurumlarını ve aynı şekilde dini, felsefi ve diğer fikirlerin tam bir açıklamasını yapabildiğimiz gerçek temeli sağlar."

Sistem analizi açısından yapısal bir farklılık söz konusudur. Marksizm ekonomik yapıyı temel alırken; Öcalan açısından zihniyeti karanlıkta bırakan sistem analizleri yine bu sistemin hegemonyasına hizmet etmekten kurtulamaz. Salt maddi yapıdan yola çıkılarak yapılan kapitalizm tanımı bir mistifikasyon ve meşrulaştırma girişimi olmaktan kurtulamaz.

2. Eleştiri ve Analiz

Komünist Manifesto'da Marx bir devrimi zorunlu görür. "Komünist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en radikal kopuştur." der.

Toplumsal değişimi keskin bir reddediş ve yeniyi bir "tabula rasa" biçiminde algılamanın kendisi, esasen çelişkiler barındırır. Bu nedenle Marx bazen kapitalizmin mutlak yıkımından söz ederken, bazen Avrupa'nın çeşitli ülkeleri için seçimle sonuç alınabileceğini ifade eder. Bu gerilimli hal tüm bir Marksist teori dünyasını etkiler.

Birbirleriyle çatışan iki ana görüşten söz edilebilir:

Birinci görüş; bir devrim olmadan da kapitalizmden sosyalizme geçilebileceğini savunur.

İkinci görüş; bir devrim olmadan sosyalist ekonomik sisteme geçiş yapılabileceğini ama bunun tamamlanamayacağını, tamamlanması için devrimin şart olduğunu savunur.

Tek bir sosyalist geçiş modelinin olmadığını savunan görüşlerin bastırılması, teorideki gerilimi de arttırmıştır. Geniş bir geçiş modeli seçeneği ve bunlara dönük taktik ve stratejiler sert sınıf savaşımı söylemlerinin altında kalmışlardır.

Marx'da projektör bugünü aydınlatırken geçmişi nesnel analizden uzaklaştırır

Sorunun kaynağı sistem analiz tarzıdır. Aşılmak istenen kapitalizm nasıl bir sistemdir sorusuna yukarıda kısmen değinildi. Engels "İlkel aşamalar hariç, tüm geçmiş tarih sınıf mücadeleleri tarihidir,"(Engels, *Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yayınları, 2012) der. Ulaşılan bu sonuç nasıl bir mücadele verildiğini de gösterir. Uzlaşmaz bir sınıf savaşımıyla sistem aşılacaktır. Bunu yapmak için Marx, var olanı eleştirir ve şimdi'yi analiz eder. Birincisi burjuva ideolojisinin eleştirisi, diğeri beş yüz yıllık kapitalizmin analizidir. Ancak her iki yöntem de aşılmak istenen kapitalizm için yeterli zemini oluşturmaz.

Yöntem olarak Öcalan beş bin yıllık sistemin eleştirisine ve kapitalist modelin analizine yönelerek bu dar çemberi aşar. Sadece büş yüz yıllık kapitalizmin, sadece Avrupa coğrafyasındaki halinin analizi, bir sistem analizi değil; konjonktürel, politik bir analizdir. Aynı şekilde sadece burjuva ideolojisinin eleştirisi de devletçi modernitenin ideolojisinin eleştiri olmaktan uzak kalmaktadır. Nitekim eleştiri ve analizinin dar kalması burjuvaziyi bir dönem için "devrimci" addetmeye kadar gitmiştir.

Marx'ın sistem analizi klasik ekonomi-politik sınırlarında kalmıştır. Öcalan ise bunu kapitalist modernitenin analizi biçiminde yürüterek bütün bir sistemi anlaşılır kılmayı amaçlar.

Bu nedenle Marx yöntem olarak ekonomi, ücret, fiyat, kar, rant, sermaye, iş bölümü, para gibi kategorilerle yoğunlaşırken; Öcalan bu kategorileri de içerecek şekilde toplum, devlet, tarih, ahlak, politika, demokrasi, direniş dinamiği gibi bütünlüklü kategorilerle paradigmasını örer.

Marx'ın yönteminde eleştiri ve analiz ayrı kategoriler halinde ilerler. İdeoloji eleştirilirken sistem analiz edilir. Nitekim Marx Kapital'de, bu çalışmasının hedefini şöyle açıklar: "Bu çalışmada kapitalist üretim biçimini ve bu biçime karşılık gelen üretim ve değişim koşullarını incelemek zorundayım."

Anlaşılacağı gibi, teorik bir analiz ve tespit çalışmasıyla söz konusu kategorileri açıklamaya yönelir. Eleştiri ve analiz birbirini besleyen ama ayrı birer çalışma biçiminde değerlendirilmektedir. Bunun sonucunda, analizi yapılan olay veya olgu karşısında bir bilim insanı soğukluğu ve mesafesiyle durmak, onu herhangi bir "şey" olarak değerlendirmek normalleşir.

Analiz eden ile analiz edilen arasındaki bu mesafenin yarattığı sonuçların başta geleni ahlakın yadsınmasıdır. Çünkü ahlak ve diğer zihniyet formları analiz edilebilecek olgular değildir. analiz edeni özne, onun dışında kalan her şeyi nesne derecesine indirgeyen bu yaklaşım, esasen nesnel bir analiz yapma ihtimalini de kendisi ortadan kaldırmaktadır.

Yöntem sorununu aşmak Öcalan'ın en büyük uğraşlarındandır. Başta eleştiri ve analizi iç içe kullanarak sosyalizme paradigmal bir katkı yapan Öcalan, bu yöntemiyle sistemin bütünlüklü bir değerlendirmesine ulaşmaktadır. Bu sistemin eleştiri ve analiziyle birlikte toplumun da eleştiri ve analizi olabilmektedir. Yapıyı her yönüyle ele aldığından dolayı da, yeniyi inşa yöntemini de açığa çıkarmaktadır.

Yöntemde Marx ücret, para, değer gibi kategorilerden kapitalizmin analizine yönelir. Tarihte de bugünden geçmişe bakarken pozitivist ilerlemeci(lineer) bakışın etkisindedir. Öcalan ise basitten karmaşığa yönelirken klandan, hiyerarşiden, cinsiyet sömürüsünden başlar. Marx'da projektör bugünü aydınlatırken geçmişi nesnel analizden uzaklaştırır. Öcalan ise tarihte derinleşerek bugüne gelir. Bu tarz, içinde genelden özele, özelden genele geçişler, analiz-eleştiri bütünlüğünü barındıran esnek ve kapsayıcı bir tarzdır.

3. Gelişimin Karakteri

Yukarıda değinilen lineer bakış açısı, bir olay-olguyu açıklamak için onun en gelişmiş noktasını esas alıp geriye doğru bakar. Kapitalizme bakarak feodalizmi tanımlayacağına inanır; tersine değil; aynı şekilde feodalizme bakarak köleciliği tanımlayabilir-açıklayabilir…

Marksist paradigma gelişimin bu halini "yadsıma" kategorisiyle açıklar. Marksizm'in temel kategorilerinden olan yadsıma, esas olarak Hegel felsefesinden devşirilmiştir. Hegel'de yadsıma politik bir anlama sahiptir. Hegel'in "mutlak Tin"le sonlanan idealist felsefesinde, varlık, mutlak Tin'den korktuğu andan itibaren yadsıyarak ilerler. Başta diyalektik olan bu yürüyüş sonuçta mutlak Tin'de son bulacağı için sonunda statiktir. Varlık ilerlerken zengin, varlık ve içeriği güçlenerek halden hale girer. Bir hali tümden yadsımaz; onu da içererek yeni bir hale bürünür. Bunun tez-antitez-sentez döngüsünde görebiliriz.

Marksizmde yadsıma Hegelyen yorumun sınıf mücadelesine dayanan sert bir halidir

Marksizmde yadsıma Hegelyen yorumun sınıf mücadelesine dayanan sert bir halidir. Yadsıyan, yadsıdığını reddeder, geride bırakır ve yeniye tam bağlanır. Diyalektiğin bu yasasını Marksizm'de iki halde de görebiliriz. Doğada yadsıma eskinin olumlu yanlarını alıp yeni bir hale bürünmek iken, sınıf mücadelesinde ise keskin bir yadsıma veya reddediştir. Bu karmaşık durum politik söylemle felsefi söylemin farklılığından kaynaklanmaktadır. Birinci durumda yadsıma eskiyi reddeder. İkinci durumda eskinin olumlu özelliklerini alır. Yadsıyan veya yadsınan arasındaki farklılığın ve gerilimin altında yatan, paradigmal olarak benimsenen lineer bakışın

etkisidir. Buna göre gelişme her zaman için;
- Alttan üste
- Basitten karmaşığa
- Aşağıdan yukarıya
- Daha az gelişmişten daha çok gelişmişe doğrudur.

Geri olan yadsınmıştır. Yadsınmalıdır. Bu nedenle kapitalizm ileri olmakta, ilerleme teknolojik ve ekonomik göstergelerle ölçülmektedir. Öcalan felsefesi yadsımayı "çelişki", "karşıtlık" gibi kategorilerle bütünlük içinde değerlendirildiğinden keskin reddedişlere yönelmez.

"Burada dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir husus, diyalektik kavrayışımız tez ve antitezin birbirini yok etme biçiminde değil, 'bastırma ve geriletme' karakterinde gelişmesidir. Toplumsal sistemler tüm doğada olduğu gibi tez, antitez haline geldiklerinde birbirini birlikte taşırlar. Aralarındaki mücadele şüphesiz önemli gelişmelere yol açar. Hiçbir zaman tez eski halinde kalmaz, ama antitez de bir kadiri mutlak olarak kendi öncülüğünü yenmez. Ondan beslenerek ancak ondan gelişir." (Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*, Amara Yayıncılık, 2015)

Aşana göre aşılanı değerlendirmek "kendilik"i de reddetmektir. "Aşan" belirleyici olduğu gibi, "aşılan" hakkında yargı da bildirebilmektedir. "O, bana göre, benim durumuma göre geridir; çünkü ben onu aşmışım" demektedir. Böylece öncüleri hakkında yargı bildirme, onları kategorize etme ve kendi ihtiyacına göre tanımlama hakkını kendinde bulmaktadır.

Öcalan'da "gelişmiş olan" kendinden öncekilerin varlığına dayanarak oluşmuştur. Bugünkü hali öncekilerin gelişme tarzlarınca belirlenmiştir. Öcalan bunun "ilk olanla açıklama" prensibinde somutlaştırır. Toplumu anlamak için kapitalizmden değil, "klan"dan başlar. Klan toplumun kök hücresidir. Bugünkü toplumun nüvelerini ve yapısal özelliklerini klanda bulabiliriz. Aynı şekilde devleti açıklamak için bugünkü devlet mekanizmasından değil, hiyerarşik ilişkinin ilk ortaya çıktığı kadının üzerindeki sömürüden ve hiyerarşinin yoğunlaşıp kurumlaştığı Sümer-Rahip Devleti'nden başlar. Başlangıç özelliklerini açıkladıktan sonra aşama aşama bugüne gelir. Bu yöntem, olgunun temellendirecek açıklamasını sağladığı gibi, onun süni kategorlilerle ilerici-gerici ayrımından kurtarır.Tersi durumda, "gelişmiş olan" var olanın bütün özelliklerinin değil, bir halinin anlaşılmasına yarar, ki bu da öncülerinin bilinmesi şartıyla.

İnsanın düşünce tarzı da son ile ilk olanı açıklamak şeklinde işlemez; aksine, ilk'ten yola çıkarak sona ulaşır. Son olan, öncekilerin taşıdığı yetersizlik ve tıkanmaların giderilmesiyle yeni hale ulaşmıştır. Önce'de son olan'a dair veriler varken, son olan'da önce'ye dair yargılar oluşmuştur.

Marx'ın ilk olan'ı açıklama tarzı gelişmiş olanın böbürlenmesini andırır. Feodalizmi açıklarken, oradan kapitalizme ulaşmak için değil, onun kapitalizmden ne kadar geri olduğunu açıklamak içindir. Öcalan ise ilk olan'ı, yeniyi açıklamanın ve anlamanın temeline yerleştirir.

Sonuç olarak; demokratik uygarlık paradigması Marksizmin sayısız yorumlarından biri değildir; onu da içerecek şekilde, bütünlüklü bir sistem ve onun çeşitli versiyonlarının alternatif paradigması olarak şekillenmiştir. Tarihsel-toplumsal aşamanın ihtiyaçlarına cevap olacak bir yetkinleşmeye doğru da ilerlemektedir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Marksizmin İktidar, Bilgi ve Sermaye Birikimine Yaklaşımı

Ahmed Cemal

Günümüz Ortadoğusunda yaşanan çatışmalı süreç 3. Dünya Savaşı niteliğini taşıyor. 17 Ekim Devrimi, sosyalistlerin 1. Dünya Savaşı'na karşı tutumu olarak bu savaşın içinden insanlığın en görkemli devrimlerinden biri olarak gerçekleşti. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın üçte biri demokratik ve sosyalist toplum olarak şekillendi. Sosyalist, demokratik devletler olarak bunların tümü yıkılmış olsa da, insanlığın büyük kazanımları olarak bu devrimlerin mirası tüm canlılığıyla yaşıyor. Çin, Vietnam ve Küba'da yaşananın ne olduğu ayrı bir tartışma konusu, fakat sosyalizm ve komünizm olmadığı açık.

Reel sosyalizmin çözülüşünün nedenleri, Marksist gelenek içinde 90'lı yıllardan beri devam eden en yoğun tartışma konularının başında geliyor. Kürdistan, Türkiye ve Ortadoğulu demokratik-sosyalist güçlerin bu konuda doğru bir anlayış, strateji ve politikayla kendilerini yenilemeleri 3. Dünya Savaşı içinden bir Ortadoğu Devrimi çıkarmaları açısından son derece tarihsel ve güncel bir görev haline gelmiş bulunuyor.

Marx ve Engels, o zamana kadar, ezilen halklar ve emekçiler adına insanlık tarihinin en kapsamlı, en bütünlüklü ve tutarlı dünya görüşünü, mücadele ve kurtuluş ideolojisini oluşturmuş, 19 ve 20. yüzyılda ezilenlerin büyük devrimsel direniş ve mücadelelerinin gelişmesinin yolunu açmıştır. Günümüz açısından ezilenlerin en büyük tarihsel miraslarından olan bu teorik ve pratik gelişme, bağrında taşıdığı yanılgılar nedeniyle de özgürlük, demokrasi ve sosyalizm mücadelelerinin sonuç alıcı olmaları konusunda en temel engelleyici durumu, zaafı oluşturmaktadır. Marksizme yönelik burada geliştirilen eleştiriler, Marksist gelenek içinden gelip bu sorumluluğu derinden hisseden, bunun anlayış ve pratiğini Demokratik Sosyalizm mücadelesiyle geliştirmeye çalışan bir çizgi ve hareketin kendini yenileme ve aşma çabasından çıkarılan sonuçların ifadesidir. Değerlendirmedeki eksiklikler ve hatalar tamamen çıkarılan yanlış- yetersiz sonuçlar olarak görülmelidir. Bu nedenle bu yazı, bir bütün olarak Marksizmi, Marksizmin bilgi, iktidar ve sermaye konularındaki çözümlemelerini incelemekten ziyade bu konudaki kimi temel esaslar üzerinde durmayı amaçlamaktadır.

Bilgi, Bilinç

Marx ve Engels dünya görüşlerini "Tarihsel Maddecilik" olarak adlandırıp bunun özetini de Alman İdeolojisi adlı eserlerinde şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Toplumsal yapı ve devlet, durmadan belirli bireylerin yaşam süreçlerinin sonucu olarak meydana gelmektedir; ama bu bireyler kendilerinin ya da başkalarının kafalarında canlandırdıkları bireyler değil, gerçek bireyler, yani etkide bulunan maddi üretim yapan, dolayısıyla belirli maddi ve kendi iradelerinden bağımsız sınırlılıklar, verili temeller ve koşullar altında faaliyet gösteren bireylerdir.

Fikirlerin, anlayışların ve bilincin üretimi, her şeyden önce doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine, gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanların anlayışları, düşünceleri, karşılıklı zihinsel ilişkileri, bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar. Bir halkın siyasal dilinde, yasalarının, ahlakının, dininin, metafiziğinin vb. dilinde ifadesini bulan zihinsel üretim için de aynı şey geçerlidir. Sahip oldukları anlayışları, fikirleri, vb. üretenler insanların kendileridir,] ama bu insanlar, sahip oldukları üretici güçlerin belirli düzeydeki gelişmişliğinin ve bu gelişkinlik düzeyine tekabül eden —ve alabilecekleri en geniş biçimlere varıncaya kadar— karşılıklı

ilişkilerinin koşullandırdığı gerçek, faal insanlardır. Bilinç hiçbir zaman bilinçli varlıktan başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki camera obscura'daymış [karanlık oda. -ç.] gibi başaşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelerin gözün, ağtabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir.

Gökten yeryüzüne inen Alman felsefesinin tam tersine, burada, yerden gökyüzüne çıkılır. Başka deyişle, etten ve kemikten insanlara varmak için, ne insanların söylediklerinden, imgelerinden, kavradıklarından ve ne de anlatıldığı, düşünüldüğü, imgelendiği ve kavrandığı biçimiyle insandan yola çıkılır; gerçek faal insanlardan yola çıkılır ve bu yaşam sürecinin ideolojik yansı ve yankılarının gelişmesi de, insanların bu gerçek yaşam süreçlerinden hareketle ortaya konulabilir. Ve hatta insan beyninin olağanüstü hayalleri bile deneysel olarak saptanabilen ve maddi temellere dayanan, insanların yaşam süreçlerinin zorunlu yüceltmeleridir. Bu bakımdan ahlak, din, metafizik ve ideolojinin tüm geri kalan kısmı ve bunlara tekabül eden bilinç biçimleri, artık o özerk görünümlerini yitirirler. Bunların tarihi yoktur, gelişmeleri yoktur; tersine, maddi üretimlerini ve karşılıklı maddi ilişkilerini geliştiren insanlar, kendilerine özgü olan bu gerçek ile birlikte hem düşüncelerini, hem de düşüncelerinin ürünlerini değiştirirler. Yaşamı belirleyen bilinç değil, tersine, bilinci belirleyen yaşamdır. Birinci durumda, sanki canlı bir bireymiş gibi bilinçten yola çıkılmaktadır; gerçek yaşama tekabül eden ikinci durumda ise, gerçek yaşayan bireyin kendisinden yola çıkılır ve bilince de o bireyin bilinci olarak bakılır."

Bilinçle-varlık, bilinçle-yaşama arasındaki diyalektik ilişkide önceliği idealizmin tersine varlığa, yaşama verme ve yaşamı da üretici faaliyetlere indirgemek Marksizm'e aydınlanmadan geçen pozitivist bilimciliğin de temel yaklaşımıdır.

Antik Çağ'dan beri devam eden varlık ve yaşamın oluşmasında bilinç-madde, canlı-cansız, metafizik-fizik, idealizm-materyalizm, alt yapı-üst yapı, beden-ruh ikilemleri, Aydınlanma ile birlikte daha da derinleşerek, karşıtlaştırılarak sürdürülmüş, sonucunda özne-nesne, insan-toplum, toplum-doğa ayrımlarına ve ikilemlerine kadar vardırılmıştır. Mikro ve makro evrende maddenin mi yoksa enerjinin mi belirleyici olduğu günümüzde artık aşılmıştır. Enerjisiz madde olmadığı gibi, enerjinin de madde parçacıklarından oluştuğu artık biliniyor. İnsan türünün toplumsal varlık olarak şekillenmesinde ve gelişimini sürdürmesinde bilinç-maddi yaşam açısından bu diyalektik birlik çok daha geçerlidir. Tüm bu ikilem ve karşıtlıkların toplumu, insanı ve evreni ele alışta bütünlüklü ve diyalektik bakıştan uzaklaştırdığı, gerçeğin sadece bir yönünü aydınlatsa da tümünü aydınlatmaya yetmediği açığa çıkmıştır.

Demokratik toplum için bilgi; anlam ve özgürlük üretirken, egemenlik elinde iktidar ve sermaye üretir

İkinci Doğa diye de adlandırılan toplumsallığın milyonlarca yılık gelişimini, bunun son derece zengin ve karmaşık ilişki, yaşam ve kültürel şekillenmesini, bu süreçlerin hem sonucu hem de nedeni olan insanın, insan zihniyetinin gelişimini öncelikli ve ağırlıklı olarak üretici güçler ve ekonomik yaşam bağlamında çözümlemeye çalışmak Marksizm'in doğuştan en temel yetersizliğini oluşturmuştur. 19. yüzyıl koşullarında Batı'da tarihin henüz Yunan ve Roma uygarlıklarına kadar uzandığı ve kapitalizmin azgınca geliştiği bir süreçte içinde taşıdığı gerçeklik paylarıyla ezilenler açısından büyük bir zihniyet gelişmesi ve mücadele çizgisini oluştursa da, bu yaklaşımın giderek dogma haline gelmesi, tüm sosyalist hareketlerin, ezilen emekçi kesimlerin ve halkların büyük mücadele ve direnişlerine rağmen amaç ve hedeflerine ulaşamamalarına, ulaşsalar bile çok kısa sürede bunlara ters düşerek kapitalist sisteme, onun liberalizmine eklemlenmelerine ve ona hizmet etmelerine yol açmıştır.

Marksizmin toplumsal gelişmede maddi yaşamın, dolayısıyla da üretici güçlerin

gelişimine başat rol atfetmesi, zihniyeti ve buna bağlı gelişen dini, ahlakı, felsefeyi, sanatı, ideolojiyi vb. lerini üst yapı kurumları olarak görmesi ardılları tarafından daha da kabalaştırılmış, Marksizm'i, ekonomik gelişmeyi tek ve belirleyici gelişme olarak özetlenen kaba bir ekonomik indirgemeciliğe ve katı bir dogmatizme dönüştürmüştür.

Engels yaşamının sonlarına doğru bu durumu fark ederek, Marx'la kendisinin, yaşadıkları dönemde Avrupa'da hakim olan idealist ideolojiye, ütopik sosyalistlere ve anarşistlere karşı çubuğu tersinden bükerek toplumsal gelişmede maddi yaşama, ekonomik gelişmelere öncelik tanıdıklarını, bu nedenle üst yapı diye adlandırdıkları düşünce, bilinç, din, felsefe, sanat gibi konulara fazla yer veremediklerini belirtmiştir. Bu durumun sonucu olarak da kendilerinden sonra gelenlerin dünya görüşlerini kaba bir ekonomizme dönüştürmelerine karşılık da o meşhur "Develer ektik, pireler biçtik" sözünü söylemiş, bir nevi özeleştiri yapmıştır.

Tarihsel gelişmeyi üretici güçlerin gelişimi bağlamında hep ileriye doğru olumlu ve zorunlu bir gelişme olarak değerlendiren Marksizm, insan düşüncesinin, bilincinin, zihniyetinin ve bunların ürünlerinin de hep ileriye doğru bir gelişme içinde olduğunu ve pozitivist bilimle en gelişkin aşamaya ulaştığını varsaymışlardır. Bu nedenle de din, ideoloji, felsefe yerine pozitivist bilim ışığında tarihsel ve toplumsal gelişmeleri değerlendiklerini belirterek dünya görüşlerine de bilimsel sosyalizm adını vermişlerdir.

Geçmişin geri, ilkel, geleceğin hep gelişme ve ilerleme olarak görülmesi, tarih-güncel ve gelecek arasındaki diyalektik bütünlüğü sakatlamış, insanlığın kültürel gelişmesine, birikimine gerekli önemin verilmemesine, hatta çoğu zaman pozitivist sosyolojinin bir sonucu olarak geri, çağdışı, mücadele edilmesi gereken değerler olarak görülmesine yol açmıştır.

Pozitivist bilim, insanlığın tüm bilme ve anlam birikimi ve arayışları üzerinde liberalizmin oluşturduğu iktidar ideolojisidir. 15 yüzyıldan itibaren Avrupa'da gelişen Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma süreci özünde demokratik-komünal toplum ve arayışçılarının kolektif emeği sonucu gelişen büyük devrimsel süreçlerdir. 18. yüzyıldan itibaren liberal ideolojinin üniversiteler aracılığıyla demokratik toplumun bu büyük zihniyet gelişmesini pozitivst bilimcilikle hegemonyasına alması, yaşanan bu gelişmeleri burjuvaziye mal ederek, mitolojiyi, dini, metafiziği, felsefeyi gözden düşürmesi, kapitalizmin Avrupa'dan başlayarak tüm insanlık ve doğa üzerindeki iktidarının yolunu açmıştır. Bu nedenle burjuvazi sadece toplumun maddi üretim araçlarına el koymamış, aynı zamanda ve bunun için manevi değerlerine de el koymuş, çarpıtmış ve kendine eklemlemiştir. Liberal ideolojinin pozitivst bilimle, bilimsel yöntem olarak sunduğu bilimciliğiyle ideolojik hegemonyası olmadan, ulus-devlet ideolojisiyle milliyetçiliği yeni bir din haline getirmeden kapitalizmi bir dünya sistemi haline getiremeyeceği ve tüm toplum üzerinde iktidarını sürdüremeyeceği çok açıktır. Liberalizmin en büyük başarısı ekletik ideolojisiyle, insanlığın maddi-manevi tüm tarihsel birikimlerini, en muhalif devrimci görüş ve hareketleri bile asimile etme, kendine eklemleme gücüdür. Ekim Devrimi'nin başına gelenler ve 70 yıllık reel sosyalist deneyim bu konuda çarpıcı örneklerdir.

Pozitivist bilimi esas alan Marksizm, doğal olarak bütünlüklü bir bilgi, bilinç, zihniyet, kültür, ahlak, sanat, edebiyat teorisi oluşturmadığı gibi, bilmenin ve bilginin merkezileşmesini, tekelleşmesini olumlu, zorunlu ve doğal bir gelişme olarak görmüştür. Bu konuda Engels'in Anti-Dühring'de belirtikleri konunun anlaşılması açısından son derece açıklayıcıdır.

Kölelik bulunmuştu. Kölelik, kısa zamanda, gelişmesi eski topluluğu aşan bütün halklarda egemen üretim biçimi ama aynı zamanda, bu halkların başlıca çöküş nedenlerinden de biri durumuna geldi. Tarım ile sanayi arasında oldukça geniş ölçüdeki bir işbölümünü ve sonradan, eski dünyanın doruğunu, hellénisme'i olanaklı kılan tek şey, kölelik oldu. Kölelik olmasaydı, Yunan devleti, Yunan sanat ve bilimi olmazdı; kölelik olmasaydı, Roma İmparatorluğu olmazdı. Ne var ki hellénisme ve Roma İmparatorluğu temeli olmasaydı, modem Avrupa da olmazdı. Bizim tüm ekonomik, siyasal ve entelektüel evrimimizin, köleliğin genel olarak kabul edilmiş bulunduğu ölçüde zorunlu da olduğu bir durumu önkoşul olarak koştuğunu hiçbir zaman unutmamalıyız. Bu anlamda, şöyle diyebiliriz: Eski kölelik olmasaydı, modem

sosyalizm olmazdı. Kölelik ve ona benzer başka şeylere karşı genel formüllerle savaşa girişmek ve böylesine bir alçaklık üzerine yüksek bir ahlak öfkesi yağdırmak, pek para etmez. Ne yazık ki böyle yapmakla, herkesin bildiği bir şeyden, yani bu eski kuramların artık bizim bugünkü koşullarımıza ve bu koşulların bizde belirlediği duygulara uygun düşmediğinden başka hiçbir şey anlatılmış olmaz. Ama bu da bize, bu kuramların doğuş biçimi, varlık nedenleri ve tarihte oynadıkları rol üzerine hiçbir şey öğretmez. Ve eğer bu sorun üzerine eğilirsek, bu ne denli çelişik ve ne denli aykırı görünürse görünsün, o zamanki koşullar içinde köleliğin ortaya çıkışının büyük bir ilerleme olduğunu söylemek zorunda kalırız. İnsanlığın hayvandan başladığı ve barbarlıktan kurtulmak için barbar, hemen hemen hayvansal araçlara gereksinim duyduğu saptanmış bir gerçektir.
Eski topluluklar varlıklarını sürdürdükleri her yerde, Hindistan'dan Rusya'ya değin binlerce yıldan beri en kaba devlet biçiminin Doğu despotluğunun temellerini oluştururlar. Ancak bu toplulukların dağıldığı yerlerdedir ki halklar kendilerini geçmişlerdir ve ilk ekonomik ilerlemeleri de üretimin köle emeği aracıyla artması ve gelişmesi olmuştur. Sorun açıktır: insan emeği henüz zorunlu yaşama araçları ötesinde ancak çok az bir artık sağlayacak denli üretken olduğu sürece, üretici güçlerin artışı, alışverişin yaygınlaşması, devletin ve hukukun gelişmesi, sanat ve bilimin kuruluşu, ancak ve ancak, ister istemez yalın kol emeği sağlayan yığınlar ile kendini çalışmanın, ticaretin, devlet işlerinin yönetimine, daha sonra da sanat ve bilim uğraşlarına vermiş az sayıdaki ayrıcalıklı arasındaki büyük işbölümü temeline dayanacak, güçlendirilmiş bir işbölümü sayesinde olanaklıydı. Bu işbölümünün en yalın, en doğal biçimi de, köleliğin ta kendisi idi.
Her ne kadar Marksizm, bilginin, bilincin, zihniyetin ve bunların tüm ürünlerinin gelişiminin kaynağında toplumsal ilişkiler olduğunu belirtse de yukarıda Engels tarafından ifade edildiği biçimiyle bilmenin, bilimin, sanatın gelişimini ayrıcalıklı bir kesime, dolayısıyla köleciliğe bağlamak ezilenler adına egemen güçlere sunulmuş büyük bir lütuftur. Bu yaklaşım, adına hareket edilen demokratik-sosyalist güçlerin, toplumun en büyük iradi-moral güçten, tarihsel mirasından yoksun kılınışı ve dinsel dogmalar kadar Marksizm'inde dogmalaşmasının yolunu açmıştır.
Sınıflaşma, kentleşme ile birlikte beş bin yıldır muazzam bir maddi uygarlığın yaşandığı bir gerçek. Sorun, Sümer, Asur, Babil, Med-Pers, Mısır, Hitit, Çin, Yunan, Roma ve son olarak Avrupa maddi uygarlığının gelişimi değil, bu uygarlıkların üzerinde şekillendiği ve bu uygarlıksal gelişmenin karşıt kutbunda bulunan ve buna karşı hep mücadele içinde olan demokratik-özgür toplumun, ezilenlerin ve bunların sayısız bilgelerinin, öncülerinin tarihte ve güncelde hakettikleri anlamın verilememesi, görülememesidir.
Toplumsal bilginin üretimi ve buna el konulması, çarpıtılması, ters-yüz edilmesi tarihte ve günümüzde sınıflaşmaya direnen kültürlerin, toplumların, emekçilerin ve halkların direnişleri kadar yoğunca süren mücadelelerdir. Zihniyet mücadelesi ile sosyal, sınıfsal mücadeleler iç içe birbirini koşullandırarak tarihsel gelişmenin yönünü belirlemişlerdir.
Sümer mitolojisinde dile gelen Kurnaz Enki'nin Ana Tanrıça İnnana'dan 104 Me'leri çalma ve buna karşı yürütülen mücadele son derece öğreticidir. Bu öyküde anlatılan binlerce yıllık doğal ve neolitik toplumsallaşma sürecinde kadın tarafından temsil edilen toplumsal bilginin, kurnaz erkeğin iktidarına alınma süreci ve mücadelesidir. Bir sonraki konu bağlamında Engels'ten yapılan alıntıda belirtildiği gibi, anaerkillikten ataerkilliğe geçiş öyle birden, kolay ve devrimci bir süreç olarak yaşanmamış, tam tersine tarihin en büyük karşı devrimi ve günümüze kadar süren en büyük özgürlük direnişi olarak farklı biçim, tarz ve yoğunlukta devam eden bir süreç olmuştur.
Toplumsal bilginin ifadesi olan Ana Tanrıça'yı Tanrıya dönüştürmek kurnaz erkeğin dolayısıyla iktidarın en büyük başarısıdır. Sümer Rahibinin bu ideolojik çalışması ve hegemonyası olmadan başta kadın olmak üzere toplumun köleleştirilmesi ve sömürü altına alınarak tanrı-krallara varana kadar iktidar ve devletin üretilmesi mümkün olmazdı. Toplumsal artı değere el koymak için zor ve şiddet araçları egemenler açısından ne denli gerekli ve zorunlu olmuşsa, onun kadar ve bununla birlikte toplumsal bilginin iktidar tekeline alınmasına yönelik ideolojik-zihinsel çalışmalar, mücadeleler ve hegemonyada o

kadar gerekli ve zorunlu olmuştur.
Kawa efsanesi de bu konuda hayli öğreticidir. Asur Kralı Dehak'ın sırtında çıkan çıbanın iyileştirilmesi için her gün üç çocuğun kesilerek beyninin bu yaralara sürülmesi gerekmektedir. Sıra Demirci Kawa'nın çocuklarına gelince bu durumu kabul etmeyen diğer halklarla birlikte Asur'a karşı isyan edilir ve Dehak öldürülerek halklar özgürlüğüne kavuşur. Bu direniş gününe atfedilen 21 Mart günü tüm Ortadoğu halklarının Direniş Bayramı olarak günümüze kadar kutlanır. Bu efsanenin geçtiği süreç Med Konfederasyonun kurulduğu ve aynı zamanda Tanrı-krallara karşı Mezopotamya'da Zerdüştlükle büyük bir zihinsel gelişmenin ve aydınlanmanın iç içe yaşandığı süreçlerdir. Efsanede anlatılan çocukların kesilmesi ve beyinlerinin alınması, toplumsal aydınlanmaya ve yeni zihniyete karşı Tanrı Kralların gazabı olmaktadır.
Yine benzer bir anlatıma Yunan Mitolojisinde Tanrılardan ateşi (bilgiyi) çalıp topluma veren Promethus'un kayalıklara çakılıp hayvanlara yem edilmesidir.
Mitolojinin de insanlığın kollektif-kültürel mirası olarak tarihsel ve toplumsal gelişmeleri anlamada hakikat paylarını yadsımamak gerekir. Ki, İsa'nın çarmıha gerilmesi, Bruno'nun ve cadı diye kadınların ateşte yakılması, Hallac-ı Mansur'un diri diri derisinin soyulması gibi binlerce tarihsel örnek bu mitolojik anlatımlardaki hakikat paylarını doğrular niteliktedir.
Bilmenin ve bilginin toplumsal yaşamın oluşmasında ve insan zihninin gelişmesindeki rolü yadsınamaz. Toplumsal yaşamın inşasında ve insanlık tarihinin gelişmesinde kolektif emeğin ürünü olarak bilmenin, bilginin animizmden başlayarak bilime kadar uzanan çok zengin aşamaları ve yöntemleri ayrı bir yazının konusudur. Burada belirtilmek istenen bilginin insanın kendini anlaması, farkına varması ve tür olarak gelişmesinde toplumsal emeğin rolüdür. Üretici güçlerin gelişimi ile toplumsal bilmenin gelişimi diyalektik bir bütünlük arz ederler. Birini birine öncelemek gerçekliğin sadece bir yönüne işaret eder ki bu da hakikati sakatlar.
İktidar ve sınıflaşmayla birlikte bilginin ikili karakterini görmek önemlidir. Demokratik toplum için bilgi anlam ve özgürlük üretirken, egemenlik elinde iktidar ve sermaye üretir. İktidar ve sermaye üretimine koşturulmuş, hegemonya altına alınmış bilgi, bilgi olmaktan çıkar ideolojiye, tekniğe, metaya, endüstriye dönüşür. Tanrıyı gökyüzünden indirip özne-nesne ayrımıyla insan düşüncesini, aklını onun yerine ikame eden pozitivist bilimcilik, gelinen aşamada insanı kendi yarattığı akıllı evlerin, akıllı arabaların, akıllı telefonların, bilgisayarların nesnesine dönüştürmüştür. Pozitiv bilim ürettiği bilgiyi insanlığın tüm kılcal damarlarına her an enjekte ederek anlam gücünü dolayısıyla toplumu ve insanı öldürüp iktidarını sürdürür ve üretir.
Bu nedenle iktidarlaşma, sınıfsallaşma ve devletleşmenin toplumsal bilgiyi egemenlik altına alarak içeriğini boşaltma, ters-yüz etme ve iktidarın üretim ideolojisi haline getirmesiyle, toplumsal artıya el koyma ve toplumun ekonomik faaliyetleri üzerinden sermaye biriktirme süreçlerini ve buna karşı direniş tarihini diyalektik bütünlüğü içinde anlamak ve değerlendirmek gerekir.

İktidar, Devlet

Marx ve Engels'in iktidar ve devlete dair görüşleri toplum görüşleriyle bir bütünlük arz eder. Marksizm'e göre toplumun ekonomik yapısını üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki ilişkiler belirleyip bunlar toplumun alt yapısını oluştururken, iktidar, hukuk, devlet, ideoloji gibi unsurlar da toplumsal yaşamı belirleyen bu alt yapının yansımaları olarak değerlendirilir.
Marx ve Engels, erkeğin kadın, insanın doğa, şehrin köy ve devletin toplum üzerindeki iktidarına yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlarsa da esas olarak iktidarı devletle özdeşleştirip, tüm iktidar biçimlerinin özünü sınıf egemenliğinin sonucuna bağlamışlar ve iktidar ve devleti sınıf mücadeleleri bağlamında çözümlemeye çalışmışlardır. Bu nedenle Marksizmin en kapsamlı ve bütünlüklü çalışması tüm siyasi mücadelelerin ve tarihsel gelişmelerin temeli olarak gördükleri sınıf tahlilleri ve sınıflar arası mücadeleye yönelik gelişmiştir. Toplumun sınıflara bölünmesini üretimin artmasıyla gelişen toplumsal işbölümünün doğal, zorunlu ve olumlu bir sonucu olarak değerlendiren Marksizm, bu nedenle sınıfları, iktidarı ve devleti toplumsal

gelişmenin zorunlu ve ilerletici koşulu olarak görmüşlerdir.

Marx ve Engels esas olarak devlet çözümlemesini Hegel'in özgürlüğün temel alanı olarak görülen devlet anlayışının eleştirisi üzerinden geliştirmiş, devleti bir özgürlük aracı olarak değil toplumsal ihtiyaçlardan doğan ve giderek bir baskı aracına dönüşen bir güç olarak değerlendirmişlerdir.

Öyleyse devlet, topluma dışardan dayatılmış bir güç değildir. … Devlet, daha çok, toplumun, gelişmesinin belirli bir aşamasındaki bir üründür; bu, toplumun, önlemekte yetersiz bulunduğu uzlaşmaz karşıtlıklar biçiminde bölündüğünden, kendi kendisiyle çözülmez bir çelişki içine girdiğinin itirafıdır. Ama karşıtların, karşıt iktisadi çıkarlara sahip sınıfların kendilerini ve toplumu kısır bir savaşın içinde eritip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde yer alan çatışmayı hafifletmesi, "düzen" sınırları içinde tutması gereken bir gereksinmesi kendini kabul ettirir; işte toplumdan doğan, ama onun üstünde yer alan ve gitgide ona yabancılaşan bu güç, devlettir. (Engels, Ailenin, *Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*)

Marksizm'e göre devlet bir yandan sömürü ve baskı aracı olup bütün kötülüklerin temel kaynağıdır, diğer yandan üretimin ve iktidarın merkezileşmesini sağladığından zorunlu bir gelişme olmaktadır. İktidarın, sınıflaşmanın, sermaye birikiminin ve devletin oluşumunu tarihin ilerletici gücü olarak zorunlu, olumlu ve devrimci gelişmeler olarak değerlendirip, açığa çıkardığı sömürüyü kötülemek kendilerinin de belirttiği gibi temel çelişkidir. Fakat Marks ve Engels bu çelişkiyi dünya görüşlerinin çelişkisi olarak değil, tarih ve toplumsal gelişmenin kaçınılmaz çelişkisi olarak görüp temel yasa olarak değerlendirmişlerdir.

İktidar ve devletin komünal toplumun on binlerce yıllık gelişimi üzerinden yaşanan bir sapma olarak görülmeyip bunun kaçınılmaz ve zorunlu olarak görülmesi ve hatta toplumsal yasa olarak bilimin en temel ilkesi haline getirilmesi doğal olarak iktidar ve devletin doğuş ve oluşum süreçleri üzerinde fazla düşünmemeye yol açmıştır. Dindeki dogmalar kadar bu zorunluluk ve yasallık ilkesi büyük bir dogma olarak kabullenildiğinden geriye erkeğin kadın üzerindeki, kentin köy üzerindeki, kapitalistin ve devletin tüm toplum üzerindeki sömürüsü ve iktidarının nasıl işlediği, nasıl gerçekleştiğini çözümlemek kalmıştır.

Bu çelişkili durum Engels'in son dönemlerinde kaleme aldığı Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni adlı eserinde çarpıcı biçimde görülmektedir.

Servetlerin artışı, bir yandan aile içinde erkeğe kadından daha önemli bir yer kazandırıyor, bir yandan da bu durumu, geleneksel miras düzenini çocuklar yararına değiştirmek için kullanma eğilimini ortaya çıkarıyordu. Ama soy zincirinin analık hukukuna göre hesaplanması yürürlükte kaldıkça, bu olanaklı değildi. Öyleyse, önce değiştirilmesi gereken şey buydu ve öyle de oldu. Bu iş, bu gün sanılabileceği kadar güç olmadı. Çünkü bu devrim –insanlığın tanımış olduğu en köklü devrimlerden biri- bir gensin yaşamakta olan üyelerinin bir tekinin bile durumunda herhangi bir değişiklik yapmak gereğini duymadı. Yalnızca, gelecekte, erkek üyelerin çocuklarının gens içinde kalacaklarını, kadın üyelerin çocuklarının ise buradan çıkarılarak babalarının gensine geçeceklerini kararlaştırmak, bu iş için yeterliydi. Böylece, kadın tarafından hesaplanan soy zinciri ve analık miras hukuku kaldırılmış, erkek tarafından hesaplanan soy zinciri ve babalık miras hukuku kurulmuştu. Uygar halklarda bu devrimin hangi çağda ve nasıl gerçekleşmiş olduğunu bilmiyoruz. Bu iş, tamamen tarih öncesi döneme ilişkindir…

Analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisi oldu. Evde bile yönetimi elde tutan erkek oldu; kadın aşağılandı, köleleşti ve erkeğin keyif ve çocuk doğurma aleti haline geldi…

Toplumsallaşmanın ve toplumsal emeğin gelişmesinde belirleyici olan ve toplumun yarısını ifade eden kadının köleleşmesini 'devrimsel bir gelişme' olarak değerlendirmek, tarihe ve topluma salt sınıf perspektifinden bakmanın yol açtığı temel sonuçlardan biridir.

Toplumun sınıflara bölünüşü ve devlet tarzındaki canavarla baskı ve sömürü altına alınışının kök hücresi ve temelini oluşturan erkeğin kadın üzerinde geliştirdiği iktidarlaşma sürecini bir iki deneysel bilgiye dayanarak pozitivist bilimle değerlendirmeye çalışmak, Marksizm için en büyük talihsizlik olmuştur.

Marx ve Engels'in ortak eseri olan Alman

İdeolojisinde ise en büyük maddi ve zihinsel işbölümü olarak değerlendirdikleri binlerce yıllık tarım-köy toplumunun ve dolayısıyla özgür kabilelerin, aşiretlerin, etnisitelerin, halkların, kültürlerin baskı ve sömürü altına alınışına dair belirtikleri de Batı Aydınlanmasının determinist tarih anlayışının Marksizmdeki etkisini anlamak açısından önemlidir.
En büyük maddi ve zihinsel işbölümü, kent ile kırın ayrılmasıdır. Kent ile kır arasındaki karşıtlık, barbarlıktan uygarlığa, aşiret düzeninden devlete, bölgesellikten ulusa geçişle birlikte ortaya çıkar ve zamanımıza kadar bütün uygarlık tarihi boyunca sürüp gider.
İktidarı ve iktidarın merkezileşmesini üretici güçleri ve üretim ilişkilerini geliştirdikleri oranda ve devlet olarak tarihin temel ilerletici gücü olarak olumlayan Marksizm, burjuvazinin eski tüm iktidar tarz ve ilişkilerini, otoritelerini yerle bir edip modern devleti açığa çıkarmasını büyük bir devrimci gelişme olarak değerlendirmiştir.

Analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisi oldu

Burjuvazi, nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağınık durumuna giderek daha çok son veriyor. Nüfusu bir araya toplamış, üretim araçlarını merkezileştirmiş ve mülkiyeti birkaç elde yoğunlaştırmıştır. Bunun zorunlu sonucu, siyasal merkezileşme oldu. Ayrı çıkarlara, yasalara, hükümetlere ve vergi sistemlerine sahip, bağımsız ya da birbirleriyle gevşek bağlara sahip eyaletler, tek bir hükümete, tek bir hukuk düzenine, tek bir ulusal sınıf çıkarına, tek bir sınıra ve tek bir gümrük tarifesine sahip tek bir ulus içinde bir araya geldiler. (Marx) Bu değerlendirmeden yola çıkarak Marx ve Engels "Manifesto, kapitalizmin geçmişte oynadığı devrimci rolün tam hakkını vermektedir" diye de belirtirler.
Siyasi ve mali iktidarın en yoğunlaşmış sömürü aygıtı olarak gelişen kapitalist ulus-devleti devrimci bir gelişme olarak görmek Marksizm'in en büyük yanılgılarından biri olmuştur. Burjuvazinin yaptığı devrim değil, tam tersine 15. yüzyıldan itibaren Avrupa'da gelişen demokratik toplum arayışlarına ve mücadelelerine mali sermayenin, tüccarın dayattığı bir karşı-devrimdir. Bununla birlikte, ulusal bir topluluk olarak örgütlenmenin ve yaşamının tek yolunun kapitalist devletten geçtiği yanılgısı iktidarın ve devletin bir kurtuluş olarak ezilenler ve sosyalistler içinde kök salmasına, liberalizmin ulus-devlet tarzındaki en azgın sömürü ve milliyetçi ideolojiyle zehirlenmelerine yol açmıştır. Sosyalist hareketlerin büyük bedel ve fedakârlıklara rağmen 200 yıldan beridir ulusal ve toplumsal sorunlar konusunda doğru bir çözüm anlayışı ve tarzını geliştirememeleri, hatta kendilerinin büyük bir bürokratik aygıta, iktidara ve devlete dönüşmeleri, liberal ideolojinin ve ulus-devlet milliyetçiliğinin zihniyet dünyasını aşamamalarından kaynağını almaktadır.

Sermaye Birikimi
Toplumun ekonomik gelişmesinin, üretici güçlerin gelişimi olarak hep ileriye doğru, tarihsel bir ilerleme ve zorunluluk olarak gören Marksizm, sınıflaşmayı, iktidarı, devleti bu tarihsel gelişmenin sonucunda açığa çıkan ve kaçınılmaz olan süreçler olarak değerlendirmiştir.
Bu nedenle Kapitalizmi geçmiş tüm eski, geri, ilkel ekonomik yapı ve toplumsal ilişkileri yıktığı için büyük bir ilerleme ve gelişme olarak gören Marksizm, aynı zamanda Kapitalizmin gelişmesinin sonucu olarak sosyalizme ve oradan da komünizme varılacağını öngörmüş, bunu tarihsel toplumsal gelişmenin temel yasası olarak değerlendirmiştir.
Marx ve Engels tarihsel determinist anlayışa o kadar bağlıdırlar ki, binlerce yıldır tüm toplulukların kültürlerinde en toplum dışı ve ahlak dışı görülen tefecilik bile kapitalizme giden yolu açtığı oranda devrimcilik olarak değerlendirilmiştir.
Tefecilik, ancak sağlam temeli ve sürekli yeniden-üretiminin dayandığı politik örgütlenmenin de temeli olan mülkiyet biçimlerini yok ettiği ve çözüştürdüğü ölçüde bütün kapitalist-öncesi üretim tarzının üzerinde devrimci bir etkiye sahiptir. Asya biçimleri altında, tefecilik, ekonomik çöküntü ve politik yozlaşma dışında, herhangi bir etki göstermeksizin uzun süre devam edebilir. Ancak kapitalist üretimin diğer önkoşullarının bulunduğu yer ve zamanda, tefecilik, bir yandan

feodal bey ile küçük-ölçekli üreticiyi mahvetmek, öte yandan, emek araçlarını sermaye içerisinde toplamak suretiyle, yeni üretim tarzının kurulmasında yardımcı araçlardan biri halini alır. (Marx)

Marksizm tarihsel toplumu sınıf ilişkileri ve mücadeleleri bağlamında çözümlediğinden sermaye ve sermaye birikimini de doğal olarak bu tarihsel ilişki bağlamında ele almıştır. Kapitalizmden önce de belli bir sermaye birikiminin yaşandığını tespit etse de Marksizm, esas olarak sermaye ve sermaye birikimini kapitalizme özgü ve kapitalizmin temel dinamiği olarak değerlendirmiştir. Marksizm'de sermaye birikimi kapitalist gelişlimin temel dinamiğidir ve artı değerin üretimi ve ona el konulması ve gerçekleştirilmesi yoluyla sermayenin genişleme sürecini anlatır.

"Artı-değerin sermaye olarak kullanılmasına ve yeniden dönüştürülmesine, sermaye birikimi denir" (Marx). Marx'a göre sermaye birikimi, artı-değer yaratılması yoluyla işçilerin sömürülmesine dayanmakta ve kapitalist sisteme özgü olan dinamiği sağlamaktadır. Bu yüzden sermaye sürekli büyümek zorundadır. Bu büyüme, sermayenin yatırım alanlarını artan bir hacimle genişletmesini de beraberinde getirmektedir. Sermayenin yatırım hacmi genişledikçe, bu da artı-değer oranını artırmakta ve genişletmektedir.

Sermayenin kendisini genişletmesi için sermaye ile durmadan kaynaşmak zorunda kalan ve sermayeden kopup ayrılması olanaksız bulunan, sermayeye köleliği, yalnızca, kendisini sattığı bireysel kapitalistlerin başka başka olmalarıyla gözlerden saklanan bu emek-gücü kitlesinin yeniden-üretimi, aslında sermayenin kendisinin yeniden-üretiminin kökü ve esasıdır. Bu yüzden sermaye birikimi, proletaryanın çoğalması demektir. (Marx)

Marksizm, sermaye birikiminin gelişmesine paralel olarak proletaryanın çoğalmasının açığa çıkardığı iki temel sonuç üzerinde durmuştur. Birbirine bağlı gelişen bu iki durumdan ilki, kapitalizmin bir yandan modern üretim araçları ve ilişkileriyle birlikte ekonomik gelişmenin yolunu açarak modern proletaryayla sosyalizme giden yolun önünü açması açısından devrimci, diğer yandan işçi sınıfının emeğinin sömürülmesine ve tüm toplumu sefalete sürüklemesine yol açtığından gerici olduğudur.

Sermaye birikiminin önce olumlanması sonra Marksizmin temel tarihsel ilkesi olarak sosyalist topluma geçişle birlikte aşılacağı ikilemi ve yaklaşımı, sınıflaşmanın, iktidarın ve devletin oluşması ve gelişmesi ve aşılmasıyla aynı yaklaşımı ifade etmektedir.

Marksizmin temel talihsizliği, milyonlarca yıllık insan toplumsallaşmasını ve tarihini, çok sınırlı bir süreci ve bir yönünü ifade eden sınıfsallaşmayla ve esas olarak da kapitalizmle tahlil etmeye çalışmasıdır. Parçayı bütün olarak görmek ve değerlendirmek ve üstelik bunu bilim haline getirmek sosyalizm tarihinde ciddi sapmalara yol açmıştır. Bunda elbette yaşamış oldukları süreç ve dönemin büyük rolü olsa da karşı çıktıkları liberal ideolojinin etkilerini tümden aşamamaları da önemli bir etken olmuştur.

Marksizmi eleştirmek, özeleştiri yapmak anlamındaysa değerlidir

Marx ve Engels'in özellikle üst yapı diyerek boşluk olarak bıraktıkları ve giderek Marksizm'i ekonomik indirgemecikle tamamen kabalaştıran anlayışlara karşı özellikle Gramsci, Lukacs, Frankfurt Okulu, Lefebre, Sartre başta olmak üzere birçok Marksist, Sosyalist düşün insanı çok önemli çalışmalarla bu boşluk ve yetersizlikleri aşmaya, tamamlamaya çalışmışlardır.

Demokratik Sosyalizm anlayışının özünü, kurtuluş ve özgürlüğü devlette ve iktidarda gören tüm ideolojik yapılanmalardan, bunun dayandığı beş bin yıllık uygarlık sisteminden ve bunun günceldeki siyaset yapma tarzından kopuş olarak ifade eden Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan, geliştirmiş olduğu Demokratik Uygarlık Manifestosuyla ezilen insanlık ve toplumlar adına da tarihin en büyük özeleştirisini geliştirdiğini belirtmektedir. Marx, Engels, Lenin'in bazı yönleriyle tespit edip koşullardan ve yaşamlarının yetmemesinden kaynaklı yapamadıkları özeleştiri anlamına da gelen Öcalan'ın bu yaklaşımı, aynı zamanda çağımızın Demokratik Sosyalizmi olarak kapsamlı bir dünya görüşüne, felsefeye, strateji ve politikaya dönüşmüştür. Bu nedenle Öcalan'ın Demokratik Uygarlık Manifestosunu yaşam ve mücadele pratiği ışığında incelemek, sosyalizmin tarihsel mirasına sahip çıkmak ve yaşanan devrim sürecine ezilen halklar ve sınıflar adına müdahale etmek açısından da son derece önemlidir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

İdeolojiler Çağı: 19. Yüzyıl

Selver İspir

18. yüzyıl, Rönesans ve Reform'un etkisiyle Avrupa'nın büyük değişimlere kapı aralamasını sağlayacak siyasal, toplumsal, ekonomik dönüşümler yüzyılıdır. Fransız Devrimi'nden, Sanayi Devrimi'ne yaşanan süreçler bu dönüşümlerin ürünü olurken bir sonraki yüzyılın içeriğine de işaret eder niteliktedir. 19. yüzyıl bu düşünsel dönüşümlerin ürünlerinin ortaya çıktığı dönemdir. Bu nedenle 19. yüzyıl "ideolojiler çağı" olarak da nitelendirilir. Kuşkusuz bu dönemden önce ideolojiler yoktu, düşünsel bir ilerleme yakalanamamıştı denilemez. İnsan her dönemde ("ideoloji" kavramını üreten Destutt de Tracy'nin deyişiyle) "Hangi düşüncenin doğru, hangi düşüncenin yanlış olduğunu bulmaya yönelimi, insan düşüncelerini, düşünce kaynaklarını incelemiş ve toplumun geleceğine dönük projeler oluşturmuştur." İnanç sistemlerinden tutalım filozoflara, halk öncülerinden tutalım inanç öncülerine kadar, her dönemde "varlık" tanımı, insanın insanla, toplumla, tanrıyla, doğayla ilişkilerini incelemiş, içinde bulunulan topluma en uygun düşünce formunu ortaya koymuştur. Bu düşünsel durum, belirli bir sınıfsal kesimle sınırlı kaldığı ya da daha çok içinden doğduğu topluluğu etkiler nitelikte olduğu gibi, geniş bir kesime hitap ettiği dönemlerde olmuştur. 19. yüzyıl ideolojilerinin kitleselleştiği, yaygınlaştığı ve birçok ideolojinin ortaya çıktığı dönem olmuştur. Aynı zamanda 19. yüzyıl ideolojileri birçok siyasal rejimi yıkarak, yeni rejimler kurma niteliğine de sahiptir. Bu ideolojilerin etki ve amaçlarını değerlendirmeye almak, dönemi anlamak açısından büyük önem taşır. Yazımızın ilerleyen satırlarında bu noktaya değinmeye çalışacağız.

19. yüzyılın dikkat çeken diğer bir yönü Aydınlanma'nın etkisinin bariz bir şekilde görülmesi ve açığa çıkan ideolojileri oldukça etkilemiş olmasıdır. Aydınlanma'nın etkisiyle mit ve dinlerin belirleyiciliğinin azaldığı, aklın ve bilimin ön plana çıktığı görülmektedir. Mitoloji ve din "varlık" sorularını cevaplarken otorite ve iktidarı geliştirip, toplumun ona itaatini güçlendiriyordu. İktidar tekeline alınan din, isteğe ve kazanca göre dönüşümden geçirilip halka sunuluyordu. İktidar tekeline alınmış dinin sorgulanması ve buna göre kabul-ret durumunun oluşması zihinsel açıdan önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Nitekim din adı altında Avrupa tarihinde yaşananlar gözden geçirildiğinde bu gelişmelerin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Aydınlanma Çağı ile "insanın akıl yoluyla her şeyi açıklayabileceği, geleceğini oluşturabileceği" fikri gelişmiştir. Sosyal bilimlerin; din ve metafiziğin etkisinden kurtularak ayrı bir alan olarak gelişmesini sağlamıştır. İktidar tekelindeki dinin ve dogmatizmin etkisinden sıyrılma zihinsel alanda bir yenilenmeyi, oluşumu ifade eder. Aydınlanma bu yönlü gelişim sağlarken öte yandan "aklı insan yaşamındaki mutlak yönetici" olarak ele alma düşüncesi onu farklı yönden dogmatizme mahkum etme tehlikesini barındırır. "Aklın mutlak yöneticiliği" ve aklın her şeyi kavrayabileceği düşüncesi, bilim dışında kalan alanların metafizik, din, insan ilerleyişini durduran bilim öncesi düşünce tarzları olarak ele alınmasına neden olup pozitivizme götürür. Metafizik ve bilim arasına kesin sınırlar koyan, sezgisel olanı bilimsel olandan uzaklaştıran pozitivizm, bilimin kesin yargılar oluşturduğu fikriyle dogmatizme götürür. Dogmatizm karşıtlığı iddiasında olan, fakat en derin dogmatizmi yaşayan bir duruma evrilir. Aydınlanma hareketinin öncüleri olarak nitelendirilen Bacon ve Locke'un teorilerinin, pozitivizmin temel ilkeleri olarak kabul edilmesi Aydınlanma ile oluşan fikrin,

pozitivizmin temellerini oluşturduğunun da göstergesidir. "Bilimsel mutlak hakikat fikri" 19. yüzyılın ikinci yarısında oldukça yaygınlık kazanır ve son iki yüzyıla damgasını vurur. Anarşist öncü Malatesta'nın deyimiyle "bu fikir özgürlükle çelişir." Ona göre; "Bilimsel fikrin, mutlak sosyal gerçeğe sahip olma iddiasından uzak durması gerekir. Bilimsel düşünce mutlak hakikate ulaştığı yanılsamasına kapılmamak, geçici ve değişebilir kabul ettiği kısmi hakikatler keşfederek mutlak hakikate yaklaşmakla yetinmelidir. Değişebilir olan bilimsel bir hipotezi, değişmez bir gerçek dogma haline dönüştürmek, özgür iradeye hareket alanı bırakmaz. Bu da özgür iradenin inkârına götürür." Görüldüğü gibi Aydınlanmayla yaygınlık kazanan bilimsellik fikri, dinsel dogmalardan uzaklaştırırken pozitivizmin dogmalarına hapsetme gibi bir sonuç doğurabiliyor. Bilimin şu an yaşamış olduğu derin dogmatizm hali bunu göstermektedir.

İktidar tekelindeki dinin ve dogmatizmin etkisinden sıyrılma zihinsel alanda bir yenilenmeyi, oluşumu ifade eder

19. yüzyıl bilimselliği böylesi sorunlara yol açmış olmakla birlikte bu dönemde pozitif bilimlerde ön açıcı değişimler de yaşanmıştır. Kimi örneklerle değinecek olursak, "Evreni kavrayış ve yorumlayış tarzları büyük değişimlere uğramıştır. Dünyanın, evrenin merkezi olduğu düşüncesi insanı da gezegenin üstün varlığı, yaratıcısının seçilmiş kulu olma düşüncesine götürüyordu. Bu fikir artık yerini dünyanın evrende bulunan sayısız gezegenden biri olduğu fikrine bıraktı."

Yalnız astronomi alanında değil, fizik alanında da değişimler yaşanmış, "elektriklenmiş ya da ısıtılmış madde; içine meçhul bir güç giren cansız madde değil; her yönüyle ilerleyen, titreşen, kımıldayan, yaşayan ve titreyişleriyle, çarpışmalarıyla, yaşamlarıyla ısıyı, ışığı, manyetizmayı ya da elektriği meydana getiren son derece küçük atomların titreyişini, yürüyüşünü, bu cismin ve onu çevreleyen uzayın içinde fark etmeye çabalamaktadır. Psikoloji de insanı tek, bütünlüklü ve bölünmez bir varlık olarak ele alma, dini geleneğe bağlı olarak insanları iyi-kötü, bencil-fedakar olarak sınıflandırma durumu geride kalmış; artık tek yönlü insan tipi yerine her biri bağımsız olarak işleyen, değişken, birbirinden ayrı sayısız yetenek ve kendi aralarında eşit-özerk eğilimlere sahip nitelendirmeleri önem kazanmıştır." (Kropotkin) Tarih biliminde de büyük değişimler yaşanmıştır. Tarih artık yalnız kralların tarihi değildir, halkların tarihi olmaya evrilmiş, inceleme ve araştırmalar bu temelde yapılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde 18. yüzyılda Avrupa'da doğa bilimlerinde ulaşılan bilimsel keşifler ile doğanın düzenlenebilir ve kontrol edilebilir olduğu fikri yaygınlaştığı; döngüsel-durağan tarih ve zaman anlayışının ileriye yönelik ve ilerlemeci bir karaktere büründüğü bir dönemdir. Aydınlanma ürünleri olan "ilerlemecilik", "rasyonalizm", "hümanizm", "evrenselcilik", "dünyevilik" üzerine kurulu bir dünya görüşü dönemin temel eğilimlerini oluşturur. Özünde farklı siyasal ve toplumsal örgütlenme biçimleri olsa da bu dönemde açığa çıkan iki önemli akım olmuştur; Liberalizm ve sosyalizm. Aydınlanmanın açığa çıkardığı ideolojilerle birlikte "Aydınlanma karşıtlığı" olarak adlandırılan "milliyetçilik", "ırkçılık", "irrasyonalizm", "romantizm" gibi akımlar da ortaya çıkmıştır. Bu akımlar pozitivist dünya görüşüne tepki niteliği de taşır. Aydınlanma karşıtlığı olarak ele alınan bu akımlar 19. yüzyılda olgunlaşarak iki ana alanda yoğunlaşır; milliyetçilik ve anti-pozitivizm. Anti-pozitivizm özellikle psikolojide, felsefe ve sosyolojide yeni akımlar şeklinde açığa çıkmıştır. 1800'lerin başında Napolyon Savaşları'yla siyasal bir güç olarak ortaya çıkan milliyetçilik; insanı toplumun parçası olarak ele alırken Aydınlanma bireyciliğine tepki göstermektedir. Diğer yandan toplulukların milletleri ile özdeşleştiklerinde bir diğer kazandıklarını iddia ederken de Aydınlanmanın "evrenselci" yaklaşımına karşı tepkilerini dile getirmişlerdir. Milliyetçilik zamanla ırkçı ve yayılmacı karakteri derinleştirirken, Sanayi Devrimi'nin "pazar" ihtiyacını karşılayacak ulus-devlet fikrinin oluşumunda da önemli rol oynamıştır.

Sanayi Devrimi ve Sosyoekonomik Durum

Aydınlanmayla oluşan ideolojiler Sanayi Devrimi'nin hızla yayıldığı bir dönemde gelişmekteydi: Değişen yalnızca ekonomik, sosyal yapı değil, ideolojik ve politik alanda da değişimler yaşanmaktaydı. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın Sanayi Devrimi'ne dönük değerlendirmeleri konuyu daha anlaşılır kılacaktır: "En başta Sanayi Devrimi'ne dönük ekonomik devrimden ziyade bir ideolojik, politik devrim olarak düşünmek bana daha açıklayıcı gelmektedir. Hatta askeri yanı ağır basan bir devrim olarak algılanmadıkça ne Avrupa'nın uygarlıksal çıkışını ne de temel aldığı kapitalizmi yetkince anlayabiliriz. Sondan söylenmesi gerekeni başta söylemeliyim ki, merkezi uygarlık güçleri Avrupa kapitalizminin Sanayi Devrimi'yle tarihin en büyük ideolojik, politik ve askeri seferberliğini gerçekleştirme ve küreselleştirmeleriyle karakterize edilebilir. Avrupa uygarlığının tarihsel tanımı budur."

19. yüzyıl, liberal ve sosyalist düşüncenin birbiri ile kıyasıya rekabet ettiği bir dönemdir. Her iki düşünce sistemi arasındaki çatışma hem "politik olan"ın yeniden inşasına hem de sosyoekonomik yapılanmaların içeriğinin değişmesine yol açmıştır. Bir yandan birey fikrini topluma aşılamaya çalışan ve bunu ekonomi alanında yaptığı "yeniliklerle" güçlendiren liberalizm, diğer yandan "birey"e karşı "toplum" ve komünaliteyi temel alan sosyalizm.

Sanayi Devrimi Avrupa'da yaşanan sosyoekonomik değişimleri belirleyen öneme sahiptir. Özellikle sanayileşmeyi yalnızca teknolojik gelişme olarak ya da fabrikayı salt üretim merkezi olarak ele almak eksik bir değerlendirme olacaktır. Sanayileşmeyle birlikte kırdan kente büyük göç dalgaları yaşanmış, bu da demografik değişimlere neden olmuştur. Kır ve kentin yapısı tamamen bir değişime uğramış nüfus kentlere yığılırken kır üreticilik vasfını yitirmiştir. Öcalan'ın belirlemesiyle devam edecek olursak, 19. yüzyılla birlikte kırsal-köy toplumuyla şehir toplumu arasındaki denge hızla kaybolmuştur. "Şehirleşmede ortaya çıkan büyümenin toplumsal ölçümlerle ilgisi hızla kaybolur. Mega kent denilen, özünde kentin inkarı anlamına gelen süreç başlar. Değil yüz binleri, milyonları aşan bir mekanın toplumsal gerçeklikle bağı yırtılmış demektir. Kentsiz kentleşme veya kentin inkârı diyebileceğimiz bu süreç, en büyük toplumsal sorun zeminidir. Sadece sınıfsal sömürü değil, çevre sömürüsünün azami mekanı olarak kent hem gerçek hem de metaforik olarak toplumsal kanserleşmeyi ifade eder. Son iki yüzyıllık kent azmanlaşmasının yıkıcı etkileri saymakla tükenmez. Ama ilk sıraya on bin yıllık tarım-köy toplumunun yıkılışını almak doğru bir tespittir. 19. yüzyılın başında başlayan süreç 2000'lerin başlarında tamamlanmış gibidir. Yıkım sadece fiziki anlamda değildir; insanlık binasına inşa edilen on bin yıllık maddi ve manevi kültürün yıkımı demektir. Bu yıkımın sonuçları yeni ortaya çıkmaktadır. Bu öyle bir darbedir ki, insan toplumunun varlığının sürdürülebilirliği şimdiden tartışılmaya başlanmıştır. Sınıfsal yapı, ulus-devlet aklı, ekonomisiz ekonomi, felsefesizleşme, ahlak ve politikanın tükenişi, küresel kapitalizmin yapısal krizi, çöküşü olmaktan daha fazlasını ifade eder. Kendisiyle birlikte beş bin yıllık hegemonik uygarlık sisteminin kaotik hali yaşanmaktadır."

Klasik anlamda "işçi sınıfından" bahsedebilmenin ön koşulu fabrikanın varlığıdır

Sanayileşmeyle ortaya çıkan büyük üretim merkezi fabrikalar, özellikle ekonomik nedenlerle kırdan kente göç etmek zorunda kalan kitlelerin buluştuğu yerdir. Klasik anlamda "işçi sınıfından" bahsedebilmenin ön koşulu fabrikanın varlığıdır. Bu anlamda sanayileşmenin işçi sınıfını ortaya çıkardığı kabul edilir. Fabrikalara kapatılan kitleler "sınırsız" bir üretim durumuna girişir. Zorlu koşullarda saatlerce çalışmaya mahkum edilen işçiler için zorlu bir süreç başlamaktadır. Toplumdaki derin sınıf farklılıklarının ve işçilerin içinde bulunduğu zorlu yaşam koşullarını ortadan kaldırma iddiasında olan sosyalizm, işçiler için çekim merkezi konumuna gelir. Sanayi Devrimi'nden büyük etkilenen diğer bir kesim ise zanaatkarlardır. Küçük atölye sahipleri olan zanaatkarların fabrika oluşumuyla birlikte atölyeleri işlevini yitirmiş

ve tek tek kapanmıştır. Bu nedenle çalışan işçilerden bir farklarının kalmadığını ve işçi üzerindeki "hakimiyetlerinin" kırıldığını düşünüyor ve bu durum zanaatkarları da hareketlenmeye itiyordu. Mülksüzleşen zanaatkar kesimi ekonomik anlamda yaşamış oldukları bu gerileme ile "statü kaybına" uğramış oluyordu. Bu durum 1840'ta yaşanan hareketlilikte işçi sınıfından çok zanaatkar kesimin önde oluşunu getirdi.

1830-1848 devrimleriyle Fransız Devrimi'nden itibaren içten içe şekillenmekte olan politik ayrımlar (özelde liberalizm ve sosyalizm) bariz hale gelmiştir. 1848 Devrimlerinde sanayileşmeyle alt sınıfların kendi yaptıkları devrime sahip çıkma kararlılıkları belirginlik kazanır. 1789'da başlayan devrimci sürecin burjuvazi ve alt sınıflar arasında yarattığı "barikat ortaklığı" son bulmak üzeredir. Bilindiği gibi tarihe burjuva devrimleri olarak geçen devrimlerin asıl öncüleri halktır. Fakat burjuvaya mal edilen bu devrimlerde burjuva tekrar eden rolüyle halk ve iktidarlar arasında güç olabilme temelinde denge durumu oluşturuyordu. 1848 devrimlerinde burjuva artık işçi sınıfındaki radikalleşmeyi görmüş ve denge üzerine oluşturduğu politikasından iktidar yönlü bir yakınlığa geçmiştir. Bu nedenle barikatlar mülksüzler ve giderek mülksüzleşen kesime kalmıştır. Burjuvanın iktidar yönlü yakınlaşma durumunun esas nedeni de açığa çıkan bu mülksüzler hareketinin mülkiyet sistemini tehdit eden bir düzeye ulaşmasıdır, bu da burjuvanın mülkiyet sahipliğini tehdit eden bir durumdu.

Kente göç eden köylü ve atölye sahipleri üzerinden açığa çıkan mülksüzleşme sadece toplumun üretici kesimlerinin mülklerinden olmaları anlamına gelmez. Kendi toplumsal grupları içinde yer alıyorken onu var kılan tüm toplumsal ilişkilerden soyutlanmış olur. Özelde kırsal alandan göç edenler üzerinden değerlendirecek olursak, köy-kır yaşamı içinde karşılıklı ilişki ihtiyacı üretme ve bunu paylaşım durumu doğal bir seyirde izlerken; büyük şehirlerde "bağımlı" ve fabrikalara hapsolmuş bir yaşama mahkum olunur. Köy yaşamının dayanışan, ihtiyaçları takasla temin eden yaşamı gitmiş yerine "ücretli emek" gelmiştir. Emeğin ücretli hale gelmesi, emeğin kapitalist toplumun başat üretici gücü olarak ön plana çıkmasına neden olur. Ücretli emek doğal dayanışma ilişkilerini de geriletiyordu. Ücrete bağlanan emek ve bunun kazanım koşulları toplumsallığa darbe vuruyor, liberalizm ise "birey" fikrini besleyen işlevini yürütüyor ve var olan durum üzerinden bu fikrini yaygınlaştırıyordu.

Yaşam alanlarındaki ayrışma durumu da bu dönemde başlar. Çalışan ve iş yeri sahiplerinin aynı yerde oturma durumu ortadan kalkar. Sınıfsal ayrışmalar her yönüyle hissettirilmeye, kabul ettirilmeye çalışılır.

Köy yaşamının dayanışan, ihtiyaçları takasla temin eden yaşamı gitmiş yerine "ücretli emek" gelmiştir

19. yüzyılın ikinci yarısında sanayileşme özellikle Kuzey Avrupa ve Amerika'da önemli bir etki yaratmıştır. Sanayileşmenin yaygınlık kazanması hem yeni kapitalist merkezlerin ortaya çıkışını hızlandırmış ve bu merkezler arasında rekabeti arttırmış, hem de toplumların kendi aralarında gerilimlerini arttırmıştır. Sanayileşme ve kapitalist dönüşümü yaşayan toplumlarda yeni sosyal sınıfların mücadeleleri ile yeni siyasal çatışmalarda baş göstermiştir. Sanayileşme olgusu toplumların iktisadi, kültürel, toplumsal ve siyasal yapılarında çok köklü değişimler yaratmış, yeni politik temalar ortaya çıkarmıştır. Marksizm ve sosyalizmin bu dönemde belirginlik kazandığına değinmiştik. Aydınlanma'yla büyük önem kazanan ve 19. yüzyıla damgasını vuran liberal yaklaşımlarda da bu dönem değişimler yaşanmıştır. Belirttiğimiz gibi 19. yüzyıl liberalizminde birey oldukça ön plana çıkmıştır, bununla birlikte bu dönem liberalizmin muhafazakarlıktan etkilendiği dönem olma özelliğini taşır. Liberalizmdeki bu değişimin esasta, sosyalizm ve anarşizm gibi toplumu esas alan ideolojilere karşı geliştiği değerlendirilmektedir. 19. yüzyıl ideolojisi olan muhafazakarlık Aydınlanma'nın akılcılığına, Fransız Devrimi'nin geliştirdiği özgürlük fikrine karşı çıkar. Ayrıca sanayileşmeyle birlikte oluşan makineleşmeye kırsal yapıyı bozduğu ve sosyal yapıyı bozduğu gerekçesiyle

karşı çıkar. Liberalizm ve muhafazakarlık ana temalar çerçevesinde ele aldığımızda birbirine zıt iki ideoloji olma özelliğini taşır. Bu noktada liberalizmin karşıt olanı da ortak potada buluşturma "becerisi" devreye girmiştir. Böylece kendisine karşıt olabilecek görüş ve toplulukları bertaraf ettiği gibi söz konusu ideolojilerin kitlelerini de kendi cephesinde toplamıştır.

Ulus-Devlet

19. yüzyılda yaygınlık kazanan diğer bir durum ulus-devletler arasında yaşanacak olan mücadeleler ve ulus-devlet fikrinin hızla yayılmasıdır. Ulus-devlet fikrinin yaygınlık kazanması, sanayileşmeyle oldukça gelişen ticaret ve onun en çok ihtiyaç duyduğu "pazar" olgusundan bağımsız ele alınamaz. Ticari tekeller talana açılmış pazara ihtiyaç duymaktaydılar. Bu nedenle ulusun bir bütün olarak devlete bağlanması temel amaç olmuştu. Bir bütünen "devlet"e bağlanmış toplum, sömürünün yaygınlaşıp içselleşmesi için en uygun zemini yaratabilirdi. Ulusların kendini var kılma, ifade edebilme durumu devlet olabilmeyle ifadelendiriliyor, devlet olma fikri de kendisiyle sınıfsallığı-sömürüyü meşrulaştırıyordu. Avrupa'da devletler arası rekabet devletlerin militarist yönlerini güçlendiren bir etki yaratmıştı. Toplum odaklı yeni düşünce sistemleri gelişip yaygınlık kazanırken, aynı dönemde militarizmi, sınıfsallığı diri tutacak hareketlenmelerde etkin kılınmıştır. Kuşkusuz ulus-devletler arası mücadele döneme en uygun argümandır.

Liberalizm yaydığı "birey" fikri ile "mutlak güç, krala bağlı kişi"den "mutlak ben'e bağlı kişiler" oluşturuyordu

Ekonominin dar boğazına hapsedilmek istenen toplumu farklı argümanlarla da sistem karşıtlığından uzak tutmak gerekiyordu. Liberalizm, muhafazakarlık ve milliyetçilik toplum odaklı ideolojiler karşısında bu gayeyle hep diri ve etkin tutulmuştur.

Kısaca 18. ve 19. yüzyıllarında Avrupa'da sanayileşmenin, devrim hareketlerinin, tutuculuğun, yoksulluğun, monarşilerin ve özgürlükçü ideolojilerin bir arada ve birbiriyle mücadelehalindeyaşandığıtarihseldönemlerdir. Bu mücadele Avrupa'da monarşilerin yıkılışı ve cumhuriyetlerin kuruluşuyla devam eder. Yüzyıllardır krallıklarla yönetilen halkların daha demokratik içeriğe sahip cumhuriyete geçişi önemli bir aşamayı ifade eder. Aynı dönemde gelişim kat eden ve yaygınlaşan liberalizm ise yaydığı "birey" fikri ile "mutlak güç, krala bağlı kişi"den "mutlak ben'e bağlı kişiler" oluşturuyordu. Bu durum toplumda ayrışma, kopukluk yarattığı gibi cumhuriyetin demokratik muhtevasında işlerlik kazanmasını engelliyordu. İkinci büyük politik mücadele dalgasının sanayileşmeyle yaşanan toplumsal değişim sonucu şekillendiğini belirtmiştik. Liberal tezler ile; değişimlerin çalışan yoksul kesim lehine düzenlenmesini talep eden sosyalizm...

Bilimsel Sosyalizm

18. ve 19. yüzyıllara damga vuran Aydınlanma, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi ve ulus-devlet fikri dönemin düşünsel dönüşümlerini de belirlemiştir. Uygarlığı, kapitalizmi güçlendiren ideolojilere karşın toplumsallığı geliştirmek isteyen ve sınıfsallığa karşıtlığın mücadelesini veren ideolojiler de olmuştur. Anarşizm ve bilimsel sosyalizm, bu ideolojilerin içerisinde en çok yaygınlık kazananlarıdır. Konumuz itibariyle bilimsel sosyalizme değineceğiz. 18. ve 19. yüzyıllarda düşünce akımları bilimsel sosyalizm üzerinde etkili olmuştur. Aydınlanma'nın bilimciliğini esas alan bilimsel sosyalizm, materyalist bir içeriğe kavuşmuş, bu ana bilim dışında kalan alanların ötelenmesine neden olmuştur.

Ulus-devlet fikri de bilimsel sosyalizmi etkilemiş, fiiliyata proleter ulus-devlet oluşumu gibi bir sonuca götürmüştür. Proletarya diktatörlüğünün, sosyalizmin karşı olduğu sınıfsallığı ortadan kaldırmak yerine benzer bir sorunu yaratacağı, yaşama geçen sosyalist örneklerde de görülmüştür. 19. yüzyılda sosyalist ütopyalar Aydınlanmanın büyük etkisiyle bilimsel bir temelde şekil almış, bu tarih görüşlerini de etkilemiştir. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın deyimiyle, "Her olgu

sanki yeni yapılanıyormuş, geçmiş ve gelecekle bağı yokmuş gibi ele alınmış. Hatta geçmişle ilgili her şey negatif değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Marx geçmiş aşılmışlıktan da öteye hükümsüz saymış veya bir gölge olaydan, görüntüden ibaret gibi değerlendirmiştir. Geçmişin tüm uygarlığıyla 'şimdi' olduğunu idrak edememiştir."

Bilimsel sosyalizmin yanılgılarını daha anlaşılır kılmak için Öcalan'dan kimi alıntılar yaparak yazıya son vermek yerinde olacaktır: "17. yüzyıl, bir anlamda felsefi devrim yüzyılıdır. Felsefi devrimle birlikte 18. yüzyılda bilimsel devrim gerçekleşti. Aynı zamanda "Aydınlanma yüzyılı" olan 18. yüzyılda dinden bağımsız laik düşünce büyük gelişme kaydetti. Yüzyılın sonunda gerçekleşen Fransız politik devrimiyle İngiliz sanayi devrimi, sosyal bilimlerde de devrime zorladı. 19. yüzyıl bu bakımdan sosyal bilimlerde devrim yüzyılı olarak da anlam ifade eder. Sosyoloji her ne kadar Auguste Comte'nin kavramsallaştırmaya çalıştığı sosyal bilimlerin yeni adı olsa da, gerçek sosyolojiyi Karl Marx ve Freidrich Engels 'Bilimsel Sosyalizm' olarak inşa ve ilan ettiler. Tarihsel ve materyalist temeli olan bilimsel sosyalizm düşüncede diyalektik yöntemi esas alıyordu. Hem tarih felsefesinin hem de diyalektik düşüncenin yeni peygamberi olarak Hegel tüm sosyal bilimleri, bu arada A. Comte sosyoloji ile K. Marx ve F. Engels'in bilimsel sosyalizmini derinden etkilemiştir. Ulus-devletle bireyin azami özgürlüğüne kavuşacağını sanıyordu. En gelişmiş toplumsal yapı olarak ulus-devletin bireye azami özgürleşme imkanı sağladığı ideası buydu. K. Marx ve F. Engels'in kendileri de Alman oldukları için, Hegel'in Alman devletinin merkezileşmesi ve ulus-devlet olarak şekillenmesi gerektiği yolundaki görüşlerini ilerlemeci bir gelişme olarak yargılamaktan geri kalmadılar. Başta Bakunin olmak üzere, anarşistler bu yargıya karşı çıktılar.

Ulus-devletin en az gelişmiş birey özgürlüğünü değil, modern kişiliği ifade ettiğini komüneteler halinde yaşamanın bireysel özgürlüğe daha çok katkı sağlayacağını ifade ettiler.

Bilimsel sosyalizm kendi içinde çatı olarak merkezi ulus-devleti aldı. Her ülkelerin proleter sınıf öncelikle hem bu çatının gelişmesi için çaba harcamalı, hem de bu çatı altında kendi sınıf örgütlenmesini yaratmalıydı. Enternasyonalizmin yolu milli sınıf devletinden geçecekti. Bilimsel sosyalizm realize oldukça kendini reel sosyalizm olarak ifade etmeye başladı; Sovyetler Birliği'nin inşasıyla kendini resmen reel sosyalist sistem olarak ilan etti. Reel sosyalizmin devleti de proleter öncülüklü ulus-devletti. Hatta proleter, ulus-devlet, burjuva, ulus-devletten çok daha fazla merkezileşmek ve topluma yayılmakla farkını ortaya koymaktan geri durmadı. Bir nevi proleter 'firavun sosyalizmi' doğmuştu…"

İçindekiler İçin Tıklayınız

Marksizm ve Din: Halkın Afyonu Mu?

Michael Löwy

Din, Marx ve Engels'in 19. yüzyılda gördükleri gibi bugün de hala gericilik ve muhafazakârlığın kalesi midir? Bu sorunun yanıtı büyük ölçüde evet. Marx ve Engels'in görüşleri halen pek çok Katolik kurumu (Opus Dei bunun en açık örneğidir), başlıca inanç sistemlerinin (Hristiyan, Yahudi ve Müslüman) köktenci akımları, çoğu evanjelik grup (ve "Elektronik Kilise" adını verdikleri ifadesi) ve bazıları, örneğin Ay Kilisesi, finansal manipülasyonlar, gerici beyin yıkama ve fanatik komünizm karşıtlığının ustalıkla bir araya getirmesinden ibaret olan yeni dini mezheplerin çoğunluğu için geçerlidir.

Ancak, devrimci Hristiyanlığın ve Latin Amerika'da (elbette başka coğrafyalarda da) Özgürlükçü Teoloji'nin ortaya çıkması tarihte yeni bir sayfa açmıştır ve Marksist din analizi yenilenmeden yanıtlanamayacak olan yeni ve heyecan verici soruları ortaya atmıştır.

Öncelikle, bu gibi fenomenlerle karşılaştığında Marksistler geleneksel bir yorumlama modelini uygulamaya koyarak devrimin destekçisi sayılabilecek Hristiyan işçi ve köylülerle tamamen gerici bir kurum olan Kiliseyi (din adamlarını) birbirinin karşısına yerleştirirler. 1966 gibi yakın bir tarihte dahi Kolombiya gerillasına katılıp devlet güçleri ile girdiği bir çatışmada düşen Peder Camilo Torres'in ölümünü bile istisnai bir durum olarak görebiliyorlardı. Ancak Hristiyanların - pek çok din ve din adamı dâhil olmak üzere- toplumsal mücadeleye bağlılığının artması ve Sandinista devrimine kitlesel katılımları, yeni bir yaklaşım ihtiyacını açıkça ortaya koymaktadır.

Bu gelişmelerle kafası karışan ve rahatı kaçan Marksistler halen bu Hristiyanların geçerli toplumsal pratiği ile mecburen gerici ve idealist olarak tanımladıkları dini ideolojileri arasındaki bilindik ayrıma başvurur. Ne var ki özgürlükçü teoloji ile birlikte Marksist kavramları kullanarak dini bir düşüncenin ve toplumsal özgürlük mücadelesinin ortaya çıkışına şahit olmaktayız.

Esasen Latin Amerika'da geçtiğimiz yüzyıl içerisinde din adına yeni bir durum oluşmuştur. Latin Amerika'da hem inananlar hem de din adamlarından oluşan Kilisenin önemli bir kesimi konum değiştirerek toplumsal mücadele alanına geçmiş, maddi ve manevi kaynaklarını yoksulların yanına taşımıştır ve yeni bir toplum için mücadele etmektedir. Marksizm bu beklenmedik olayları açıklamakta bize yardımcı olabilir mi?

Ünlü "din halkların afyonudur" ifadesi, çoğu destekçisi ve muhalifi tarafından Marksist din kavrayışının özü olarak değerlendirilir. Bu ne kadar doğru bir bakış açısıdır? Öncelikle, bu önermenin özellikle Marksist bir ifade olmadığını vurgulamak gerekir. Aynı cümle Kant, Herder, Feuerbach, Bruno Bauer, Moses Hess ve Heinrich Heine gibi çeşitli düşünürlerin metinlerinde bulunabilir. Örneğin Ludwig Börne üzerine yazdığı makalede (1840) Heine, (ironik biçimde olsa da) ifadeyi daha olumlu bir anlamda kullanır: "Tatlı ve uyuşturucu manevi afyon damlalarıyla, bir yudum aşk, umut ve tevekkül arzusuyla ıstırap içindeki insanların acı kadehine dökülen dini selamlayın." Moses Hess ise 1843'te İsviçre'de yayınlanan makalesinde daha eleştirel (ancak yine de müphem) bir tutum takınmıştır: "Afyonun ağrılı hastalıklarda acıyı dindirmesi gibi, din de (...) serfliğin mutsuz bilincini (...) katlanılabilir hale getirebilir." [1]

İfade bundan kısa bir süre sonra, Marx'ın Hegel'in Hukuk felsefesi üzerine yazdığı makalede (1844) geçer. Cümlenin yer aldığı Marksçı paragrafın özenli bir okuması, aslında çoğunlukla inanıldığından daha nitelikli ve tek yanlı olmayan bir perspektif taşıdığını ortaya koymaktadır. Marx dine açıkça eleştirel

yaklaşsa da olgunun ikili karakterini göz önünde bulundurmuştur:
"Dinsel ıstırap hem gerçek ıstırabın dışavurumu hem de gerçek ıstıraba karşı bir başkaldırıdır. Din, ezilen insanın iç çekişi, kalpsiz dünyanın kalbi, ruhsuz koşulların ruhudur. Din halkların afyonudur." (2)
Tüm metin okunduğunda Marx'ın bakış açısının, dini ruhani bir komplo olarak ilan eden Aydınlanma felsefesinden ziyade, insan doğasının yabancılaşması olarak gören sol yeni Hegelciliğe dayandığı net biçimde görülebilir. Gerçekten de Marx yukarıdaki pasajı yazdığı sırada halen Feuerbach'ın öğrencisidir ve yeni Hegelcidir. Bu nedenle din analizi, herhangi bir sınıf referansı taşımayan, daha ziyade tarihsel "Marksizm öncesi" bir özellik taşır. Öte yandan, dinsel "ıstırabın" hem mevcut koşulları meşrulaştıran hem de ona başkaldıran çelişkili karakterini kavramış diyalektik bir niteliğe de sahiptir.

Marx, kapitalizmden sıklıkla, meta fetişizmi bağlamında "gündelik hayatın dini" olarak bahseder

Toplumsal ve tarihsel bir realite olarak din mefhumuna ilişkin gerçek bir Marksist çalışma bundan daha sonra, özellikle Alman İdeolojisi ile (1846) başlar. Din analizine yönelik bu yeni yöntemin temel unsuru, olguyu maddi üretimin ve dolayısıyla bununla bağlantılı toplumsal ilişkilerin zorunlu bir sonucu olan insanın manevi üretimi, fikirlerin üretimi, temsiller ve bilinç gibi çeşitli ideoloji biçimlerinden biri olarak ele almaktır. Ara sıra (birkaç kuşak Marksist'i steril bir yan yola saptıracak) "yansıma" konseptini kullansa da kitabın temel düşüncesi, çeşitli bilinç formlarının (din, ahlak, felsefe vb.) doğuşu ve gelişimini toplumsal ilişkilerle açıklama ihtiyacıdır; "böylece meselenin kendi bütünlüğü içinde (dolayısıyla bu çeşitli yönlerin birbirleri üzerindeki karşılıklı etkileri temelinde) tanımlanması mümkün olur."(3) Kültür sosyolojisinin tüm "muhalif" Marksist ekolü de (Lukacs, Goldmann), yansıma (refleksiyon) teorisi yerine diyalektik bütünlük (totalite) kavramını tercih edecektir.
Engels'le birlikte Alman İdeolojisi'ni yazdıktan sonra Marx, dine çok az, yani belirli bir kültürel/ideolojik anlam evreni olarak ilgi göstermiştir. Bununla birlikte Kapital'in birinci cildinde bazı ilginç metodolojik yorumlar bulunabilir; örneğin Antik dönemde politikanın, Ortaçağ'da dinin önemli oluşu argümanındaki maddeci tarih yorumunun eksikliğini ifşa ettiği ünlü dipnotta şöyle demektedir: "Ne Orta Çağ Katoliklikle ne de antik dünya politikayla karnını doyurabilirdi. Tersine, birinde politikanın, diğerinde Katolikliğin başrolleri (Hauptrolle) oynamasını, o toplumların kendi geçimlerini sağlama tarzları açıklar"(4)Marx orta çağda dinin önemine ilişkin iktisadi gerekçeler sunma zahmetine asla girmeyecektir, ancak bu pasaj belirli tarihsel koşullar altında, dinin bir toplumun yaşamında belirleyici bir rol oynayabileceğini kabul ettiği için oldukça önemlidir.
Din olgusuna duyduğu ilgi eksikliğine karşın Marx, Protestanlık ile kapitalizm arasındaki ilişkiye önem vermiştir. Kapital'deki çeşitli pasajlarda Marx, örneğin kilise mülkü ve ortak meralara el koyma sürecini hızlandırarak Protestanlığın ilksel sermaye birikimine katkıda bulunduğuna atıfta bulunur. Max Weber'in ünlü eserinden yarım yüzyıl önce (!) yayınlanan Grundrisse'de ise Protestanlık ve kapitalizm arasındaki yakın bağlantıya ilişkin şu aydınlatıcı yorumu getirir: "Paraya tapmanın çilesi, özverisi, fedakârlığı vardır – tutumluluk ve gözü tokluk, dünyevi, geçici ve anlık zevkleri küçümsemek; sonsuz hazinenin peşinden gitmek. İşte İngiliz Püritanizmi ya da Hollanda Protestanlığı ile para kazanma (Geldmachen) arasındaki bağlantı (Zusammenhang) budur.(5) Weber'in teziyle (aynı olmamakla birlikte!) bu paralellik, Protestan Ahlakı'nın yazarının bu pasajı okumadığı düşünüldüğünde daha da şaşırtıcı olmaktadır (Grundrisse ilk kez 1940'ta basılmıştır).
Öte yandan Marx, kapitalizmden sıklıkla, meta fetişizmi bağlamında "gündelik hayatın dini" olarak bahseder. Sermayeyi "tüm dünyanın kurban edilmesini şart koşan bir Molek," kapitalist ilerlemeyi ise "tek arzusu ölülerin kafatasından nektar içmek olan zalim bir pagan tanrısı" olarak tanımlamaktadır.

Marx'ın siyasal iktisat eleştirisi sık sık putperestlikle ilgili referanslarla çeşitlendirilir: Eski Ortadoğuluların ve Kartacalıların tanrısı Baal, para ve açgözlülük tanrısı Mamon, İsrailoğullarının taptığı Altın Buzağı ve tabii ki "fetişizm" kavramının kendisi... Fakat bu dil (din sosyolojisi açısından) maddi bir anlamdan ziyade metafor niteliği taşır. [6]

Engels ayrıca kaleme aldığı çoğu somut çalışmada dinin isyankâr biçimleriyle ilgilenmiştir

Friedrich Engels din olgusuna ve dinin tarihsel rolüne (muhtemelen ailesinin dindar yetiştirme tarzı nedeniyle) Marx'tan daha fazla ilgi göstermiştir. Engels'in Marksist din çalışmalarına yaptığı temel katkı, dini temsillerin sınıf mücadelesiyle ilişkisini ortaya koyduğu analizidir. Engels, "idealizme karşı materyalizm" felsefi polemiğinin ötesinde, dinin somut toplumsal ve tarihsel biçimlerini anlamaya ve açıklamaya ilgi duymuştur. Hristiyanlık (Feuerbach'da olduğu gibi), artık değişmeyen bir "öz" olarak değil, farklı tarihsel dönemlerde çeşitli dönüşümlerden geçen kültürel bir sistem olarak görülür; önce kölelerin dini, ardından Roma İmparatorluğu'nun devlet ideolojisi olarak, daha sonra feodal hiyerarşiye uygun şekilde ve nihayetinde burjuva toplumuna uyarlanarak dönüşmüştür. Dolayısıyla, örneğin 16. yüzyılda feodal teoloji, burjuva Protestanlığı ve plebyen sapkınlık gibi çatışan toplumsal güçlerin mücadele ettiği sembolik bir mekân olarak değerlendirilir.

Engels'in analizi ara sıra, dini hareketlerin dar anlamda faydacı ve araçsalcı bir yorumuna kayar:

"(...) Her sınıf kendine uygun gelen dini kullanır (...) ve bu bayların kendi dinlerine inanıp inanmamaları hiç bir şeyi değiştirmez." [7]

Engels'in, farklı inanç biçimlerini tam olarak sınıf çıkarlarının "dini kılıfı" olarak değerlendirdiği görülmektedir. Öte yandan sınıf mücadelesine ilişkin öne sürdüğü yöntem sayesinde, Aydınlanma filozoflarından farklı olarak ruhban sınıfının homojen bir toplumsal yapı olmadığını fark eder: Ruhban sınıfı belirli tarihsel koşullarda, kendi sınıf kompozisyonu doğrultusunda bölünmüştür. Bu nedenle Reform sırasında, bir tarafta hiyerarşinin feodal zirvesi olan yüksek ruhban sınıfı yer alırken, diğer tarafta Reformu ve devrimci köylü hareketi ideolojisini destekleyen alt kademe ruhban sınıfı yer alır. [8]

Bir materyalist, ateist ve uzlaşmaz bir din düşmanı olduğu halde Engels de genç Marx gibi olgunun ikili karakterini, yani kurulu düzeni meşrulaştıran rolü ile toplumsal şartlar doğrultusunda eleştirel, başkaldıran ve hatta devrimci rolünü kavramıştı. Engels ayrıca kaleme aldığı çoğu somut çalışmada dinin isyankâr biçimleriyle ilgilenmiştir.

Öncelikle yoksulun, sürgün edilenin, lanetlenenin, zulüm gören ve ezilenin dini olarak tanımladığı ilksel Hristiyanlığa ilgi gösterir. İlk Hristiyanlar köleler, haklarından mahrum bırakılmış özgür insanlar ve borçlarla beli bükülmüş küçük köylüler gibi toplumun en alt tabakalarından gelen kimselerdir.[9] Engels, bu ilkel Hristiyanlıkla modern sosyalizm arasında şaşırtıcı bir paralellik kurarak daha da ileri gider:

a) Her ikisinde de peygamberler eksik olmasa da, bu iki muazzam hareket lider ya da peygamberlerin eseri olmayıp birer kitle hareketidir; b) her iki hareket de ezilmiş ve zulüm görmüş, üyeleri egemenler tarafından yasaklara maruz bırakılmış ve izlenmiştir; c) her ikisi de kölelik ve sefaletten mutlak kurtuluşu telkin eder.

Engels, bu karşılaştırmayı daha da süslemek için, biraz da provokatif şekilde, Fransız tarihçi Renan'ın "İlk Hristiyan topluluklarının neye benzediği hakkında bir fikir edinmek istiyorsanız, Uluslararası İşçi Birliği'nin yerel şubesine göz atın" sözünü alıntılamıştı.

Engels'e göre sosyalizm ile erken dönem Hristiyanlık öğretisi arasındaki bu paralellik, ("şanlı anısıyla") John Zizka'nın Taborluları ve Thomas Münzer'in Anabaptistlerinden, (1830 sonrası) Fransız devrimci komünistleri ve Alman ütopyacı komünist Wilhelm Weitling'e kadar uzanan, yüzyıllar boyu ilksel Hristiyanlık dinini yeniden canlandırmayı hayal etmiş tüm hareketlerde mevcuttur.

Ancak Engels'in gözünde, bu iki hareket arasında yine de temel bir fark, varlığını

korumaktadır; primitif Hristiyanlar kurtuluşu öbür dünyaya havale etmişken sosyalizm bu dünyada arar. [10]

Fakat bu ayrım ilk bakışta göründüğü kadar keskin midir? Engels'in Almanya'daki büyük köylü savaşlarıyla ilgili çalışmasında biraz bulanıklaştığı görülmektedir. On altıncı yüzyıldaki devrimci köylülerin ve heretik (Anabaptist) plebyenlerin lideri, teolog Thomas Münzer Tanrı'nın Krallığını, peygamberlerin bin yıllık Krallığını bu dünyada hemen kurmak niyetindeydi. Engels'e göre, Münzer için Tanrı'nın Krallığı sınıf farklılıklarının, özel mülkiyetin ve toplumun üyelerinden bağımsız ya da üyelerine yabancı bir devlet otoritesinin olmaması anlamına geliyordu. Buna rağmen, Engels dini bir savaş taktiğine indirgemede ısrarcı oldu. Münzer'in Hristiyan "deyişbilimi" ve İncil "pelerini" üzerinde durdu.[11] Münzerci Binyılcılık ideolojisinin özellikle dini boyutu, manevi ve ahlaki gücü, otantik şekilde deneyimlenen mistik derinliği Engels'in gözünden kaçmıştır.

Engels, fikirlerini "komünizm benzeri" ve "dini devrimci" olarak tanımladığı Alman Binyılcı peygamberine duyduğu hayranlığı gizlememektedir: Bunlar geleceğin proleter özgürlük hedeflerine ilişkin "parlak bir öngörü" olarak, dönemin plebyen taleplerinin küçük bir sentezidir. Dinin, "yansıma teorisi" ile açıklanamayacak olan, bu beklentisel ve ütopik boyutu Engels tarafından daha ileri düzeyde analiz edilmedi, fakat (daha sonra göreceğimiz gibi) Ernst Bloch konuyu yoğun ve kapsamlı bir şekilde çalıştı.

Engels'e göre din sancağı altında yürütülen son devrimci hareket 17. yüzyılın İngiliz Püriten hareketidir. Bu devrim ideolojisini şekillendiren materyalizm değil de din olmuşsa, nedeni İngiltere'de Hobbes ve diğer monarşi taraftarlarınca temsil edilen bu felsefenin politik anlamdaki gerici doğasıdır. Bu muhafazakâr materyalizmin ve deizmin aksine, Protestan mezhepler kendi dini sancakları ve savaşçılarıyla Stuart hanedanına karşı savaş vermiştir. [12]

Analiz epey ilginçtir: Aydınlanmacı dünya görüşünden miras kalan lineer tarih anlayışıyla bağlarını koparan Engels, materyalizm ile din arasındaki mücadelenin devrim ve karşı-devrim, ilericilik ve gericilik, özgürlük ve despotizm, ezilen ve ezen sınıf arasındaki savaşla bağlantılı olması gerekmediğini kabul eder. Bu somut örnekte de ilişki tam anlamıyla terstir; devrimci dine karşı mutlakiyetçi materyalizm... Engels, Fransız devriminden bu yana, dinin artık devrimci bir ideoloji olarak işlev göremeyeceğine ikna olmuştu, bu nedenle Cabet ya da Weitling gibi Fransız ve Alman komünistleri "Hristiyanlığın Komünizm olduğunu" iddia ettiğinde şaşırır. Dinle ilgili bu anlaşmazlık, Fransız komünistlerinin Fransız-Alman Yıllıkları'na (1844) katkı koymamasının ve 1864'te Weitling'le yolları ayırmanın temel nedenlerinden biridir.

Engels, Özgürlük Teolojisi'ni öngöremedi. Ancak din olgusunu sınıf mücadelesi perspektifinden analiz ederek dindeki protest potansiyeli ortaya çıkarmıştır. Hem dini, ruhani bir komplo olarak gören Aydınlanma felsefesinden hem de yabancılaşmış insan doğası olarak değerlendiren Alman Yeni-Hegelcilerden farklı olarak, din ile toplum arasındaki ilişkiye dair yeni bir yaklaşımın yolunu açmıştır.

Yirminci yüzyılda din üzerine yapılan çoğu Marksist çalışma, Marx ve Engels'in ortaya attığı fikirlerini geliştirmek ve yorumlamakla ya da bu fikirleri özel bir gerçeklik üzerine uygulamakla sınırlıdır. Karl Kautsky'nin ilk Hristiyanlar, Orta çağın aykırı görüşleri, Thomas More ve Thomas Münzer üzerine yaptığı tarih çalışmaları, buna bir örnektir. O, tüm bu dini akımları, komünist hareketler olarak; modern emek hareketinin üretim komünizmine karşı, bir çeşit pay dağıtımı komünizmi amaçladığından, "modern sosyalizmin öncüleri" (makale serisinin başlığı da buydu) olarak değerlendirdi. Kautsky, bize bu hareketlerin sosyal ve ekonomik temellerinin ve onların komünist özlemlerinin detayları ve anlayışlarını sunarken, genellikle dini inanışları, onların toplumsal içeriklerini gizleyen basit bir "zarf" (Hulle) ya da "kılıf" (Gewand) olarak görür ve küçümser. Orta çağ aykırı fikirlerinin mistik, vahiysel ve Binyılcı manifestoları, onun bakış açısından hiçbir şeydir, ancak onların komünist ideallerinin gerçekleşmesinin imkânsızlığından kaynaklanan umutsuzluk ifadeleridir.[13] Alman Reformunu anlatan kitabında, Katolik, Luteryen ve Anabaptistlerin arasındaki mücadelenin dini yönüne hiç yer vermez, bunu dini hareketler

arasındaki "teolojik çekişmeler" (Theologischen Zänkereien) olarak adlandırıp küçümser; bir tarihçinin tek görevini, "maddi çıkarlar arasındaki çelişkilerle mücadelenin kökenlerine inmek" olarak görür. Luther'in 95 Tez'i, pek de dogmalar hakkında tartışmalar içermez, ekonomik konular üzerine çelişkilerdir: Kilise vergileri biçiminde Almanya'ya fatura edilen Roma'nın para kasasıdır (Geldbeutel). (14)

Thomas More ile ilgili kitabı ise daha orijinaldir: popülist Ortaçağ Hristiyanlığını, kutlama ve şölenlerle yaşam dolu, eğlenceli ve mutlu bir din olarak, ışıklar içinde bir cennet bahçesi gibi resmeder. Ütopya'nın yazarı - modern Cizvitlerden oldukça farklı olarak - bu eski, feodal popülist Katolikliğin son temsilcisi olarak sunulur. Kautsky'e göre, Thomas More bir din olarak Protestanlığı değil, Katolikliği seçer, çünkü More, İngiltere'deki Protestan Reformunun getirdiği, geleneksel kilise ve toplumun toprak mülkiyetinin bozulması ile köylülerin güçlü proleterleşmesine karşı çıkmıştır. Diğer taraftan "Ütopya" adasının dini kurumları, Thomas More'un Katolik otoritesi taraftarı olmaktan hayli uzak olduğunu gösterir: Dini hoşgörüyü, rahiplerin bakirelik kuralının kaldırılmasını, toplumun kendi rahiplerini seçmelerini ve kadınların papaz olabilmesini savunur. (15)

Avrupa Emek hareketindeki çoğu Marksist dine kökten bir şekilde düşman olsa da dini ideolojiye karşı ateist cephenin, tanrıya inanan ya da inanmayan işçilerin birliği için, sınıf mücadelesinin somut ihtiyaçlarına tabi olması gerektiğine inanır. Bizzat Lenin, "Sosyalizm ve Din" (1905) makalesinde, "mistik sis" dediği dini sıklıkla eleştirir. "Ateizm, parti programının bir parçası olmalıdır, çünkü yeryüzünde bir cennet yaratmak üzere ezilen sınıfın gerçek devrim mücadelesinde birliği, proletaryanın ahiret ve cennet konusundaki görüş birliğinden daha önemlidir". (16)

Rosa Luxemburg, bu stratejiyi paylaşsa da farklı ve orijinal bir yaklaşım geliştirir. Sadık bir ateist olmasına rağmen yazılarında dinden çok, kendi geleneği adına kilisenin gerici politikalarına saldırmıştır. 1905 yılında yazdığı bir makalede, modern sosyalistlerin Hristiyanlığın temel ilkelerine dönemin muhafazakâr din adamlarından daha sadık oluğunu savunur. Sosyalistler eşitlik, özgürlük ve kardeşliğin olduğu bir toplumsal düzen için mücadele ederken rahiplerin, Hristiyanlığın "komşunu kendin kadar sev" ilkesinin dürüstçe hayata geçirmek istiyorlarsa, sosyalist hareketi hoş karşılamaları gerekir. Din adamları, zengini, yoksula baskıyı ve istismarı desteklediğinde, Hristiyanlık öğretileri ile açık bir çelişki içine düşerler: İsa'ya değil Altın Buzağı'ya hizmet ederler. İlk Hristiyan havarileri tutkulu komünistlerdi ve Kilisenin Babası (Büyük Basil ve John Chrysostom gibi) toplumsal adaletsizliği eleştirir. Bugün, yoksula eşitlik ve kardeşliğin müjdesini getiren, halkları komşuluk sevgisine ve Özgürlük Krallığını yeryüzünde kurmaya davet eden sosyalist hareket bu amacı devralmıştır.(17) Materyalizm adına bir felsefe cephesi kazanmak yerine, Rosa Luxemburg, emek hareketi için Hristiyan geleneğinin toplumsal boyutunu kurtarmaya çalıştı.

Otto Bauer ve Max Adler gibi Avusturya Marksistleri ise dine Alman ve Rus yoldaşlarından daha az saldırdı. Marksizmi, dinin bazı formları ile uyumlu olarak değerlendirirken dini, somut tarihsel dini geleneklerden çok temelde "felsefi bir inanç" (neo-Kantçı ilham) olarak ele aldılar. (18)

Komünist Enternasyonal, önemli sayıda Hristiyan'ın harekete katılmasına ve hatta eski bir İsviçreli Protestan Papaz olan Jules Humbert-Droz'un 1920'lerde Komitern'in önde gelen isimlerinden biri olmasına rağmen dine çok az dikkat çeker. Dönemin Marksistleri arasındaki başat fikir, sosyalist ya da komünist olan bir Hristiyanın, eski "bilim dışı" ve "idealist" dini inançlarını terk etmesi gerektiğidir. Bertold Brecht'in harika tiyatro oyunu Mezbahaların Aziz Jean'i (1932), proletaryanın kurtuluş mücadelesinde Hristiyanların dönüşümü hakkındaki bu türlü yaklaşıma iyi bir örnektir. Brecht, Kurtuluş Ordusuna katılan Jean'in sürecini çok zekice tanımlar: Jean, sömürü ve sosyal adaletsizlik hakkındaki gerçeği keşfeder ve ölmeden önce eski görüşlerini eleştirir. Fakat ona göre, Jean'in eski Hristiyan inançları ile yeni devrim mücadelesine inancı arasında kesin ve tam bir kırılma olmalıdır. Ölümünden hemen önce Jean halka şöyle seslenir:

"Eğer birileri size, görünmez olsa da
yardım beklenecek bir Tanrı'nın
var olduğunu söylemeye gelirse
yerden bir taş alıp kafasına vurun
ölene kadar."

Rosa Luxemburg'un Hristiyanlığın çıkışındaki gerçek değerler adına sosyalizm safında mücadele edilebilir şeklindeki yaklaşımı, bu türden kaba ve kısmen hoşgörüsüz "materyalist" perspektif içerisinde kaybedilmiştir. Hatta Brecht bu eseri yazdıktan birkaç yıl sonra Fransa'da devrimci bir Hristiyan hareketi ortaya çıkmıştır (1936-1938). Emek hareketini, özellikle de daha radikal eğilimleri (Sosyalist Partinin sol kanadı) aktif olarak destekleyen birkaç bin destekçisi vardı. Temel sloganları şöyleydi: "Sosyalistiz, çünkü Hristiyanız." [19]

Komünist hareketin düşünürleri ve öncüleri arasında, dini konulara en çok dikkat çeken belki de Gramsci'dir. Engels veya Kautsky'nin aksine Gramsci ilk Hristiyanlarla ya da Orta Çağ aykırı komünist fikirleri ile ilgili değil, daha ziyade Katolik Kilisesinin işleyişiyle ilgileniyordu. Dini kültürün halk kitleleri üzerinde yarattığı ağırlığı ve kilisenin geleneksel rolünü anlamaya çalışan ilk Marksistlerden biriydi.

Gramsci ilk gençlik yazılarında dindarlığın ilerici biçimlerine sempati besler. Örneğin, Hristiyan sosyalist Charles Péguy'e hayrandır: "Péguy'nin kişiliğinin en açık özelliği, dindarlıktır, yoğun inançtır. Kitapları, coşkunun en saf ve ikna edici bir halinden ilham alan, hayli kişisel bir nesir biçimini alan bir İncil ezgisiyle, mistisizmle doludur." Péguy'nin Notre Jeunesse'ini okurken "her şeyi kuşatan adaletin, sosyalizmin mistik dini duygusuyla sarhoş oluruz." İçimizde yeni bir yaşamın, sıradanlığın ve küçük ve sefil materyalist polemiklerin ötesinde, güçlü bir inancın uyandığını hissederiz." [20]

Ama din üzerine en önemli yazıları Hapishane Defterleri'nde bulunur: Parçalı, sistemsiz ve kinayeli yapısına rağmen bunlar en derin açıklamaları içermektedir. Dinin muhafazakar biçimlerine keskin ve ironik eleştirisi -özellikle gerçekten sevmediği Katolikliğin Cizvit Tarikatına yönelik bir eleştiri- dini fikirlerin ütopik boyutunu algılamada ona engel olmadı: "Din, en devasa ütopya, gelmiş geçmiş bilinen en büyük "metafizik," mitolojik formda, tarihsel hayatın gerçek çelişkilerini uzlaştırmaya yönelik en görkemli girişimdir." Aslında, insan türünün, Tanrı'nın yarattığı insan ile aynı "doğaya" sahip olduğunu, insanlığın Tanrının oğlu olduğunu, insanların kardeş olduğunu, herkesin eşit, herkes kadar ve herkesten özgür olduğunu doğrular. Fakat tüm bunların bu dünyada değil, başka bir dünyada (ütopya) olacağını söyler. Böylece insanlar arasında eşitlik, kardeşlik ve özgürlük tohumları eker. (…) Kitlelerin her radikal kalkışmasında, bir şekilde özel formlarda ya da özel ideolojilerde, her radikal kalkışmada bunlar öne çıkmış, bu talepler hep her zaman gündemde olmuştur." Gramsci Kilisenin, liberal, modernist, Cizvit ve Katolik kültür dahilindeki köktenci akımlar gibi ideolojik yönelimler temelinde içeriden ayrıştırılmasında ısrar eder: "Aslında her din (...) genelde birbiriyle çelişkili farklı dinlerin bir toplamıdır: Köylüler için bir Katoliklik, kentli işçiler ve küçük burjuva için bir Katoliklik, kadınlar için bir Katoliklik, entelektüeller için bir Katoliklik vardır." Dahası, Hristiyanlığın, belli tarihsel koşullar altında, "yaşamda, dünyada rasyonel özel bir formda, halk kitlelerinin iradesinin gerekli bir formu" olduğuna inanır; ancak bu sadece halkın masum dini için geçerlidir, "halk kitleleri için saf uyuşturucu" olan "Cizvit Hristiyanlık" (cristianesimo gesuitizzato) için değil. [21]

"Marksist inanç, insanların kendi kuracakları tarihsel geleceğe duyulan inançtır"

Notlarının çoğu, İtalya'daki Katolik kilisesinin tarihine ve mevcut rolüne ilişkindir: Katolik Eylem ve Halkın Partisinin sosyal ve politik ifadesi, devletle ve alt sınıflarla ilişkisi vb.

Kilisenin içindeki bölünmeye dikkat çekerken (din adamları ve Katolik aydınların yer aldığı) "geleneksel aydınlardan" - yani "organik olarak" modern toplumsal sınıflara değil, feodal geçmişe bağlı aydınlardan - oluşan bir yapı olarak bu kurumun görece özerkliğinin de farkındadır. Kilisenin İtalyan burjuvazisi ile çatışmalı ilişkisinin ve politik eylemlerindeki temel motivasyonun, kurumsal çıkarlarının, kendi gücünün ve kendi ayrıcalıklarının savunusu olmasının nedeni budur.

Gramsci, Protestan Reformu ile çok yakından ilgilenmiş olsa da Engels'in ve Kautsky'nin aksine, Thomas Münzer'e ve Anababtistlere değil, Luther ve Calvin'e yoğunlaşır. Max

Weber'in makalesinin dikkatli bir okuyucusu olan Gramsci, Kalvinist kader doktrininin "dünya tarihinin en önemli pratik inisiyatif dürtülerinden birine dönüşmesinin, pratik davranış normundan dünya görüşüne geçişin klasik bir örneği olduğuna inanır. Bir dereceye kadar, Gramsci'nin fikirlerin ve temsillerin tarihsel üretici rolüne dikkat çekerek, kaba Marksizmin ekonomist yaklaşımını aşmak için Weber'i kullandığı söylenebilir. [22]

Ancak Protestanlık ile ilişkisi, bu metodolojik meseleden çok daha geniştir: Ona göre Protestan Reformu gerçek anlamıyla ulusal bir halk hareketidir ve kitleleri harekete geçirebilmiştir. Marksizm'in gerçekleştirmeye çalıştığı büyük "ahlaki ve zihinsel reform" için bir tür paradigma sağlar: "Praksis felsefesi "Protestan Reformu + Fransız Devrimi bağlantısına karşılık gelir. Aynı zamanda politika olan bir felsefe ve aynı zamanda felsefe olan bir politikadır." Protestan Almanya'da yaşayan Kautsky, İtalyan Rönesansını idealize edip Reformu "barbarlık" olarak görürken İtalyan Marksist Gramsci ise Luther ve Calvin'i övüyor, Rönesans'ı aristokratik ve gerici bir hareket olarak görüyordu.[23]

Gramsci'nin yorumları zengin ve ufuk açıcıdır ama son tahlilde klasik Marksist din analizi kalıbını izler. Ernst Bloch, Marksist ve devrimci perspektifi terk etmeden teorik çerçeveyi radikal bir biçimde değiştiren ilk Marksist yazardır. Benzer şekilde Engels de toplumsal olarak karşı karşıya gelen iki akım arasında net bir ayrım yapar: Bir tarafta resmi kiliselerin teokratik dini, halkın afyonu, iktidarın hizmetinde bulunan mistisizm aygıtı vardır. Diğer tarafta ise yeraltı, yıkıcı ve genel inanışa ters dinler, Albigeois, Hussit, Fioreli Joachim, Thomas Münzer, Franz Xaver von Baader, Wilhelm Weitling ve Leo Tolstoy durur. Ancak Bloch, Engels'ten farklı olarak dini yalnızca sınıf çıkarının "örtüsü" olarak görmeyi reddeder ve bu görüşü sadece Kautsky'e atfederek açıkça eleştirir. Protest ve isyankâr biçimleriyle din, ütopyacı bilincin en önemli formlarından biri, Umut İlkesinin en zengin ifadelerinden biridir. Yaratıcı öngörü kapasitesiyle Musevi-Hristiyan eskatolojisi (Bloch'un en sevdiği dini evren) henüz var olmayana dair tahayyül alanını şekillendirmeye katkıda bulunur. [24]

Bu felsefi ön kabulleri temel alan Bloch, İncil'in (hem Eski hem de Yeni Ahit'in) heterodoks ve ikonoklastik bir yorumunu yaparak Firavun'u kötüleyerek herkesi ya Sezar ya da İsa arasında bir seçim yapmaya davet eden Biblia Pauperum (Yoksul İncili) metnine işaret eder.

Dindar bir ateist ve devrimin teoloğu olan Bloch (ona göre ancak bir ateist iyi bir Hristiyan, olabilirdi) Bloch, (Engels'in izinde) Binyılcılığın Marksist bir okumasını yapmakla kalmaz, aynı zamanda (yeni bir çalışma olarak) Marksizmin binyılcı bir yorumunu inşa eder: Özgürlük Krallığı için verilen sosyalist mücadele, geçmişin eskatolojik ve kolektivist sapkınlıklarının doğrudan mirasçısı olarak görülür.

Elbette Bloch, 1844 tarihli ünlü alıntının sahibi genç Marx gibi, dini fenomenin ikili karakterini, baskıcı tarafını ve ayaklanma potansiyelini tanımıştır. İlki için "Marksizmin soğuk akıntısı" dediği, ideolojilerin, putların ve putlara tapanların materyalist bir yaklaşımla acımasızca eleştirilmesi gereklidir. İkincisi için gereken ise "Marksizmin sıcak akıntısı" yani dinin ütopyacı kültürel artı değerini, eleştirel ve öngörüsel gücünü kurtarma çabasıdır. Bloch, her türden "diyaloğun" ötesinde, Hristiyanlık ve devrim arasında (on altıncı yüzyılın Köylü Savaşları sırasında meydana gelen birlik gibi) otantik bir birliğin hayalini kurmuştur.

Bloch'un görüşleri belirli bir ölçüde, Frankfurt Okulu'nun bazı üyelerince de paylaşılmıştır. Max Horkheimer, "din, sayısız kuşağın arzularının, hasretlerinin (Sehnsüchte) ve iddialarının kaydıdır" diyordu.[25] Erich Fromm, İsa Dogması (1930) adlı kitabında Marksizm ve psikanalizi kullanarak ilkel Hristiyanlığın Mesih inancına dayalı, avam tabakasını destekleyen, eşitlikçi ve otorite karşıtı özüne ışık tutuyordu. Walter Benjamin, teoloji ve Marksizm; Musevi Mesih inancı ve tarihsel materyalizm, sınıf mücadelesi ve günahtan arınma arasında eşsiz ve orijinal bir sentez oluşturmayı denedi.[26]

Marksizm'in dine yaklaşımının yenilenmesinde ön açıcı bir diğer çalışma da Lucien Goldmann'ın çalışmasıdır. Bloch'tan çok daha farklı bir noktadan yola çıksa da, Goldmann da dini geleneğin ahlaki ve insani değerlerini canlandırmakla ilgileniyordu. The Hidden God (Gizli Tanrı) (1955) adlı kitabında Racine tiyatrosu ve Pascal felsefesi dâhil olmak üzere Jansenist geleneğin 17. yüzyıl Fransa'sındaki toplumsal tabakanın (noblesse de robe) tuhaf

durumunu ifade eden trajik bir dünya görüşü olarak ele alarak hayli ince ve özgün bir analiz geliştirdi. Metodolojik buluşlarından biri, dini yalnızca sınıf çıkarlarıyla değil, tüm varoluşsal durum ile ilişkilendirmesidir: Mutlak Monarşiye olan bağımlılığı ve muhalefeti arasında parçalanan bu hukuki ve idari tabakanın çıkmazlarına dini bir ifade kazandırarak trajik bir dünya görüşü olan Jansenizm'i oluşturduğunu ortaya koydu. David McLellan bu çalışmanın "Batı Marksizmi tarafından üretilmiş en etkileyici din analizi" olduğunu ifade eder. [27]

Eserin en şaşırtıcı ve orijinal kısmı ise dini iman ile Marksist inancı, birini diğerine asimile etmeden karşılaştırma girişimidir: Her ikisin de ortak yanı, saf bireyciliği reddetmeleri (rasyonalist ya da ampirist olarak) ve bireyler arası değerlere duydukları inançtır. Bu din için Tanrı, sosyalizm için insan toplumudur. Her iki durumda da inanç, riski, başarısızlık tehlikesini ve başarı umudunu öngören bir iddia üzerine kuruludur (Pascal'ın Tanrı'nın varlığına dair iddiası, Marx'ın insanlığın kurtuluşu iddiası). Her ikisi de olgusal yargılar düzeyinde gösterilemeyen bazı kökten inanışlara sahiptirler. Aralarındaki fark ise dinsel aşkınlığın tarih ötesi niteliğidir: "Marksist inanç, insanların kendi kuracakları tarihsel geleceğe duyulan inançtır. Daha doğrusu, eylemselliklerimiz ile kurmamız gereken bir gelecek. "İddia," eylemlerimizin başarısındadır. Bu inancın nesnesi olan aşkınlık, doğa ötesi veya tarih ötesi değildir, ancak birey ötesidir. Ne daha fazlası, ne daha azı."[28]Lucien Goldmann, "Marksizmi Hristiyanlaştırmak" yönüne sapmadan, "inanç/iman" kavramı üzerinden, dini inanç ile Marksist ateizm arasındaki çelişkili ilişkiye yeni bir bakış şekli geliştirmiştir.

Dini motivasyonlar cennetten, dünyaya gelmiştir. Artık bu noktada ilahi olan değil, insani ve toplumsal olan vardır

Devrimci ve dini zihniyet arasında ortak bir zemin bulunduğu fikri daha önce bu denli sistematik olmayan bir şekilde olsa da Latin Amerikalı özgün ve yaratıcı bir Marksist olan Perulu José Carlos Mariategui tarafından da ileri sürülmüştü. 1925 tarihli, "İnsan ve Mit" başlıklı makalesinde Mariategui devrimci değerlere dair heterodoks bir görüş sunuyordu: "Burjuva entelektüelleri, devrimcilerin yöntem, kuram ve tekniklerine rasyonalist bir eleştiri geliştirmekle uğraşıyor. Ne büyük bir yanlış anlama! Devrimcilerin gücü, bilimden gelmez, inançlarından, tutkularından ve iradelerinden gelir. Bu, dini, mistik, manevi bir güçtür. Bu, mitin gücüdür. Devrimci duygulanım, dini bir duygulanımdır. Dini motivasyonlar cennetten, dünyaya gelmiştir. Artık bu noktada ilahi olan değil, insani ve toplumsal olan vardır. Georges Sorel'e "sosyalizmin dini, mistik, metafizik karakterini" anlayan ilk Marksist düşünür olma payesini vererek birkaç yıl sonra yazdığı son kitap olan "Marksizmin Savunusu" (1930) adlı çalışmasında şöyle der: "Sorel sayesinde Marksizm, Marx'tan sonra gelen felsefi akımların değerli öğelerini ve kazanımlarını özümsemeyi başardı. Marksizm'in kendi zamanındaki rasyonalist ve pozitivist temellerini aşan Sorel, Bergson'da ve pragmatistlerde sosyalist düşünceyi güçlendiren fikirler buldu ve bu fikirlere devrimci görevlerini geri verdi. Devrimci mitler kuramı, dini hareketlerin denetimlerini sosyalist harekete uygulayarak, bir devrim felsefesinin temelini attı." [29]

Bu formülasyonlar (başat ve yarı pozitivist tarihsel materyalizm yorumuna karşı geliştirilen bu Romantik/Marksist isyanın ifadesi) fazla radikal görülebilir. Her ne olursa olsun, Mariategui'nin sosyalizmi bir kilise ya da dini mezhep haline getirmek istemediği açıktır. Amacı, devrimci mücadelenin manevi ve etik boyutlarını öne çıkarmaktır: ("mistik") iman, dayanışma, ahlaki infial, kişinin kendi hayatını ortaya koyarak sergilediği ("kahramanlık" olarak adlandırdığı) külli adanmışlık… Mariategui için sosyalizmin, devrimci eylem üzerinden dünyaya sahip olduğu sihri geri kazandırma girişiminden ayrı düşünülmesi mümkün değildi. Özgürlük Teolojisi'nin kurucu olan Perulu Gustavo Gutierrez için en önemli Marksist referanslardan biri olması bu bakımdan anlaşılabilir.

Marx ve Engels, dinin tahrip edici rolünün geçmişe ait bir şey olduğunu ve dinin modern sınıf mücadelesi çağında artık hiçbir anlam taşımadığını düşünüyordu. Bu öngörü, bir yüzyıl boyunca (özellikle Fransa'daki, 1930'lardaki Hristiyan sosyalistler, 1940'ların işçi rahipleri ve 1950'lerin solcu Hristiyan birlikleri gibi kimi önemli istisnalar dışında) haksız çıkmadı. Ama geçtiğimiz otuz yıl içerisinde Latin Amerika'da (ve daha düşük ölçülerde de olsa dünyanın geri kalanında) ne olup bittiğini Özgürlük Teolojisi meselesi etrafında anlamlandırabilmek için Yahudi-Hristiyan geleneğinin ütopyacı potansiyeline dair Bloch ve Goldmann'ın görüşlerini analizimize dahil etmeye ihtiyacımız var.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Dipnotlar

1.Helmut Gollwitzer tarafından alıntılanmıştır ; "Marxistische Religionskritik und christlicher Glaube", Marxismusstudien, Vierte Folge, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1962, sy. 15-16. İfadeye verilen diğer referanslar bu Alıntı şuradan: Helmut Gollwitzer, "Marxistische Religionskritik und christlicher Glaube", Marxismusstudien, Vierte Folge, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1962, s.15-16. Bu ifadeye dair diğer referanslar.bu makalede bulunabilir.

2.Karl Marx, "Towards the Critique of Hegel's Philosophy of Right", 1844, Louis S.Feuer (ed.), Marx and Engels, Basic Writings on Politics and Philosophy, London, Fontana, 1969, s. 304 içinde.

3.Karl Marx, The German Ideology, 1846, Basic Writings, s. 154, 164 içinde.

4.K. Marx, Das Kapital, Berlin, Dietz Verlag, 1968, I, s. 96.

5.Karl Marx, Das Kapital, s. 749-750; Foundations of the Critique of Political Economy (Rough Draft), Midesex, Penguin Books, 1973, s. 232 ve Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie, Berlin, Dietz Verlag, sy. 143.

6.K.Marx, Werke, Berlin, Dietz Verlag, 1960, cilt 9, s. 226, ve cilt 26, s. 488. Bazı kurtuluş teologları (Enrique Dussel, Hugo Assmann), bir putperestlik olarak kapitalizm tanımlarında bu referansları yaygın şekilde kullanacaktır.

7.F.Engels, "Ludwig Feuerbach and the end of Classical German Philosophy", Feuer (ed.), Op.cit. s. 281 içinde.

8.F.Engels, " The Peasant War in Germany", Op.cit. sy. 422-475.

9.F.Engels, Anti-Dühring, London, Lawrence and Wishart, 1969, sy. 121-122, 407.

10.F. Engels, "Contribution to a History of Primitive Christianity", Marx ve Engels, On Religion, London, Lawrence and Wishart, 1960, bölüm 25 içinde.

11.Engels, "The Peasant War in Germany", 1850, Op.cit. sy. 464 içinde.

12.F. Engels, "On Materialism", Op.cit. s. 99.

13.Karl Kautsky,Vorläufer des neuerenSozialismus.Erster Band. Kommunistischebewegungenim Mittelalter, Stuttgart, Dietz Verlag, 1913, s. 170, 198, 200-202.

14.Karl Kautsky, Der Kommunismus in der deutschen Reformation, Stutgart, dietz Verlag, 1921, s 3, 5.

15.K.Kautsky, Thomas More und seine Utopie, Stuttgart, Dietz Verlag,1890,pp. 101,244-249,325-330.

16.V.I. Lenin, "Sosyalizm ve Din", (1905), Seçilmiş Eserler, Moskova,1972, böl. 10, s. 86.

17.R. Luxemburg,"Kirche und Sozialismus" (1905), in Internationalismus und Klassenkampf, Neuwied, Luchterhand, 1971, s. 45-47,67-75. David 18-McClellan'ın ilgili ve faydalı kitabında görülür, Marksizm ve Din, New York, Harper ve Row,ch. 3.

19.Agnès Rochefort-Turquin'ın mükemmel araştırması Socialistes parce que Chrétiens, Paris, Cerf, 1986.

20.A. Gramsci, "Carlo Péguy ed Ernesto Psichari", (1916), ScrittiGiovanili 1914-1918, Torino, Einaudi, 1958, ss. 33-34 ve "Los movimientos y Coppoleto" (1916), Sotto la Mole, Torino, Einaudi, 1972, pp. 118-119. Gramsci de, 20'lerin başında, bir sol Katolik öncülüğündeki köylü hareketi ile ilgili görünür, G.Miglioli. bak Rafael Diaz-Salazar'ın dikkat çeken kitabı, El Proyecto de Gramsci, Barcelona,Ed. Anthropos,ss.96-97.

21.Antonio Gramsci, Hapishane Defterlerinden Seçmeler, Quintin Hoare ve G.Nowell Smith yayına hazırladı ,Londra,New Left Books, 1971, s. 328,397, 405 ve Il Materialism Storico,Roma, EditoriRiuniti, 1979, s. 17.

22.A.Gramsci,Il MaterialismoStorico,ss. 17-18(doğrudan Weber'i ima eder), 50,110.Cf.M. Montanari,"Razionalita e tragicita del moderno in Gramsci",CriticaMarxista, 2-3,1987,s. 58.

23.A.Gramsci, Il Materialismo Storico, p. 105. Cf. Kautsky, Thomas More und seine Utopie p. 76.

24.E.Bloch, Das Prinzip Hoffnung, Frankfurt/Main, Suhrkamp Verlag, 1959 (three volumes) and Atheismus im Christentum. Zur Religion des Exodus und des Reichs, Frankfurt/Main, Suhrkamp Verlag, 1968.

25.Max Horkheimer, "Gedanke zur Religion", (1935), in Kritische Theorie, Frankfurt/Main, S.Fischer Verlag, 1972, Band I, p. 374.

26.See our articles "Revolution against Progress : Walter Benjamin's Romantic Anarchism", New Left Review, n° 152, November-December 1985 and "Religion, Utopia and Countermodernity : The Allegory of the Angel of History in Walter Benjamin", in M.Löwy, On Changing the World, Atlantic Highlands, Humanities Press, 1993.

27.David McLellan, Marxism and Religion, p. 128.

28.L.Goldmann, Le Dieu Caché, Paris, Gallimard, 1955, p. 99.

29.José Carlos Mariategui, "El Hombre y el Mito", El Alma Matinal, Lima, Editorial Amauta, 1971, pp. 18-22 and Defensa del Marxismo, Lima, Amauta, 1971, p.21.

Çeviri: Çevirmenler Meclisi

Halkların Özgürlük Mücadelesine İlişkin Anarşist Bir Değerlendirme

Hüseyin Civan*

Milliyetçilik kavramı, her sosyolojik kavramda olduğu gibi aynı tanımı barındırmaz ve ele alındığı çerçeveye göre değişir. Bazen dil birliği, bazen toprak birliği, bazen kültürel birliktelik, bazen de psikolojik birlik gibi ögeleri içinde barındıran bir millet/ulus tanımı yapıldıktan sonra kavram tanımlanmaya çalışılır. Ancak aşikâr olan şey, siyasal bir sistem olarak milliyetçiliğin doğrudan iktidarla/devlet iktidarıyla olan ilişkisidir. [(1)]

Birbirinden farklı birçok milliyetçilik kuramı olsa da modern devlet milliyetçiliği, kendine özgü bazı ortak hususlar içerir. Farklı birçok kuram, modern devlet milliyetçiliğinin özünde kurumsallaşma hamlelerini görür. Siyasal, sosyal ve ekonomik her yapı kontrol altına alınmıştır. Devletin yapılandırılma sürecinde yaşanan soykırım ve asimilasyon politikalarının temel nedeni, toplumu aynılaştırma düşüncesidir. Devlet, kendi milletinden olan insanların tanımını yapar ve her "vatandaş" bu tanıma uydurulmaya çalışılır.

Milliyetçiliğin doğrudan iktidarla olan ilişkisi, devletin kontrolünü elinde tutmasıyla ilgilidir. Kendi içindeki ve dışındaki farklılıklar, sürekli bir düşman paranoyası/zenofobi içerisinde eritilmeye ya da yok edilmeye çalışılır.

Varoluşsal olarak bu kadar olumsuz bir içeriğe sahip olan bu kavram, toplumsal mücadeleci bir perspektiften meşrulaştırılabilir mi? Marksizmin "iyi" olarak anlamlandırdığı ezilen ulus milliyetçiliğini eleştirel bir perspektifte yeniden ele almak; içinde bulunduğumuz zaman diliminde, halkların özgürlük mücadelelerini doğru anlamak ve doğru anlamlandırmak, tarihsel süreç boyunca yaşanan özgürlük mücadelelerine hakkını vermek ve toplumsal devrimin ekonomizm gibi indirgemelerden uzak bir şekilde tahlilini yapabilmek adına bir ihtiyaçtır. Bunu yapabilmek için, modern toplumsal mücadelelerin bir kaynağı olan Birinci Enternasyonal'e ve Enternasyonal içerisinde yaşanan tartışmalara bakmak önemlidir.

Birinci Enternasyonal'de İlk Tartışmalar

Uluslararası İşçi Birliği (IWA), toplumsalcı farklı düşünce gruplarının ve işçi sendikalarının oluşturduğu uluslararası bir örgüttü. 1848 devrimlerini izleyen bir süreçte gelişen IWA'nın düşünsel temelleri, 1863'te Londra'da atıldı. İngiltere'den ve Fransa'dan işçilerin, farklı coğrafyalar arasında daha sıkı bir ilişki kurmak gerekliliğiyle ilgili konuşmalarına neden olan şey, Polonya'daki Ocak Ayaklanması'ydı. 1864'te bu meselenin konuşulması için Londra'da bir buluşma gerçekleşti. Buluşmaya, daha sonra Enternasyonal'i de oluşturacak radikaller, Owencılar, Proudhoncular, Blankistler, İrlanda'da ve Polonya'da halk mücadelesi verenler, İtalya'dan Cumhuriyetçiler ve Almanya'dan aralarında Marx'ın da olduğu sosyalistler katılmıştı. Yani sanıldığının aksine, Birinci Enternasyonal sadece "sosyalistlerden" oluşmuyordu. Şunu hatırlatmak önemlidir; Polonya'daki Ocak Ayaklanması bir işçi ayaklanması değil, Çarlık Rusyası'na karşı örgütlenmiş bir halk ayaklanmasıdır. Polonya'daki halk özgürlük mücadelesi, farklı zamanlarda Enternasyonal içinde ve sonrasında da çok konuşulan hususlardan biri haline gelecek ve Enternasyonal bünyesindeki farklı grupları bu meseleye ilişkin tahliller yapmaya itecektir.

1866 Cenevre, 1867 Lozan, 1868 Brüksel, 1869 Basel, 1872 Lahey kongrelerini düzenleyen IWA'ya, Bakunin ve grubu 1868'de dahil olur. Bu tarihten sonra, farklı birçok konuda olduğu gibi özgürlük mücadelesi veren halklar başlığında da bir dizi verimli tartışma yaşanacaktır.

Bakunin'in kolektivist grubunda yer alan James Guillaume'un yayınladığı Enternasyonal Tarihi, o dönemdeki ve 20. yüzyılın başlarındaki toplumsal mücadele ve sendikal hareketin kökeni üzerine yazılan önemli kaynaklardan biridir. Siyasal parlamentarizm, kapitalizme karşı doğrudan ekonomik mücadele, seçme ve seçilme hakkı, merkeziyetçilik, federalizm gibi birçok başlık dışında Guillaume'in ve yoldaşı Bakunin'in 1872'de Lahey Kongresi'nde IWA'dan ayrılmalarına neden olan bir diğer başlık, tabi ki halk özgürlük mücadeleleriydi.

Bir Dönüm Noktası: Bakunin

Bakunin ve Marx arasındaki ideolojik tartışma aslında Birinci Enternasyonal'den öncesine dayanıyordu. Bakunin 1848'de Slavlara Çağrı'yı yayınladığında, devrimci Slavların diğer halkların devrimcileriyle birleşerek dönemin üç önemli otokrasisi olan Rus, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarını yıkmalarını öneriyordu. Bunu, halkların kurtuluşu ve özgür federasyonlar izleyecekti.

"Bir yanda toplumsal sorun; diğer yanda, içerde ve dışarıda kurtuluş anlamına gelmek üzere, tüm halkların bağımsızlığı, halkların özgürleşmesi sorunu. Bu sorunları her şeyin üstüne çıkararak kesin çözümünü gerektiren şey halkların hayran olunası içgüdüleriydi… Zulüm gören tek bir halk bile kaldığı sürece demokrasinin eksiksiz ve nihai zaferi hiçbir yerde mümkün olamaz." (2)

Halk hareketlerinin devrimci bir niteliğe sahip olmadığını ve ancak işçi mücadeleleriyle ilişkilendirildiği ölçüde yararlı olacağını düşünen Marx ve grubunun düşünceleri de Enternasyonal'den önceye dayanıyordu. Slavlara Çağrı'nın yayınlanmasından bir yıl sonra Marx Neue Rheinische Zeitung'da Bakunin'i şöyle eleştirecekti: "Polonyalılar ve belki de Osmanlı Slavları dışındaki tüm Slavlar geleceksizdir. Çünkü bağımsızlık için elzem olan tarihsel, coğrafik, politik ve endüstriyel koşullardan yoksundurlar." (3)

Avrupa'da özellikle, imparatorluklardaki ezilen halkların özgürlük mücadelesi yükseldiği süreçlerde, Enternasyonal içerisindeki tartışmalar gittikçe ateşleniyordu. Bakunin 1871'de "Marx Slavların Alman egemenliğinden kurtulmasını ne o zaman kabul ediyordu ne de şimdi kabul ediyor. Almanların misyonunun şu veya bu şekilde Slavları uygarlaştırmak- buna Almanlaştırmak diyelim- olduğunu düşünüyordu ve hala öyle düşünüyor"(4) diyerek Marx'ı eleştiriyordu. Bu eleştirilerinin dayanağı olacak bir dizi yazı o süreçte hem Marx hem de Engels tarafından kaleme alınmıştı: "Hiçbir tarihsel geçmişi olmayan bu 'ulus', bağımsızlığını yeniden inşa etmeye çalışıyor. İnatçı Çekler ve Slovaklar, onlara ticareti, endüstriyi, tarım bilimini öğretip onları eğiterek uygarlaştırma külfetine giren Almanlara müteşekkir olmalıdır." (5)

Birinci Enternasyonal'in kuruluş sürecinde, farklı coğrafyalarda toplumsal mücadele veren ezilenleri bir araya getirmeyi ilke edinmiş Enternasyonal'in giderek Almanya grubunun denetiminde merkezi bir konum alması ve farklı coğrafyalardaki mücadelelerin buradan yönlendirilmeye çalışılması, 1872'de Lahey Kongresi'nden anarşistlerin ayrılmasına yol açtı. Bakunin bu ayrılıktan bir ay sonra şöyle yazıyordu; "Marx, politik iktidarın fethedilmesine yönelik programını desteklemek üzere, onun tüm öğretisinin mantıksal bir sonucundan başka bir şey olmayan özel bir teori geliştirmiştir. Herhangi bir ülkedeki politik koşulların her zaman, o ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşulların ürünü ve gerçek bir ifadesi olduğunu ileri sürmektedir; yani bir ülkedeki politik koşulları değiştirebilmek için, o ülkedeki ekonomik koşulların dönüşmesi gerekmektedir. Marx'a göre tarihsel evrimin tüm sırrı burada gizlidir. Ekonomik koşullar üzerinde sürekli bir etkisi olan ve varlığı hiçbir zaman kesintiye uğramayan politik ve hukuki gericilik ile dinsel kurumlar gibi diğer tarihsel faktörleri hiç hesaba katmamaktadır. Marx şöyle diyor: Yoksulluk politik köleliği, devleti yaratır. Ancak bu açıklamanın tersine müsaade etmiyor. Politik kölelik, yani devlet de temel varlık koşulu olarak yoksulluğu yaratıp sürdürür; bu yüzden yoksulluğu ortadan kaldırmak için devletin ortadan kaldırılması gerekmektedir." (6)

La Liberte gazetesine gönderdiği mektuptan alınan bu bölüm, devlet ve Marksist düşünce arasındaki vazgeçilmez bağı görmek açısından önemlidir. Bu kaçınılmaz bağ, Marx ve ardılları tarafından aynı felsefik zemin üzerinden birçok kez dillendirilmişti. Bu Marksist mantığın, halk mücadeleleriyle ilişkisini Bakunin aynı yazısında şöyle tarifliyordu;

"Marx'ın çözümlemeleri derin bir çelişkiyle sonuçlanmaktadır. Yalnızca ekonomik sorunları dikkate alan Marx, sadece gelişmiş ülkelerin, kapitalist üretimin en büyük gelişmeyi sağladığı ülkelerin, toplumsal devrime en yakın ülkeler oldukları hususunda ısrar etmektedir. Bu uygarlaşmış ülkeler tüm diğer ülkeleri dışlayıp devrime öncülük ederek devrimi gerçekleştirmeye muktedir olan yegâne ülkelerdir… Burjuva uygarlıktan bıkıp usanan 'geri kalmış halklar', Latin ve Slav halklar tarafından hayal edilen ve beklenen toplumsal devrim, Almanya'daki Marksistlerin hazırladığı program tarafından ileri sürülen devrimden çok daha geniş bir faaliyet alanına sahiptir. Buradaki asıl dert, sadece işçi sınıfının kurtuluşu değildir… Devrimin gerçekleşmesinin uzak bir geleceğe ertelenmesi değildir, tam tersine, sadece birkaç ülkede değil, gelişmiş ve gelişmemiş tüm ülkelerdeki tüm işçilerin gerçek ve eksiksiz kurtuluşu istenmektedir ve bu kurtuluşun ilk parolası özgürlüktür… Bu kurtuluşun ikinci parolası dayanışmadır. Tabi ki, herhangi bir hükümet tarafından dalavereler veya şiddet aracılığıyla tepeden emredilerek kitlelere dayatılan Marksçı dayanışma değil; … Yapay otoriter bir örgütün ürünü olması şöyle dursun, ancak toplumsal yaşamın, ekonomik ve manevi yaşamın spontane ürünü olacaktır; ortak ihtiyaçların, özlemlerin ve eğilimlerin özgür federasyonunun yaratacağı bir sonuç olacaktır… Latin ve Slav halkları, mutlak özgürlük, tam dayanışma ve eksiksiz eşitlik istemektedirler… Marksistler bu özlemleri her zaman olduğu gibi aptalca bulacaklardır. Ancak Latin ve Slav halkları, bu yüce idealleri Marksçı sosyalizmin burjuva klişelerine asla değişmeyeceklerdir." (7)

Aynı yıl Bakunin, Enternasyonal'i ve Karl Marx'ı değerlendirdiği bir başka yazısında Ekonomik Determinizm ve Tarihsel Materyalizmin Eleştirisi başlıklı bölümde, Marksizmin tarih, devlet ve ilerleme arasındaki ilişkiyi ne denli ele aldığını basit bir şekilde ortaya koyar. Bu basit analiz Marksizmin halkların özgürlük mücadelelerine nasıl baktığını anlamak açısından da önem taşır. "Engels ve Lasalle gibi Marksist sosyologlar bizim düşüncelerimize karşı çıkarken, insanların maruz kaldığı yoksulluğun, aşağılanmanın ve köleliğin nedeninin hiç de devlet olmadığını iddia ederler; onlara göre halkın sefil koşulları ve devletin despotik iktidarı, tam tersine, çok daha genel bir nedenden kaynaklanmaktadır. Kitlelerin sefaleti ile devlet iktidarının, toplumun ekonomik evrimindeki kaçınılmaz bir aşamadan kaynaklandığını bize önemle söylemektedirler; onlara göre tarihsel olarak bakıldığında bu aşama, onların 'toplumsal devrim' dedikleri şeye doğru atılan son derece ileri bir adımdır. Bu doktrinle içine düştükleri saplantının daha şimdiden ne kadar ileri gittiğini örneklerle açıklamaya çalışalım.

"Marx şöyle diyor: Yoksulluk politik köleliği, devleti yaratır. Ancak bu açıklamanın tersine müsaade etmiyor"

16. yüzyılda Almanya'da meydana gelen köylü ayaklanmalarının yenilgiye uğraması kaçınılmaz olarak, merkezi ve despotik devletin zaferine yol açtı. Bu zafer Alman halkının yaşadığı yüzlerce yıllık köleliğin başlangıcı oldu. Bu felaket geleceğin toplumsal devrimi adına Lasalle tarafından bir zafer olarak selamlandı. Niçin? Çünkü diyor Marksistler, köylüler gericiliğin doğal temsilcileridir. Oysa 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan modern, askeri, bürokratik devlet yavaş ama hep ilerici bir tarzda toprağa dayalı eski feodal ekonominin, emeğin sermaye tarafından sömürüldüğü endüstriyel üretim çağına ulaşmasına öncülük etmiştir. Devlet bu yüzden yaklaşmakta olan toplumsal devrimin önkoşulu olmuştur. Böyle bir mantıktan hareket eden Bay Engels'in, dostumuz Carlo Caffiero'ya yazdığı bir mektupta, Bismarc'ın ve İtalya Kralı Victor Emmmanuel'in devrime fazlasıyla yardım ettikleri çünkü her ikisinin de ülkelerinde politik bir merkezileşme yarattıkları biçiminde bir düşünceden niçin bahsettiği şimdi daha iyi anlaşılıyor."(8)

Bakunin'in Marksist determinizme getirmiş olduğu eleştiri, sadece halk özgürlük mücadelelerini ele alırken yararlanılacak bir zeminden çok daha fazlası. Toplumsal

yaşamın, fiziksel bilimlerin sabit yasalarına göre düzenlenmesine karşı çıkan Bakunin, seçme yeteneğine ve hareketlerini koşulların gerektirdiği biçimde değiştirme becerisine sahip olan canlı varlıkların davranışlarına, bilimsel yasaların uygulanamaz olduğunu vurguluyordu. Böylece "tarihsiz halkların" makûs kaderine boyun eğeceğini değil; kendi içgüdülerine ve ihtiyaçlarına dayanarak toplumsal örgütlenmeyi gerçekleştireceklerini dile getiriyordu.

Bakunin'in Enternasyonal'den önce ve sonra halk özgürlük mücadelelerine ilişkin vermiş olduğu bütün bu tartışmalar ve yazdıkları, özellikle onun da bahsettiği üç imparatorluk içerisinde ezilen konumda bulunan halklar tarafından ilgiyle karşılandı. "Kendini baskı altında hisseden halkların kurtuluşunu, halkların devrimci dayanışmasında ve devrim"de gören Bakunin'in ilgili metinleri özellikle Balkanlar'da farklı dillere çevrildi. Balkan halklarının imparatorlukların katliamlarına ve sömürü aygıtlarına karşı kendi koşullarında geliştirdiği mücadele yöntemlerini değerlendirirken yine aynı dönemde etkileşimde olduğu diğer coğrafyalardaki hareketlilikleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Bakunin'in halkların özgürlük mücadelelerine ilişkin fikirleri ve Slavlara Çağrı metninin Bulgarcaya çevrilmesi, imparatorluklar içinde yoğun bir hareketlenmeye yol açmıştır. Bu hareketlenmenin en büyük yansımaları Makedonya, Bulgaristan, Sırbistan ve Trakya'da özgürlük mücadelesi vermek için kurulan halk örgütlenmeleridir. Balkanlar'daki bu özgürlük hareketleri sadece ortaya çıktıkları coğrafyada değil, Anadolu'dan Kafkasya'ya, halkların, devlet zulmüne karşı örgütlenerek mücadelesine yol açmıştır. Bitmeyen halkların bitmeyen özgürlük mücadelesi, temel dayanak noktası "halkların özgürlük mücadelesi" ve "eylemle propaganda" olan, anarşizmin doğrudan etkisiyle, kendi coğrafyasında ve kendi özgül koşullarında tüm yaratıcılığıyla kendi geleneğini de bünyesinde barındırarak örgütlü, devrimci ve iktidarın bütün yeni biçimlerine karşı kalıcı faaliyetlerde ve söylemlerde bulunarak anarşizmin en önemli özelliğini yansıtmıştır.

Markisizmin Ulusal Sorundan Anladığı

Ulus ve ulusal sorun noktasında Marx'ın bir tanım yapmakta, bir teori geliştirmekte ve bir strateji çizmekte sıkıntı yaşadığı, birçok Marksist tarafından farklı mecralarda dile getirilmiştir. Ancak bu özeleştiri niteliğinde eksik kalan kısımların var olduğunu dile getirmek, Bakunin ve Marx arasında yaşanan tartışmaları ve bu tartışmalar esnasında ortaya konulan bir dizi veriyi dikkate almamaktır. Marx ve Marksistler "proletarya hareketinin enternasyonalist niteliği"nden bahsederken, "burjuvazinin gelişmesi, serbest ticaret, küresel pazar" gibi kapitalizmle ilintili birçok gelişmenin ulusal düşmanlıkları yok edeceğinin vurgusunu yaparlar. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Polonya'da ve İrlanda'da halk özgürlük mücadelesi verenlerin Enternasyonal içerisindeki varlığı önemlidir. Halk özgürlük mücadelelerine sempati ile yaklaşmayan bu kesimlerin, Polonya ve İrlanda meselelerindeki tutumu ise tam bir çelişkidir. Polonya'nın özgürlük mücadelesi Çarlık Rusyası'nı, İrlanda'nın özgürlük mücadelesi de İngiltere'yi güçsüz bir konumda bırakma potansiyeline sahip olduğundan dolayı, tamamen pragmatik nedenlerle desteklenir. Marx'ın 1848 Devrimleri kitabının içinde Engels'in kaleme aldığı Macar Direnişi bölümü, Marksist tarih anlayışı, ulus, halk mücadeleleri arasındaki ilişkiyi etraflıca anlamak açısından önemlidir: "Hegel'in dediği gibi, bu ulus kalıntıları tarihin akışı tarafından insafsızca ezilmişlerdir; bu ulusal safra yalnız varlığıyla bile büyük bir tarihi devrim karşısında bir tehlike olduğu için, her zaman karşı devrimin temsilcisi olacak, büsbütün yok oluncaya ya da ulusal özelliklerini yitirinceye kadar öyle kalacaklardır."[9] Engels'in tarihsiz ve yok olmaya mahkûm bu halkları, Bulgarlar, Sırplar, Bretonlar, İskoçlar ve Basklardır.

Engels halklar arasına bu hiyerarşiyi kurmakla meşgulken; Bakunin onun tarihsiz olarak nitelediği halkların deneyimini, tüm halklara örnek mücadele olarak gösteriyordu.

Marx ve Engels'in ulusal soruna ilişkin geliştirdikleri bu geleneği, Rosa Luxemburg'dan Pannekoek'e, Troçki'den Strasser'e kadar birçok Marksist, proletarya enternasyonalizmi ilkesi adı altında benimsedi.

1893'te Rosa, Polonya halkının Çarlık Rusyası'na karşı verdiği özgürlük mücadelesine ilişkin şöyle diyordu: "Polonya'nın kurtuluşu, Çekoslovakya'nın, İrlanda'nın ve Alsas-

Loren'in kurtuluşu kadar ütopiktir. Ekonomik geleceği Rusya ekonomisine bağlı Polonya, bağımsız olmamalıdır."[10] Marx ve Engels'in ortaya koydukları tarihsel perspektif, onların devamcıları tarafından aynı şekilde ekonomi ve ekonominin ortaya çıkardığı sonuçlar ile ilişkilendirilmiş; tüm toplumsal çelişkiler, bu bakış açısıyla eritilmeye çalışılmıştır. İktidar ve iktidar ilişkileri de… Bu yaklaşım tarzının sıkıntısı, ezilenlerin kendilerini ortaya koyma koşullarını da, gelişimlerini de, iktidar sahibi olanların gelişimiyle ilişkilendirmektir. Bu nedenle birçok işgal ve savaş, "ilerici" olarak görülmekteydi.

Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Lenin halk mücadelelerine ilişkin geliştirdiği farklı perspektifle, her ne kadar Marx ve Engels geleneğinden ayrı gözüküyor olsa da; onun, halkların özgürlük mücadelesini ele alış biçimi, Marksist geleneğin ulusal sorunu ele alış noktasında aynı yerden yola çıktıklarının bir başka örneğidir. Özellikle Polonya meselesine ilişkin Marksistler arasında yaşanan tartışmalar, bu başlangıç noktasının ne olduğunu ortaya koyacaktır. Bu tartışmalarda bir başı çeken Rosa Luxemburg'un Polonya'nın Çarlık Rusyası'na bağlı kalmasını; diğer başta Lenin'in Polonya'nın Rusya'dan ayrılmasını savunan görüşleri aslında aynı noktadan yola çıkar; Polonya'da gelişmesi beklenen proletarya. Yani bir yanda Çarlık Rusyası'na bağlı bir ekonominin yaratacağı kapitalist gelişim sonrasında gelişeceği düşünülen bir işçi sınıfı, öte yanda Çarlık Rusyası'ndan ayrılıp kendi kapitalist evrimini tamamladıktan sonra gelişmesi beklenen işçi sınıfı… Yukarıda da vurguladığımız üzere bu tam anlamıyla farklı toplumsal çelişkileri sadece ve sadece ekonomik bir temelle ele almaktan başka bir şey değildir. Burada söz konusu olan, bir coğrafyada yaşayan halkın özgür olup olmamasından ziyade, bu özgürlüğün, kapitalist ilerlemenin neresine düştüğüdür. Aslında bu tartışma daha önce bahsettiğimiz, Marx ve Engels'in halkların özgürlük mücadelelerine nasıl baktıklarıyla doğrudan ilintilidir.

Birinci Enternasyonal'den bu tartışmaya kadar, Polonya ve İrlanda halklarının mücadelesi her ne kadar Marksizmin bir konusu olsa da, "tarihsiz" diye nitelenen halkların verdikleri mücadeleyle farkları açıklanmamıştır.

Eleştirilmesi gereken başka husus da Marksizmin ulusal sorun etrafında dönen tartışmaların mekânsal düzleminin hep Avrupa kıtası olmasıdır. Kapitalist gelişimin odağında bulunan Avrupa'nın dışında toplumsal bir gelişim ya da toplumsal özgürlük öngörülmez. 1917 öncesinde Rusya'da başlayan devrim süreci, Avrupa merkezci bu bakış açısını bir nebze de olsa kırabilmişti. Avrupa dışındaki dünyada sömürgecilik ve buna karşı verilen özgürlük mücadeleleri Marksist bir perspektifle ele alınmaya başlanmıştı. Marksist felsefe ve hareket adına önemli olan bu gelişme, ancak 1917 sonrasındaki halk özgürlük mücadelelerini kayda değer görmeye başladı. Ancak başka coğrafyaları siyasi ya da ekonomik nedenlerle sömürmek 1917'den sonra ortaya çıkan bir olgu değildi. Bakunin'in ısrarlı bir şekilde vurguladığı üç imparatorluk sorunsalı, sadece Avrupa ile ilişkili bir sorunsal değildi. Dahası sömürülen coğrafyalarda halklar, özgürlük mücadelelerine zaten girişmişlerdi.

Devlet bünyesindeki farklılıkları yok etme ve aynılaştırma eğilimi içerisindedir

1868'de Küba'da, 1910'da Meksika'da, 1909'da Nikaragua'da, 1870'lerde Bosna'da, 1900'lerin başında Balkanlar'da ve 1920'lerde Kore'de, yani dünyanın farklı coğrafyalarında, halklar özgürlük mücadelesi verirken; ortada ne Lenin'in "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" tezi ne de Wilson İlkeleri vardı. Marksizmin Kıta Avrupasından çıkamadığı bir süreçte, anarşist düşünce ve hareket yukarıda sayılan coğrafyalarda özgürlük mücadelesi ile özdeş bir hale gelmiştir.

1917 ve 1920 arasındaki süreçte Bolşevik iktidar devleti yapılandırırken, Lenin'in UKKTH'si paralel bir şekilde, kurtuluşu devlet oluşturmayla ilişkilendirmiştir. Yani ulusal sorun Marksist literatürün kökenlerine geri dönmüş, modern kapitalizmin gelişiminde önemli bir etkisi olan modern devletle ortak olarak ele alınmaya başlamıştır. Bu şaşırtıcı değildir. Avrupa merkezci bir bakış açısı, model

olarak tabi ki Avrupai tarzda bir devlet modelini inşa etmek isteyecektir.
Yazımızın en başında belirttiğimiz gibi, devlet ve milliyetçilik arasında doğrudan bir ilişki vardır ve devlet bünyesindeki farklılıkları yok etme ve aynılaştırma eğilimi içerisindedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ezilen ulus milliyetçiliği diye kavramlaştırılan olgu da devleti nihai hedef aldığı için, devletli yapıların tekçi ulus projesinden kaçınamaz.
Lenin sonrasındaki süreçte ulus anlayışı, Yunan mitolojisinde konuklarının boylarını kendi yatağına uydurmak için kesip kısaltan ya da çekip uzatan devin yani Prokrust'un yatağına benzetilmiştir. Milliyetçilik, emperyalizm ile mücadele bağlamında meşrulaştırılırken Sovyetler içindeki halkların siyasal pozisyonuna ilişkin durum her geçen gün merkeziyetçi politikalarla bağlı kılınmaya çalışılmıştır. Stalin'in "tek ülkede sosyalizm" ve İkinci Dünya Savaşı döneminde milliyetçiliğe varan Rus vatanseverliği vurgulu düşünceleri, kimliğin homojenliği ve yeniden yapılanmasını sağlamak amacıyla bir devlet stratejisi olarak kullanılmıştır.

Rojava'yı Anlamak
Halkların verdiği özgürlük mücadelelerini anlamlandıracağımız perspektif şüphesiz ki önemlidir. Bunun önemini, 2012 Temmuz'undan bu yana Rojava'da deneyimlenmekte olan süreçte bir kez daha kavrıyoruz. Rojava'yı anlamak ve anlamlandırmak, toplumsal devrim ve halkların özgürlük mücadelesindeki dolaysız ilişkiyi görmek açısından yakın tarihteki en somut deneyimdir.
Rojava'daki özgürlük mücadelesinin özgün politik karakteri, özellikle toplumsal muhalefet içerisinde bir dizi anlaşılmazlığa yol açmıştır. Bu anlaşılmazlığın temel sebebi, Rojava Devrimi'nin klasik Marksist şablonlara hiçbir şekilde uymayan karakteridir. Bu noktada yapılması gereken şey, Rojava Devrimi'nin özgün karakterini bu şablonlara sıkıştırmak değil, tam tersine Rojava Devrimi benzeri deneyimlerle bu şablonları kırmaktır.
Rojava'da yaşam özyönetim temelinde yeniden inşa edilirken; özgürlük mücadelesi Kürt, Arap, Ermeni, Asuri, Türkmen, Ezidi, Keldani, Çeçen, Sünni, Alevi, Hristiyan halklar tarafından verilirken; devletsiz yaşam alanları, halkların iradesiyle yaratılıyorken; hem de bütün bunlar devletlerin savaş alanına dönüşmüş, şirketlerin rekabetinin acımasızlaştığı bir coğrafyada, Ortadoğu'da gerçekleşiyorken; Rojava Devrimi ve halkın özgürlük mücadelesi, hiçbir şekilde, Marksist tezlerle tanımlanamaz. [11]
Bugün, Marksizmin buna benzer birçok açmazını bu şekilde ortaya koymak entelektüel bir politik çaba değildir. İçerisinde bulunduğumuz tarihsel süreçte, toplumsal mücadeleleri doğru anlamamız için bir gerekliliktir. Marksizmin şablonlarına sıkıştırılmaya çalışılan her toplumsal mücadele gibi Rojava Devrimi de bundan nasibini almakta ve Marksistler tarafından kimi zaman eleştirilmekte kimi zaman da altı boşaltılmaktadır.

Rojava Devrimi ve halkın özgürlük mücadelesi, hiçbir şekilde, Marksist tezlerle tanımlanamaz

Katliam, asimilasyon ve inkarla yok edilmeye çalışılan farklı halkların buna karşı mücadelelerini, itirazlarını milliyetçilikle itham edilmesi, ezen ulus milliyetçiliğinin meşrulaştırılmasına yol açar. Milliyetçiliğe karşı başka bir milliyetçilik seçenek olamaz. Çünkü özgürlük iktidara başka bir açıdan benzemekten geçmez.
Kürdistan'daki Özgürlük Hareketi'ni milliyetçi bir hareket gibi tanımlamaya çalışmak hatalıdır. Bu tanımlamalar özünde devletçi zihniyeti ve uzantılarını barındırır. Sınıf perspektifini sığ bir şekilde algılayıp, toplumsal mücadeleleri salt ekonomik mücadelelerle anlamlandırmaya çalışmak, ezilenlerin verdiği mücadeleler arasına hiyerarşi koymaktır. Ezilenleri sadece işçilere indirgeyip geri kalan iktidar ilişkilerini yok sayan anlayış, toplumsal mücadele tarihiyle çelişmektedir. Bugün, Marksizmin toplumsal mücadeleleri ele alırken içinde bulunduğu yanılgı, ne reel sosyalizm deneyimleriyle ilgilidir ne de güncel toplumsal sorunları analiz edememekle ilgilidir. Marksizmin içinde olduğu yanılgı, Marksist kuramın varoluşsal

yanılgısıdır. Ezilenlerin varoluş mücadelesinin içinde yer almayı duygusallık olarak anlayan, teorik olarak uygun düşmediği için devletsiz bir topluma giden bir deneyimi acımasızca eleştirmeyi görev edinen bakış açısının, dolaylı ya da doğrudan, nereye denk düştüğü aşikârdır.
Toplumsal mücadeleci anlayış, tarihin her döneminde iktidara karşı mücadele edilenlerce oluşturulmuştur. Toplumsal mücadele denildiğinde tekçi bir bakış açısıyla bütün düşünceyi Marksist düşünceye, bütün toplumsal hareketi de Marksist harekete eklemlemeye çalışan bakış açısı, her zaman bu yanılgının içerisinde olacaktır. İktidarın ve iktidar kurumlarının elde edilmesi için buna mecburdurlar. Buna karşı ezilenlerin tarihi içerisinde bu tekçi düşüncenin ütopik ve gerçekçi olmayan olarak yaftaladığı farklı toplumsal hareketler ve toplumsalcı düşünceler mevcuttur.
Toplumsal devrim mücadelesi verenlerin "kendi olma/xwebûn" mücadelelerini yaratırken, diğer toplumsal devrim deneyimlerinden yararlanmaları son derece doğaldır.
Ezilenlerin toplumsal mücadele tarihleri içerisinde bir örnek olarak verdiğimiz Birinci Enternasyonal, mücadeleye ilişkin düşünce ve hareketliliğin zenginliğini göstermek açısından ufak bir uğraktır. Toplumsal devrim ve halkların özgürlük mücadeleleri tarihi bundan çok daha fazlasını içerisinde barındırır. Kürt halkı bugün xwebûn için verdiği mücadeleyle sadece toplumsal mücadele geleneğini sürdürmüyor, aynı zamanda özgür bir yaşamı şimdi, şu anda inşa ediyor.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Dipnotlar

1.Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, s. 144

2.Mihail Bakunin, "*Slavlara Çağrı*", Sam Dolgoff (der.), Cemal Atila (çev.), Bakunin: Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri, İstanbul, Kaos Yayınları, 2009, s. 67-68

3.James Guillaume, "*Mihail Bakunin*", Age., s. 18

4.*Age*, s.19

5.*Age*, s. 45

6.Mihail Bakunin, "*La Liberte'ye Mektup*", *Age*, s. 299

7.*Age*, s. 301-302

8.Mihail Bakunin, "*Enternasyonal ve Karl Marx*", Age., s. 330

9.Freidrich Engels'ten aktaran Michael Löwy, *Marksistler ve Ulusal Sorun*, çev. Bülent Aksoy, Birikim Dergisi, Sayı 23, Mart 1991, s. 67

10.*Age*, s. 69

11.Hüseyin Civan, *Devrimci Anarşistlerden Rojava Devrimi ve Kobane Direnişi*, Meydan Gazetesi, Sayı 23, Aralık 2014

Kaynakça

1. Anarşizmin Tarihi, Anarşizmin Örgütlü Tarihidir, Meydan Gazetesi, Sayı 13, Ekim 2013

2. Bakunin, Mihail. Bakunin: Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri, der. Sam Dolgoff, çev. Cemal Atila, İstanbul, Kaos Yayınları, 2009.

3. Bakunin, Mihail. Devlet ve Anarşi, Çev. Murat Uyurkulak, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2006.

4. Bakunin, Mihail. Bakunin Kitabı: Seçme Yazılar 1869-1871, der. Robert M. Cutler, çev. Devrim Evci, Ankara, Dipnot Yayınları, 2014.

5. Civan, Hüseyin. Devrimci Anarşistlerden Rojava Devrimi ve Kobane Direnişi, Meydan Gazetesi, Sayı 23, Aralık 2014

6. Çelik, Halil. İşçiler Ezilenlerin Sınıfında Toplumsal Devrimin Safındadır, Meydan Gazetesi, Sayı 22, Ekim 2014

7. Graham, Robert. Anarşizm: Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Bir Tarihi, çev. Nil Erdoğan-Mustafa Erata, İstanbul, Versus Yayınları, 2007.

8.Löwy, Michael. Marksistler ve Ulusal Sorun, çev. Bülent Aksoy, Birikim Dergisi, Sayı 23, Mart 1991

9.Özkırımlı, Umut. Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış, Ankara, Doğu-Batı Yayınları 2008.

10.Worker's Solidarity Federation, Anti-Imperialist Struggles, https://theanarchistlibrary.org/library/workers-solidarity-federation-anti-imperialist-struggles, (Erişim: 5 Ekim 2016)

11. Yaşamın Yeniden Yapılandırılması, Meydan Gazetesi, Sayı 9, Nisan 2013

***Anarşist Meydan Gazetesi yazarı**

Marksizmin Zihniyete Yaklaşımı

Murat Satılmış

Tarihsel toplumda tekellerin aradığı; yaptıklarını doğrulayan, olanaklı kılan zihniyetlerdir. Çarpıtılmış, yanılsamalı, içeriğinden boşaltılıp araçsallaştırılmış zihniyet, artık değer gasbının doğrulanması ve rahat uygulanabilir kılınması içindir.

Ekonominin artık değeri gibi, zihniyet artık değerine de el koyar tekeller; kullanır. Sadece ürün hırsızlığıyla, gasbıyla karşı karşıya değiliz. Çalınan zihniyet, "laboratuvarda" evrilir, çevrilir. Zihniyet hegemonyası böylece şekillendirilir.

Son tekelci sistem diye tabir edebileceğimiz kapitalist modernite mitolojisinin içinde olan biri, kendi rahibinin diğer rahiplerden farklı olduğuna inanır. Rahip yenilik getirdiğini iddia eder; mitolojisini böyle oluşturur. Ama rahiplerin büyüsü dağıldığında ya da zayıfladığında durum başkalaşır. Her modernite rahibinin karşıt görünse de aslında diğerleri gibi konuştuğunu, anlattığını fark ederiz. Rahipler önceki mitolojileri reddeder, ama mitolojinin kendisini değil.

Marksist sistemin çöküşüyle şu ortaya çıktı: Onun, kapitalist modernite sisteminden birçok yönüyle farklı olmadığının, hatta dayanaklarından biri olduğunun fark edilmesi. Büyü dağılınca ortak yaşar oldukları anlaşıldı. Marksizm bir kopuş değil, bir sürdürücü olmuştu. Marksizm, "sistemler labirenti dışındaki yolu" bulamadı. Labirent ürünlü zihniyetin çıkışı bulamayacağı anlaşıldı.

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın dediği gibi: "Zihniyet gelişimini karanlıkta bırakarak yapılan sistem analizleri, bizzat bu sistemlerin hegemonyasına hizmet etmekten kurtulamaz. Çok karşıt temelde oluşturulsa da bu böyledir. Reel sosyalizmle başarılan, kapitalist modernizmin sol adı altında en azından yüz elli yıllık objektif suç ortaklığıdır."Altı başlı canavarın sadece bir başıyla mücadele edilirse; ancak, yedinci baş olunur. Düşünce, beğeni, ahlak zihniyet konularındandır. Mitoloji, din, felsefe, bilim, sanat zihniyet formlarıdır. Evrenin, doğanın, toplumun anlamına, doğa olaylarına ve nedenlerine, öncelikli toplumsal değerlere, düşüncenin yöntemlerine yanıtlar oluşturur. Dar anlamda kültürdür; manevi kültür.

Zihniyete yaklaşım konusu özne ve nesneyi gerektirir: Marksist zihniyeti anlatmakla onun zihniyete yaklaşımını; Marksizmin zihniyete yaklaşımını anlatmakla da Marksist zihniyeti dile getirmiş olacağız. Marksizmin de içinde olduğu mevcut verili zihniyetin krizli durumu olan özne-nesne ayrımına girmeden; yaklaşan ile yaklaşılanı birleşimli ele alacağız. Yaklaşanın yaklaşılanla özdeş olduğu bilinciyle…

Marksist zihniyetteki problemler nerededir? Kendi zihniyetini yoksullaştırmanın nedenleri ve bunda zihniyete yaklaşımının rolü nedir? Marksist zihniyet hangi zihniyetlerden beslendi? Marksizmin zihniyete yaklaşımı neye yol açtı? Bu sorulara yanıt olmaya çalışacağız.

Kendi Kendini Sınırlayan Zihniyet: Marksizm

Marksizm, bir düşünce bütünlüğü olması nedeniyle zihniyettir de. Bu zihniyetin kendi kendisini maddecilikle zayıflatmasından, kendi kendisine pranga vurmasından bahsediyoruz. Bir zihniyet, maddecilikle kendi kendisini sınırlıyor. Bu alanda yoğunlaşmasını zayıflatıyor.

a- İkilemde ikincil olma: Zihniyet ve diyalektik Materyalizm

İkilemler karşılıklı geri dönüşümlü olmakla

birlikte aralarındaki sınır algısaldır. Farklılıkları kabul edilebilirdir; ama ayrılıkları değil. Aslında evrenin ikilem diye bir sorunu yoktur. Sadece zihnin duyu-algısal sınırlılığı, sınırları oluşturur ve zihnin kavramsal alanı da mantık süzgeciyle kategorize eder. Asıl sorun, duyu-algısal alanın da bu yanılsamasının sürekli sıcak tutulması, dualite edilmesi, çatışkıya dönüştürülmesidir. Merkezi uygarlığın; tarihi, ikilemlerin hep birbirlerinin üstüne basarak "ilerleyen" düşünce tarihine dönüştürmesi kasıtlıdır. Marksizmin zihniyete ağırlık vermemesinin, bu oyuna gelmesiyle bağlantısı büyüktür.

Marksizmin maddeyi öne alıp, zihniyeti ikincilleştirmesi; sonuçta zihniyeti araçsallaştırmasına yol açmıştır

Marksizm, ontolojisini materyalizm üzerine kurar: Burada zihin, maddenin ürünüdür, madde zihinden bağımsız olarak vardır, kendisi içindir. Bu bakışla madde ile zihin arasındaki sıkı ilişkiyi bozar. Maddeyi zihinden önemli kılar. Materyalizmin kökleri Thales, Anaksimenes, Herakleitos'a kadar uzanır. Tarihsel sürece bakıldığında İngiltere'nin materyalizm damarı da güçlüdür. 17. yy materyalizmine Locke, Hume, Hobbes damgasını vurur. 18. yy'da ise La Mattrie, Diderot, d'Holbach ve Helvetius'un başını çektiği Fransız materyalizmi, 19. yy'da doğa biliminin hızlı gelişimine paralel Vulger materyalizmi öne çıkar. Tüm bu çarpık zihniyetlerin doruğu antropolojik materyalizmin temsilcisi Alman Feuerbach'tır. Marksizm, Feuerbach'tan materyalizmi alır. Marksizmin hakikat payı en zayıf yönünden biri de budur.

Marksizmin maddeyi öne alıp, zihniyeti ikincilleştirmesi; sonuçta zihniyeti araçsallaştırmasına yol açmıştır. Zihniyete yaklaşımıyla pratize olmuş Marksizm, praksizme boğulmaktan kendini kurtaramamıştır. Yoksulluğa çözüm ararken, modernist zihniyet laboratuvarına dayanmasından ötürü zihniyetini de yoksullaştırmıştır.

Marksizmin madde-zihin ikileminde zihniyeti yok saydığından bahsetmiyoruz. Hatta Engels'te istisnai düzeyde de olsa ucu açık, esnek maddecilik, (bazı mekanlara ait) özerk zihniyet vurguları da vardır. Mirasçılarında bu istisnai düzey bile tamamen siliniyor.

Tabi ki, Marksizm kendi içinde farklılıkları da barındırır. Marksizmin ikinci dönemini başlatan Lenin Marksizmi ya da Sovyet Marksizmi, Üçüncü Dünya Marksizmi ve daha esnek, umut kıvılcımları barındıran Batı Marksizmi… Marksizm, birçok farklılıkları içinde barındırsa da bir genellemedir sonuçta. Bir yanıyla da genel bir eğilime işaret ettiğini belirtebiliriz.

Marksizmde bir yöntem olarak diyalektiğin devreye girmesi zihniyeti biraz da olsa kotarıyor ve Marksizmin ontolojik, epistemolojik ve metodolojik zihniyet boyutunda diyalektik olan madde anahtar rolü oynuyor: Diyalektik ile materyalizm. Bu iki kavramın yan yana gelmesi eklektiktir. Diyalektikle ikilemden birinin öne alınması birbiriyle uyuşmaz. Zorlamalı bir araya getirim söz konudur. Madde-zihin ikileminde birine öncelik vermek, birini temele almak haliyle ikilem arasındaki diyalektiği bitirir. İkilemden birini öncüllemek, ister istemez ikilemi ya yıkıcılaştırır ya da indirgemeci, formalist bir ilişkilenmeye sokar. İkilem ilişkisi diyalektik olmaktan çıkar. İkilemde diyalektik varsa, ikilemden birinin temel, öncül olması söz konusu olmaz. Materyalizm dediğimizde diyalektiği dışlarız, diyalektik dediğimizde de materyalizmi.

Mısır'da Osis-Osiris-Horus içlemesi, Hindistan'daki teolojik üçleme, İyon'daki Herakleitos'undeğişimeilişkinfragmanları,Katolik kilisesinin teslisi, yeni çağda elektromanyetik alan kuramlarıyla buluşunca diyalektik tekrardan gündemleşir. Hegel'de doruk noktasına ulaşır. Hegel diyalektikle birlikte zihniyetinin mihenk taşına tarihi oturtur. Marksizm, konularını tarihle ilişkilendirmeyi ve diyalektiği Hegel'den alır. Diyalektiği ve beraberinde doğa bilimini tarihe sokar. Sosyolojikleştirmede tabi ki Fransız ütopik sosyalizminin etkisi de vardır.

Marksizm, her ne kadar diyalektiği eklemlese de

“Madde birincil, zihniyet ikincil” önermesiyle zihniyeti zayıflatmıştır, önemini azaltmıştır.

b- Materyalist sosyoloji/ Tarihsel materyalizm
Diyalektik materyalizmin tarihe uyarlanması da tarihsel materyalizm oluyor.
İngiliz zihniyet laboratuvarı, insanı “şapka biçimine” sokmada maharetlidir. Alman zihniyet laboratuvarı da şapkayı “düşünce biçimine”… Marksizm, insanla ilgilenmişti; felsefenin soyutlaştırdığı insan değil, etten ve kemikten insanla. Ama Marksizm, zihniyetini İngilizlerden insanın şapkaya dönüşmüş hali ve Almanlardan ise ayakları üzerine oturtayım derken düşünce hali çözülmüş şapka üzerine oturtunca ortaya tarihsel materyalizm ve ekonomizm ağırlıklı bir sistem çıkmış oldu. İki zihniyet laboratuvarının ortak terimi olan şapka, Marksizm’in zihniyet yapısının temelini oluşturmuştur. İngiliz empirizmi devrededir. Fenomenalizm ağırlıktadır. Değer, anlam açıklamanın soğukluğunda donar. Yaşam atılımının, yaratıcı bir yaşam hamlesinin kuru bir akılcılıkla ve bilimcilikle açıklanması…
Marksizmin tarihsel materyalizmine göre sosyoekonomik gelişim yasayla olur. Toplumsal, siyasal, kültürel fenomenler ve zihniyetler maddi şeylerin üretim tarzı tarafından belirlendiği söylenir. Sınıf mücadeleleri ve zihniyetinden bahsedilir. Oysa önemli olan sınıf zihniyeti değil, sınıfsızlık zihniyetidir. Sınıflılık, köle-efendi zihniyetli bir kalıp olup; zihniyet, denklemin içinde kaldıkça denklem işler.
Tarihsel toplumda olay-olgu ve yapıların yeri tartışılmazdır. Kaos aralığı gibi zihniyetin alabildiğine etkin olduğu alanlar da vardır. En kısa an, en dinamik, en özgür, en yaratıcı süreye tekabül ediyor. Bu aşamada da zihniyet, toplumsal inşayı oluşturur.

c- Birinci doğa ikileminde ayırtın yanlışlanması
İlk Çağ ve Orta Çağ’da fizik, statik olgular üzerinde yoğunlaşılıyordu. Yeni Çağ’da ise hareket halindeki cisimler incelenmeye başlandı. Kepler ve Kopernik’in güneş sistemi araştırmaları ve Galileo’nun hareket halindeki cisimleri gözlemlemesi Newton’da doruklaşır, sistemleşir. Cisim, cismin hareketi ve cismin hareket yasaları. Marksizm ise Newtonyen paradigmasının sürdürücüsüdür.
Son bulgular, deneyler ve gözlemler Marksizmin dayandığı eski deney ve gözlemlerin açımlanmalarını zayıflatıyor, yanlışlıyor. Her yere tatbikinin mümkün olmadığını ortaya çıkarıyor.
Kuantum mekaniğinin tek yarık ve çift yarık deneyi buna örnektir. Işık, tek yarık deneyinde parçacık (madde-foton) şeklinde hareket ederken; çift yarık deneyinde ise aynı ışık, dalga (enerji) şeklinde hareket ediyor. Elektron partikülüyle yapılan aynı deney, aynı sonucu veriyor. Parçacıklar hem madde hem de enerji şeklinde hareket etmeye açık. Daha doğrusu partiküller, enerji ile madde sınırında dolanır.
Gözlem-deneyi esas almak, her şeyi ona dayandırmak için belirtmedik bunları. Sadece eskiden temele alınan bazı gözlem-deneylerin nasıl yine gözlem-deneyle yerle bir edileceğini dile getirmek için.
Yorum olarak şu söylenebilir: Madde dediğimiz şey, enerjinin düğümlenmesinden, enerjinin donmasından başka bir şey olmasa gerek. Maddenin bir hali mikro-deniz dalgaları, su gibi. Suyun donma hali, sıvı hali gibi. Belki yüzyıl sonra enerjinin, bir tür çok daha küçük, farklı boyutlu maddeden dönüştüğüne dair gözlem-deney bulguları da bulunabilir veyahut sonrasında da tam karşıtı bir bulgu.
Newtonyen paradigmanın dayandığı mekanizmli gözlem-deney açılımlarının her yere tatbikinin olamayacağı ortaya çıktı. Newtonyen cetvelin işlemediği alanlar var: Toplum gibi, kuantum gibi…

Zihniyete Yaklaşımın Dışa Vurumları
Nesneleştirilen ve nesnelleştirilen zihniyete yaklaşımı anlamak ancak öznenin edindiği zihniyetten varılabilir. Marksizmin zihniyetini, zihniyete yaklaşımını açıklar, demiştik.
Yukarıda belli hatlarıyla Marksizmin temel olarak zihniyete yaklaşımı anlatıldı. Şimdi de yaklaşan-öznenin nesneyle özdeşliğinden yola çıkarak Marksist zihniyeti ele alalım:

a- Marksist zihniyette sapınç: Mutlak yasa, dünyevi kader
Marksizmin, tarihsel materyalizminde MUTLAK vardır. Madde kılığına bürünmüş MUTLAK.
Benjamin, tarihsel materyalizm hakkında

şu zekice tanımlamayı yapar: "Hep söylenegeldiğine göre bir otomat varmış ve bu öyle yapılmış ki, satranç oyuncusunun her hamlesine, kendisine partiyi kesinlikle kazandıracak bir karşı hamleyle yanıt verirmiş. Geniş bir masanın üstündeki satranç tahtasının başında, sırtında geleneksel Türk giysileri bulunan, nargile içen bir kukla otururmuş. Aynalardan oluşan bir sistem aracılığıyla ne yandan bakılırsa bakılsın, masa saydammış gibi görünürmüş. Gerçekte ise masanın altına satranç ustası olan kambur bir cüce otururmuş ve kuklanın ellerini iple yönetirmiş. Bu mekanizmanın bir benzerini felsefe alanı için tasarlayabilmek olasıdır. Bu bağlamda sürekli kazanması öngörülen 'tarihsel materyalizm' diye adlandırılan kukladır. Bu kukla bilindiği üzere günümüzde artık küçük ve çirkin olan, kendisini göstermesine de izin verilmeyen tanrı bilimi de hizmetine aldığı takdirde, herkesle rahatça başa çıkabilir".

İyi, kötülükten türetilmişse, o zaman iyi, kötülüğü de içerir

Marksizm, tarihin kaçınılmaz olarak ilerlemeli sabit bir doğrultusu (çizgisi) olduğunu varsayar. Böyle bir tarihsel yorum spekülatif tarih felsefesine girer. Bu felsefenin kaynağı Hristiyanlığa uzanır. Ve ortaçağda Aziz Augustinus tarafından felsefeye aktarılır: Tarihin belli bir başlangıcı ve sonu vardır, derin dinsel anlamlı olaylarla evrelerden geçer. Kapitalist modernitenin zihniyet laboratuvarında Kant ve Hegel, spekülatif tarih felsefesinde teolojiyi çıkarıp ereği yerleştirirler. Kant ve Hegel, tarihi, belli bir içkin ve aşkın ilkenin kendisini olumlu bir doğrultuda (çizgide) açımlaması olarak değerlendirirler. Sonra Comte, Mill ve Marx gibi düşünürler devreye girer: İlerleme kaçınılmazdır, tarih, belli bir gelişme evreleri olan, yasalı bir yürüyüştür. Marx, denklemdeki teolojiyi, içkin ve aşkın erekselliği atıp yerine ekonomiyi koyar; ekonomik erekselliği. Kutsal kitapların eskatolojisini sosyalizme dönüştürür. Aslında denklemin özü masa altında kalır. Bilinmeyenin yerine bir başka bilinmeyen masaya oturtulur. Görünen bilinmeyen.

Marksizmin "Madde birincil, zihniyet ikincil", "Tarihin ilerlemeli doğrultuda evreleri" önermeleri gibi birçok önermeye kesinlik koyması, iktidarsal modernite patentlidir. Merkezi uygarlık kaynaklıdır. Nietzsche, modernizmin çılgınlığının kesinlik olduğunu dile getiriyor. Yasalar dünyevi görünüm halini aldı. Ama sadece görünüm. Teolojinin güncel türevlenmeleri. Masa altında tanrı-kral vardır. Mutlaka, kesinlikle, düz çizgisel ilerlemede kaderciliğin ve onun dünyevi hali kaba determinizmin ayak izlerini görür gibiyiz. Her ne kadar zihniyete belli bir etkinlik verilse de… Kadercilik kötüdür. İyi kader tanımlaması işi kurtarmıyor. Burada iyi, kötünün zıddı değildir. İyi, kötülükten türetilmişse, o zaman iyi, kötülüğü de içerir.

Burada iktidar güçlerinin toplumda kendini meşrulaştırma, kalıcı ve mutlak kılma değişmez gösterme gayretli zihniyetinin özgür yaşam yanlısı Marksizme girmesine tanık oluyoruz.

b- Marksizm, epistemolojide "nesnel" zihinlidir

Çok duymuşuzdur; bilgi kuramında nesne, bilmenin konusu olan şeydir ya da bilme eyleminin yöneldiği şey. Nesnelci zihin, bilgi kuramında bilme eylemini yapan özneyi pasif görür; edilgen yapar.

Zihniyeti ayna olarak algılamaktan kaynaklanan bir sorundur. Ontolojiye materyalist bakış, ister istemez bilgi sürecinde zihniyeti ayna olarak görür. Özne ayna değildir, olamaz da. Bir nevi yansıyan olan yansıtanda, yansıyanın yansıma olması beklenebilir mi? Ki yapısında yansıyan varken özne-aynanın?

Bilme eylemini yapan özne, yalıtık olamaz. Özne, bilme sürecinde kendini katar, zihniyetini katar. Nesneden elde edilen bilgi bir yönüyle kendisidir. Ve bir sürü nesne vardır bilmeye konu olacak. A değil de B nesnesinde bilgi araması bir seçimi ifade eder, bir zihniyeti. Nesne, bilgi için beni seç demez. Özne; bakış açısını, idrak düzeyini, önyargılarını, ön kabullerini, öğretilmişlikleri bilgi edinme sürecine yansıtır. Yansıtmak istemese de yansır. Ve yansıtmalıdır da; toplum lehine. Önyargısız

özne ifadesi bile, bir önyargıdır. Nesnelci zihin, gerçeklikte karşılığı olmayan bir zihindir.

Marksizm, kaynağını bilgi edinme sürecinde özne-nesne ayrımından alan nesnelci zihin anlayışına sahiptir. Marksist zihniyetin epistemolojisinde temel yöntem olan böylesi bir "bilimsel yöntem" yanlış olduğu kadar, tahripkar sonuçlara da yol açmıştır.

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan; "Bilimsel sosyalizmin ve tüm türevlerinin uzun süreli uygulama ve toplumsal sistem inşalarından sonra içten çözülerek yıkılmaları veya devlet kapitalizminden özel kapitalizmlere dönüşüm geçirmeleri, temellerindeki 'bilimsel yöntemden' onun 'nesnelleştirme' anlayışından ileri gelmektedir. Daha çok analitik düşünceye ait olan nesnel düşünce tarzı duygusal zeka kaynaklı anlık sezgisel düşüncelerle bağıntılı kılınmazsa, tarihte ikinci bir dinozor rolünü oynayacaktır. Toplumsal ahlak olmadan analitik zekayla baş edilemez." Yalıtık görüntülü, analitik zekayla programlanmış öznenin, duygusal zekayla dengelenmesi şart oluyor.

c- Marksizm sosyolojisinde özne-nesne ayrımı

Kapitalist modernitenin zihniyet laboratuvarı, insan-doğa ve insan-insan ilişkisinde Tanrı'yı aracı olmaktan çıkarır. İlişkiyi dünyevileştirme arayışına girer. Bu temel durum özne-nesne ilişkisi olarak yeniden şekillendirilir. Özne-nesne ilişkisinde insanın "özne" konumuna getirilmesi, Tanrı'ya atfedilen güçlerin bir kısmının geri alınmasıyla olur. Artık özne-nesne ilişkisi değişmiştir ama temel biçim korunarak. Daha sonra felsefedeki özne-nesne ilişkisi önce doğa bilimine, sonra sosyolojiye aktarılır. Toplum üstü tekel, toplum üstü devlet, toplum üstü sınıf, toplum üstü parti… Öncesi doğa üstü insan.

Aydınlanmacıların devleti merkeze almasına ayrıca vurgu yapmak gerekir. Bu çarpıtmayı Kant da Hegel de tarih felsefesinin baş köşesine alır. Marksizmin devleti tam çözümleyememesi, öncelikle dayandığı zihniyet yapılarıyla ilgili bir durumdur. Marx'ın son yılları da işi kurtarmıyor. Proletarya diktatörlüğü anlayışının ve partiye atfedilen rolün vardığı sonuç, devasa büyüklükte bürokratik mekanizmanın oluşması oldu (Özne proletarya-nesne proletarya). Özne-nesne ayrımı, öznenin nesne dışında kendini görmesine, nesneyi kullanmasına, dilediği gibi yönlendirmesine yol açtı diyebiliriz. Özne-nesne ayrımı iktidar üretti, tekel üretti.

Özne-nesne ayrımı iktidar üretti, tekel üretti

Bu durum, en başta da insan-doğa ilişkilerini bozmuştur. Oysa ki zihniyet, yaşamla bütünleşmek içindir. Natürmort (ölü doğa) söylemi bile, doğadan kopan çarpık zihniyetin, içi boşaltılmış zihniyetin belirlemesidir. Ölü doğa diyen zihniyetin cansız zihniyet olduğu vurgusunu yapmak gerekir. Bu duruş ve bakış, çevresel sorunların da kaynağıdır. Marksizmin bundaki payı küçümsenemez. Marksizm, antroposantrik zihniyetlidir, kapitalist modernite laboratuvarındaki diğer zihniyetler gibi.

d- Marksist zihniyette akılcı olma hali

Aydınlanmacı zihniyetin etki alanında kalan Marksizmin felsefi, bilimsel analizlerinde (ki analiz akılcadır) akılcılık göze çarpar. Marksizm; doğa-toplum ilişkisinin, tarihin, ekonominin rasyonel sistematiğini kurmuştur. Aydınlanmayı restore eden Alman ideolojisinin ülküsü diyebileceğimiz ama kökünü Descartes'tan alan "Akli Düzen"den etkilenmiştir. Kuşkusuz ki akıl, zihniyetin bir parçasıdır. Sorun ise bu parçanın abartılmasında, bütün kılınmasında, diğer zihniyet boyutlarını dışlamasındadır: Dünyanın aklileşmesi ile aklın dünyevileşmesi. Bu zihniyet soğuktur; homojenleştirici ve tekliye indirgeyici tüm pratiklerde parmağı vardır. Akılcı zihniyet toplumsal zenginliği, çeşitliliği mermer düzlüğüne çevirme eğilimi taşır.

Oysa belirli zamanlarda zihniyetiyle toplum, Barok resimlerini çağrıştırır. Bu resimlerin ortası dayanak değildir. Temel varsa da merkez yok gibi. Takip edilecek hiçbir çizgi de yoktur, çizgiler vardır. Kaotik görünür. Seyreden için bir görüş alanı bırakmadığından, akıldan çok

hayal gücünü canlandırır. Katı akıl değil, esnek düş gücü. Akılcılığın yalınlaştırma gayretine direnir. Toplum zihniyetinin canlandığı kaos aralığı gibi.

e- Marksizmin zihniyeti daha çok ekonomizmdir

Gramsci: "Eğer Kapital'de bir iktisat teorisi varsa ve burada iktisat disiplinine bir katkı bulunabiliyorsa, onun burjuvazinin kitabı olması kaçınılmazdır" der. Mevcut üretim uygulamalarını mazur gösterme fonksiyonunu oynadı Kapital. Sermaye-faiz, toprak-toprak rantı, emek-ücret vb. formülasyonları. Birbirinden farklı ve eşleştirilmeyecek; eşleşmesine, karşılaşmasına izin verilmeyecek şeyler aynı sepete alındı. Tekelci hırsızlığın, gaspın matematiksel formüllere sığdırılması. Somut gaspın soyut meşru evreye taşınması. Farkında olmadan ve tüm iyi niyet ve samimiyete rağmen bilimin kötü, çirkin, kara çalıcı yüzünün, daha doğrusu yüzsüzlüğünün kullanılması. Açık olanın gizliye, örtüye sığınması.

Çözüm, ekonomizmin bir boyutunun kabulünde değil; ekonomizmin reddindedir

Kapitalist "üretim tarzı"(?!), toplum dışıdır, irrasyoneldir. Mantıksızlığa mantık yüklemek; zihniyeti bozuk, çarpıklığı belli olan bir felsefi anlayışın bilime yansımasıdır. Anlamın dibe vurduğu alanda olgunun bilimi yapılmamalıdır. Öznenin neyi nesne konusu yapmaması, nasıl ele alınmaması gerektiği ahlaki konuya giriyor, duygusal zekaya…

İktisadın bir mezhebine karşı çıkış, yeni bir iktisadi mezhep oluşturur ki, önü alınamayacak düzeyde iktisadın yaygınlaşmasına yol açar, açtı da.

Para tanrılı modernitede homo economicusun inşası. Bencil ve rasyonel birey ya da bencil ve rasyonel grup. Zihniyetten geriye kalan ise kötüye açık zihniyet olan akılcılık oldu. Tek boyutlu zihniyet. Bu, toplum olma halinin doğal bir tezahürü değildir. Ekonomi özünde zihniyet yüklüdür. Ekonomi-politik ya da politik-ekonomik ise zihniyetli ilişkileri şeyleştirir, nesnelleştirir.

Marksizm, istemeden de olsa da tüm toplumsal ilişkileri çarpık ekonomik ilişkilere dönüştürme sürecinde rol oynadı. Ekonomi teorisi, endüstriyalizm ağırlıklı sınıf büyütme hedefleri homo economicusu güçlendirdi. Zihniyeti tek boyutlu olan homo economicus; yeni bir türden bahsediyoruz; zihinsel geri evrim, kötü bir tür.

Bütüncül zihniyet ise bize şunu söyler: Çözüm, ekonomizmin bir boyutunun kabulünde değil; ekonomizmin reddindedir.

Sonuç

Zihniyet çalışmaları Hegelce söylersek, "koruyarak aşma" temellidir. Olması gereken de budur. Değişmeden kalan unsurlar mutlaka olmalıdır toplumun dokusunu teşkil eden zihniyetin sabitleri gereklidir.

Dört yüz yılı aşkındır yıkıcı saldırılar var toplum üzerinde. Laisizm, pozitivizm ve materyalizm gibi çarpık zihniyet versiyonları toplumun zihni üzerinde tahribatlar yarattı. Öz zihniyet dumura uğratıldı.

İnsanlık için sabitler olması gereken toplumların manevi dünyasının; ahlak, politika, inanç, beğeni, sezgi örgülü, anlam yüklü zihniyet yapısının büyüklüğü, önemi fark edilmedi bile. Milyonlarca yılın birikimi olan insani kutsiyetler, toplumun öz zihni değerleri, ortak akıl ve vicdan anlamına gelen ahlaki gelenekler geri, küçük, ilkel, engel görülerek dağıtıldı. Eskiyen her şeyi aşma Yeni olmuyor. Korunması gerekenler aşılmak istendi.

"Metafiziğin sonu geldi" (ki zihniyet ve yaratımları metafizik değerlerle yüklüdür.) denilen yerde zihniyet fethi başlamış oldu. Kimi zihniyetler farkında olarak su taşıdı, Marksizm gibi kimi zihniyetler de farkında olmadan.

Marksizm, ikilem tuzağına düşerek ve ikilemin bir yanı olan zihniyeti ikincil, tali kılarak, zihniyetini yoksullaştırmıştır. Bu durum zihniyete ağırlık vermemesine yol açmıştır. Ayrıca sadece zihniyeti tali kılmakla kalmamış, zihniyetin geniş yelpazesinde bazı zihniyet yöntemlerini, konularını, formlarını

öne çıkarmıştır. Zihniyeti parçalı ele almıştır. Partiküler, total yapmıştır.

Bir zihniyet formu olan felsefede problematik konular olan mutlağı, kesinliği, kaderciliği kabul etmiş ve işlemiştir. Ayrıca Marksizmin felsefesi azdır, sınırlıdır. Zihniyette parçalı ve ayrıtlı bakışı, sonuçta epistemolojide "nesne" zihinliliğe, felsefeden ve doğa biliminden sosyolojiye uzanan özne-nesne ayrımına, sezgi ve duygusal zekayı zayıflatıp olgucu ve rasyonelci olma hallerinde gidip gelmelere ve yoğun ekonomizme kaymalara yol açmıştır.

Tüm bunlara rağmen, demokratik modernite inşasının bir parçası ve ittifakı olan Marksizm, sistem karşıtlarını en çok etkilemiş bir zihniyettir. Pratize olmuş bu zihniyet, tarihsel toplumda önemli bir yere sahiptir. Mirasından çıkarılacak dersler çoktur. Zihniyet dünyasının en umutlu gücünden biridir.

Marksizm, taşıyıcısı olduğu zihniyeti reddetmeden zihniyet devrimini gerçekleştirmesi zor görünüyor. Ayağını basacağı zemin kendisi olursa ancak başarılı olur. Tabi ki, zihniyete önem verilmeden de bunların gerçekleşmesi mümkün değildir.

Son olarak Öcalan'ın şu sözünün alıntısıyla yazımızı sonlandıralım: "Tüm toplumsal inşalar zihniyet ürünüdür. Söylenenin aksine eller ve ayaklar toplumu inşa etmez. Marksizmin en büyük hatalarından biri, devrimi zihniyet alanında yoğunlaştırmadan inşayı günlük baskı, istismar altındaki proleterden beklemesidir. Toplumsallık tarafından eşsiz bir kabiliyete erişen insan zihniyetindeki müthiş esneklik ve yol açtığı yaratıcılık nedeniyle bir nevi zihniyet sosyolojisinin son derece gerekli bir dal olduğu kanısındayım."

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kaynaklar

1.Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü*, Amara Yayıncılık, 2015

2.F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Çev: Sevim Belli, Sol Yayınları, 2011

3.H. H. Holz, *Sosyalizmin Yenilgisi ve Geleceği*, Çev: Yener Orkunoğlu, Yordam Kitap

4.O. Gökdemir, *Tarihsel Marksizm*, Destek Yayınları, 2013

5.W. Benjamin, *Pasajlar*, Çev: Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, 2016

Marksizmin Kapitalist Modernite ile Bitmeyen Kavgası

Nurettin Amed

"Önceden çizilen yollarda yürüyenler, o yolların vardığı köy ve kentlere ulaşmaktan başka bir yere varamazlar. Bilimsel sosyalizm de dâhil, sistem karşıtlarının başına gelen de budur."
(A. Öcalan)

Paradigmasal Yanlışlık

Marksizmin içeriğini tüm yönleriyle açmanın bir makale ile mümkün olmadığı bilinir. Zaten buna da gerek yoktur. Zira, Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın Marksizmin doğruları ve yanlışlarını sıralamaktan ziyade sorunun paradigmasal düzeyde olduğunu ifade etmesi daha bütünlüklü ve anlamlı bir yaklaşıma yol açmaktadır.

Yüz elli yıl boyunca egemenlik sistemlerine karşı direnen insanlığın kılavuzu olan Marksizmin mücadele ettiği kapitalist modernite sınırları içinde kalmasının felsefik ve politik nedenleri, zaman-mekân bağlamı içinde ele alındığında karşımıza öncelikle Aydınlanma Avrupa'sının düşünüş ve yaşam tarzı çıkmaktadır.

Tüm kapsamlı külliyatına rağmen Marksizmi kendi başına bir paradigma olarak değerlendirmek yerine kaynağına inmek daha açıklayıcı olmaktadır. Çünkü kaynağını başka bir paradigmadan almaktadır: Aydınlanma paradigması!

Bir fikre ve harekete kaynaklık eden ideolojinin yanlışları mutlaka o fikrin ve hareketin yanlışları haline gelmeyebilir; değişim-dönüşümle bunların aşılması mümkündür. Fakat Marksizmin temel düşünce ve ilkelerine damgasını vuran Aydınlanma İdeolojisi günümüze dek tüm modernite değerlendirmelerine damgasını vurmuş, paradigma çerçevesini oluşturmuştur.

Ana hatlarıyla değerlendirilirse, Aydınlanmanın parolasını E. Kant "Aklını kendin kullanma cesaretini göster" şeklinde özetlemişti.

Avrupa'nın en büyük devrimsel gelişmelerinden biri olan Rönesans ve reform hareketlerinin başarıları Aydınlanma felsefesinin zemini olmuş ve bilimin önünü açmıştı. Fakat bilim ise ne yazık ki toplumun önünü açamamış; kapitalizmin egemen olmasını önleyememişti. Çünkü bu bilim anlayışı, aklı her şeyin yerine koyuyor ve pozitivizme yol açıyor; Sokrates'ten beri öne çıkan bir anlayışın zirveleşmesi oluyordu. Aydınlanma giderek entelektüalizme dönüşüyor, entelektüellik akıl yoluyla endüstrileşiyordu. Nietzsche'nin isyanı da bunaydı yani aklın tanrılaştırılmasına!

Topluma Yaklaşım

Aklın tanrılaştırılması pozitivizme giden yolun kapılarını sonuna dek açmışken toplumsal sorunlara yaklaşımın da bundan bağımsız olması düşünülemezdi.

Her toplumsal mücadelenin başarısı öncelikle toplumsal sorunların tespitine bağlıdır. Toplumsal sorunun sınıf veya devlet eksenli tanımlanması, toplumun ve toplumsal sorun çözümünün sınıfsız-devletsiz düşünülmemesine yol açmıştır.

Sosyolojinin konusu olan toplum incelemelerinde devlet esas alınınca, ne toplum doğru tanımlanabilmiş ne de toplumsal sorunlar.

Toplumsal sorun tanım ve çözümlerinde sapmaların yaşanmasının kökeni, insanlık tarihindeki ilk yabancılaşmaya, ilk hiyerarşik yarılmaya kadar gider. Toplumun var oluş tarzının komünal olduğunu ve toplumsal sorunların bu komünaliteye karşıt şekilde gelişen devletli uygarlıkla birlikte başladığını görmeden hiçbir doğrunun sahibi olunamaz.

Toplumsallığı dağıtılarak köleleştirilen insanlık gerçekliği devlet, iktidar, sınıf oluşumlarından daha önemli bir gerçeği anlatır, o da "toplumun toplum olmaktan çıkarılması"dır. Komünalitenin temel özelliği, ahlaki ve politik oluşudur. Toplum ahlaki ve politiktir. Toplumun toplum olmaktan çıkarılması,

ahlaki ve politik özelliklerinin baskılanması, geriletilmesi ve her türlü yabancılaşma ve egemenlik altına alınması sürecine girmesi anlamına gelmektedir. Toplumsal problemin bu tanımı Abdullah Öcalan'a ait olup Avrupa merkezli sosyoloji anlayışını eleştiriye tabi tutarak yeni bir paradigmanın temeli olan bu sonuca ulaşmıştır.

"Aydınlanma çağında" bilim alanında özellikle doğa hakkında başarılı sonuçlar elde edilirken aynı başarı toplum hakkında ortaya çıkmıyordu. Sorun buydu, çünkü toplumsal gerçeklik doğayla birebir örtüşmüyordu ve aynı bilimi topluma uyarlamaya çalışan Avrupa aklı facialarını önünü açıyordu. Toplumsal gerçekliklerin inşa edilmiş gerçeklikler olduğunu görmeyen bu aklın vardığı son nokta sosyal Darvinizm olmuştur. Sebep nesne ve özne ayrımında yatıyordu. Gözleyen ve gözlenen ilişkisinde ayrıma giderken bilim fizik alanında çığır açıyorken insan ve toplumuna dair körleşmeye yol açıyordu.

Diyalektiğe Yaklaşım

16. Yüzyıldan itibaren Bacon ve Descartes öncülüğünde başlayan ve ruh-beden ikilemini gündemleştiren, giderek özne-nesne ayrımına dayalı bilim yaklaşımı en kaba bir olguculukla, pozitivizmle sonuçlanmıştır. Feodalizmin din anlayışına karşı çıkılırken de laiklik adı altında putçuluk tarzında yeni bir din inşa edilmiştir. Hiç şüphe yok ki aydınlanma çabaları insanlığın tarihsel birikimi sonucunda gelişiyordu ve adeta cennet ütopyalarına kaynaklık ediyordu. Fakat bilimin inşa edilme tarzı kapitalizmin her türden istismarına açık olmuştu.

Avrupa'da gelişen yeni düşünüş tarzı sosyalizmin öncülerini de etkisine almıştır. Marx'ın tarih ve toplum çözümlemesinin sınıf temelli olması bu pozitif anlayışın bir yansımasıdır. Bunun da temelinde hakikati ararken kullanılan yöntem sorunu yatmaktadır. Çelişkilerin incelenmesinden hareket edilmesinde bir yanlışlık yoktu, yani diyalektik bir yöntem esas alınıyordu. Fakat nasıl bir diyalektik?

Diyalektik demek, hakikatlerin çelişkiler boyunca aranması demekti. Fakat çelişkilerin ve aralarındaki ilişkilerin tespit edilmesi pozitivist anlayışla ne kadar mümkün olabilecekti? Marx, Hegel diyalektiğini ayakları üstüne oturtarak doğruya ulaşacağını düşünmüştü. Hegel, tez-antitez ve sentez üçlemesiyle diyalektik formülü çok güçlü bir şekilde ortaya koymuştu. En eski inançlarda, dinlerde, felsefelerde bu yöntemi görmek mümkündü fakat Hegel'in üçlemesi bilimselliğe en yakın formül durumundaydı. Marx'in da buna itirazı yoktu. İtiraz neyin belirleyici olduğu konusundaydı.

Özgürlük "sınıf kurtuluşu" ile özdeşleştirildiğinde kadın özgürlüğüne yaklaşım büyük yanlışlarla dolu olmuştur

Hegel zihniyet ve maneviyatın maddi dünyanın da belirleyeni olduğunu iddia ediyordu. Marx ise maddi dünyanın belirleyici olduğunu ifade ederek Hegel'e karşı çıkmış; ünlü, alt yapının üst yapıyı belirlediği tezini ileri sürmüştü.

Hegel diyalektiğinin baş aşağı olduğunu ve ayakları üstüne oturtmak gerektiğini savunurken ne Marx ne de ardılları, hakikat yolunda büyük bir hataya düşüldüğünün farkında değillerdi. Bu hatalar zinciri devlete yaklaşımda da ortaya çıkınca politik sahada iktidar kavgaları hüküm sürmeye başlamıştı.

Ne teke, bire indirgenecek, ne de her kişiye göre çok çeşitli olabilecek bir hakikat algısı evrensel hakikat yolunda bir ilerlemeye yol açmıyordu. Hele ki hakikatin sadece çelişkilerde aranması, kuantumla kanıtlanan simbiyotik büyümeyi yok sayarak çatışmayı sürekli kılıyor ve evrenin temel karakterlerinden biri olan "uyum, ahenk" ütopya olarak kalıyordu. 20. yüzyıla gelindiğinde, neşesiz, ruhsuz, kuru, bürokratik bir sistemin özgürlük sistemi olarak bilinmesi yanılgısının ilk felsefik temelleri böyle başlıyordu…

Orta çağ dinsel düşüncesi yer-gök ayrımıyla evrensel gerçekliği perdelerken Avrupa bilimciliği de özne-nesne ayrımıyla aynı şeyi yapmış oluyordu, hem de bilimsellik adına yaptığı için daha vahim sonuçlar doğurması pahasına!

Avrupa bilimi toplumsal olguyu çözümlemekte Sümer Rahiplerinden daha ileri bir anlayışa sahip değildi. Sorun sadece toplumun sınıfsız, devletsiz düşünülememesi değildi, bundan daha

köklü bir hataya düşülmüş, toplumun aynen doğa kanunları gibi kanunlarının olduğuna inanılmıştı.
Buna göre toplum sürekli bir ilerleme içindeydi ve kapitalizm bu ilerlemenin sonucuydu. Marksizmi paradigmasal hataya götüren en temel yanılgı buradaydı. Toplumun canlı bir organizma olduğu, bütünselliğinin farklılıklara dayandığı, ahlaki ve politik nitelik taşıdığı; değişen-değişmeyen, hızlı değişen-yavaş değişen yanlarının bulunduğu sorgulanmıyor, dolayısıyla toplum kültürel bir varlık değil bir endüstri ürünü derekesinde görülüyordu. Bu bakıştaki en iyi niyetli yaklaşıma göre toplumda gelenek ve kültürün yeri ancak bir üst yapı kurumunu oluşturabilirdi. Olumlu-olumsuz ayrımı yapmadan, geleneğin gücü görülmeyince toplumu koruyan kültürün direngen karakteri de görülmemiştir. Böylece bir kez daha aklın özgürleştirilmesi sorunu gündeme geliyordu. Aklın bilimcilik elinden özgürleştirilmesi!..

İlkler bilinmeyince hatalı analizler kaçınılmaz olmaktadır

Bilimcilik ya da pozitivist akılcılık insan ve toplumunun özgürlüğünü devlet ve iktidar aygıtının ele geçirilmesinde görmüş ve bunun için savaşları göze almıştı. Devlet her ne kadar zorunlu kötülük ve zamanla sönümlenecek bir aygıt olarak görülmüşse de özgürlük için başvurmaktan kaçınılmamıştır.
Amaç ve araç sorunsalına yaklaşımda bir anlamda "aklileştirme ve haklılaştırma" tutumu iktidar ve egemenlik sistemlerine en büyük desteğin verilmesine yol açmıştır.
Öte yandan özgürlük "sınıf kurtuluşu" ile özdeşleştirildiğinde kadın özgürlüğüne yaklaşım büyük yanlışlarla dolu olmuştur. Bu denli sığ yaklaşımlara düşülmüş olması özgürlük felsefesi yerine yönetim felsefelerine daha fazla ilgi duyulmasından kaynaklanmıştır. "Proleterya diktatörlüğü" kavramını bile bu kapsamda değerlendirmek yanlış olmayacaktır.
İlkler bilinmeyince hatalı analizler kaçınılmaz olmaktadır. Tarihte bilinen ilk devletlerin oluşumları Sümer belgelerinde anlatılmaktaydı. Bunlar da Asur'lardan kalma tabletler olup 1917 yılından itibaren çözülmeye başlanmışlardır. Dolayısıyla Marx zamanında ilk devletlerin oluşumları ve onların öncesindeki doğal topluma dair analizler, gerekli ilk verilerden yoksun olarak geliştirilmiştir.
İngiliz ekonomi politiği, Fransız sosyolojisi ve Alman felsefesi temel kaynaklar haline gelince düşünce ve yöntem konusundaki her şey Avrupa'da başlayıp Avrupa'da bitmiştir. Buna bağlı olarak, tarih, sınıfların çatışması olarak ele alınınca, sınıflaşmaya, devlete, zor olgusuna ilerici rol atfedilmiştir.
Özne-nesne ayrımı tuzağına karşın Hegel zihniyete verdiği öncelikle doğruya daha yakın dururken devlet konusunda tam tersine bir faciaya adeta tapmıştır; devleti göklere çıkarmıştır.
Ulus-devlet konusunda Marx ve Engels'in sergiledikleri tutum, hiç istemedikleri halde burjuvaziye ve onun en vurucu silahı olan ulus-devlete objektif bir katkı olmuştur. Devrimin öncü gücü proletaryadır, proletaryanın gelişmesi ise kapitalizm koşullarında mümkündür. Kapitalizmin gelişebilmesi için yerel, parçalı yönetimler aşılmalı merkezileşme sağlanmalıdır! Mantık böyle olunca ulus-devlet adeta devrimin zorunlu bir koşulu olarak savunulabilmiş ve yüzlerce yılın yerel özerkliklerine büyük bir darbe vurulmuştur.
Öte yandan pratik politika sahasında yaşanan gelişmeler yanlış düşüncelerin daha da katılaşmasını sağlamıştır. Paris Komün'ü deneyiminden hareketle proletarya diktatörlüğü fikri boy vermiş ve Sovyet devriminin temel düsturu haline gelmiştir. Oysa bu konuya Marx'ın yaklaşımı biraz daha farklıdır. Devletsiz bir sistem ve komünal arayış burada esas olup müzakere güçlerinin veya diyalog eksikliği derinden hissedilmiştir. Ardıllarının tek çıkarsamasının "diktatörlük" olması en büyük talihsizliklerden biri olmuştur.
Sonuç, 20. yüzyıl sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş hareketlerinin kapitalizmin mezhepleri durumuna gelmekten kurtulamamalarıdır.

Modernizmin Sorunu: "Nasıl Özgürleşmeli ve Nasıl Yaşamalı?" Değil "Nasıl Yönetmeli?"
Aydınlanma döneminde özgürlük üzerine ne

tür tartışmalar yürütülmüştü? Her şeyden önce dinin sınırlayıcı etkilerinden kurtulmak en büyük özgürlük olarak algılanmış, aklın din dogmasından kurtarılması felsefenin en büyük uğraş alanı olmuştu.

Bu yöntemin özellikle bilim alanında sağladığı gelişmeler inkâr edilemez, fakat bir dogmadan kurtulurken başka bir dogma havuzuna düşüldüğünün farkına varılmıyordu. Düşüncede özgürleşme sağlanmıştı, sıra işçi sınıfının özgürleşmesine gelmişti! Bu nedenle "özgürlük" felsefenin temel sorunu yapılmamıştı.

T. Hobbes'la başlayan modern felsefenin temel sorusu "nasıl yönetmeli?" idi. Marksist politika "insanın insan üzerindeki tahakkümüne son vermek" üzerinde odaklandığı halde felsefesinde özgürlük kavramı gerekli karşılığı bulmamıştı.

Sınıf çelişkilerine o kadar çok yoğunlaşılınca, en özgür olduğu düşünüldüğü anda bile toplumun ve onu şekillendiren sistemlerin özgürlük karşıtlığını doğurabileceği ve iktidarın nasıl içselleşeceği görülmemiştir. Bu nedenle reel sosyalizm pratiğinde devlet-demokrasi ve toplum-birey çelişkisi çözümünü bulmamıştır.

Devlet-demokrasi çelişkisine en fazla Lenin kafa yorduğu halde çözümünü bulamamıştır. Anarşizmin devlet konusundaki teorileri daha haklı çıkmıştır. Demokrasi konusunda ise anarşizm de sınıfta kalmış; devlet ve demokrasiyi birbirinden ayıramamışlardır.

Toplum ve birey çelişkisine reel sosyalist pratikte yanıt aramak zahmetine pek girilmemiş, firavun sosyalizmiyle bu tutum kanıtlanmıştır. Anarşizm ise son tahlilde bireyciliği göklere çıkararak liberalizmi soldan desteklemiştir.

Özgürlük Nerede?

Özgürlüğün kaynağı toplumsal anlam ve bilince dayansa da salt toplumsallığın birey karşısındaki baskılayıcı etkisi toplumsallığı özgürlük karşıtına dönüştürme potansiyelini taşır.

İnsanın toplumsal bir varlık olduğu, toplumun ise komünal tarzda varoluş kazandığı gerçeği özgürlük alanı için ne kadar önemliyse toplum-birey çelişkisinin de optimal dengeyi sağlayacak bir diyalektikle çözümlenmesi özgürlük için o kadar önemlidir.

Toplum için özgür kalmak, kültürünü korumaktan geçer. Bunun için bireyin özgürlüğü toplumun özgürlüğüyle çelişmemeli, toplumsal kültüre-toplumsallığa zarar vermemelidir. Çünkü toplumun en büyük savunma gücü toplumsallığıdır. Doğanın getirdiği zorluklar karşısında olduğu gibi devletli uygarlık karşısında da en etkili savunma gücü toplumsallığıdır. İnsanlığın ilk kültürel yaratımı toplumsallaşmadır. Bu anlamda insan kültürel bir varlıktır, kültür ise toplumsaldır.

İnsan kültürel bir varlıktır, kültür ise toplumsaldır

Toplumsallığı dağıtılmadan hiçbir toplumun egemenlik altına alınamayacağı tespiti, toplumsallığın gücünü en çarpıcı şekilde ortaya koymuştur. Toplumsallıktan, komünallikten kopmak özgürlük yitiminin başlangıcını oluşturur. Bunun da tarihi devletli egemenlik sisteminin ilk ortaya çıktığı dönemlere dek gider. Toplum bu deneyimleri yoğunca yaşamış ve özgürlüğünü ancak toplumsallığını koruduğu ölçüde sürdürebileceğini idrak etmiştir. Toplumsallık sayesinde özgürlük tutkusu toplumsal genlerde yer etmiştir. Özgürlük tutkusu toplumsallık olmadan korunamaz. Özgürlük toplumsallık ile mümkünken zamanla toplumsallığın özgürlüğün karşıtına dönüşmesi nasıl mümkün olabilmektedir?

Zaman ve mekân faktörü toplumsal gerçekliklerin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Doğal toplumda özellikle klan aşamasında belirgin bir kimlik farklılaşması yaşanmadığından bireyin özgürlük sorunu gündeme düşmez fakat toplumlar kendilerini bir üst aşamada yeni formlara kavuşturduklarında farklı rol ve kimlikler devreye girer; birey faktörü önem kazanır. Merkezi uygarlığın saldırıları da devreye girince birey kimliği ve gücü toplum içinde belirleyici olmaya başlar. Fakat uzun yılların oluşturduğu ağır toplumsallık geleneği bireye fazla fırsat sunmaz. Burada birey-toplum çelişkisi yaşanmaya başlar. Toplumdan değişim talep edilir. Fikri ve manevi anlamda bir kaos durumu yaşanır. Bu kaosun aşılması bireyin

sınırının belirginleşmesiyle gerçekleşir; toplumsallığı dağıtmayan, inkâr etmeyen, onunla bağını kuran bir bireysellik çare olarak şekillenir.
Değişmesi gereken ile sürekliliği korunması gereken değerler birbirine karıştırıldı mı kaostan çıkışta toplum zarar görür ve egemenliğin her türlü saldırısına açık hale gelir.
O halde bireyin özgürlük tutkusu ile toplumun özgürlük tutkusunu çok farklı ve ayrı yerlere koymamak gerekir. Tam da bu noktada Büşra Ersanlı hocanın iki temel kavrama yaklaşımı açıklayıcı olabilir: "Değişim ve süreklilik birlikte olduğunda anlamlıdır!"

Bireyin özgürlük tutkusu ile toplumun özgürlük tutkusunu çok farklı ve ayrı yerlere koymamak gerekir

Değişim ve süreklilik kavramlarıyla toplumu, daha doğrusu tarihsel toplumu yeniden değerlendirmek gerekir. Çünkü geçmiş, gelenek ve kültür bağlantıları ancak bu iki kavram ile sorgulandığında değişen ve değişmeyen değerler ile bunun tarihsel toplumda yol açtığı sonuçlar anlaşılabilir.
İnsan ve toplum ontolojisi "değişim ve sürekliliğin" anlamlı bütünlüğünü ortaya koyduğu ölçüde bilimsel değerini kanıtlar. İnsan ve toplum değişen (pozitif veya negatif) ama süreklilikleri de olan varlıklardır. Bireyin sınırsız gelişimi bir ilerlemeye işaret etmeyeceği gibi toplumsallığın sürekliliği de gerileme veya durağanlık anlamına gelmez. Birey ve toplum için yapılan bu değerlendirmeler tarih için de geçerli olup düz-ilerlemeci tarih anlayışının yanlışlığını ortaya koymaktadır.
Özgürlüğe yüklenen göreceli anlamlardan dolayı birey ve toplum değerlendirmeleri veya bunlara yüklenilen anlamlar da farklı olabilmektedir. Bunlar nesnel olmayıp farklı ideolojilerle şekillenen fikirlerdir. Birey aklının toplum aklından ileri olduğunu savunan ve buna IQ ölçümleriyle bilimsel kanıt getirmeye çalışan yaklaşımlar az değildir. Özgür aklın her koşulda en ileri, en üstün akıl olduğu tartışmasızdır. Fakat en özgür aklın toplumsal mı, bireysel mi olduğu tartışmasından bireyi tanrılaştıracak yaklaşımlar çıkarmak aydınlanmanın en çelişik yanlarından biri olmuştur. Çünkü toplumsallıktan, gelenekten ve geçmişten kopan bir akıl en özgür olduğunu düşündüğü durumda bile hakikat algısında yol açtığı yanlışlardan dolayı egemenlere hizmet etmekten kurtulamaz.
Toplumu şematik olarak tanımlama hatası, hakikat algısında büyük yanlışlara yol açmıştır. İlkel komünal, köleci, feodal, kapitalist, sosyalist toplum tanımlamaları ve hep ileri sayılan sıralamaları hakikati perdelemiştir. Zaten o dönem Avrupa'sında yeni "bilimsel akla" o denli güvenilmiş ki Nietzsche dışında hakikat kavramını dillendiren kimseler de olmamıştır.

Marksizmin Moderniteyle İmtihanı

Marksizmin temel kaynakları, öncelikle ekonomizme, Fransız tipi devrimci savaşa ve adına "zorunlu kötülük" dedikleri devlet aygıtına dayanmaya yol açmış ve bu şekilde kurtuluşun (exodus) gerçekleşebileceği teorisini doğurmuştur. Marksizmin bu çerçevenin dışına çıkmaması aynı kültürel havuzdan beslenmeleri nedeniyledir.
Marx'ta uygarlık ya da modernizm tanımı ya da eleştirisi dar ve biraz da belirsizdir. Aydınlanmanın birçok düşünürü gibi Marx da modernizmi 1642-49 İngiliz devrimi ve 1648 Westphalia Anlaşmasıyla başlatır. Krallık yetkilerinin paylaşılması, parlamento kuruluşu ve ulus-devletleri esas alan yeni bir uluslararası sistemin kuruluşu modernite çağının başlangıcı sayılıyor ve bu evre içinden doğacak sosyalizmle komünizme doğru gidecek sürecin de başladığı varsayılıyordu. Yani aslında tarihsel materyalizm uyarınca kapitalist uygarlık ya da modernite ilerici sayılıyordu.
İlk çağ materyalist filozoflarından, atom'un ilk teorisyeni sayılan Leukippos, onun öğrencisi olan Demokritos, ardıllarının zirvesi, ahlak felsefesinin hocası Epikuros; Aydınlanma çağında ise Spinoza Marksın etkilendiği filozoflar olmuş; bunların görüşlerini sentezleyerek Parmanides ve Platon'dan Kant ve Hegel'e dek tüm idealist düşünür ve "egemen sınıf teorilerinin" karşısında anti-tez oluşturmak istemiştir.
Tüm iyi niyetine rağmen vülger materyalizmin karabulutu üzerinden eksik olmamış, Aydınlanmacılığın "kazanımlarına" sahip

çıkarken toplum, kültür, din; sınıf, devlet, iktidar olgularına yaklaşımı kapitalist modernitenin sol versiyonu düzeyinde kalmayı aşamamıştır.
Marksizmin uygarlığa getirdiği eleştirilerin zirvesi kapitalizm değerlendirmeleridir ve bu bile kaçınılmaz, zorunlu ve hatta proletaryayı tetiklediği için de insanlık tarihinde ileri bir aşama olarak sunulmuştur. Fabrika-işçi mücadelesi ilişkisi nedeniyle endüstriyalizme karşı da tavır alınmamış, aksine ilerici rol atfedilerek vahim bir hataya düşülmüştür. Üçüncü büyük hata ise genelde devlete, özelde ulus-devlete tavır alınmaması, konfederalizm gibi alternatiflerin düşünülmemesidir.
Kapitalizme ve burjuva egemenliğine karşı sonuna dek karşı çıkıldığı ve yabancılaşma kavramı üzerinde durulduğu halde tüm analizlerin temeline emek-değer teorisinin yerleştirilmesikapitalizmininsanvetoplumunun manevi dünyasında ve doğada yarattığı tahribatların derinliğine çözümlenmesini engellemiştir. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın emeğin değerinin maddiyatla ölçülemeyeceğini vurgulaması yaklaşım farkını apaçık gözler önüne sermektedir. Bu yaklaşımla bağlantılı olarak kapitalizmin en temel iki ayağı olan endüstriyalizme ve ulus-devlete karşı çıkılmamıştır; bu anlayışın pratik politikadaki karşılığı da modernite sınırlarını aşmayan reel sosyalizm uygulamaları olmuştur.
Marksizm Ekim Devrimiyle birlikte Leninizme dönüşmüştür. Ancak Lenin'in tüm çekincelerine, itirazlarına ve politik dehasına rağmen Marksizmin özgün bir uygulayıcısı olmaktan kurtulamaması yine modern düşüncenin gücüyle bağlantılıdır. O da "Devlet ve Devrim" kitabında ünlü "Nisan Tezlerinde" devlet ve demokrasi sorunsalını tartışmış, aşmak istemiş ama ne ömrü buna vefa etmiş ne de anarşist Kropotkin'in itirazlarına yetkince anlam verebilmiştir. Sonuçta gerçekleşen pratik politikada sol Hegelcilik, ulus-devletçilik olmuştur. Çin vd. deneyimler de benzer sonuçlar doğurmaktan öteye geçmemiştir.

Demokratik Modernitede Süren Marksizm Mirası

Kesinlikle ezilenlerin, direnenlerin ideolojisi olduğu halde Marksizmin uygarlık değerlendirmelerinde ilkel, barbar gibi kavramlara yüklenen anlamların burjuva egemen anlayıştan farklı olmaması tekli uygarlık (modernite) anlayışından kaynaklanmıştır.
Devletli uygarlık karşısında ondan daha eski kökleri olan demokratik uygarlığın tarihte ana nehir olduğunu görmemişlerdir. Bu yüzden sınıflı topluma geçişi bir zorunluluk olarak ele almışlardır. Oysa toplum salt sınıflardan oluşmaz. Sınıflı toplum tarihi, tarihin sadece bir boyutunu anlatmaktadır, tümü değildir. Ayrıca tek uygarlık içinde iki sınıfın çatışması biçimindeki tanımlamalar kapitalist uygarlığı tek hakikat haline getirmektedir. Böylece tarihe egemenlerin bakışıyla karışık halde yaklaşılmıştır. Demokratik uygarlık tarihi esasen direnenlerin tarihidir. Bu tarihin egemenlerle alakası yoktur, onların hiç olmadığı zamanlardan başlayıp onlarla mücadele halinde günümüze dek gelen bir tarihtir. Fakat egemenlik sistemlerine direnenler kendi alternatif sistemlerini geliştirmediklerinden toplumsal tarihin gücünü bugüne dek tam anlamıyla arkalarına almamışlardı. Bilgi, tarih, toplum, her şey parçalanmış ve karşıt sistemle karışık hale gelmişti.

Marksizmin sınırlarına dair eleştiriler özgürleşme sürecine ivme kazandırıyorken, kapitalizme en akılcıl darbeleri vuruyor

Entelektüel dünyanın yaşadığı moral kriz de bu gelişmelerle yani Immanuel Wallerstein'ın dediği gibi "kapitalizmin şerbetini içmekle" bağlantılı olmuştur.
Yaşama kasteden zulüm düzeni karşısında Nietzsche Tanrının, Adorno ise insanın öldüğünü ilan ediyordu. Bir anlamda, çaresiz kalan aklın ve vicdanın ölümüydü söz konusu olan. Adorno "yanlış hayat doğru yaşanmaz" diyerek büyük çelişkiler karşısındaki çaresizliğini çok çarpıcı anlatmıştı.
Şair Nilgün Marmara ise intihar ettiğinde geride bıraktığı notta "yaşamın neresinden dönülürse kardır!" diye yazmıştı. Kimisi eleştirdi, kimisi imrendi ama aslında Adorno ile aynı kaderi paylaşıyordu: Çaresizlik!
Yaşam karşısında çözümsüz kalmak o şerbeti içmiş tüm entellektüellerin ve sanatçıların

ortak trajedisi oluyordu. 20. yüz yılı "depresyon çağı" olarak tanımlayanlar haksız sayılmaz; 21. yüz yılın "şizofreni" çağı olduğunu iddia edenler de haksız sayılmazlar fakat depresyonu da şizofreniyi de yaratan kapitalizmin kendisi olduğuna göre koca iki yüz yılı kapitalizme mal etmek büyük haksızlık olur. O halde mesele nedir? Dünya çapında iki büyük savaş yaşanmış olması ilk akla gelen gerekçe gibi görünüyor ama daha derinlerde yatan nedenler vardı ki bunlar günümüzü de şekillendirmişlerdir.

Dünyanın bilinmesinin antik çağlara dek giden bir geçmişi olsa da sanayi devrimine dek dünyanın bilinmezleri çok fazlaydı. Bilgi ve iletişim hızla geliştiği halde dünyanın sınıflara bölünmüş "yaşanılamaz" hali büyük bir çelişki oluşturuyordu. Bunalımların esas sebebi buydu. Bunalımları aşmak adına "kutsallar" üretildi ve herkes bunlara sarıldı. Fakat sadece korkularını bastırdılar. Sarıldıkları şey aslında gemide usta bir kaptanın bulunduğu hissinin yarattığı güvendi. Bu güvenin sahte olduğunu bilenlerin arayışı vardı ama tam bir sonuca gidememenin derin hüsranıyla karşılaştıkça "depresyonlar" intiharlara davetiye çıkarmaya başladı.

Sürü halinde okyanusa dalıp intihar eden kuşların varlığı biliniyor. Uzun araştırmalar sonunda okyanusun o noktasındaki derinliklerde kuşların anayurdu olan bir adanın yattığı öğrenildi. Ölüm pahasına anayurda dönüş ne demektir? Kuşların sezgisi onları anayurda yönlendirirken belki öleceklerini bilmiyorlardır, amaçları intihar değildir. Fakat insanlar bir gerçeğin peşine düştüklerinde sonunda ölüm olabileceğini bile bile yürürler. Çarmıhlara gerilen ve yakılan hakikat savaşçıları gibi…

Kuşlar sezgiyle, insanlar toplumsal akıl yoluyla "gerçeklerin kaybedildiği yerde aranması" gerektiğini öğrendiler. Yaşam nerede kaybedildi, nerede yaşanılamaz hale geldi? Nice dinler, nice felsefeler insanlığın sorunlarına çözüm aradı ama tam bir sonuca ulaşamadı. Çünkü insanlığın anayurdu keşfedilmemişti de ondan! İlk alet kullanımı, ilk sözcüklerin dile gelişi, ilk yerleşik yaşam ve ilk tarımla başlayan nice ilklerin yurdu olan Kürdistan ülkesi sömürge altında olmasa belki de yüz yıl önce insanlık aradığını bulacaktı. Ne var ki ancak Özgürlük Hareketi direnişi sayesinde bölgenin ve insanlığın hakikatleri gün yüzüne çıkmaktadır. Bu uğurda Fernand Braudel, Gordon Chılde, Mıchel Foucault, Murray Bookchın gibi filozofların çabaları bir hayli ön açıcı olmuş, Öcalan'ın geliştirdiği demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü toplum paradigmasıyla da bir sisteme kavuşmuştur. Çözüm konusunda aydınlanmak moral değerleri de yeniden canlandırmıştır. Bu nedenle çağımızı hakikat çağı ve moral çağı olarak adlandırabiliriz. Belki yavaş ama her an herkesin etkide bulunarak moment kazandırdığı bir özgürlük yürüyüşü çağı…

Hamburg Konferansında Havin Güneşer'in konferans sembolü Triskele (Neolitik kayalara kazınmış üçlü spiral) dayanarak ifade ettiği gibi "Düz bir ilerleme yoktur; çözüme giden yol basit değildir; bir arayış ve dışarıya doğru yavaş bir hareket!" Süreç böyle ilerliyor...

Marksizmin sınırlarına dair eleştiriler özgürleşme sürecine ivme kazandırıyorken kapitalizme en akılcıl darbeleri vuruyor!

Marksizme saldırırken kendini özgürlükçü ilan eden kapitalizm ve liberalizmin zerrece bir haklılık payı yoktur. Marksizm eleştirileri onun düşmanlarına bir pay çıkarmaz, aksine onlarla daha güçlü mücadele etmenin ve kalıcı sonuçlar almanın gerekçesidir. Bunun dışındaki tutumlar karalama amacını taşırlar. Bu karalamaların beyhude olduğunu gösteren en temel yaklaşımı, Öcalan ortaya koymuştur. Sonuçta demokratik modernite paradigması Marksizm'i kendi mirası olarak kabul etmektedir. Bu anlamda Marksizm moderniteye yenilmiş değil, tam tersine, günümüzdeki toplumsal kurtuluş mücadelelerinde, değişen-dönüşen zaman-mekân koşullarında, yeni paradigmayla ve yeni bir moralle devrimci mirasını sürdürmektedir.

Kaynakça

İçindekiler İçin Tıklayınız

1. Abdullah Öcalan, *Kapitalist Modernitenin Aşılma Sorunları ve Demokratikleşme*

2. Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü, Cilt 3, Amara Yayıncılık*, 2015

3. "*Kapitalist Moderniteye Karşı Alternatif Konseptler*" Konferansı (Şubat 2012-Hamburg)

Sınıf Değil Komünalite

Haydar Ergül

Devletçi uygarlık tarihi, bir çatışmalar ve savaşlar tarihidir. Dünyamızın tarihinin son beş bin yılında neredeyse savaşsız geçen bir yılı olmamıştır. Neden bu kadar savaş? İnsan kendisini bitirmek için neden bu kadar savaşmakta isteklidir? İnsan neden kıyımlara yol açıyor ve "hasmını" büyük bir iştahla yok etmeye çalışıyor? Beş bin yıl içinde çok sayıda halk topluluğu soykırıma uğratılarak tarih sahnesinden silinmiştir. İnsanlık, soykırım kavramını ikinci Dünya Savaş koşullarında tanıdı da sanki sadece Alman faşizminin Yahudilere dönük gerçekleştirdiği soykırım olmaktadır. İsrail Devleti de kendine dönük bu soykırımın bütün zamanların "tek ve biricik soykırımı" olduğunu iddia etmektedir. Gerçi son yıllarda 1915 Ermeni Soykırımından söz edilir olmaya başlandı. Ermeni Soykırımı kabul edilsin ya da edilmesin; devletçi uygarlığın hegemonyası altında sayısı hala tespit edilmeyen yaygın bir soykırım gerçeğinden söz etmek gerekiyor.

Bir zamanlar Amerika kıtasında Maya, İnka ve Aztekler gibi çok sayıda topluluk yaşamaktaydı. Artık o toplumlardan söz edilmemektedir. Çünkü Avrupa'nın kapitalist devletleri 15. yüzyıldan itibaren soykırım uygulamaya başladılar. Yerliler yok edildi ve soyları tüketildi. Yerine Amerika Birleşik Devletleri, Kanada gibi devletçi uygarlıklar inşa edildi. Benzeri durum Avustralya'da da yaşandı ve Avustralya yerlileri -Aborijinler- yok edildi. Afrika'da ve diğer coğrafyalarda benzeri sayısız uygulamalar gerçekleştirildi.

Soykırım uygulamalarına bir de medeniyeti, uygarlığı taşıdıklarını zihinlere kazıyarak; o toplulukların barbar, gerici, çağ dışında kalmış yaratıklar oldukları tüm eğitim ve doktrin çalışmalarında sürekli işlendi. Halen pek çoğu devletsiz konumdaki bu halklar, adeta yaşamaması gerekenler olarak değerlendirildi ve değerlendirilmektedirler. Avrupa kapitalist zihniyetini ve yaşamını kabul edenlere, "uygarlaşabilenler"; buna gelmeyenler ise "imha edilmesi, ortadan kaldırılması gerekenler" olarak tasnif edilmişlerdir. Onlar "hayvan" muamelesi görmüş ve görülmeye de devam etmektedir.

Vurgulamaya çalıştığımız, kapitalist uygarlığın bazı pratiklerini ifade etmektir. İster köleci, ister feodal uygarlıklar olsun; kapitalist uygarlık kadar olmasa da sayısız soykırım pratiklerini gerçekleştirmişlerdir. Yani devletçi uygarlık bütün tarihi boyunca; boyun eğmeyenleri ve özgürlüklerinden taviz vermeyenleri imha etmeyi, katliam uygulamayı esas almışlardır. Boyun eğenleri ise hegemonyaları altına almışlar, maddi ve manevi olarak sömürülerine açmışlardır.

Öte yandan tarihi kendilerinden, yani Sümer uygarlığından başlattılar. Yüzbinlerce yıllık komünal uygarlığı yok saydılar. Özellikle kapitalist uygarlık, devletçi uygarlığın zirveleşmiş halidir. Kapitalizm, karakteri gereği anti-toplumdur. Azami kârı tek amaç haline getiren, bütün insanlık değerlerini kâr uğruna pazarlamayı esas aldığından; insanı güdümlüleştirmeye çalışmaktadır. Azami kâr, azami tüketimden geçtiğinden, aşırı tüketimi teşvik ederek, tüketim eksenli düşünen; bireyci ve egoist kişilikler şekillendirilmektedir. Bencillik arttıkça, toplum dağılmaya başlar. Kişi toplumsal bağlardan kopar, güdülerini tatmin için yapamayacağı bir şey kalmaz. Böylece birey güdü kölesine dönüşür!

Bu anlamda kapitalist uygarlık devletçi uygarlığın bütün birikimlerinin üzerinde yükselen ve onun en damıtılmış ve rafine edilmiş hali olarak billurlaşmıştır. O açıdan da kapitalizm en çok savaşı, bilimi ve

teknolojiyi çarpıtma temelinde bu amacı için kullanmaktadır. Hedef kârı maksimize etmektir.

Devlete Karşı Çıkış

Devletçi uygarlığın saldırılarına karşı insanlık özgürleşme arayışlarını hep sürdürmüştür. Toplum bu bitirici yapıdan kurtulmak ve özgürleşmek iradesinden hiçbir zaman vaz geçmemiştir, vazgeçmeyecektir. Çünkü insan toplumsal varlıktır, ondan vazgeçmek hakikatinden de vazgeçmek, kendisinden vazgeçmek ve özgürlüğünü kaybetmek anlamına gelmektedir. Bütün tarihi süreçlerde devletçi uygarlığa karşı ortaya konulan tüm düşünce, arayış ve direnişlerin özünde de bu tür arayışlar vardır. Bu durum dinmeyen bir sevdadır. Açıktan veya gizli, görünür ya da görünmez haliyle, yaşam biçimleriyle özgür yaşam arayışı günümüze dek sürdürüle gelmiştir.

Devletçi uygarlığın toplum değerlerine yaptığı saldırılara karşı gerçekleştirilen direnişlerin özünde komünal değerleri yaşatmak ve devleti aşma amacı bulunmaktadır. Dinsel inançların doğuşunda, köylü isyanlarında, Pir Sultan, Şex Bedrettin direnişlerinde ve Karmatilerde de özünde toplumsal değerleri esas alarak devletçi uygarlığı aşma hedefi bulunmaktadır. Ancak ya katliamlara uğratılmışlar ya da saptırılıp devletleştirilmişlerdir.

Özellikle 19. yy Avrupa'sında sosyalizmin öncüleri Karl Marx ve F. Engels o direnişçilerin başında gelenlerdir. Yaptıkları bilimsel sosyalizm çözümlemeleriyle uygarlık tarihini ve onun temel devinim güçlerini tespit etmeye çalışmış, geleceğin ütopyasını kurmayı ön görebilmişlerdir. O yüzden de dünya genelinde emekçiler, sömürülenler ve baskı altına alınan toplumsal kesimlerde büyük bir umuda yol açmışlar ve o uğurda emsalsiz direnişler ortaya konulmuştur. Tarihin temel devinim gücü ya da baş çelişkisi üzerinde yoğunca durulmuş ve tarihsel olarak devletçi uygarlığı aşan; onun yerine ezenin ve ezilenin, sömürenin ve sömürülenin olmadığı özgür bir toplum tasavvurunu işlemiş ve onun mücadelesinin tespitine koyulmuşlardı. Ancak derin teorik çözümlemeler yapmış olsalar da, devletçi uygarlığı aşamamış olmalarından ve kendi modernitelerini geliştiremediklerinden tam başarıya ulaşamamışlardır.

Tarihi Sümer devletiyle başlattılar. Öncesini çok fazla önemli olmadığı, o yaşamın ortak üretim ve paylaşıma dayalı, yani komünal olsa da ilkel ve basit olduğunu düşündüler. Tarihte doğal toplum ve komün dönemini kayda değer, fazla bir yerinin bulunmadığı kabulüne dayandırdıklarından dolayı, önemli bir çıkmaz ve hatayı baştan yapmış oldular. Buna göre köleci sistem komünaliteye göre ilerici ve devrimci olarak değerlendirildi. Dolayısıyla komünal yaşamı aştığı için de kahramanlık olarak görüldü. Bu yaklaşım, komünal değerleri küçümseyen, sıradan gören bir sonuca götürdü. Böylece on binlerce yıl kahırlı bir mücadele ile kazanılan insanlık emeği, adeta yok sayıldı ve küçümsendi. Uzun tarihi bir dönem hafiflenerek çok fazla kale alınmadı. Buradan başlayan hatalar, zincirin halkaları gibi; başta sınıf olgusu olmak üzere özel mülkiyet, iktidar-devlet gibi modernite bağlamı içiresinde yer bulan kavramlar devam edecektir. Yani egemenlere ait modernite içinde kalarak, devletçi uygarlığı aşan yeni bir uygarlığın inşa edilemeyeceği, yetmiş yıllık reel sosyalizm pratiğinde çarpıcı bir biçimde açığa çıkmıştır.

On binlerce yıl kahırlı bir mücadele ile kazanılan insanlık emeği, adeta yok sayıldı ve küçümsendi

Kuşkusuz şu soruyu sormak anlamlıdır: İnsanlığın özgür, savaşsız, sömürüsüz ve tahakkümsüz bir dünyada yaşaması için devletçi uygarlık nasıl aşılacaktır? Aşılması gerekli ve zorunlu mudur? Aşmak için temel dinamiği, yani tarihi devindiren baş çelişkinin tespiti önemlidir. Bunun arayışı içinde olmak anlamlıdır. Ancak temel çelişkiyi doğru tespit etmek çok daha önemli ve gereklidir.

Bilimsel sosyalizmde baş çelişki, sınıflar arası mücadele olarak belirtilmektedir. Her sınıf iktidar mücadelesi yürütür, devlet denen aygıtı yönetmeye yönelir ve onun için mücadele eder. İşçi sınıfı da bundan muaf değil!

Başlangıçta köleci devlette köle sahibi

sınıf, devrimci sınıf olarak görülmüştür. İlkel Komünal toplumu "devrimci tarzda aşarak, toplumu ileriye taşımıştır" şeklinde değerlendirilmiştir. Bu momentte ilerici ve devrimci olarak görülmüştür. Neden? Çünkü tarih ilerliyor denilmektedir. Köleci devlet ve köle sahibi sınıf gelişiminin son evresinde gericileşti. Statüsünü kurmayı esas aldı ve tarihsel devinimini ileriye akışını durdurmayı esas aldı. Artık köle sahibi sınıf devrimci karakterini yitirerek gerici bir kimliğe bürünür. Onun yerine yükselen sınıf feodal sınıftır. Çünkü üretim araçlarını ve üretim ilişkilerini geliştiren feodal sınıftır. Gericileşen köle sahibi sınıfı ve devletini yıkıp tasfiye ederek kendi devletini kurmuştur. Toplumu ileriye taşıdığı için feodal sınıf devrimci oluyor.

Ardından feodal sınıf ve onun devleti son evresinde statükoyu korumayı esas aldı ve gericileşti. Aşılması bir zorunluluk halini aldı. Onun yerine yeni bir sınıf olarak doğan burjuvazi, "devrimci sınıf" rolünü oynayacaktır. Burjuva, sanayi üretimine dayanan ve sermaye birikimiyle güçlenen sınıftır. Kapitalist üretim güçleri ve ilişkileri üzerinden yükselişe geçen bir sınıf olma özelliklerini taşımaktadır burjuvazi. Üretim güçleri ve üretim ilişkilerini büyüttüğü için çağın devrimci sınıfıdır. Tarım üretiminin ortaya çıkardığı zenginlik ya da feodal üretici güçler ve ilişkiler, kapitalist üretime nazaran verimsiz olduklarından ilerlemeyi değil, gerilemeyi temsil etmektedirler. Dolayısıyla aşılması gerekenler olmaktadırlar. Yani kapitalist üretim güçleri ve ilişkileri karşısında zayıflayacaklardır. Burjuvazi, devrimci hamleyle feodalizmi tüm ideolojik ve yapısal yönleriyle aşarak feodal sistemi tasfiye edip, yerine kapitalist sistemi kuracaktır. Bu bağlam içerisinde burjuvazinin tarihin en devrimci sınıfı olduğu, Rönesans'ı gerçekleştiren ve reformlar yaparak toplumu ilerlettiği ve bilim-teknolojide devasa gelişmeler yarattığı gibi, yığınla pozitif olgu bu sınıfa mal edilmiştir. Özellikle Fransız burjuva devrimi neredeyse bütün zamanların en devrimci hamlesi olarak gösterilecek ve kapitalizmin yer küre üzerinde meşrulaştırılmasında da sosyalizm adına ciddi bir katkı sunulmuş oldu.

Kapitalizmin sınıflı toplumun son aşaması olduğu tespitinin yapılmış olması anlamlıdır. Ancak burjuvazinin ikizi olan proletaryanın "mezar kazıcı" olarak görülmesi pek isabetli olmamıştır. İşçi sınıfının burjuvaziyi ve onun devletiyle birlikte tasfiye ederek sosyalist devrimi yapacağı öngörüsü amacına ulaşamamıştır. Proletarya diktatörlüğü altında başta kapitalist kültür olmak üzere bütün devletçi kültürden toplumun arındırılacağı, komünist yaşama ve özgürlüğe ulaşılacağını iddia etmek; devletin oluşum tarzının iyi çözümlenmediğini ve anlaşılamadığını göstermektedir. Bir ara geçiş modeli olarak tasarlanan sosyalist devlet kuramının, her tür sömürü, baskı ve tahakkümü sonlandıracağı, kendi kendisini sönümlendireceği, sonlandıracağı tezi; devlet karakteriyle çelişkilidir ve aykırıdır.

Tarihin Devinimi Demokratik Uygarlık

Tarihin motor gücünün sınıf savaşı olduğunu, temel çelişmenin sınıflar arası, yani sömüren ile sömürülen arasında gerçekleşeceği, antagonist çelişki düzeyinde karakter taşıdığı özenle belirtilmektedir. Komünist Manifesto'nun girişinde tarihin seyri şöyle tanımlanmakta: "Şimdiye kadarki toplumların tarihi, sınıf savaşımları tarihidir."(1)Kapitalizm koşularında proletarya üretim yapıyor, ancak üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet; proletarya ile burjuvazi arasındaki ana çelişmeyi oluşturur. Proletarya ile burjuvazi arasında bir uzlaşı olamayacağına göre sonuçta devrim gerçekleşecektir. Proletarya hem nitelik hem de sayısal olarak büyüyüp yetkinleştikçe ve kendi ideolojisiyle donandığında, kendisi için sınıf olacaktır. Kapitalist sistemden dışlanan, sömürülen bütün sınıf ve tabakalara öncülük yaparak devrimci tarzda kapitalizmi tasfiye edecek ve yerine sosyalist devleti kuracaktır. Böylece o, insanlığı tam özgürlüğe taşıyacaktır. Diğer bir ifadeyle burjuvazi devlet erkini ele geçirinceye kadar devrimcidir, ancak bir aşamadan sonra pre-kapitalist sınıflarda olduğu gibi gericileşecektir. Artık devrimci sınıf proletarya olarak öne çıkacak, kapitalizmi tasfiye edecek, sosyalist devletle birlikte kendisini de sönümleyecektir. Yani kendi kendisini de ortadan kaldırarak sınıfsız bir topluma ulaşacaktır.

Yine kapitalizm, sermaye birikimini artı-değer sömürüsü üzerinde gerçekleştirmektedir. Diğer kimi sömürü biçimleri, özellikle de sömürgelerden elde edilen gasplar olsa da;

sermaye birikiminin asıl kaynağının artı-değer olduğu, onu da tek tek işçiler üzerinde gerçekleştiren bir sömürü biçimi olmasıdır. Bu durum işçilerin birleşmesinde ve kendi için sınıf olma karakterini kazanmasında belirgin bir rol oynamaktadır. Yine proletarya fabrikalarda kolektif bir üretim yapmakta, bu durum üretim araçlarının kolektif karakteriyle birleştiğinde üretimi kolektif karaktere büründürmektedir. Üretimin kolektif olması, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ile kurduğu ilişki ana çelişkiyi oluşturmaktadır. Bu durum üretim ilişkilerinin bireycileşmesini sağladığından, proletarya ile burjuvazi arasındaki "uzlaşmaz çelişkiyi" oluşturur ve devrimin koşullarını hazırlar.

Şimdiye kadar yapılmaya çalışılan, "tarihin motor gücü" olarak gösterilen sınıf teorisinin kaba bir özetidir. Bu kurama göre toplumsal sorunların çözüm bulması gerekirken, tersi bir sonuç gerçekleşmiştir. 1917 Ekim Devrimi ve ardı sıra gelişen işçi sınıfının mücadeleleri ve ulusal kurtuluş hareketleriyle yer kürenin üçte birinde sosyalizmin inşa edilmesi gerçekleşmeye başladı. Ancak 1990'lara gelindiğinde tam bir çözülme ve dağılma yaşandı. Proletarya diktatörlüğü iktidarı altında, adına sosyalist devlet denen reel sosyalizm çözülüp dağıldığında açığa çıktı ki, devlet küçülüp etkisizleşmesi gerekirken; tersine hemen her şeyi yönetimi altına alan, şiştikçe şişen, aşırı obez bir devlete dönüştü. Sonuçta patlayıp infilak etti!

Temel çelişme devletçi uygarlıkla demokratik uygarlık arasındadır

Kahramanca mücadelelerle başarılan bu durum, dağıldığında sahip çıkanı olmadığı gibi; eşitlik ve özgürlüğü arzulayan ve bu uğurda muazzam bedeller ödeyen toplumsal hakikat, kapitalist devlete göre daha çok örselenmiş ve parçalanmıştı. Neredeyse o ülkelerde yaşayanlar sosyalist devletler dağıldığında fazlasıyla sevindiler. Adeta kurtulduklarına şükrettiler. 20. yy boyunca insanlığın umudu haline gelen ve halkların uğruna büyük mücadeleler verdiği, büyük kahramanlıklar sergilediği sosyalist devlet tezi böylece çökmüş oluyordu.

Umut yerini umutsuzluğa bırakırken kapitalizm büyük zafer kazanmış edasıyla yer küremizi en küçük hücresine kadar sömürüsüne açmaya başladı. "Sosyalizm bitti, tarihin sonu geldi" deyip; kapitalizm insan yaşamının vazgeçilmezi, olmazsa olmazı olarak gösterilmek istendi. Herkesin kendi kaderine razı olması, kapitalizme şükredip ne verirse onunla yetinmesi ve boyun eğmesi gerektiği yaygınca telkin edilir hal aldı.

Gerçekte çöken reel sosyalizm tek sosyalizm türü müydü? Gerçek sosyalizm o muydu? Sınıf kavramı ve ona dayalı devlet tezleri ne kadar tarihin hakikatini yansıtıyordu? Açık ki, K. Marx ve F.Engels bütün iyi niyetli yaklaşımlarıyla geliştirdikleri kuramı, ağırlıklı içinde yaşadıkları zaman ve mekân bağlamında ele almış, kapitalist modernitenin dışına çıkabilecek tarih, toplum ve yeterli doğa bilimleri bilgilerine sahip değillerdi. Avrupa'da ortaya çıkan 19.yüzyıldaki işçi sınıfı hareketleri diye tanımlanan o hareketler gerçek anlamda işçi sınıfı hareketi miydi? Yoksa o isim altında direnen, köyden kopup kent varoşlarına yerleşen, aç-susuz ve ağırlıklı komünal kültürü yaşayan ve direnen komünaliteler miydi? Bu hareketler daha yakından incelendiğinde görülecektir ki, kentle kır arasındaki kültürel farklılık diye tanımlanan durum, kentin yabancılaştırıcı ve asimilasyonist yapısı kırın, yani köyün devlet öncesi döneme ait olan komünal değerlerin ve yaşamın kültürel çatışması olmaktadır.

Neolitik devrim olarak tanımlanan köy ve tarım devrimi, kırsalda hep varlığını koruya gelmiştir. Aslında kent varoşlarında direnen bu değerler olmaktadır. Artı-değer sömürüsü bu direnişlerde sadece güçlendirici bir rol oynamıştır. 1917 Ekim devrimi de incelendiğinde işçi sınıfı devriminden çok komünal değerlerin, yani demokratik uygarlığın devletçi uygarlığa karşı bir çıkışı, direnişi olduğunun tespitini yapmak doğru olandır.

Burada kapitalist uygarlık koşullarında artı-değer sömürüsü yadsınamaz bir gerçekliktir. Kuşkusuz bir yönüyle emek sömürüsü söz konusuyken diğer yönüyle devletçi uygarlık toplumu ayrıştırdı, sınıflaştırma ve tabakalaştırmayla bir parçalanmaya götürdü ve devlet bu toplumsal parçalanmışlık üzerinde

yükseldi. Bu durum, aynı zamanda ezilen sınıf ve tabakaların baskı, tahakküm ve sömürü altına alınmasıdır. Dolasıyla sınıfsal bir tavrın gelişmesi de olacaktır ve olmuştur da. Ancak tarihin temel değişim motorunun sınıf, çelişki ve çatışmaları olduğunu söylemek gerçekçi değildir. Sınıf olgusu temel çelişme değil, tali bir çelişme, yani ikincil çelişme olarak değerlendirilebilir. Temel çelişme devletçi uygarlıkla demokratik uygarlık arasındadır. Diğer tüm toplumsal çelişmeler bu temel çelişmenin ikincil derecedeki çelişmeleridir ve ona bağlı olarak çözüme giderler.

Devlet bir sınıflaştırma aygıtıdır

Esas alınması gereken demokratik uygarlık değerleridir. Devrimci olan onlardır. Komünal değerlerdir, komünalitede sınıf yoktur, sömürü ve baskı söz konusu değildir. Devlet öncesi süreçte gerçekleşen toplumsal hakikat ile onu parçalayan, bölen ve yine o değerleri kendi sınıf çıkarlarına göre saptırıp yorumlayarak, o değerlerden beslenen devlet arasındaki çatışma olmaktadır.

Devlet olgusu hegemonik bir karakter taşır. Sürekli yayılarak, farklı toplumsal yapıları egemenliği altına almaya ve onların zenginliklerinin gaspına dayanır. Yaşamı bu tarz bir sömürüye bağlı kılan, devlet tekelleşmesi olmaktadır. Komünal uygarlık ya da demokratik uygarlık devletin bu parçalayıcı, çatıştırıcı ve savaş temelini esas alır ve buna karşı koyar. Devlet olgusu, komünal toplumuna bir yönüyle fiziksel katliamlarla boyun eğdirmeye çalışmakta, diğer yönüyle kültürel asimilasyona tabi tutmaktadır. Bu temelde köleleştirerek onun üzerine yükselen, ekonomik ve militarist bir tekel olmaktadır devlet. Dolayısıyla devletçi uygarlığı ilerici ve devrimci addetmek, onu hiç de hak etmediği, tam tersine günümüzde insan ve doğayı imha düzeyine ulaşmış bir yapıyı, bir anlamda sosyalizm adına kutsama olmaktadır. Sanıldığı gibi artı-ürünün ortaya çıkmasıyla kent, sınıf ve onların üzerinde devlet yükselmemiştir. Ta başlangıçtan itibaren sınıflaşmanın bizzat kendisi iktidar ve devlet oluşumunun zihniyet ve kültür inşasıdır. O inşa sonucu sınıf ve tabaka türü toplumsal ayrışma yaratılmıştır ve sınıf olgusu açığa çıkarılmıştır. Devlet bir sınıflaştırma aygıtıdır.

Zigguratlarda Büyüyen Sermaye

Sümer devletindeki Ziggurat gerçeği bunu çok çarpıcı ele vermektedir. Zigguratlar birer zihin inşa merkezleridir. Yani tapınağın en üst katının altında yer alan katta rahipler oturmaktadır. Rahipler tam bir zihinsel faaliyet üretmektedirler. Yeni fikirler ve düşünceler geliştirirler! Giderek çevrelerinde yer alan insanları yeni fikirlerine ikna edip katarlar. Bu düşünceler neolitik değerleri yeniden yorumlama ve neolitik düşüncenin şiddetli eleştirisi üzerinden sınıfsallaşmayı meşrulaştıran ve rahipler düzenini kutsayan bir algıyı inşaya başlarlar. Bu zihin çalışması daha Sümer devleti öncesi başlamıştır. Sümer'in Ziggurat tapınağında sistematik bir düşünceye ulaştırılmıştır.

Yine zihin inşasına bağlı olarak bir yönüyle maddi ve manevi değerleri hep biriktiren, askerleşme temelinde onları savunan, yeri geldiğinde saldıran ve boyun eğdiren bir kurumlaşma gerçekleştirilmiştir. Neolitik değerlerin asıl yaratıcısı kadın olduğundan saldırılar da kadına dönük gerçekleştirilmiştir. Öncelikli olarak kadın düşürülmüş, köleleştirilmiş ve sömürgeleştirilmiştir. Yani ezilen, sömürülen ve baskı altına alınan ilk sınıf kadındır. Zira devlet bir erkekleşme kültürü olmaktadır. Dolasıyla ilk oluşumla devlet, cins olarak erkeği başat hale getirmiş ve kadının iradesi kırılarak köleleştirmiş; böylece ilk sınıflaşma ortaya çıkarılmış oluyor.

Erkek cinsinin güdülerine hitap eden ve kadın karşısında yüceltilmesi erkeğin, yeni zihniyetin inşasına daha yatkın hale gelmesini kolaylaştırmıştır. Dolasıyla devlet olgusu erkek ekseninde oluşmaya başladığından, toplumun sınıfsal temelde yeniden inşası da başlatılmış oluyor. Burada şu tespiti yapmak yerinde olur. Sınıf gerçeği, devletleştirmez; tersi devlet olgusu sınıfı yaratır ve sınıf üzerinden kendini her çağda inşa eder. Bu anlamda artı-ürünün ortaya çıkışı sınıfsallaştırmaz, artı- ürün toplumun ürettiği maddi ve manevi değerlerin fazlalığı izafi bir durumdur. Fazla üretim toplumun

daha üst boyutta yeniden kendisini üretmesinin olsa olsa sadece zeminini oluşturur. Zenginlik tek başına toplumu parçalayıcı olamaz. O zenginlik paylaşılabilinir. Optimum bir bölüşüm sağlayacak toplumsal mekanizmalar örgütlendirilebilinir. Şayet "kurnaz adam", yani erkek kent ortamında kurnazlığa, yalana başvurmamış olsaydı; komünal yapı, zihniyeti ve maddi varlığı toplum içerisinde eşit bir bölüşümü geliştirilebilinirdi. Ne işsizlik ne de yoksulluk söz konusu olmayacaktı. Dolayısıyla toplum parçalanmaz, bütünlüklü ortak üretim ve ortak paylaşım esasına dayalı olarak daima kendisini üst boyutlarda üretebilirdi.

Zenginlik tek başına toplumu parçalayıcı olamaz. O zenginlik paylaşılabilinir

Sınıfı yaratan fazla ürün değil, zihniyetteki parçalanmışlık toplumsal yarılmaya götürdü. Zihniyet temelinde devlet, tarihsel gelişimi saptırmış ve toplumu parçalanmaya uğratmıştır. Tarih devlet uygarlığı altında ilerleyen zamanlarda toplumsal yarılma ve parçalanmayı derinleştirerek sürdürmüştür ve sürdürülmektedir. Yani tarih doğrultusundan saptırıldığında savaşlar olmakta, soykırımlar gerçekleştirilmektedir. O yüzden asıl üzerinde durulması gereken saptırılan tarihi ana mecrasına yönlendirebilmektir. Toplumsal sorunların kaynağında bulunan ana çelişki budur. Onun çözümü, diğer tüm sorunları çözüme götürecektir. Çünkü o sorunlara kaynaklık eden, ortaya çıkmalarını sağlayan devletçi uygarlığın varlığıdır. Ondandır ki, devletçi uygarlıkla demokratik uygarlık arasındaki çelişki uzlaşmazdır ve temel çelişkidir. O yüzden toplumlar tarihinde devletten önceki dönemle devlet döneminin savaşımı sürüp gelmektedir. Devlet, komünal esaslara göre inşa edilmiş toplumsal hakikati yok etmeye çalışırken; hakikat ise ona karşı direnişini yükseltmektedir.

Çare Demokratik Ulus

Devleti köleci, feodal, kapitalist ya da sosyalist biçiminde etiketlemek hakikati perdelemekten öteye bir anlam ifade etmemektedir. Başta zihniyet olmak üzere başlangıçtan itibaren devlet kendini inşa temelinde biriktirmiştir. Daha çok da iktidar kültürünü toplumun hücrelerine kadar yaygınlaştırmayı esas almıştır. Hegemonyasını böyle kuran ve geliştiren devletin, topluma ve bireye kattığı fazla bir şey yoktur. Bilim, teknoloji, sanat gibi toplumsal aktivitelerin yaratımı toplum tarafından üretilmiştir ve üretilmektedir. Demagojik olan devlet ise onları gasp eden, perdeleyerek sanki yaratıcı kendisiymiş gibi yanılgılı bir algı üretmiştir. Devlet algısına itibar etmeyen ve kaynağını devlet öncesi toplumsal değerlerden alan karşı çıkışları ise katliam ve savaşlarla bastırmaya çalışmakta ve itaate zorlayarak köleleştirmeyi hedeflemektedir. Daha değişik bir ifadeyle feodal sınıf köleci devleti yıkarak değil, onun yalanları üzerine kendi yalanlarını da inşa ederek sınıf ihtiyaçlarına göre biçimlendirir.

Benzeri durum burjuvazi için de geçerlidir. O da önceki devlet biçimlerinin birikimlerini sınıf çıkarlarına uygun olarak üretir. Kapitalist devlete, ulus-devlete ulaşır. Yani kapitalist devletleşme kendisinden önceki devletleri yıkıp tümden tasfiye ederek kendini kurmamıştır. Yapılan sadece sınıf anlamında feodal sınıfla burjuvazinin yer değişimidir ya da feodal sınıfın burjuva haline dönüşümüdür, adeta görev değişimidir. Bunu devrim diye tanımlamak çok abartılı bir durumdur. Benzeri durum sosyalist devlet için de söylenebilinir. Proletarya öncülüğünde diktatörlük kurularak devlet aygıtıyla sınıfsız yani komünal esaslara dayalı topluma ulaşılamaz. Çünkü devlet sınıfsızlaştırmaz, sınıfı yaratan bizzat devletin kendisidir. İşçi sınıfı da buna dahildir,devlet imalatıdır. Zihniyeti böyle yapılanmış ve kültürleşerek kurumsal karakter kazanmıştır. Devlet kimin elinde olursa olsun üreteceği sınıf, sömürü, tahakküm ve köleleştirmedir. Reel sosyalizm deneyimi bu durumu çok çarpıcı açığa çıkarmıştır. Devlet karakteri itibariyle anti-toplumdur. Onun en gelişkin biçimi ise kapitalist devlet ve onun uygarlığıdır. Devlet insanın güdülerine hitap ederek yönetir ve kültürü budur. Hele hele kapitalist devlet

daha çok güdülere hitap ederek insanı insan olmaktan çıkarır. İnsanı nesne haline getirir. Kapitalizm için hemen her şey objedir. Alım satım konusudur. İnsan duyguları, düşünceleri hatta bedeni metalaştırılmıştır ve pazarlanır. İnsan bedeninin metalaştırılıp pazarlanmaya çalışılması, insan olmaktan çıkmanın dip noktasıdır.

İnsan bedeninin metalaştırılıp pazarlanmaya çalışılması, insan olmaktan çıkmanın dip noktasıdır

Marksizmin sorunlara hakiki bir çözüm ortaya koyamamasının nedenlerinin başında, kapitalist moderniteyi aşamamış olması yatmaktadır. Kendi modernitesini kuramamıştır. Kapitalist modernitenin soldan bir türevi olarak kalmıştır. Dolayısıyla devleti devletle aşmayı öngörmesi, en önemli çıkmazı oluşturmuş, son tahlilde sosyalist devlet, ekonomide devlet kapitalizmi olarak vücut bulurken, devlette ulus-devlet şeklinde tezahür etmiş ve çözüm olamamıştır. Çözüm ise ulus-devlet yerine taban örgütlemesine dayanan demokratik ulus çözümüdür. Demokratik ulus, demokratik modernite esasları kapsamında, her etnik, ulusal ve dinsel topluluğun kendi kendisini yönetmesidir. Devlete rağmen, gerektiğinde onunla karşılıklı tanıma esasına dayalı oluşturulacak hukukla kendi özyönetimini inşa etmesidir. Kendisine yeter bir topluma ulaşmadır. Bunun için devletten bekleyen değil, kendisi yapan, üreten bir yaklaşım gereklidir. Özü komünal zihniyeti inşa etmek ve kendi hakikatine,özüne dönüştür. Bu temelde bir zihin devrimi gerçekleştirmektir. Toplumsal hakikatler inşa edilmiş hakikatlerdir. Devletçi uygarlık tarafından saptırılan yönleri aşarak, zaman ve mekan bağlamında yeniden inşa edebilmektir.

İnsan toplumsal bir varlıktır. İnsanlaşma toplumsallaşarak gerçekleşmiştir. İnsana dair her şey toplumsaldır. İnsan toplumsallaşarak bu değerleri kazanmış ve kültürleşmiştir. İnsanım demek budur. O da değerlerden uzaklaşma; bireyciliğe, egoizme ve her şeyi tüken bir canlı türüne dönüştürür ki, bu durum insanın hakikatten sapması ve kopması anlamına gelmektedir.

Günümüz kapitalizm koşullarında gezegenimizi yok edecek potansiyel oluşmuştur. Nükleer ve biyolojik silahlar, insanlarla birlikte tüm canlı çeşitliliğini yok edebilecek düzeye ulaşmıştır. İnsanlık yıkımın eşiğine gelip dayanmıştır. Çare ulus-devleti aşmak için demokratik ulusu inşa etmek ve ahlaki-politik topluma ulaşmaktır. Bu temelde toplum hakikatiyle buluşmaktır. Yani özgürleşmek için öze dönüş, topluma dönüşü gerçekleştirebilmektir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Dipnot

1.KomünistBirlik tarafından yetkilendirilen Marx ve Engels, birliğin amacını ve programını da çizer. Komünist Manifesto, proletaryanın burjuvadüzenini ve üretim araçlarının özel Komünist Parti Manifestosu (Almanca: Das Manifest der Kommunistischen Partei), Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından ilk olarak 21 Şubat 1848'de yayımlanan yazı, komünizmin ilkbildirgesi mülkiyeti bir devrimle ortadan kaldırarak sınıfsız bir toplum düzenini gerçekleştirmesi gerektiğini söyler. Pembe kapaklı olan baskısı Türkiye'de "komünist" sözcüğünün kullanımının sakıncalı sayıldığı dönemde pembe kitap olarak anılmıştır.

İslam ve Marksizm

İhsan Eliaçık

Karşılaştırmayı önce iki alanda yapmak istiyorum; birincisi teorik, ikincisi pratik. İslâm'ın teorik içeriği ile Marksizm'in teorik içeriği, felsefi yönelimi, dünyaya bakışı, dünyayı algılayışı ve kavrayışı birbirine benziyor mu, benzemiyor mu? Sonra da, sosyal hayata yönelik argümanları birbirine benziyor mu, benzemiyor mu, onlara bakacağız.

Teorik olarak, tarihsel materyalizm veya maddecilik nedir? Pratik olarak da, ekonomi politik, toplumların yaşamış olduğu servet, para, sermaye, mal, meta gibi konularda yaşadıkları pratik sorunlar ve bu sorunlara yönelik olarak çözüm önerileri nelerdir? Bu iki karşılaştırma, İslâm ve Marksizm'in ne olduğunu veya ne olmadığını, örtüştüğü veya tersleştiği noktaları, aşağı yukarı ortaya koyacaktır.

Marksizm'in yöntemi, tarihsel materyalizm ya da tarihsel maddecilik dediğimiz konudur. Bu şu demektir: İçinde yaşadığımız dünyayı neyle açıklayacağız? Bu dünyada neler olup bitiyor? Yağmurun yağmasından, bir çiçeğin toprağın altından çıkıp, ağaç haline gelmesinden, suların kaynamasına, depremlerin olmasına, toplumların yükseliş ve çöküş sebeplerinden sosyal dönüşümlere, devrimlere, savaşlara sebep olan şey nedir? İçinde var olduğumuz dünyayı neye dayanarak açıklayacağız? Bu hususta yöntem ne olacak?

Dinler bu hususta, Tanrı kavramını kullanmışlardır. Tanrı yağmur yağdırıyor, Tanrı deprem verdi, Tanrı ekmek verdi, aş verdi, çiçek verdi, Tanrı bizleri yarattı, ortaya çıkardı diye, biyolojiden tutun fiziğe kadar, astronomiden tutun antropolojiye kadar, her işin içine Tanrı'yı dahil ederek, bütün bu olup bitmekte olanı Tanrı'nın yapıp etmekte olduğunu söylerler. Yaratılışçı dinlerin genellikle yöntemi, açıklama (yukarıdaki soruları yanıtlama) tarzı böyledir.

Bir de İdealizm vardır. İdealizm, ruh veya tin diyerek, onun, tarihteki tezahürü, ortaya çıkışı diye açıklar. Mesela Hegelcilik böyle bir şeydir. Devleti, hatta tarihin ortaya çıkışını tinin, ruhun ortaya çıkışı ve yürüyüşü diye açıklar. Bu da, birtakım fikirlerle, birtakım soyut kavramlarla dünyada olup biteni açıklamak demektir.

Materyalist yöntem, bu ikisine de katılmaz. Ve der ki: Tabiatı, tarihi, insan hayatını açıklarken, bunların haricinde, olup olmadığı şüpheli olan, görünmeyen bir varlığa dayanarak değil, somut, görünen, gözümüzün önünde cereyan eden olaylara göre bunları açıklamalıyız. İşin içine, görünmeyen, spekülatif, varlığı yokluğu tartışılan, ruh gibi, tin gibi, Tanrı gibi, bir takım idealar gibi kavramları katarak açıklamaya çalıştığımız zaman, biz, içinde yaşadığımız tabiata yabancılaşıyoruz, tabiatın doğasını kavrayamıyoruz, keşfedemiyoruz, der.

Mesela, yağmur yağıyor demek yerine, rahmet yağıyor dediğiniz zaman, bu daha çok dinsel bir açıklama (dil-ifade ediş) oluyor. Allah yağmur yağdırıyor dediğin zaman, işin içine Allah'ı katmış oluyorsun, Allah var mı yok mu, yağmuru Allah mı yağdırıyor, Allah ile yağmurun ilişkisi nasıl sorunu (sorusu) ortaya çıkıyor. O zaman tarihsel maddecilik diyor ki, bunların hiçbirini işin içine katmayalım, direk, yağmur yağıyor diyelim. "Allah yağmur yağdırıyor demeye gerek yok, işte yağmur var, yağmak var, bunun olmasının bir (fiziki) sebebi var; sular buharlaşıyor, soğuk hava tabakasına değiyor, tekrar aşağıya doğru iniyor." Böyle meteoroloji kavramları kullanarak ve olay ne ise, doğrudan onun adını çıplak olarak vererek açıklamak, sebep sonuç ilişkilerinin birbiri ardına getirip izah etmek (Materyalist yöntem) demektir. Elde bulunan, deneylenebilir, gözlemlenebilir, maddeye dayalı, gözümüzün gördüğü, kulağımızın işittiği, elimizin dokunduğu, dilimizin tat aldığı materyallere göre, tarihi, tabiatı ve doğayı açıklamak demektir, tarihsel maddecilik dediğimiz şey budur.

Bunu da kendi içinde ikiye ayırabiliriz: Marx ve Engels'ten önceki tarihsel materyalistler, doğayı esas alırlar. İnsanı biraz ihmal ederler

ve derler ki, insan doğanın çocuğudur, doğada mekanik bir işleyiş vardır, bunu kavradığımız zaman, evrenin de nasıl işlediğini anlayabiliriz. Marx ve Engels'in buna katkıda bulunduğunu ve geliştirdiğini görürüz, onlar, işin içine insanı da katarlar, insanın doğayı değiştirebileceğini söylerler. İnsanın doğa içinde gelişmiş varlık olduğunu ve insan faaliyetinin, insan eyleminin, insan pratiğini doğayı, hatta tarihi algılamamızda önemli bir etken olduğunu söyleyerek, saf doğacı Materyalistlere artı olarak, işin içine insanı da katan, Materyalist anlayış geliştirdiklerini görürüz.

Bunun, İslâm'la alakası nedir?

İslâm, diğer dinlerden bir din değildir. Mesela Katolik Kilisesi de, olup biten her şeyi, Tanrı ile açıklıyor, başka dinler de, bir Tanrı var, her şeyi O yapıp ediyor diye izah ediyor. Yetişemediği izah edemediği yerde de, Tanrı'nın bir hikmeti vardır, hikmetinden sual olunmaz diyor, işin içinden çıkıyor.

Kuran'da da bir Allah kavramı var. Aslında başka bir açıdan bakarsak Kur'an da, dünyayı açıklama girişimidir. Peygamber Muhammed, tarihi, tabiatı, doğayı, Allah kavramını kullanarak açıklamış ve bu açıklamalarını Kitaba yazarak bize ulaştırmıştır. İşte biz ona, Kuran'ı Kerim diyoruz. Kuran'ın yöntem olarak şöyle bir özelliği var, eski dünya ile yeni dünya arasında durur. Eski dünyadan kastettiğim, her şeyi Tanrı ile açıklayan, işin içine materyal ve madde cinsinden hiçbir şey katmayan açıklamalardır. Yeni dünyadan kastettiğim de, Tanrı'yı veya tini, ruhu devre dışı bırakıp, her şeyi materyalle, madde ile açıklayan, rasyonel izah getiren açıklama tarzıdır. Kuran, bu ikisinin arasında bir yerde durmaktadır. Kuran'ın tarzı, safi dinlerin yöntemi değil, safi materyalist bir yöntem de değil. İslâm'ın ve Kuran'ın yöntemi, her şeyi madde ile materyal ile açıklayan ya da, İslâm öncesinin yöntemi olan, her şeyi görünmez bir güçle açıklayan yöntem değildir. İslâm, bu dinleri deforme etmek, daha rasyonel, gözle görünen şeylerle açıklama reformunu getirmiştir. Bu nedenle, sakın ola ki, İslâm'ı diğer dinlerle aynı kefeye koyup, bu da dinlerden bir dindir, bu da (tarihi, tabiatı, insanı, toplumu vd.) Tanrı ile açıklıyor demeyesiniz. İslâm'ın, reformcu özelliğini görmemiz lazım.

Peki bu, eski (dünya görüşü) ile yeninin arasında durmak nasıl oluyor? Bu şu demek: Dil olarak, eski dünyanın yöntemini kullanmak ama içerik olarak da yeni dünyanın unsurlarına ve açıklama biçimlerine (somuta) dayanmak demek. Kuran'daki açıklamalar, yeni dünyanın, akla, maddeye, materyale dayalı açıklamalarını, eski dünyanın din dili ifade etmektedir. Kuran, eski dünyanın dilini konuşuyor ama yeni dünyanın materyallerini kullanıyor. İşte, Kuran'ı Kerim'deki Allah kavramı, bunu ifade ediyor. Mesela diyoruz ki, Allah onları cezalandırdı. Mesela bir kavim günah işlemiş, o yerde deprem olmuş, onların günahını yüzlerine vurmak için, yaptıkları yanlışı söylemek için, Kuran'ı Kerim'de bir ayette diyor ki, Allah onları helak etti. Hâlbuki orada deprem oldu. Deprem, onların yaşadıkları yerin altından geçmekte olan bir fay hattının kopmasıyla oldu; tamamen materyal bir dille ifade edersek: Şurada neden deprem oldu; çünkü oradan şu fay hattı geçiyordu, o fay hattı şu kadar yıldır kopma durumundaydı, şöyle bir tetikleme ile fay hattı koptu ve yer sallandı; jeolojinin dilini kullanıyoruz. Ama aynı olay için Kuran dili, Allah onları cezalandırdı diyor.

Kuran, eski dünyanın dilini konuşuyor ama yeni dünyanın materyallerini kullanıyor

İlk bakışta, işin içine Tanrı sokmakla, olayı izah etmiyor diyebiliriz. Bu dille, o dil arasında fark var ama olay aynı. Desen ki, Allah insanları nasıl cezalandırdı, ne oldu da bu oldu dediğinde de, başlıyor izah etmeye. Diyor ki, fay hattı diye bir şey var, o onu tetikledi, o onu tetikledi, fay hattı koptu, yer sallandı ve çöktü, burada yaşayan halk da günahkâr bir halktı, uyarılara kulak asmadı, cezalanmış gibi oldu. Din dilini böyle konuştuğuna bakarak, bazıları kendilerini kaptırıp, hakikaten dilde geçtiği gibi (somutlama yapmaksızın) yorumlayarak, sebep sonuç ilişkilerine dayalı, şartların somut tahlilini yapmaktan uzak dururlar ve aksini materyal bir dil, hatta dinsizlik olarak görürler. Kimi dindarlar, mesela, tüp bebek tedavi gördük ve çocuğumuz oldu diyen biri için, yahu, Allah

verdi desene derler, hatta böyle bir dili dinsizlik olarak görürler. Bazıları da, olayın materyalist tarafında durarak, yahu işin içine Allah'ı karıştırma, bırak, olayı dinle açıklama, maddi koşullara göre açıkla der ve Allah kelimesinin kullanılmasından rahatsız olur. Diğer memleketlerde olduğu gibi, bizim memleketimizde de bu gerilim sürer durur. Mesela bir gurup der ki, insan evrim geçirdi; milyon yıllara yayılan bir süre içinde canlı gelişti, insan maymundan veya aynı kökten akarak geldi. Biyoloji Fakültelerinin birinci sınıfındaki Anadolu'dan gelen çocuk, anasından, babasından, köy hocasından, Âdem'i Allah topraktan yarattı diyen telkinlerle büyür, birdenbire o derslere girince, insan evrim geçirdi, maymundan geldi denince, şok geçirir. Bu gerilimi birçoğunuz yaşamışsınızdır, halen de yaşanmaktadır. Bu gerilimleri yaşamaya gerek yok. Benim görüşüme göre, evrim İslâm'a aykırı değildir. İnsan, aynı kök atadan gelmiş de olabilir, maymundan da dönüşmüş olabilir. İnsanın topraktan yaratılması demek, topraktan gelen gıdalardan yaratılması demektir. Âdem'in kaburga kemiğinden kadının yaratılması diye bir şey yok, Kuran'a göre Âdem ile Havva çift olarak (tek bir neftsen) ortaya çıkmıştır.

İslâm materyalizme karşı diyemeyiz, ama materyalist yöntemin kullanmadığı bir yöntemi kullanmakta, din dilini kullanmaktadır

İslâm, materyalist dille, din dili arasında duran bir yönteme sahiptir. Yani, İslâm materyalizme karşı diyemeyiz ama materyalist yöntemin kullanmadığı bir yöntemi kullanmakta, din dilini kullanmaktadır. Bunu Türkiye'de en iyi açıklayanlardan biri de, Marksist düşünür Hikmet Kıvılcımlı'dır. Mesela, Esma-ül Hüsna Şerhi var, Allah Peygamber Kitap diye yazdığı eserler... Türkiye Marksizm'inde, susuş kumkumasıyla karşılaşmış, dini terimler kullanıyor diye ihmal edilmiş, bir kenara bırakılmış ve okunmamış, geliştirilmemiş bir yazar, öksüz bırakılmıştır. Benim, Hikmet Kıvılcımlı'nın Marksist Kuran Tefsiri diye bir yazım var, internette bulabilirsiniz. Orada, Fatiha Tefsiri, Esma-ül Şerhi'nden, bazı ayetleri açıklamasından örnekler gösterdim. Kıvılcımlı'nın söylediği şudur: Muhammed'in kafasında Allah diye beliren şey, evrenin gidiş (deveran) yasaları, doğa kanunları ve toplumların yükseliş çöküş yasalarını ifade eder, o bütün bunları Allah diye açıklamıştır. Kur'an'da Allah'ın yeryüzündeki ayetleri, doğanın gidişatı olarak açıklanır. Doğa kanunlarına sünnetullah/ Allah'ın yasaları der. Buradaki Allah kavramı, doğayı açıklamamıza ve yorumlamamıza engel değildir…

Marx'ın Din Tanımına Gelelim...

Marx'ın dinle ilgili söylediği sözler, Türkiye'de yanlış anlaşılıyor. Marx şöyle diyor: Din, var olan duruma bir protesto; ruhsuz koşullara ruh; mazlum insanın içli çığlığı; kalpsiz dünyanın kalbi ve halkların afyonudur. "Din afyondur" sözünü de oraya dayandırıyorlar. Buradaki cümlelere dikkat ederseniz, din için, önce protesto diyor. İnsanlar eski çağlarda var olan durumu protesto etmek için, Allah diye haykırırdılar. Allah'u ekber demek, ey kral, ey padişah, ey zalim, ey tiran, ey insanları katleden kişi veya kişiler, siz büyük değilsiniz, büyük olarak Allah var ve O sizden hesap soracak! demekti; bu onu ifade ediyordu, protestonun diliydi. Marks da din için, var olan duruma protestodur diyor; ruhsuz koşullara ruhtur diyor. Yani din, dünyaya bir anlam verir; burada neden yaşıyoruz, yiyoruz, içiyoruz, ölüyoruz, toprak oluyoruz, kemik oluyoruz bu mu, bir anlamı yok mu?

Din, bir ruh, bir mana derinliği, maneviyat getirir. Din, kalpsiz dünyanın kalbidir; yani, vicdanı harekete geçirir. Ve, din halkların afyonudur diyor. Afyon, acıyı dindiren şey demek, uyuşturan demek değildir. O dönemlerde afyon, acıyı dindirmek için kullanılıyordu. Acıyı dindiren, acılar içerisindeki adama morfin vermen lazım ki acısı dinsin, yoksa dayanamayacak. Dünyanın acılarına karşı sabredenlerle Allah beraberdir, direnmen lazım, sonunda mutluluk olacak, güzel günler bizi bekliyor, yarınlarda cennet olacak, kötü olan bu dünyayı değiştireceğiz, iyiler mükâfatını alacak diyerek insanın acısını dindirir ve hayatın acımasızlığına karşı ayakta tutan direnç unsuru olur demektir.

Gördüğünüz gibi, Marx'ın sözlerinin ilk dört

maddesinde, çığlık diyor, ruh diyor, protesto diyor, kalp diyor, beşincisinde de, afyon diyor. Burada, Ali Şeriati'nin dediğini söyleyecek olursak, dine karşı din söz konusudur. Evet, dinler, alttakilerin, ezilenlerin elinde protesto, mazlum insanın çığlığıdır. Mana arayışı, bir ruh, canlılık getirmedir ama aynı din, ezilenlerin elinden çıkıp, ezenlerin eline geçerse, sarayların, saltanatın eline geçerse, onlar halkı uyuşturmak için dini kullanırlar. Mesela derler ki, "bu olup bitenler (kendilerinin yol açtığı olumsuz sonuçlar) için, bütün bunlar Allah'ın bizim için yazmış olduğu kaderdir." "Kadere isyan mı ediyorsun?" "Allah'ın yasası böyledir." "Allah bu dünyayı böyle dilemiş, size ne oluyor ki buna isyan ediyorsunuz?" derler. Bu, İslâm tarihinde bir Emevi doktrinidir.

Emeviler, kendilerine isyan edenlere, var olan durumun Allah'ın kaderi olduğunu ve Emevi iktiranına itirazın, Allah'ın kaderine isyan manasına geleceğini söyleyerek "kadere iman ilkesi"ni İslâm'a soktular. Oysa İslâm'da, kadere iman diye bir prensip yok, bu onlar tarafından sokulmuştur. İslâm'da özgür irade vardır. Bu anlamda Kuran'daki cennet tasvirleri, dünyada ulaşabileceğimiz mutlu geleceği ve insanlığın nihayetinde ulaşacağı, barış, esenlik, adalet dolu ülküyü ve nihai hedefi ifade eder. Der ki, bu dünyada acılar var, ıstıraplar var, yokluklar var, sefalet var ama bunlara dayanmalısınız (yılmamalısınız), eğer bunlara dayanırsanız, sabrederseniz, mücadele eder direnirseniz, nihayetinde sizi mutlu bir gelecek bekliyor. Orada, zulmün, eşitsizliğin, adaletsizliğin olmadığı bir dünya kurulacak, işte Kuran buna cennet diyor, Marksizm buna sınıfsız toplum diyor, nihai aşamada, komünal toplum diyor, İslâm'ın cennet dediği ile aynı; biri din dili ile diğeri materyal dille aynı şeyi söylüyor.

Kuran'daki cennet ayetlerini, ne öngörüyor diye tek tek inceledim; cennet, yarınlarda, gelecekte, ahirette, ahiret son demek, ne zaman bilmiyoruz, kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın zamanda kurulacak yaşamdır. Bunu (bu toplumun nasıl bir toplum olacağını) 5S ile ifade edebiliriz, Kuran'ın cennet dediği şey bunların gerçekleşmesidir: sınırsız, sınıfsız, sömürüsüz, saldırısız ve savaşsız bir dünya… Bu gerçekleştiği an, cennet kurulmuş demektir. Bu nerede olacak? Burada olacak, bu bir mahallede olabilir, bir evde de olabilir, bir arkadaş gurubunun içinde de olabilir. Eğer siz kendi arkadaş gurubunuz içerisinde sınırları kaldırırsanız, sınıf yaratmazsanız, hiyerarşi oluşturmazsanız, birbirinizi sömürmezseniz, birbirinize saldırmazsanız ve aranızda savaş çıkarmazsanız, onbeş kişi kendi aralarında cenneti kurmuş demektir. Kuran'ın cennet dediği şey, bu 5S'nin olmadığı her yerdir.

Afyon, acıyı dindiren şey demek, uyuşturan demek değildir

İspanyol kadın anarşistlerin devrime katılışlarını ve yenilişini, hazin sonunu anlatan Libertarias adlı bir film var. Bir rahibe, devrimcilere katılır, bu kadınlar anarşist kadınlardır. Film, anarşist kadınların devrime katılıp kapitalist emperyalistlerle savaşını, hem de örgüt içinde erkeklere karşı mücadelesini anlatır. Fas'tan Cezayir'den getirilen zebella askerler, anarşist kadınların cephesini basar, kadınlara hem tecavüz eder hem de öldürürler. Film, moral bozucu, hazin bir şeklide biter. En son o rahibe kadın, ölmekte olan arkadaşının üzerine kapanır ve ona bazı sözler söyler, film bununla biter. Rahibe, yine yenildik, yine olmadı ama birgün gelecek bu dünyada ölüm (cinayet, öldürme) kalkacak, kimse kimseye tecavüz etmeyecek, sınır olmayacak, insanlar mutlu olacak, seninle o dünyada tekrar buluşacağız diye, ağlaya ağlaya arkadaşına telkinde bulunur; ve, oraya cennet denecek der. Kuran'daki ve dinlerdeki cennet ülküsü, orada çok güzel anlatılır.

Cennet, insanları uyuşturmak için söz edilen hayali bir yer değildir, basbayağı bildiğiniz dünyevi hedeflerdir, burada olması gereken şeyleri anlatır. Ama cennete iman öyle sonsuz bir inançtır ki, bir dindar, burada olmazsa öldükten sonra, kemik olduktan sonra, toz toprak olduktan sonra, hatta insanlık âlemi yok olduktan sonra, eninde sonunda, bu dediğimiz olacak der. Eninde sonunda bu sınırlar kalkacak, bu sınıflar yok olacak, sömürü olmayacak. Kimse kimseye saldırmayacak, barış içinde yaşanacak ve savaş diye bir şey olmayacak, insanlar acı çekmeyecek, ağlamayacak. Bu eninde sonunda olacak. Buna

inanıyorsanız, cennete iman ediyorsunuz demektir. Cennet, çok ilerici ve devrimci bir hedeftir. Dinlerin cennet ülküsü ile, ilerde bir gün sınırlar kalkacak, devlet olmayacak, eşitlik olacak, kimse kimseyi sömürmeyecek şeklindeki komünal toplum, sınıfsız toplum ülküsü örtüşmektedir. İslâm ile Marksizm'in geleceğe dair tasavvuru da, bu noktada örtüşür.

Son Konumuz da Ekonomi Politik Meseleler...
Biliyorsunuz Das Kapital, Marksizmin temel kitabıdır. Bir kapitalizm analizi. Aslında bir iktisat kitabı, okunması da bayağı zor, kök söktürür. Das Kapital'de beş tane temel kavram var. O kavramların birbiriyle ilişkileri irdelenir ve böylelikle kapitalizmin çözümlemesi yapılır. Birinci kavram, Meta kavramıdır. Marx der ki, kapitalist toplum, dışarıdan baktığımızda, bir meta yığını halinde görünür. Meta fetişizmi insanların her şeyinin satılık hale gelmesidir. Meta, insanlara satılmak üzere üretilmiş şey demektir. Bir gün gelecek, insanın onuru bile satışa çıkarılacak. Bir gün gelecek, satılık olmayan hiçbir şey olmayacak, her şeyin bir fiyatı olacak der. İşte bu, meta fetişizmidir. Bir şey üretiyorsun, ama ihtiyaç gidermek için değil, sırf satmak için.

Eski toplumlarda, adamın bağı, bahçesi vardı, yaşamak için onları doğada yetiştiriyordu, gidip onlardan topluyordu, üretimi satmak için değildi. Ama bizi kapitalist toplum öyle bir yere getirdi ve öyle bir yere doğru gidiyoruz ki, bunun sonucu ne oluyor? Etraf satılmak üzere üretilmiş şeylerle dolu ve birbirimizle metalar üzerinde ilişki kurduğumuz an, hem kendimize hem doğaya yabancılaşıyoruz. İşte buna alinasyon deniyor, insanın doğaya, kendine yabancılaşması, işçinin, makinenin etten kemikten bir parçası haline gelmesi. Adam (işçi) ne yapıyor, akşama kadar koluyla makine çeviriyor; çeviriyor, çeviriyor, çeviriyor. Yedi sekiz saat çalışıyor, patron, artı değerine, emeğine el koyuyor, eline de üç kuruş veriyor, bununla evine git yat, sabah tekrar gel diye. Adam da evine gidiyor, yorgun argın düşüyor, yemeğini bile zor yiyor, karısıyla yatarken bile, hâlâ kolu makine çeviriyor, hâlâ! Eli, kolu, zihni makinede; karısına yabancılaşıyor, evine yabancılaşıyor, topluma yabancılaşıyor.

Şuan dünyadaki üretim, insanlar öğlene kadar çalışsa yine elde edilebiliyor. Yani bizler, kapitalizm tarafından fazladan çalıştırılıyoruz; neden? Birbirimize yabancılaşalım, dünyanın ötesinde ne var, insanlıkta neler oluyor, düşünmeyelim diye. Öğrencilerin önüne bol miktarda kitap konuluyor, ezberle ha ezberle, ezberle ha ezberle; aslında, burada verdiğiniz performansın yarısıyla da bu okulu bitirirsiniz. Üretim için, dünyada hiç kimse hiçbir şey yapmasa, doğa, her insan için sekizyüzelli dolar değerinde, doğal rızık üretiyor. Buna din diliyle, Allah'ın insanların rızıkını vermesi diyoruz. Mesela, denizin içinde balıklar ürüyor, kim ekiyor tohumunu? Veya ağaçlar kendiliğinden büyüyor. İçmek için pınarlar akıyor. İnsanlar hiçbir iş yapmasa, dünyanın mevcut nüfusuna göre bölündüğünde, sekizyüzelli dolar ederinde, doğa bize rızık veriyor, insanlar yalnız bununla geçinse bile, güllük gülistanlık yaşar.

Das Kapital'in beş kavramı, meta, emek, mal, para, sermaye; beşi de Kuran'da geçer

Benim görüşüme göre, gün boyu çalışma olmamalı, çalışmayı bu kadar abartmanın bir âlemi yok; bu derece çalışma, bir müddet sonra köleliğe dönüşüyor. Evet, çalışalım bir şeyler üretelim de, bu kadarına gerek yok. İnsanlar güne erken başlamalı, öğlene kadar çalışmalı, öğleden sonra, akşam, çalışma diye bir şey olmamalı. İnsanlar öğleden sonra, eşleriyle, sevgilileriyle sinemaya gitmeli, felsefe tartışmalı, göl kenarına gitmeli, resim yapmalı. Sabah sekizden, akşam dokuza kadara çalışmak da nedir! Bu, insan yaşamı değildir! Başka bir dünya hayal edebilmeniz lazım, kapitalistler bizi kandırıyor. Çok çalıştırmak için, çalışmazsanız ölürsünüz, şöyledir böyledir diyorlar; çünkü emeğinize el koyacaklar ya! Bu söylediklerinin hepsi de yalan!

Meta, Das Kapital'in birinci kavramı; ikinci kavramı, Emek; üçüncü kavramı, Mal; dördüncü kavramı, Para; beşinci kavramı da, Sermaye.. Das Kapital bu beş kavramdan oluşur, bunları anlatır. Meta nedir, mal nedir, bunlara harcanan emek nedir, emeğin miktarı, ücretli emek ne demektir, emeğin satışa çıkarılması ne demektir, sermaye nasıl oluşur, sermaye süreci, sermayenin yeniden

üretimi, artı değere el konulup, tekrar sermayeye katılması ile sömürünün nasıl ortaya çıktığı anlatılır. Bütün bunları analiz eder. Marks'ın değeri şuradadır: sömürüyü kanıtlamıştır. Hani dedik (dedim) ya: sömürüsüz bir dünya olacak. Marks'ın kitabı, batı Avrupa'daki sömürüyü kanıtlamıştır. İşçiler iyi şartlar içinde çalışabilir, sefalet içinde olmayabilir, hatta işçiler, havuzlu villalarda bile yaşatılabilir, işçiler hayatların hiç şikâyetçi de olmayabilirler. Amma, kapitalist, makineyi önüne koyup, işçiyi çalıştırıp, onu makinenin bir parçası haline getirip, ürettiği on liralık değerden, sekiz lirasına el koyup, iki lirayı işçiye vermekte, işçiyi havuzlu villada yaşatmaktadır ama sekiz lirasına da el koymaktadır. El koyma var! Bu sömürüdür!

Sömürüsüz bir ilişki nasıl olacak! Tamam, beraber çalışalım, üretelim ama birbirimizi sömürmeyelim, sömürü, insani bir olay değil! Herkes emeğinin karşılığını alsın, herkes üretime katkıda bulunsun, yeteneği, emeği kadar karşılığını alsın, amma, birbirimizi sömürmeyelim.

Das Kapitalin beş kavramı, meta, emek, mal, para, sermaye; beşi de Kuran'da geçer. Yani bu beşi, aynı zamanda birer Kuran kavramıdır. Mesela Kuran der ki Ali İmran Suresi 185. ayet: [ve mâ'l hâyâtu'd-dunyâ illâ metâu'l-gurûr] yani muhakkak ki dünya hayatı, sizin için gelip geçici bir faydalanmadan ibarettir. Necm Suresi 39. ayet: [Ve en leyse li'l-insâni illâ mâ seâ.] yani insan için emeğinden başka hakkı yoktur. Yani siz, etten kemikten bir varlık değilsiniz, ette bize ait değil, boy da bize ait değil, vücutta bize ait değil; çünkü kendimizi kendimiz üretmedik, kendimizi sipariş vermedik. Biz sadece, şu alından dökülen terden ibaretiz. Bir şeye çalışır, çabalar emek verir, karşlığında bir şey elde edersin, işte o senindir; bu dünyada, ondan başka da bir hakkın yoktur. Ne yer bizim, ne gök bizim, ne su bizim, ne ağaç bizim, bunları biz mi yarattık? Biz mi sipariş verdik? Ben, kendimi sipariş vermedim, kim bilir böyle olmayı belki istemiyorum ama bizim dışımızda olan bir şey var.

Peki bana ait olan ne? Bana ait olan, özgür iradem ile çalışıp, alnımdan ter döküp, o emeğin karşılığında elde ettiğim şeydir, bu bir diploma olabilir, bir meslek olabilir, herhangi bir meta olabilir, onun da, ihtiyacım olduğu kadarı bana aittir, kişinin ihtiyacından fazlasını üzerinde taşıması ahlâki değildir. Mesela sizin üzerinizde ihtiyacınız olmayan bir şey var ve ona da arkadaşınızın ihtiyacı var ama siz çıkarıp ona vermiyorsunuz. Bu hem İslâmî değildir, hem insani değildir, hem de ahlâki değildir. İhtiyacın yok, niye üzerinde taşıyorsun? Bak, arkadaşın o şey için kıvranıyor! Demek ki sende, insanlık ruhu yok, ormanlardaki hayvanlardan bir farkın yok. Çünkü hayvanlar, böyle şeyler düşünmezler, ne olacak bu ormanın hali diye hayvanların düşündüğünü gördünüz mü? Veya, aslanın ceylana gidip de, şu, seni yeme sorununu bir görüşelim dediğini gördünüz mü? Ama insanlarda bunu sorun edinme vardır. Kan dökülüyor, sömürü var, bunları görüşelim diye insanlar bir şeyler geliştirir. Onun için, bu, geleceği düşünme sayesinde, şehirler ormandan, insanlar hayvandan ayrılmıştır.

Yerlerde ve göklerde ve bunun ikisinin arasındaki hiçbir şeyin mülkiyeti bize (insana) ait değildir

Bu beş kavram Kuran'da geçiyor dedim, onları tek tek izah etmeyeceğim, şunu bilmeniz yeterli ki, Das Kapital'de geçen beş ana kavramın hepsi, Kur'an'da geçmektedir, ancak Müslümanlar bunu yeterince işlememişlerdir. Kuran'ı Kerim der ki, [Mülk Allah'ındır!] [Yerlerin, göklerin ve ikisi arasındakilerin mülkiyeti Allah'a aittir!] Allah'a inanmayanlar için söyleyecek olursak, yerlerin, göklerin mülkü, görünmeyen bir Güce aittir. Yani, hiçbirimize ait değildir, buradan bu sonuç çıkıyor.

Yerlerde ve göklerde ve bunun ikisinin arasındaki hiçbir şeyin mülkiyeti bize (insana) ait değildir. Özel mülkiyet, bir Roma kavramı, İslâm dünyasına ait bir kavram değildir. İslâm dünyası ve Doğu toplumlarına göre, mülk Allah'ındır. Yerlerin ve göklerin ve bu ikisinin arasındakilerin mülkü bizim (insanın) değildir, o halde biz (insan) emeğimiz kadar olanı alacağız, orayı burayı sahiplenip, şura benim, bura benim deyip, durmayacağız. Bu, felakete yol açmaktadır. Kavgaların, savaşların sebebi, insanların sahiplenme hırsıdır. Benim görüşüme göre, insanların çocukları bile anne babaya

ait değildir; hak iddia edemezsiniz. Sadece, çocuklarımıza, anne babamıza karşı ödevlerimiz vardır; bunları yerine getirmeliyiz, bu kadar. Çocuklarımın büyüyüşünü izliyorum, hakikaten benden ayrı bir varlık yani. Ben buradan şu sonucu çıkarıyorum: Haa, Allah bana demiş ki, sizin aşkınızdan, muhabbetinizden, çiftleşmenizden, çocuklar meydana getireceğim, insanlığın böyle olmasını diledim. O çocuklar, büyüklerin yanlarında büyüyecek; küçüklerinize , büyüklerinize karşı görevleriniz var, bunları yapın. Allah benden bunu istiyor. O halde benim, o çocuğa babalık yapmam, onun da bana çocukluk (evlatlık vazifelerini yerine getirmesi) lazım, hakka, hukuka riayet etmemiz lazım, hepsi bu; benim, dediğin zaman olmaz.
Kadın da, kocasının mülkü değildir. Her şeyi mülkü gibi gördüğü için, adam evlendiği kadını da mülkü gibi görüyor. Kasabın eti dövdüğü gibi, istersem döverim, istersem severim diyor. Evliliğini, hak hukuk sözleşmesi çerçevesinde eşitçe bir araya gelmiş, eşitlik ilişkisi olarak görmüyor. Yani erkek, kadını kendine eşit görmüyor. Eşit görmediği için de, her türlü şeyi söyleme, dövme hakkına kendini sahip görüyor, çünkü, mülkü görüyor. Ben bir yere, tırnak içinde söylüyorum "kız istemeye" gittim, "kız isteme"; daha iş burada başlıyor. Kızınız Ayşe'yi, oğlumuz Mehmet'e istemeye geldik deniyor. Böyle bir cümlenin arakasında ne gelir? "Eh, fiyatta anlaşırsak olur." Bu cümlenin gideceği yer neredeyse budur. Klasik cümleyi şöyle değiştirdim: "Kızının Ayşe ile oğlumuz Mehmet, evlenmeye karar vermişler, rızanız var mı? Bunu duyan adam (kızın babası) şaşırdı, 'Ne yani, istemiyor musunuz?" dedi.
Evlenmek isteyen bu insanlar yetişkin, kendi kendilerine, bir şeye karar verme hakkına sahiptirler. Onlar karar vermiş, sizi de anne babası olduğunuzdan, onlara karşı görevimiz var, ödevimiz var, onları da yerine getirelim diye gelmişler, sizden rıza istiyorlar. Rızanız var mı? Rızamız var derlerse tamam, eğer rızanız yoksa, sizin rızanız için tekrar gelecekler, veyahut dinlemeyecekler (rızanız olmadığı için evlenmeyecekler veya rızanız olmadığı halde evlenecekler) orasını bilemem ama rızanız var mı, ben size bunu sormaya geldim, böyle denilmesi, böyle olması lazım. Bu, eşitlikçi bir ilişkidir, insanların birbirini özne yerine koymasıdır. Beşik kertmesinden, töre cinayetinden, kız istemekten, başlık parasına kadar, fiyat biçmeye kadar, cehaletin bin bir türlüsü, sanki dinin gereği sanılıyor, sanki İslâm, bunların böyle olmasını istiyormuş gibi.
Din, cehalet, medyumluk, fal, büyücülük, hepsi birbirine karışmış vaziyette. Din deyince aklınıza ne geliyor dediğim de, "el kesmek, taşlamak, çarşaf, cinci hocalar, büyücüler" bilmem ne. Din denince sizin de aklınıza bunlar geliyor, değil mi? Bunların hiç birinin dinle alakası yok kardeşim, size yalan söylüyorlar, size yalan söylüyorlar. Peki bir millet bu kadar yalana nasıl inanıyor? İnanır. İnsanlar büyük yalanlara inanır. Halk bir defa inandı mı onu döndürmek zordur ve hakikat insanı yalnızlaştırır…

İçindekiler İçin Tıklayınız

"Zorunluluğun Bilincine Varmak," Özgürlük Müdür?

Engin Elbistanlı

Bir şeylere zorunlu olarak uymanın, tercih ve seçeneklerin doğası gereği kısıtlandığı için özgürlükler meselesine ket vurmaktadır. Özgürlük özü itibariyle tercih ve seçenekler sorunudur. Daha doğrusu birey ise bireyin toplum ise toplumun yaşamaya dönük bakışlarında ortaya koyacakları tercih ve seçenekler sorunudur. Tercih ve seçenek yok ise orada iradeden söz etmek yani bir iradenin kendi kararını kendisinin verip vermediği meselesi tartışmalık bir durumdur. Bir şeylere uyulursa, bir şeylerin zorunluluğuna inanıp ve güvenip ona göre bir yaşam hattı ya da eylem hattı belirlenmiş ise, orada olan o zorunluğun belirleyiciliğidir. Doğası gereği belirleyen temel yani esas iken, belirlenen ise tali yani pasif olandır.

Bu eksende ele alıp özgürlüğün ne olduğu, ne olması gerektiğini tartışabiliriz. Ancak konumuz "Zorunluğun bilincine varmanın özgürlük" olduğu tespitini analiz etmek olduğu için, önce bizi geçmişte buraya götüren yolu kısmen de olsa, çizmemiz gerekiyor ki, bu tespitin gerekçelerini bilince çıkaralım. Aksi taktirde özgürlüğe yüklediğimiz anlamlar yeterince anlaşılamayacağı gibi, birçok kuramcıya ve ustaya da haksızlık etmiş oluruz.

Mitolojik bakışın yarattığı düşünce, yorumlanış ve yaşam şöyle böyle bilinmektedir. Köleliği kutsayan, rahipleri göklere çıkaran, düz ve monoton bir yaşam özcesi iradesiz ve iradesizleştirilmiş yaşamıyla tümden hükmeden hâkim buyurgan ve tepeden inme kral ve imparatorlar.

Dini bakışın ve yaşayışın etkilerini halen bugün derinden hissedilebiliniyor. Göklere tanrıya kilitlenmiş, kulluğu geçmeyen bir yaşam. Arayış, en iyi kul olmak içindir. Kul tanrının kölesi hizmetçisidir.

Felsefi yaşam ve bakış daha değişik bir kültür yaratırken, daha köklü sorgulayan ve inceleyen bir kişilik yapılanmasına yol açmıştır. Platon ve Aristo gibi dev filozoflar hep bu bakışın meyveleriydi.

Bilimsel bakış, yani materyalist bakış ise kendisine daha güvenen ve iradeleşen her şeyi bilebileceğine inanan fizik ötesine kafayı takmadan birey olmak için her şeye muktedir olduğuna inanan bir kişiliktir. Dahası da bilimin çözemeyeceği hiç bir şeyin bulunmadığına o denli de inanandır.

Söylenmek istenen şudur, her bakışın hedefi yaşananları izah etmedir. Var olanı anlamadır. İçeresinde kimi hinlikler olsa da özcesi olup bitene anlam vermedir. Bir izah getirmedir. Totemcilikte, animizmde ve fetişizmde olup biten budur. Etrafında yaşananları anlamak ve anlatmaya çalışmak için modeller oluşturuluyor. Model yâda tasarlananla evren, dünya ve tabiat insan anlaşılmaya çalışılıyor. O bakımdan her modelin yâda bakışın bir değeri vardır. Nihayetinde yaşamın idame edilmesinde şöyle yâda böyle bu modeller rol oynamışlardır.

Bugünde insanlık yaşadıklarını anlamlandırmaya çalışmaktadır. O kadar bilimsel gelişmeye rağmen olup biteni anlamamak yada yeterince izah edememek düşündürücüdür. Bilimin izah etmekte zorlandığı o kadar çok şey var ki bu küçüklük kompleksi yaratıyor. Aşağılık psikolojisi, bitirici bir hastalıktır. Alışılagelen sistem özelde de son kapitalist sistem bilmeye dayalıdır. Bilinmedi mi, korku ve panik yaratıyor. İnsanlık o kadar benmerkezci olmuştur ki kendisini her şeyin üstünde ve her şeyden daha kıymetli görmektedir. Eşrefi

mahlûkat sözünün altında yatan esas budur. Yukarıda dile getirdiğimiz gibi mitoloji öncesi animist, fetişist, totemist merhalelerden başlayarak insan olup biteni anlamaya çalışmıştır. Yıllarca süren deneme sınama ardından insanlık bilimselliğin kapısını pratikte çözmeye başlamıştır. İlerledikçe olup biteni daha çok anlamıştır. Bilimsel aşamaya geldikten sonra olay ve olguları bilime dayalı çözmeye çalışmıştır. Atina da her şey matematikle çözülebileceği inancıyla Öklid geometrisi geliştirilmiştir. Örneğin Phitagoras müziğin matematiksel sayılarla anlaşılabileceğini savunmuştur. Matematik, evrenin sırrı olarak algılanmıştır. Tarih ilerledikçe, fizik geliştikçe matematik somut olgulardan soyut olgulara kaymıştır. Her şeyi çözecek güç matematikte değil fizikte görülmeye başlanmıştır. En son 16. ve 17.yy. da yapılan keşiflerle yeni yol ayrımına gelinmiştir.

"Zorunluluk kavrandıkça özgürsün" demek, sen bir birey olarak hiçsin demektir

Hiç şüphesiz önceleri de "bir nehirde bir kez yıkanılır" gibi sözler her şeyin hareket halinde olduğuna işaret edilmiştir. Yine pozitif-negatif tanımlamaları karşıtlıklara yani çelişkiye işaret ediyordu. Özelde enerjinin, etki-tepki (aksiyon-reaksiyon) yine dönüşüm yasaları gibi birçok buluş tabiatı, kuvveti, işi, hızı izah eder konuma gelmiştir. Fizik dünyasındaki yasalar topluma da uyarlanmaya çalışılmış ve önemli ölçüde de başarılmıştır. Fizik dünyasındaki yasaların topluma uyarlanmasına diyalektik-tarihsel materyalizm denildi. Bunun yöntemi olarak diyalektiğin doğa ve toplumdaki olayları-süreçleri anlamanın temel yöntemi olduğuna inanıldı.
Fizikte her şeyin birbirine bağlı olduğunu ve birbirini etkilediğinin anlaşılması, her şeyin hareket halinde olduğu, durum ve konum değiştirme, nicelden niteliğe geçiş -ki bu bir halden başka bir hale geçişi ifade ediyordu- ve en son olarak da zıtların birliği ve karşıtlığının en küçük parçası olan atomlarda proton-elektron ikilemiyle hem karşıt oluşları hem de bir arada oluşları izah ediyordu.
Bilimsel gelişmeler bu temelde ilerlerken bilimin her şeyi çözeceği, her şeyin bir süreç işi olduğuna inanılıyordu. Ve nitekim pratik sonuçlar bunu doğruluyordu da. Her geçen gün yeni keşifler yeni buluşlar dünyamızı sarıyordu. Öyle ki sonradan pozitif bilim diye bildiğimiz süreç başladı. Kimisi determinist, kimisi mutlak bilim diyerek, her şeyin bilinebileceğine biat etti. Özelde 15. yüz yıl Descartes'in düşünsel olarak her şeyin bilinebileceğini formüle etmesi, Newton gibi bir deha fiziğin kanunlarıyla adeta alay edercesine tek tek oynaması ve çözülemeyecek bir şeyi neredeyse bırakmaması, herkesi ama herkesi "bir kaç kendini bilmez dışında" ikna etmişti. Dünyanın sırları bir bir çözülüyordu. Dünya daha da tanıdık oluyordu. İnsanlık kendisine daha fazla güveniyor ve daha bencilleşerek, narsistleşerek kendinden geçiyor ve sonradan görüleceği gibi ben merkezci ve ben üstün mantığın bir sonucu olarak tabiat yerle bir edilecek, insanlığı çığırından çıkaracak savaşlarla dünya kirletilecekti.
18. yüz yılda bu gelişim trendi yaşanırken, topluma bu yasalar uyarlanmış ve iki yüz yıl boyunca toplumsal gelişim yasaları olarak bilinen bu yasalar her şeye damgasını vurmuştur.
Diyalektiğin temel dört yasası olarak bilinen: Evrensel bağıntı yasası, değişim yasası, dönüşüm yasası, zıtların birliği ve karşıtlığı yasası insanlığı son yüz yıllarda çok fazla etkilemişti. Bu dört yasa yıllarca, hele bir de yaşamdaki tecrübeyi de katarsak binlerce yıl yaşadı. Aslında birçok insan, bilinçsizce bu kanunları yaşamında uyguladı. Tüm insanlar ise bu kanunlara göre yaşadı. Bu dört yasa, belli bir felsefik bakış, ideolojik ve politik görüşü bize sağladı.
Sonuç itibariyle, bu dört yasa, bize zorunluluğun yasaları olarak öğretildi. Bu yasaların her şeye muktedir olduğuna inandık.
Halbuki, bu kadar zıtlık üzerine oluşmuş yasalar, sonunda karşıtlığı ve zıtlığı da getirir.

Bu bakış birinin üstünlüğünü sağlarken diğerinin yok sayılmasını doğurmuş ve bunun sonucu olarak da birbirini tasfiye etmiştir.
Darwin'in güçlü olan ve kendisini uyarlayabilen yaşar yasası, büyük balığın küçük balığı yutma hakkını sağlar. Bu da tahakkümü geliştirebilenin hiyerarşisine davetiye çıkarır.
Yine unutulmasın ki; "zorunluluk" bir nevi her şeyin önceden bilinebildiğini ifade eder. Bireyi diyalektik yasalarını bildikçe ve buna bilinçli katıldıkça gelişir. Özünde bu bireyin iradesini dıştalayan bir süreçtir. Daha popüler bir kavramla kaderciliktir. Her ne kadar kadercilik materyalizm tarafından reddedilse de pratik sonuçları kaderciliktir. Tek renkliliktir, tek yoldur, tek çözümdür, tek tiptir. İsterse buna faşizan deyin isterse devlet kapitalizmini aşmayan diktatoryal reel sosyalizm deyin. Seçim size aittir. Ancak gerçeklik budur.
Bu durumun yani bu dört yasanın ve kategorilerin determinizmi getirdiğini ve geliştirdiğini bugün daha iyi görüyor ve biliyoruz. Bilinebilirlik o kadar abartıldı ki insanın ve tabiatın, ruhu yada duyguları arka plana atıldı. Psikolojide psikanaliz her ne kadar son yıllarda ele alınmışsa da özcesi iç dünyalara yer verilmedi, böylece kupkuru, donuk bakış ortaya çıktı. İlişkiler çıkarlara yani politik pragmalara kaydı.
Şimdi bu bakışın en önemli olan ayağına gelelim: "Özgürlük zorunluluğun kavranmasıdır" yada "özgürlük zorunluluğun bilincine varmadır" tespitleri, özünde özgür iradeyi reddeden, bu bağlamda gelişmeye ket vuran tespitler olarak halen kendisini hissettiriyor. "Zorunluluk kavrandıkça özgürsün demek", sen bir birey olarak hiçsin demektir. Sen yeter ki zorunluluğa uy. Nitekim zorunluluklara uya uya bireyden eser kalmadı. Tekrar vurgulayalım, sorun bunun bilinçli yapılıp yapılmaması değildir. Bu bakış bunu doğurur ve besler.
Eski paradigmanın tüm iyi niyet, çaba ve emeklere rağmen, insan sevgisi, o kadar büyük ki insan için gözünü kırpmadan verebilen bir sevgi ancak buna rağmen insana, tabiata, kendine karşı kirlenmekten kurtulamıyor. Buna örnek olarak Öcalan Hristiyanlığı, İslam'ı, Fransız ve 17 Ekim devrimlerini veriyor. Buna daha nicelerini de ekleyebiliriz. Hristiyanlığın onca fedakarlığına rağmen iktidara bulaşmasıyla engizisyonlara nasıl yol açtığını iyi biliyoruz.
İslamiyet kardeşlik ülküsü iken Muaviyeci bir İslam ile bugün nasıl DAİŞ'e dönüştüğünü de herkes görebiliyor.

Özgür İrade

17 Ekim Devrimi için milyonlarca insan canını adalet, eşitlik ve özgürlük için ortaya koymuşken, devletleşmeye doğru yol aldıklarında Sibiryaların, Kulakların, hapishanelerin nasıl ortaya çıktığını da bugün biliyoruz.
Dile gelen gerçekler Küba, Nikaragua, Çin, Arnavutluk ve daha nice "sosyalist" ülke için geçerlidir. Emperyalist ve kapitalist ülkelerde, yaşanan vahşeti açmanın anlamı yoktur.
Şimdi; "Zorunluğun Bilincine Varma Özgürlüktür" tespitini aşan yaklaşımlara, göz atmamız yerinde olacaktır. Özgürlük, bir zorunluğun bilincine varma olmadığını, tam tersine zorunluğun bilincine varmayı özgürlük olarak ele almanın, gerçek manada tutsaklığı geliştirdiğini, doğru olanın ise "Esneklik özgürlüğü, özgürlük çeşitliliği getirir" olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.
Kuantum teorisi bir atomun içinde bulunan atomlardan daha küçük boyuttaki parçacıkları inceler. Atomu yani maddeyi meydana getiren atomdan daha küçük boyutlardaki parçacıkların hiçbir kaideye uymayan tuhaf davranışlarını açıklayan, kuantum mekaniği bilimde bir çığır açtı. Parçacıkların dalga hareketleri ve denklemlerini çıkardı. Kuantum teorisi ile parçacık fiziğinden nükleer fizik ortaya çıktı ve elektronik gelişti. Maser, lazer, bilgisayar ve hesap makineleri gibi binlerce cihaz, onun sonucu olarak daha küçük boyutlarda daha hızlı ve verimli olarak üretildi. Kuantum teorisi giderek atomu mercek altına aldı ve kocaman bir dünyayla karşılaşıldı. Önceleri atom proton, elektron ve nötrondan oluşuyordu. Ancak şimdilik bilinen 149 tane ayrı parça tespit edilmiş durumdadır. Dahası da olasıdır. Yine çekirdek etrafında elektronların dönüş spini eğer ileriye doğru gidişi ifade

ediyorsa elektronun ters yönde ki spini –yani dönüşü- geriye gidişi ifade eder. Bu yaşam ile ölümü anlamsızlaştıran madde ile ruhu iç içe geçişidir. Bu birçok farklı gerçekliğin anlamına gelecektir. 149 farklı parçacığın her biri kendisine has frekansı var yani her birinin rengi ayrı, kimisi uzun ömürlü, kimisinin milyarda biri kadar ömrü var, kimi çok enerji yüklü kimisi az enerji yüklü, ancak her birinin bir işlevi var. Hiç birinin diğerine öncelliği yok, hepsinin işlevselliği önemli olandır. Her şey farklı şekillerde görünmeye sahip, bir nevi çözümsüzlüğü yoktur. Önemli olan gerçekleşmesi ve kimsenin durduramamasıdır.
Bilelim ki; Her parçanın ayrı bir frekansa sahip oluşu, her birinin ayrı renge sahip olduğudur.
İnsanlığı çok önceleri yukarıda izah ettiğimiz diyalektliğin 4 kanununu izah etmek yetmiyor. İnsan ruhunun derinliklerinde bilinmeyen o kadar çok şey var ki, bilinebilirliği –hem de dört dörtlük- diyalektik yasalarını izah etmez. Bunların hepsini ele almadan önce insanı neden sonuç ilişkisi ile dar ele almak, o insanı izah etmeyeceği gibi kıracak ve dökecektir. Kırılan ve dökülen insan, gergin olup tepkilenecektir.

Varlık kendi yolunu çizecek gücü ve kudreti içinde barındırmaktadır

Şunu da gördük, diyalektiğin yasaları bir nevi zorunluluğun yasalarıdır. Çizilen yolda ilerlemedir. Düz çizgisel bir ilerleyiş söz konusudur. Her ne kadar kadercilik reddedilse de sonuçta kaderciliğe götüren yasalardır. Düşünce ve söylemde renklere yer verse de kuruluş mantığı itibariyle tek renkliliktir. Tek düzeyliktir. Bu da tabi ki karşıtlıkların mantığıyla birinin yaşaması için diğerinin tasfiye edilmesidir. Sonuçta hiyerarşik ve tahakküme açık bir bakıştır. Birinin öncül olması diğerinin tali olmasıdır. Yani önemsiz olmasıdır. Buda sınıflı ve ayrıcalıklı tabakaların oluşmasıdır. Özcesi hiyerarşi ve tahakkümdür.
Özgürlüğün ve düşüncenin sistemleştirilmesi konusunda kuantum teorisi neler söylemektedir? İhtimal dâhilinde olan her şey zorunludur. Özgürlük, zorunluluğun kavranmasıydı. Yada zorunluluğun bilincine varmasıydı eski Marksist bakışa göre. Şimdi özgürlük bu olmuyor, olamaz da. Yukarıdaki formülasyon, bireyin irade gücünü hesaba katmıyor. Hâlbuki iradi güç birçok şeyi etkileyebilecek pozisyondadır. Elbette insan yada herhangi bir varlık büyüdüğü ortamın etkisini taşır ancak ve ancak sadece etkisini taşır. O varlık kendi yolunu çizecek gücü ve kudreti içinde barındırmaktadır. Özgürlük artık zorunluluğun bilincine varmanın da ötesinde kendi yolunu kendi çizme oluyor.
"Özgürlüğü evrendeki çoğullaşma, çeşitlenme ve farklılaşma olarak tanımlamak, toplumsal ahlak açıklamasında da kolaylık sağlar. Çoğullaşma, çeşitlenme ve farklılaşma, zımnen de olsa bağrında hep zeki bir varlığın seçim yapma kabiliyetini düşündürür."
Atom altı parçacıklarda, parçalar yada fotonlar kendi rotalarını kendileri çizmektedir. Her birinin enerjisi dalga, frekans ve rengi ayrıdır. Ancak kendi yolunu her foton kendi çizmektedir. Yine fotonlar kontrol altına alındığında, dış gözlemci kendi istemiyle etkilemektedir. Bu şudur; hem kendi yolunu birey çizebiliyor ancak kendi iradesini güçlü örgütlemiş ve hazırlamış ise baskın çıkabiliyor. Ayrıca bireyin dışında olanı kendi iradesiyle istediği yere sevk edebiliyor.
Bu özgürlük bakışında yeni ufuklar açmaktadır. Birey artık onun bunun etki sahasına girmekten söz edemez. Eğer birey kendisini güçlü örgütlemişse bu böyledir. Yok, eğer birey örgütsüz ve kendini iyi konumlandırmamışsa o birey boşluk sahibi bireydir ve boşlukları doldurula bilinir. Doldurulmaya açık kişi yada birey iyi örgütlenmemiş bireydir. Bu açıdan bakıldığında artık "oradan buradan etkilendim" şeklindeki söylem ve ifadelere paydos. Özgür birey kimliğinin önünü artık alamaz.
Dahası da vardır. Gelişmeler düz olmuyor. Kimine göre helezonik, kimine göre spirallik ve gel-gitleri olan bir ilerleyiş yada gerileyiş söz konusudur. Eskideki gibi hep ileriye gidiş yok.

O ilerleyiş bireyin elinde eğer birey durursa geriler ve geriye çark eder. "Çoğullaşma ve çeşitlenmenin hep özgürlüğü çağrıştırması, temellerindeki zekâ kıvılcımlarından ötürü olsa gerek." Birincisi bu ikincisi; artık başkasının peşinen üstünlüğü kalkmaktadır. Madem iradedir birey, o zaman iradesi hesaba katılacaktır. En güçlü görünenin karşısında, bireyin kendini örgütleyişi, güç kazanması galebe çalması anlamına geliyor.

Bir soruna, olaya, olguya bakış eğer pozitif olursa ona değer biçme ve yükleme anlamına gelir ki bu da inançtır, umuttur

Ayrı bir husus ise düşünce sahasındaki yansımadır. Birey ne kadar yoğunlaşırsa o düşünceyi o kadar baskın hale getirebilir. Bir sorun mu var o sorun üzerine düşünmek yoğunlaşmak o düşünceyi pratikleştirmenin kapısını aralamaktadır. Önemli olan bireyin kendisini o şey her ne ise ona kilitlemesidir. Bir de pozitif bakış edinmesidir.

Bardak yarı boştur demek bir bakıştır, bardak yarı dolu demek bir ayrı bakıştır. Bardak yarı boştur bakışı negatifleyen, negerjileyen, olumsuzlaştıran ve bu anlamda çözemeyen bir bakış iken bardak yarı doludur demek pozitifleme, sinerjileme, olumlulaştırandır. Bu bakımdan da çözen yada onu olanak dâhiline koyan bir bakıştır. Bir soruna, olaya, olguya bakış eğer pozitif olursa ona değer biçme ve yükleme anlamına gelir ki bu da inançtır, umuttur ve çözümün önemli bir parçasıdır.

Her şeyin çözümü vardır. O da tek yol değil birçok çözüm, yol ve yöntem var. Hani parçalar paket ve dalga halinde hareket ediyorlar ya, işte onun gibi. Her sorunun en az iki çözümü var, ilkesinden hareketle çok seçenekli denklemi çözmek daha rahat ve olanaklıdır. Bu yeni bir bakıştır. Nasıl ki, negatif sayıları (imaginer karmaşık sayılar) insan, matematikte bugün olasılık ve mantık sorunları çözüyorsa kuantumik bakışta buna elveriyor. Daha çok özgürlük, moral ve pozitivizmdir. Alternatif mücadele insana coşku verdiği gibi sinerjiye (görevdeşlik) de yol açmaktadır. Bu bakışta moralsizliğe, bunalıma girmeye yer yok çünkü çözümler alternatiflidir. Renkliliğe ve özgürlüğe yer fazladır. Böyle olunca moralsizlik, eğer moralsizlik çözümsüzlük ise yoktur. Yada moralsizlik baskın olmaktan çıkmıştır. Baskın olan pozitif, iyimser ve çözümleyen birey ve varlıklardır.

Artık sorun bireyin kendi enerjisini doğru örgütleme sorunudur. Boşa enerji harcamaması sorunudur. Enerjiyi boşa harcamama sanatını geliştirerek, enerjiyi yoğunlaştırma sanatıdır da. İşte buda, Özgürlüktür. Kendisini iyi örgütlemiş birey yada varlıktır. Bu da yenilgiyi kabul etmeyen kendisini başarılara kilitlemiş istediğini yapmaya kavuşmuş, yada ona muktedir olan birey ve kişiliktir.

Abdullah Öcalan'ın sözleri ile yazımızı bitirecek olursak: "Doğada gerçekleşen biçimiyle artık atom parçacıklarının da ötesinde, dalga-parçacık evreninde olup bitenler başta 'canlılık' özelliği olmak üzere, varlıkların her çeşidini oluşturuyor. Gerçekten bu kadar doğal çeşitlilik ancak büyük bir zekâ ve özgürlük tercihiyle mümkün olabilir…

Evrenin temel taşları olarak parçacık-enerji ikilemini düşündüğümüzde, enerjinin özgürlük demek olduğunu çekinmeden vurgularım. Maddi parçacığın ise, mahkûm haldeki enerji paketçiği olduğuna inanırım. Işık bir enerji halidir. Işığın ne kadar özgür bir akışkanlığa sahip olduğu inkâr edilebilir mi?...

Daha da ileri gidersek, evrenin tüm sesleri, renkleri özgürlüğü düşündürmüyor mu? İnsan toplumunun en derin ilk ve son köleleri olarak kadının tüm çırpınışları özgürlük arayışından başka hangi kavramla izah edilebilir."

İçindekiler İçin Tıklayınız

Özgürlükçü Bir Marx Mümkün Mü?

Daniel Guerin

Paris Komünü'nün ezilmesinden iki gün sonra düzenlenen Uluslararası İşçi Birliği Genel Konseyi imzasıyla yayınlanan, Marx'ın en bilinen yapıtlarından biri olan Fransa'da İç Savaş, özgürlükçüler için ilham verici bir metindir. Bakunin'in geniş bir etkisinin bulunduğu Enternasyonal'in imzasıyla yayınlanan bu metinde Marx, 1848'de yazmış olduğu Komünist Manifesto'daki bazı pasajları tekrar ele alır. Marx ve Engels, Manifesto'da aşamalı proletarya devrimi kavramını geliştirmiştir. İlk aşama, politik iktidarın ele geçirilmesidir. Bu sayede üretim araçları, nakil araçları ve kredi sisteminin "aşamalı olarak" devlet eliyle merkezileştirilecektir. Ancak uzun bir süreçten sonra, sınıf karşıtlıkları ortadan kalktığında ve devlet iktidarı, politik doğasını kaybettiğinde bütün üretim devletin elinde değil, "ilişkili bireylerin" ellerinde merkezileşecektir. Bu ikincisi özgürlükçü bir ilişki türüdür ve bu düşünceye göre her bir bireyin özgür gelişimi, hepimizin özgür gelişiminin koşulu olacaktır.

Bakunin, Fransız sosyalistlerinden farklı olarak Komünist Manifesto ile 1848 tarihli orijinal Almanca metin üzerinden tanışmıştır ve devrimin --ilk aşaması çok güçlü bir devlet kontrolü olan-- iki aşamaya bölünmesini her fırsatta eleştirmiştir. Bakunin meseleyi şöyle ifade eder:

"Devlet bir kez kendisini tek toprak sahibi konumuna getirdiğinde (…) aynı zamanda tek kapitalist, tek bankacı, tek tefeci ve ulusun tüm emeğini düzenleyen ve yöneten tek örgüt, ürünlerin tek dağıtıcısı olacaktır. Modern komünizmin ideali ve temel prensibi işte BUDUR."

Dahası: "İster aşamalı ister birden şiddetle olsun böyle bir devrim, mevcut toprak sahipleri ve kapitalistlerin mülkiyetlerine el koyulup tüm toprağın ve sermayenin devlete devredilmesiyle olacak ve söz konusu devlet, gerek ekonomik gerek politik alanlarda yüce vazifesini yerine getirmek adına kesinlikle hayli güçlü ve aşırı merkezi bir devlet olacaktır. Kiralık mühendisleri ve emrine amade tarım işçilerinden oluşan disipline edilmiş ordusuyla devlet, toprağın işlenmesini doğrudan yönetecek ve yönlendirecektir. Aynı zamanda tüm mevcut bankaların kalıntısı üzerinde tek bir banka kurarak tüm üretimi ve ulusal ticaretin her veçhesini denetim altında tutacaktır."

Üstelik: "Bize Marx'ın halk devletinde ayrıcalıklı sınıfların olmayacağı söylenir. Herkes sadece hukuki ve politik olarak değil, aynı zamanda ekonomik açıdan da eşit olacaktır. Gittikleri yolu, önerilen yöntemi, söz konusu sözün tutulup tutulamayacağını göz önünde bulundurarak bunu büyük bir şüpheyle karşılıyor olsam da en azından vaatleri budur. Görünüşte ayrıcalıklı bir sınıf olmayacak ancak bir hükümet olacak ve bu, şu noktaya dikkat edin, tüm diğer hükümetler gibi kitleleri sadece politik açıdan yöneten basit bir hükümet değil, son derece karmaşık bir hükümet olacaktır. Zira üretimi tekeline alarak ekonomiyi, servetin adil dağılımını, toprağın işlenmesini, esnaf ve zanaatkârın düzenini ve gelişimini, ticaretin örgütlenmesini ve denetimini ve var olan tek bankacı olarak sermayenin üretime uygulanmasını kendi başına yönetecektir.

Bakunin'in eleştirileri üzerine Marks ve Engels 1848'de sahip oldukları aşırı devletçi düşünceleri düzeltme ihtiyacı hissettiler.

Manifesto'nun 24 Haziran 1872 tarihli yeni bir basımı için kaleme aldıkları önsözde, 1848 meselesine ilişkin bölümdeki pasajlara "pek çok yönden farklı bir ifade" vermek konusunda hemfikir oldular. "İlk kez Şubat Devrimi'nde (1848) ve daha da önemlisi proletaryanın ilk defa politik iktidarı iki ay boyunca ele geçirdiği Paris Komünü'nde edinilen pratik deneyimi" kendilerine destek aldılar. Vardıkları sonuç "bu programın bazı ayrıntıları bakımından eskimiş olduğu" idi. Paris Komünü ile özellikle bir şey ispatlandı: "İşçi sınıfı basit bir şekilde mevcut devlet mekanizmasını ele geçiremez ve onu kendi amaçları için kullanamaz." 1871 basımında ise Komün'ün "emeğin ekonomik kurtuluşunun gerçekleştirilebileceği politik biçime dair en son buluş" olduğunu beyan ediyorlardı.

"İşçi sınıfı basit bir şekilde mevcut devlet mekanizmasını ele geçiremez ve onu kendi amaçları için kullanamaz"

Franz Mehring, Karl Marx biyografisinde bu hususta Fransa'da İç Savaş'ın Manifesto'yu kısmen güncellediğini, devletin tasfiyesinin kesinlikle öngörüldüğünü, sadece bunun uzun vadeli bir süreç olduğunu vurgular. Ancak Lehning, Marx'ın ölümünden sonra Engels'in anarşist akımlarla mücadele ederken bu düzeltmeyi bir kenara bıraktığını ve Manifesto'daki eski fikirlere geri döndüğünü belirtir.
1871 basımının yazarındaki bu hızlı keskin dönüşte daima Bakunin'in şüpheciliğinin etkisi vardı. Bakunin komün hakkında şunları yazmıştı:
"Komün her yerde büyük bir etki bıraktı, buna, ayaklanmayla fikirlerinin yanlış olduğu ispatlanan Marksistler de dahildir. Artık Komün'ün karşısında saygıyla şapkalarını çıkarmak durumunda olduklarını gördüler. Daha da ileri gittiler, en basit mantığın ve sahip oldukları gerçek duyguların aksine, Komün programının ve hedeflerinin kendilerinin de programları ve hedefleri olduğunu söylediler. Bu, saçma sapan, gerçeğe aykırı, yanlış bir beyanattı fakat buna mecburlardı. Bu açıklamayı yapmak zorundaydılar. Aksi halde tamamen yenik düşeceklerdi ve çevrelerinde kimse kalmayacaktı. Devrimin tutkusu o denli güçlüydü ki herkesin kanına karıştı."
Bakunin ayrıca şöyle bir gözlemde bulunmuştu: "Öyle görünüyor ki Engels, Hague Kongresi'nde (Eylül 1872) Manifesto'daki bazı sayfaların yarattığı kötü izlenimden çekinerek, büyük bir kararlılıkla metnin miadını doldurmuş ve artık (Marx ve Engels'in birlikte) terk ettikleri bir belge olduğunu söylüyordu. Eğer Engels böyle söylüyorsa, yalan söylüyor. Kongreden daha iki gün önce Marksistler bu belgeyi tüm ülkelere yaymak için ellerinden geleni artlarına koymuyorlardı."
Bakunin'in Jura Federasyonundaki öğrencilerinden James Guilleme de 1871 Nutku'nu benzer bir şekilde okur:
"Bu Marx'ın kendi programını Federalistler lehine terk etmiş gibi göründüğü, hayret verici ilkesel bir deklarasyondur. Kapital'in yazarında gerçek bir dönüşüm mü olmuştur yoksa olayların kuvveti karşısında bir anlık coşkuya mı yenik düşmüştür? Ya da bu, Komün programına bağlı gibi görünüp Komün'ün ismiyle gelen prestijden yarar sağlamayı amaçlayan bir taktik miydi?
Günümüzde hâlen basılmakta olan, engin bilgiler içeren Bakunin Arşivleri için kendisine minnettar olduğumuz Arthur Lehning de bu Nutuk ile Marx'ın öteki tüm yazılarında sunulan fikirler arasındaki çelişki üzerinde durur:
"1. Enternasyonal'de otoriter ve otorite karşıtı gruplar arasındaki mücadelenin tam da en yüksek noktaya ulaştığı dönemde, Paris işçi sınıfının devrimci kalkışmasından müthiş derecede etkilenen Marx'ın, Enternasyonal içerisinde mümkün olan her yola başvurarak mücadele ettiği otorite karşıtlarının programı olarak görülebilecek bir şekilde bu devrimin fikirlerine, Marx'ın temsil ettiği düşüncelerin tamamen karşıtı olan fikirlere ses vermiş olması, tarihsel bir ironidir. Hiç şüphe yok ki Genel Konsey'e sunulan Nutuk, "bilimsel sosyalizmin" sistemi içerisinde kendine yer bulamaz. Fransa'da İç Savaş, neredeyse hiç Marksist değildir... Paris Komünü'nün

Marx'ın devletçi sosyalizmi ile hiçbir ortak yanı yoktur, hatta bilakis Proudhon'un fikirlerine ve Bakunin'in federalist kuramına daha yakındır.

Komün, burjuva devletini yenilgiye uğratırken devletin yerine başka bir devlet koymayı hedeflemiyordu

Marx'a göre, Komün'ün temel ilkesi, devletin politik merkeziyetini yok edip yerine işçilerin öz yönetimini getirmek, devlete güven sağlanana kadar küçük özerk birimlerden oluşan bir federasyonu kurmaktı.
"Paris komünü devletin "sönümlenmesini" değil, devleti bir an önce yok etmeyi amaçlamıştı. Devletin ilgası artık bir son durak, tarihin diyalektik işleyişinin mecburi sonucu, üstün bir üretim biçiminin koşulu olan üstün bir toplumsal gelişmişlik düzeyinin bir sonucu değildir."
Lehning şöyle devam eder: "Marx'ın devletin ortadan kaldırılmasının başlangıcı olarak belirlediği koşulların tek bir tanesinin dahi etkisi olmadan Paris Komünü devleti ortadan kaldırdı. Komün, burjuva devletini yenilgiye uğratırken devletin yerine başka bir devlet koymayı hedeflemiyordu. Komünün amacı yeni bir devlet mekanizması kurmak değil, devleti ortadan kaldırıp yerine federalist ekonomik temellere dayanan toplumsal örgütlenmeler inşa etmekti. Fransa'da İç Savaş'ta da mesele "sönümlenme" değil, devletin derhal ve tamamen ortadan kaldırılmasıdır.
Aynı şekilde Marksist bilimci Maximilien Rubel şunu teslim eder:
"Şu bir gerçek ki Marx'ın proletaryanın fethi ve devletin ilgasına ilişkin düşünceleri nihai şeklini Paris Komünü hakkındaki Nutuk'ta alır ki bu fikirler Komünist Manifesto'da verilen düşünceden hayli farklıdır."
Bununla beraber, bu konuda iki araştırmacı arasında bir anlaşmazlık söz konusudur: Lehning Marx'ı bir "otoriter" olarak görür ve Nutuk'un Marksist sosyalizmde "yabancı bir unsur" olduğunu ileri sürerken Rubel ise Marx'ın bir özgürlükçü olduğunu düşünür ve Marksist düşüncelerin "son halini" Nutuk'ta aldığını savunur.
Her şeye rağmen 1871 Nutku hala Anarşizm ile Marksizm arasında bir sentez bulma konusundaki çabalar için bir hareket noktası ve iki düşünce akımının zengin bir uzlaşma yolu bulma olasılığını gösteren ilk kanıt olarak görülür. Nutuk, özgürlükçü Marksizmdir.

Çeviri: Çevirmenler Meclisi

İçindekiler İçin Tıklayınız

Marksizm ve Köylülük Sorunu

Ergin Atabey

M. Hardt ve A. Negri "Çokluk" adlı kitapta köylülüğü "Alacakaranlık" başlığıyla ele almayı tercih etmişlerdir. Neo-Marksistler olarak köylülüğün alacakaranlık bir dünya olarak tanımlamalarında şaşılacak bir durum yoktur. Hardt ve Negri de Marksizmin izlediği yolu takip ederek aynı endüstriyel kente; ya da kapitalist moderniteye çıkıyorlar. Fakat haklarını yememek lazım... Hiç olmazsa yarı aydınlık-yarı karanlık bir dünya olarak tanımlasalar da "çokluk"ları içinde köylülüğe yer veriyorlar. Ama bu yer veriş geçicidir. Hardt ve Negri'ye göre tarımsal üretimin koşulları değişmiştir; madencilik, endüstri ve maddi olmayan üretim biçimi kırsal yaşamı da kapsamıştır. Bu nedenle er veya geç köylülük ortadan kaybolacaktır. Köylülüğün "çokluk" içindeki yeri alacakaranlık vaktiyle sınırlıdır. Endüstriyalizm, dolayısıyla kapitalist modernitenin "aydınlığı" dünyayı sardıkça köylülük de yok olacaktır.

Marksizm ve köylülük sorunu tartışılırken yöntem olarak Neo-Marksistler'den başlamak yadırgatıcı olabilir. Ancak, her ne kadar da her biri kendisini diğerinden ısrarla ayrıştırsa da söz konusu Marksizm, "mezhepler" ve köylülük olunca hepsi aynı yere çıkıyor. Genelleştirmenin sakıncalarını göz önünde bulundurarak bunu belirtiyoruz. Sonuçta ister "Ortodoks" ister "saf" ve ister "Neo-Marksist"ler olsun; tümü kendisini daha fazla Marksist olduğu iddiasıyla Marksizmin temel kuramsal ilkelerine bağlıdır. Referansları Marksizmin temel paradigmasal sayıltılarıdır. Aralarındaki nüanslar birer "mezhep" olarak kendilerini belirleyen farklar oluyor.

Marx 19. yüzyılın son yarısında Fransız köylülüğünü incelerken iki sonuca varmıştı: Birincisi, köylülerin pasif ve kendilerini temsil etmekten aciz olduğu tespitiydi. İkincisi ise, Marx'a göre köylüler fabrikadaki işçi sınıfı gibi bir arada olmayıp kırsal bölgelerde dağınık yaşadığı için iletişim kurup bir örgütlülüğü yaratamazdı. Engels, Fransız veya Alman köylülüğünü incelerken köylülüğün siyasal bir özne olamayacağından hareketle işçi sınıfının köylülere siyasal önderlik yapması gerektiğini belirtmiştir. Lenin tam da bu yolda yürümüştür. Rusya'da 1850'lerden itibaren Rus köylülüğünün karşılıklı dayanışması, eşitlikçiliği ve ortaklaşmacılığının bir sonucu olarak ortaya çıkan Narodnik köylü hareketini daima yerdi, dışladı ve gerici ilan etti. Narodnik hareketi, devrimci eylemlerle Çarlık'ı sarstığı gibi Sovyetlerin oluşumuna da öncülük etmiştir. 1917 Ekim devrimi esas olarak Narodnik Hareketin oluşturduğu Sovyetlerin eseri olmasına rağmen Lenin önderlikli Bolşevik proletarya diktatörlüğü Sovyetleri tasfiye etmeye götürmüştür. Mao, Çin köylüsüne inisiyatif tanıyıp onu devrimin öznesi olarak ele almasına rağmen, Marksist ve Leninist ilke olan işçi sınıfının siyasal liderliğine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Köylü-işçi ilişkisinin tanımlarken bu ilişkide işçi sınıfının "büyük birader" olduğunu belirtmiştir. Neo-Marksistlerden olan Hardt ve Negri (yanlış bir okumayla) bir taraftan köylülüğün nasıl kendi kendini tasfiye ettiğini J. Stein Beck'in "Gazap Üzümleri" romanına dayanarak çözümlerken, öte yandan değişen üretim biçimi ve ilişkileriyle köylülüğün nasıl yok olduğunu klasik dünya edebiyatı üzerinden ortaya koymaya çalışmaktalar. Onlara göre 19. yüzyıl öncesi 20. yüzyılın çeyreğine değin Avrupa edebiyatı büyük oranda köylü dünyasını merkez alıyordu. Ancak 21. yüzyılla birlikte edebiyat için merkez artık kent veya

endüstriyel yaşam tarzıdır.

Bu anlamıyla Marksizm ile köylülüğün yıldızı hiçbir zaman barışamamıştır. Elbette bu Marksizmden kaynaklanmıştır. Bunun nedeni de Marksizmin bir kapitalist modernite kuramı olmasıdır. Tabi ki kapitalist modernitenin sol ekolü olan Marksizm köylülüğe yabancıdır. Çünkü, "Marx her şeyden önce kapitalist rejimin sosyoloğu ve iktisatçısıdır. Marx bu rejimin, insanları uğrattığı yazgının ve karşılaşacağı evrimin kuramını yapmıştı."[1] Alain Touraine Marksist çıkışa dair "… adeta sakin bir göle atılmış taş gibidir ve göl bir daha durulmayacaktır." derken devamında Marx için, "Sanayinin toplumbilimcisidir."[2] der. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan ise Marx'a dair, "Fakat esas yanılgısı, çoktan entelektüel ortama damgasını vurmuş aydınlanmanın gözde ideolojisi olarak pozitivizmin bakış açısını esas almasıdır."[3] diyor. Galina Serebryakova "Ateşi Çalmak" adlı roman serisinde Marx ile dindar yazar Willhem Weitling arasında geçen bir diyaloğu aktarır. Weitling, Marx'ın söyledikleri ve yazdıklarından hareketle Marx'a şöyle der: "Siz eğitmek istediğiniz insanlardan çok uzaklarda yaşıyorsunuz. Siz ne biliyorsunuz? Siz halka nasıl yardım edebilirsiniz?"[4] Dindar yazarın Marx hakkındaki bu tespiti kuramsal anlamda Marx'ın halktan kopuk, uzak ve yabancı olmasına dairdir.

Marksizmin devrimci perspektifi ahlaki ve politik niteliği ölçü olarak esas almadığı için köylülüğü devrimci dinamik olarak görmüyor

Ezilenler adına geliştirilmiş bir kuramın köylülüğe yabancı oluşu bir paradoks olarak görülebilir. Ancak Marksist kuramın zaten köylüler için geliştirilmediği gerçekliğinden hareketle bakıldığında ortada herhangi bir paradoksun olmadığı görülecektir. Marksist kuram esasında bir endüstriyel işçi sınıfı için geliştirilmiştir. Marksist kuramda köylülüğe dair çözümlemeler vardır elbette. Ancak söz konusu değinilen köylülüğün sanayileşme veya kapitalist modernite karşısındaki çözülüşüyle ilgilidir. Marksist kuramda köylülüğü toplumsal yaşamın ve komünalitenin kök hücrelerinden biri olarak ele alan, bu bağlamda kapitalist modernite karşısında sergilediği direnişi gören ve onu özgürlük mücadelesinin bir dinamiği ve sorunlarının çözülmesi gereken bir toplumsal kesim olarak ele alan bir bakış açısı yoktur. Bu nedenle Marksizm köylülüğe yabancıdır.

Günümüzde bir köylülük sorunu olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Kapitalist modernite endüstriyalizm, kapitalist piyasa ve kanserojen kentleşmesiyle köylülüğü çepeçevre kuşatmıştır. Küresel şirketler eliyle tarım ve hayvancılık üzerine devasa tekeller kurulmuştur. Köylünün tohum elde etmesi dahi yasaklanmıştır. Köylülüğe dayalı tarım ve hayvancılık yanında komünalitesi de hızla dejenere olmaktadır. Ulus-devletlerden küresel şirketlere, dünya bankasından IMF'ye dek kapitalist modernitenin tüm bileşenlerinin hedefinde köylülük vardır. Neoliberalizmin küresel entegrasyon olarak tanımladığı politikaların, saldırganlığın hedefi köylülüğün tasfiyesidir.

Tüm boyutlarıyla küresel olarak entegre olmuş kapitalist modernite endüstriyalizmi, kapitalist piyasacılığı ve ulus-devletçiliğinin saldırganlığı altında köylülük sorunu acil çözülmeyi bekliyor. Her şeyden önce toplumsallığı ahlaki ve politik niteliğiyle değil de, ekonomizmle çözümleyen Marksist bakış açısı dışında yeni bir bakış açısıyla köylülüğü ele almak gerekiyor. Salt sorunların çözümü açısından değil; devrimci dinamik olarak da köylülüğü çözümlemek gerek. Marksizmin devrimci perspektifi ahlaki ve politik niteliği ölçü olarak esas almadığı için köylülüğü devrimci dinamik olarak görmüyor. Toplumsallığın ve komünalitenin temel dayanaklarından biri olan köylülük doğru ele alınıp sorunu çözülmeden, insanlık yaşadığı "felaketlerden" kurtulamaz. Ronald Barthes, "Yeni baştan okuma yapmayanlar, kendilerini her yerde aynı hikâyeyi okumaya mahkûm ederler." der. Köylülük tan ımı ve sorunu bağlamında Marksist kuramdaki tıkanıklığın aşılması için yeni baştan bir okuma yapmak zorunludur.

Kapitalist Moderniteye Koşan Marksizm ve Köylülük

Marx, köylü isyanlarının yoğunca yaşandığı üç merkez olan Almanya, Fransa ve İngiltere'de yaşamıştır. Fakat Marx, hızla kapitalist moderniteye koştuğu için bu üç Avrupa merkezlerindeki köylülüğün toplumcu ve komünal, ahlaki ve politik, dolayısıyla devrimci dinamiğini görememiştir. Tarihsel olarak Marx, devlet-iktidar öncesi dönemi "ilkel" ve aşılması zorunlu bir evre olarak tanımladığı için komünal yaşamın ve toplumsallığın gelişimindeki rolünü anlamlandıramamıştır. Devletçi-iktidarcı uygarlığın geliştirilmesiyle birlikte tarihin tüm dönemlerindeki direnişçiliğini çözümleyememiştir. Temel neden ise Marx'ın kapitalist modernite büyüsüne kendisini kaptırmış olmasıdır. Şüphesiz Marx, kapitalist modernitenin vahşiliğini görmüştür.

Kapitalist modernitenin bilimini ve sanayisini üstün gördükçe Marx nazarında köylülük önemini yitirmiştir

Ancak kapitalist modernitenin "devrimciliği" yanında vahşiliğini "zorunlu kötülük" olarak anlamlandırmıştır. Bu anlamıyla kapitalist modernitenin bilimini ve sanayisini üstün gördükçe Marx nazarında köylülük önemini yitirmiştir. Söz konusu bilim ve sanayileşmenin büyüsüne kapıldıkça kapitalist moderniteyi ve burjuvaziyi "tam anlamıyla" devrimci bir güç olarak görmüştür. Marx ve Engels karşısında köylülük ve burjuvazi vardır. Onlar tercihlerini burjuvaziden yana yapmışlardır. Bunu Komünist Parti Manifestosu'nda şöyle deklare etmişlerdir: "Burjuvazi tarihte tam anlamıyla devrimci rol oynamıştır. (…) Burjuvazi, üretim aletlerini, dolayısıyla üretim ilişkilerini ve bunlarla birlikte bütün toplum ilişkilerini devrimcileştirmeksizin yaşayamaz."[5]

Bu bağlamda Marksizm salt kuramsal yönüyle kapitalist moderniteye doğru koşmakla sınırlı kalmadı; kapitalizm tam yaşanmadan sosyalizme geçilmez diyerek, kapitalist moderniteyi ideolojik, politik ve örgütsel dayanağı haline de getirdi. Kuşkusuz bu Marksist devrimciliği de etkilemiştir. Marksist devrimcilik de hızla devletçi-iktidarcı kente, pozitivizme ve endüstriyalizme koşarken bu yürüyüş tarzını devrimciliğin temel yürüyüş tarzı haline getirdi.

Marksizmin kapitalist moderniteye koşuşunun nedeni elbette toplumsal çözümlenmesidir. "Marxçı teori, "insan'ı maddi gerçekliğin iki öznelliğin somutlanması olarak görür. Birincisi, kendini emekle tanımlayan bir üretici olarak; ikincisi, işlevleri öncelikle ekonomik olan toplumsal bir varlık olarak."[6]

Bu bağlamda Marksizm insanı, dolayısıyla toplumu homo economicus olarak ele alır ve tanımlar. Dolayısıyla Marksist kuramdaki ilerici ve devrimci parametre, ölçü, üretim güçleri, bilimsellik, teknik-sanayi ve iş gücünün örgütlenme düzeyidir. Marksizmi ekonomik indirgemeciliğe hapseden temel neden toplumu bu temelde ekonomizmle çözümlemesi ve siyasal devrim tezlerini buna dayandırmasıdır. Gerek burjuvaziyi ilerici ve devrimci ilan etmesi, gerekse de kapitalist modernite dışı toplumsal kesimlerle birlikte köylülüğü gerici ilan edip kapitalist moderniteyi zorunlu görüp burjuvazi ve ona bağlı olan işçi sınıfı dışındaki tüm toplumsal kesimlerin tarihin çöp sepetinde yer alacağının "kehaneti"nde bulunması toplumu ekonomizmle çözümlemesinden ileri gelmektedir. Marksizme göre en ilerici ve devrimci üretim gücünü, bilimselliği, teknik-sanayiyi burjuvazi elinde bulundurmaktadır. En çok iş gücü örgütlenmesini de burjuvazi gerçekleştirmiştir. Bu nedenle zaman kapitalist modernite zamanıdır. Bu zamanın ruhuna uymayan her toplumsal kesim arkaiktir, gericidir, tarih dışıdır; ve sonunda burjuvazi hepsine son verecektir.

Bu parametre ve ölçü ışığında köylülüğü ele alan Marksizm, kapitalist modernite karşısında köylülüğün çözüleceğine ve yok olacağına inanmaktadır. Köylülüğü; "köylülük", "kırsal sınıf yapısı" ve "tarım sorunu" kavramlaştırmalarıyla ele alırken, kapitalist modernite karşısında köylülüğün yaşadığı sorunları tanımlamak ve çözmek için değil; söz konusu çözülüşün nasıl olduğu/olacağı; çözülen

köylülükle ilerici ve gerici unsurların ne gibi nitelikler kazanacağı üzerinde durmuştur. Bu anlamıyla Marksist kuramda köylülük, üretim tarzı ve ilişkilerindeki değişiklik ve köylülüğün çözülüşü temelinde yer almıştır.

Marksist kuramda köylülük, üretim tarzı ve ilişkilerindeki değişiklik ve köylülüğün çözülüşü temelinde yer almıştır

Bu bağlamda, kapitalist modernitenin kırsal alanı etkilemesiyle köylülükte yaşanan çözülme sonucu, köylülük üç kesime ayrılmıştır. Marksizme göre, oluşan kesimlerden biri yoksul köylülüktür. Kapitalist modernite koşullarında yoksul köylülük, emeğini "özgürce" satma olanağını yakaladığı için proleter/işçi sınıfı statüsünü kazanacaktır. İkincisi zengin köylülerdir. Bu kesim kapitalist çiftçiler olarak da tanımlanır. Kapitalist çiftçiler paraya, üretim araçlarına ve başkalarının emeğini satın alma gücüne sahip olduğu için kapitalist statüsüne yükselecektir. Marksizm açısından bu kesim devrimci köylü kesimidir. Devrimciliği burjuvazinin devrimciliği ayarındadır. Üçüncü kesim ise geleneksel tarım ve hayvancılıkla geçinen köylülüktür. Marksizme göre bu kesim "ilkel köylü"dür; gericidir. Bu anlamıyla Marksist kuramda topraktan kopartılan, kapitalist modernitenin üretim tarzı ve ilişkilerine dâhil olan, işçileşip veya kapitalistleşen kesim ilerici ve devrimcidir. Bu temelde Marksizm on beş bin yıldan uzun süredir var olan ve komünal yaşamın, toplumsallığın önemli bir dinamik gücü olan köylülüğün yok olmasını doğal ve olması gereken bir gelişme olarak görmüştür.

"Marx'a göre köylülük 'kendi-içinde-sınıf'tır. Kendi-için-sınıf değil. Çünkü organizasyonu, bu sınıf üyelerinin kendi ortak çıkarlarının bilincinde olmaya ve sınıf bilinçli eylem gibi örgütlenmiş örüntüler geliştirmeye yetkin değildir. Marx'a göre sınıf, sadece o sınıf doğrudan doğruya politik bir karakter taşıdığında tam olarak var olur."[7] Bu anlamıyla Marx, köylülüğü salt kendi çıkarlarının bilincinde olmayan, mücadele, örgütlenme ve eylem yeteneğinden yoksun olan ve politik niteliğe sahip olmayan bir kesim olarak tanımlamamıştır. Marx, Fransız köylüsü şahsında köylülüğü pinti ruhlu ve bencil olarak tanımlarken; Alman köylüsü şahsında da köylülüğü arkaik ve zamanı geçmiş köy yaşamını korumaya çalışan gericiler olarak tanımlamıştır.

Marx'ın köylülüğe dair en çarpıcı yaklaşımı ise Hindistan köylülüğü şahsında ortaya çıkmıştır. Marx, İngiltere sömürgeciliği ve işgalciliğinin Hindistan'daki rolünü değerlendirirken Hindistan'daki köy komünlerini kastederek şöyle der: "Bu küçük basmakalıp sosyal organizma biçimleri, İngiliz vergi tahsildarının ya da İngiliz askerinin gaddar müdahalesinden çok, İngiliz buharı ve serbest ticaretinin etkisi nedeniyle çözülmeye, ortadan kaybolmaya yüz tutmuştur. (…) Hintli eğiriciyi olduğu gibi dokumacıyı da ortadan kaldıran İngiliz müdahalesi, ekonomik temellerini infilak ettirerek bu küçük yarı-barbar, yarı-uygar komünleri çözmüş ve en büyük, doğrusunu söylemek gerekirse, Asya'nın tanık olduğu yegâne sosyal devrime yol açmıştır."[8]

Marx'a göre İngiltere sömürgeciliği ve işgalciliği ilerici ve devrimci rolüyle Hindistan'da Doğu despotizmini parçalayacaktır. Hurafeleri, geleneksel kurallarla oluşturulan köylülüğü, vurdumduymazlığı, barbar bencilliği ortadan kaldıracaktır. Ot misali ve pasif yaşam tarzının yerine modern yaşam tarzını getirecektir. Doğa efendisi insanları köle eden, maymun ve ineğin karşısında huşu içinde diz çöktüren ve kaba yabani tapınma dışında bir şey bilmeyen insan yerine modern insanı koyacaktır. Bu anlamıyla Marx Kapitalist modernitenin en etkili güçlerinden biri olan İngiltere burjuvazisi ve ulus-devletinin yıkıcı ve "yenilikçi" rolünü ortaya koyarken tercihini sömürgeciliği ve işgalciliğinden yana yapmıştır.

Marx kapitalist moderniteye koşarken tarihsel olarak köylülüğün komünalist ve toplumcu niteliğini çözümleyip görmediği gibi döneminin kentlerindeki köylü isyanlarını da işçi sınıfına mal etmiştir. Esasında kapitalist modernitenin geliştirilmeye başlamasıyla birlikte fabrikalarda, iş yurtlarında

gelişen isyanlar kırsal kesimdeki köylü ayaklanmalarının bir devamıdır. 17. 18. Ve 19. Yüzyılın sonlarına dek süren isyanlarda köylülüğün komünal ve toplumcu nitelikleri belirleyicidir. Bu dönemlerde Marksizmin tanımladığı anlamda bir işçi bilinci henüz gelişmemiştir. Kırsal bölgelerden kentlere göçertilen köylüler fabrika vb. iş yaşamı ve koşullarına isyan etmişlerdir. Köyün komünal yaşam tarzı ve toplumcu alışkanlıklarından, en önemlisi kendi kendine yeten özgür yaşamından koparılan köylüler içine hapsedildikleri koşullara isyan etmişlerdir. Bir Paris Komünün işçi sınıfının eseri olduğu iddia edilemez. Tersine Marksist anlamda işçileşme geliştirildikçe isyan ruhundan uzaklaşma yaşanmıştır. Eğer Marx'ın iddia ettiği gibi işçileşme isyanı tetikleyen faktör olsaydı 20. yüzyıl ve günümüzde işçi isyanlarının kapitalizmi devirmesi gerekirdi. Ama tersine bir durum yaşanmıştır. İşçileşme geliştirildikçe köylülüğün komünal ve toplumcu niteliğinden uzaklaşma yaşanmış ve işçi sınıfı doğası gereği kapitalist modernite içinde orta sınıf haline gelerek onun bir parçası olmuştur.

İktidarcı Uygarlık Dışında Köylülüğü Tanımlamak

Köylülük; komünal ve toplumcu niteliğiyle tarım ve hayvancılığa dayalı kendi kedine yeten bir toplumsal kesimdir. Doğal toplumun ikinci evresi olan yerleşik yaşama geçişten beri toplumsal varoluşun temel dinamiklerinden biridir. Bu anlamıyla insanlığın gerçekleştirdiği ilk devrimin sonucu oluşmuştur. Köy devrimin en temel özelliği etkisinin yaşandığı dönemle veya zaman dilimiyle sınırlı olmamasıdır. Öcalan, "İnsanlığın evrensel tarihinde bu devrim esastır." (9) diyor. Yerleşik yaşamı, tarım ve hayvancılığı, en önemlisi de komünalitesi ve toplumsallığıyla gerçekleştiği tarihten günümüze değin demokratik uygarlık tarihinin tüm zamanlarına damgasını vurmuştur.

Marx'ın iddia ettiğinin aksine köylülük varoluş niteliğiyle politiktir. Salt politik değil, ahlakidir de. Hiyerarşik, devletçi-iktidarcı toplumun geliştirilmesiyle komünal-toplumcu değerlerin savunulması için direnişe geçmiştir. Marx tarihi tek boyutlu ele aldığı için demokratik uygarlık tarihi görmemiştir. Köylülük demokratik uygarlık güçleri içinde en etkili direnişçi bileşenlerden biridir. Tarih boyunca komünal-toplumcu yaşam için direnmiştir. Sümer, Mısır, Asur, Pers ve Roma köleciliğine karşı direndiği kadar feodalizme ve kapitalist moderniteye karşı da ölümüne direnmiştir. Eğer Marx-Engels az da olsa kapitalist modernite büyüsünün etkilerinden kurtulmuş olsalardı 14. Yüzyıldan itibaren İngiltere, Fransa ve Almanya'da gelişen köylü ayaklanmalarını, direnişini görebileceklerdi. Bu isyanların başarısız olmaları köylü direnişini yok kılmaz. Öte yandan köylü direnişi önemli oranda kültüreldir. Devletçi-iktidarcı uygarlığın ve onun günümüzdeki temsilcisi olan kapitalist modernitenin tüm bastırma, tasfiye etme yönelimlerine rağmen köylülük yok olmamıştır. Halen temel toplumsal bileşenlerden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Belki köylülük bastırılmıştır; ama komünal-toplumcu yaşamın maddi ve manevi kültür değerlerini temsil etmesi ve yaşatmasıyla insanlığı yaşatan zemin olmaktadır. En önemlisi kent-kır ilişkisinde denge rolünü oynayarak kapitalist modernitenin insanlığı yutmasına engel olmaktadır. Bugün insanlığı yaşatan temel zemin köylülüğün temsil ettiği değerlerdir.

Köylülük demokratik uygarlık güçleri içinde en etkili direnişçi bileşenlerden biridir

Kapitalist moderniteye koşan Marksist kuram ve pratiğin aksine Öcalan köylülüğü komünalizm, eşitlik, özgürlük ve demokrasi temelinde demokratik modernitede güncelleştirmiştir. Bu bağlamda demokratik modernite paradigmasıyla köylülük dejenere yönlerinden arındırılarak, komünalist ve toplumcu değerleriyle demokratik modernitenin temel bileşenlerinden biri haline getirilmektedir. Bu sayede köylülüğün utanılması ve kaçınılması gereken bir kişilik ve yaşam tarzı olmadığı açığa çıkmaktadır.

Bu bağlamda köylülüğü ahlaki-politik bir özne olarak tarih sahnesine çıkartmak, köylülüğü olduğu gibi kabul etmek anlamına

gelmemektedir. Devletçi-iktidarcı uygarlıkça köylülük bastırıldıkça komünal-toplumcu değerlerinden yabancılaşmıştır. Köylülüğün güncelleştirilmesi bir yönüyle komünal-toplumcu değerlerinin sahiplenmesi, öte yandan da devletçi-iktidarcı uygarlığa ait olan kişilik, zihniyet ve yaşam tarzının reddedilmesi ve onlara karşı mücadele edilmesi anlamına gelmektedir.

Köylülük günümüzde kapitalist modernitece çepeçevre sarılmış olsa da en önemli devrimci dinamiklerden biridir. Murray Bookchin,"ve bizler devrimlerin bizlere verdiği dersi öğrenmeksizin gelecekle yüzleşmeyi göze alamayız."(10) der. Devrimlerin öğrettiği temel derslerden biri, köylülüğün devrimci dinamiği olmadan devrim gerçekleşemez ve kalıcılaşamaz. Bunun en yakın örneği reel sosyalizmdir. 1917 Ekim devrimi Sovyetler de örgütlenen köylülüğün eseridir. Reel sosyalizmin yenilgisi ise Sovyetler'den köylülüğün tasfiyesi sonucu ortaya çıkmıştır. Reel sosyalizmin köylülüğü bastırıp tasfiye etmeye çalışırken, komünal-toplumcu dokuyla uyuşmayan işçiliği ikame etmeye çalıştığı için yenilmiştir. Bu anlamıyla köylü dinamiğinin demokratik modernitenin direniş ve inşa perspektifiyle buluşturulması önemli gelişmeleri açığa çıkartacağı kesindir. Köylülük nasıl ki insanlığın ilk devrimi olarak evrensel çapta büyük gelişmelere yol açtıysa, günümüzde de demokratik modernite devrimiyle benzer bir rolü oynayacağı açıktır. Yeter ki doğru yaklaşılsın.

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan, "Uygar toplum garip bir oluşumdur. Söylediği her şeyin tersinin doğru olması gibi bir özelliği vardır. O halde şaşırmamak için uygar toplumu hep tersinden okumlayız."(11) der. Bu tersinden okuma çözüm yolunun demokratik modernite paradigmasında göstermiştir. Köylü sorunu bu anlamda ancak ahlaki-politik toplum ve demokratik konfederalizm perspektifiyle çözülebilecektir.

Toplumsal sorunları çözmenin yöntemini geliştirirken Öcalan, toplumsal varoluşun oluş ve gerçekleşme niteliği nasılsa çözümleri de benzerdir diyor. Bu perspektif köylü sorunu içinde geçerlidir. Sorunları da ancak komünal-toplumcu tarzda çözülebilir. Bu aynı zamanda devrimin altın kuralıdır da. Köylülük komünal yaşamın ve toplumsallığın kök hücrelerinden biriyse; buna dayanmayan hiçbir devrimin başarı şansı yoktur.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kaynakça

1.Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev: Korkmaz Alemdar, Kırmızı Yayınları, 2014, s.107

2.Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 97

3.Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü*, Cilt 2, 2015, s. 545

4.Galina Serebryakova, *Ateşi Çalmak*, *Cilt* 2, Çev: Nurşen Özkan, Evrensel Basım Yayın, 2014, s.160

5.K.Marx ve F.Engels, *Komünist Parti Manifestosu*, Çev: Sol Yayınları Yayın Kurulu, Sol Yayınları, 1998, s.45/46

6.Murray Bookchin, *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 1996, s.195

7.Russel Keat ve John Urry, *Bilim Olarak Sosyal Teori*, Çev: Nilgün Çelebi, İmge Kitabevi, 1994, s. 176

8.Lenin ve Stalin, *Marksizm ve Ulusal Sorun*, Çev: Gökhan Atılgan, Evrensel Basım yayın, 2013, s. 174/178

9.Abdullah Öcalan, *age* , Cilt 4, s. 35

10.Murray Bookchin, *Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine*, Çev: Sezgin Ata, Dipnot Yayınları, 2012, s.25

11. Abdullah Öcalan, age, Cilt 1, s.143

Marksizmde İktidar ve Devlet Sorunu

Halil Dağ

Marksizm açısından iktidar ve devlet sorununun ne olduğuna dair bugün yeterli verilere sahibiz. Kuramın 150 yıllık tarihi boyunca ortaya çıkan gelişmeler, pratikleşme süreçlerinin yol açtığı sonuçlar ve en nihayetinde de Sovyet Devrimi gibi uygulamalar, devlet-iktidar sorunları bakımından ziyadesiyle problemli deneyimleriyle yeterince veriyi bize sunuyor. Hiç kuşkusuz Marksizmin iktidar ve devlet sorunsalı konusundaki tezleri ve bu tezlerin dayandığı tarihsel, politik, sınıfsal, felsefi analizlerin tümünü kapsamı sınırlı bir yazıya sığdırmak mümkün değildir. Konunun kompleks bir nitelik taşıması nedeniyle dar bir çerçeve içinde bazı vurgularla yetinmek daha yararlı olabilir.

Soru şudur: Nasıl oldu da ezilenler adına söz söyleyen, yol gösteren ve tarihe engin devrimci deneyimler miras bırakan Marksizm, iktidar ve devlet olgusunun kuramda ve kuramın takipçilerinde yarattığı/yaratabileceği yarılmayı öngöremedi? Hangi ideolojik, felsefi referanslar ve politik mücadele tasarımları kuramın uygulama aşamalarında krizlerle yüz yüze kalmasına yol açtı? Ve sönümlenmesi gerektiği söylenen devlet nasıl amaç haline getirildi?

Bu soruların yanıtını ararken öncelikle kurama etki eden temel düşünce sistemini irdelemek gerekiyor. Özellikle pozitivist düşünce sisteminin etkisi, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Pozitivizmin "toplumu düzenleyen yasaları bulma" tahayyüllerinin biçimlendirilmesi noktasında belirleyici bir rolü vardır. Bu belirleyicilik pek çok kuram gibi Marksizm için de geçerlidir. Başlangıçta burjuvazi, yükselen devrimci bir sınıf olarak kabul edilmiştir. Pozitivistlerin yeni sistem kurgularında burjuvaziye bu rolün biçilmesi modern devlet için yeni bir meşruiyet alanı yaratma arzusuyla ilgilidir. Modern devletin bu yeni meşruiyet alanı kendisini aydınlanmayla birlikte ortaya çıkan teknik ve endüstriyel gücün, kamusal zeminde burjuvaziyle yeni bir sınıfsal güce kavuşmasıyla kurumlaşmıştır. Burjuvazi ve onun iktidar teknikleri yükselen bir "değer" olarak ortaya çıkarken bunun karşısında devrimci sınıf olarak proletarya üzerinden kurgulanan yeni bir sınıfsal iktidar tekniği ön plana çıkmıştır. Tıpkı Hegel'in burjuva toplumunun erişebileceği "üstün durum" olarak ifade ettiği "Geist" gibi Marx'ta bu yeni devrimci sınıfı ezilenlerin erişebileceği "üstün durum" olan komünizme varmada temel bir toplumsal dinamik olarak belirlemiştir. Buradan bakıldığında proletarya diktatörlüğü diskurunun en azından biçimsel olarak Hegelyen felsefenin sosyal bilimlere yerleştirdiği kimi kavramlaştırmalara ve ondaki diyalektik eklektizmle bağlantısı vardır. Her iki eklektizm durdukları yer bağlamında iktidarın farklı iki uçtaki tanımını yapmışlardır. Hegel'de 'Geist' burjuvazinin ve onun iktidarının öncü özne olarak görülmesine yol açar. Marx'ta ise proletarya ve proletarya iktidarı öncü ve özne olandır. Marx Geist'i reddetti ama bunu yaparken yerine başka bir şey koydu ve yükselen yeni sınıf proletaryayı yerleştirdi. Dolayısıyla monolitik bir sınıf toplumu beraberinde yine monolitik bir iktidar tekniğini gündeme koydu.

Monolitik toplum tasarımı toplumsal sistemde içsel olarak sadece iki ilişki sistemini tanır. Ya antagonizma ya da kusursuz işlevsel uyum! Marx'ın çözümlemelerinde zıtların diyalektiğinin görünümüne sıkça rastlanır. Bunun yol açtığı sonuç iki tip toplumun; sınıflı ve sınıfsız toplumların basitleştirilmiş

bir şekilde sunulmasıdır. Marksist sosyolojiyi boydan boya kaplayan ve aynı zamanda kuramın temelini oluşturan bir bakıştır bu. Bu temel fikir çeşitli toplum türleri arasında gerçek ya da olması muhtemel farklılıkları şemalaştırır, genelleştirir ve indirgemeci bir tarzda ele alır. Pozitivist anlayış sosyolojiye egemen olduğu andan itibaren benzer bir yadsıma tutumunu hakim kılmıştır. "Toplumu düzenleyen yasaları bulma ve bu yasalarla toplum mühendisliği yapmak" pozitivist sosyolojinin özünü oluşturur ve bu öz iktidar tekniği açısından modern devleti ve onun iktidarı önceleyen hukuksal düzenini kutsar, devleti de yararlı ve düzenleyici bir olgu olarak kabul eder. Şemalaştırma, kaba indirgemecilik, genellemecilik temel bir yaklaşımdır burada ve tarih yorumunda da monistik bir tarih anlayışı içerir. Birebir benzerlikler içermese de Marksist kuramın da bu düzlemden etkilendiğini belirtmek gerekiyor.

Başlangıçta burjuvazi, yükselen devrimci bir sınıf olarak kabul edilmiştir.

Marx'ın Hegel'i okuma biçimine damgasını vuran şey Hegel'in ilerlemeci diyalektik pozitivizmine materyalist katkılar sunma biçiminde bir karşılık verilmesidir. Bu durum proletaryanın sınıf ve özne olarak öncü bir güç olarak belirlenmesi, toplumun ve sonuç olarak her şeyin (iktidar ve ulus-devlet dahil) ekonomik bir işlevsellik içerisinde ele alınmasına yol açmıştır. Marx'ta yeni devrimci sınıf olarak ulaşılması gereken en üst aşama olan modern komünal topluma varmanın aracı olarak proletarya, burjuvazinin karşısında kamusal alanı kapsayan bir iktidar öznesi olarak belirmiştir. Proletaryanın öncü sınıf olarakbelirlenmesipozitivistaydınlanmacılığın akıl ve aklın öznesi olarak belirttiği kurum ve sosyal yapılarla tıpatıp benzeşmektedir. Pozitivist aydınlanmacılık toplumu birey ve öncü özne üzerinden kurgular ve onun gelişimini bu öznelere dayandırır, ona bağımlı sayar. Akıllı, halka aydınlanma götüren öncü rolündeki aktör Marx'ta proletaryadır. Ne var ki bu yeni öncü özne tarihsel ve toplumsal açıdan haklı ve meşru gerekçelere dayanan bir mücadelenin aktörü olsa da, içinde boy verdiği zeminin iktidar tekniklerinden azade olamadı. Paradoksal bir biçimde karşısında durduğu sistemin iktidar tekniklerini kendi mücadele yöntemlerinde bir araç olarak kullanma durumuyla yüz yüze kaldı. Bu çelişki en çok da Sovyet deneyimiyle kendini yüzeye vurdu. "Sosyalist iktidar" kavramı tüm iyi niyetli izahatlara rağmen iktidarın uygarlık bağlamında artık-ürünü elde etmeye ve ele geçirmeye yönelik her türlü toplumsal faaliyet olarak tanımlanan doğasının doğru kavranılamamış olması nedeniyle sosyalizmin toplumsal niteliğinin ortadan kaldırılmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda ulus-devlete teslim olma gerçekleşmiştir. Örneğin; Marx ve Engels Alman ulus-devleti kurulduğunda bunu olumlu bir gelişme olarak görmüşlerdir. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan "Daha Marx ve Engels döneminde işçi sınıfı için temel mücadele çerçevesinin Alman merkezli ulus-devleti olarak benimsenmesi tüm yanlışlıkların anasıdır." derken tam da iktidarın doğasına göndermede bulunmaktadır. Bu doğa komünalitenin, köylü hareketlerinin ulus-devlet karşısında gerici bir nitelik taşıdığını iddia etmiştir ve Marx ve Engels'in merkezi ulus-devletin desteklenmesi yönündeki görüşleriyle Marksizm, iktidar ve devlet olgusu karşısında belki de ilk yenilgisini almıştır. Bu öyle bir yenilgidir ki, sonraki tüm gelişmelere etki etmiş ve iktidar, ulus-devlet yapılarının bir araçtan da öteye sosyalistler tarafından neredeyse bir amaç haline getirilmesine yol açmıştır.

Marksist kuramın iktidar tanımında kategori, katman ve fraksiyon gibi terimlerin genelde kullanıldığına tanık oluruz. Bu kavramların her birinin kendi bağlamı içerisinde değerlendirildiğinde anlamı olabilir ancak tüm bu kavramlar, hepsini kapsayan iktidar kavramı ile ifade edilmediğinde söz konusu terminolojinin iktidar yapılarının tezahürü olan bu kategorileştirmeleri önemsizleştirme tehlikesini içinde barındırır. Yanı sıra bu

kategorileştirme tutumunun kendisinin de problemli olduğunu belirtmek gerekiyor. Çünkü toplumsal kategoriler kavramının doğrudan pozitivist sosyolojiyle bağı bulunmaktadır. Marksizmin de bu noktada pozitivist sosyolojiden etkilendiğini belirtmek gerekiyor, çünkü toplumsal kategoriler denildiğinde çeşitli grup ve yapıların ekonomik ve ekonomik olmayan yapılar üzerindeki üstten belirleyici etkinlikleri kastedilmektedir. Bu yapıların sadece sınıfsal konumlanma bağlamında yerlerinin ne olduğuna dair vurgularda bulunulması aynı yapıların işçi sınıfının politik gücü ve örgütlenmesi içinde oynayabilecekleri iktidarcı rolün görülmemesi sorununun özünü oluşturur. Her ne kadar Lenin "işçi aristokrasisi" gibi bir tanımlamayla bu tehlikeye dikkat çekmeye çalışmışsa da tehlikeyi bertaraf edecek tedbirler fazla alınmamıştır. Dolayısıyla olumlu-olumsuz katmanlar, kategoriler biçiminde ayrıştırılan toplumsal yapıların iktidar zihniyeti alışkanlıkları açısından yaşadıkları geçişkenlik önemsenmemiş, bu da Lenin'in "işçi aristokrasisi" dediği ama özünde tarihsel olarak iktidar hastalığından kaynağını alan eğilim ve anlayışların sisteme sirayet etmesine yol açmıştır. Kategorileştirme sonuç itibariyle bizzat devrim için yola çıkan güçlerin kendi içinde iktidar savaşına girmesine neden olmuştur.

Politik Sınıf Mücadelesi

Yukarıda aktarmaya çalıştığımız tüm bu süreçlerin politik mücadele perspektifi üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Her ne kadar Marx'ın gençlik yapıtlarında politikayı devlet ile olan bağıntılılığına indirgeyen "sadece politika" anlayışını mahkum etme ve politika uygulamasının amacının devlet değil, ancak toplum ve üretim ilişkilerinin dönüşümünü sağlamak olduğu yönündeki yaklaşımlar görülse de; daha sonraları devletin toplumsal kurum düzeyleri arasında birleştirici etken olmak gibi özel işleve sahip olduğunu öne süren bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Devletin bu biçimde yorumlanması, yani devletin karmaşık bütünün düzeylerini birleştirici ve sistem olarak bütünsel dengesini düzenleyici öğe olarak görülmesi beraberinde devleti hedef alan politik mücadelenin, bu aygıtın kontrol altına alınmasıyla bütünsel dönüşümler üreteceği yönünde bir algıya sebep olmuştur. Daha sonraları Lenin'in "Her devrimin temel sorunu devletin içindeki güç olmaktadır." biçimindeki söylemi, politik mücadelenin üst yapı kurumu olarak görülen bu aygıtın ele geçirilerek dönüştürülmesi ön kabulüne dayanmaktadır. Benzer bir biçimde Lenin "Sınıf mücadelesinin ancak politik alanı sardığı gün, yaygın bir biçime bürüneceğini söylemek yeterli değildir

İktidar aygıtı olarak devletin politik mücadelede bir araç olarak kullanılabileceği fikri Marksizm açısından bir handikap olmuştur

Marksçılık için sınıf mücadelesi, politik düzeyi özünden -devletin yapısal gücünü- sardığı gün, tüm ulusun ortaklaşa, yaygın bir mücadelesi haline gelir." der. Bu şekilde politik mücadelenin tıpkı Marx'ın "İşçi sınıfının politik hareketinin son hedefi politik gücün elde edilmesidir." tespitine dayanarak (Buradaki politik güç, iktidar ve devlettir.) devletin yapısal gücü üzerinde kontrol sağlayarak bunun, mücadelenin amaçlarından biri haline gelmesini ön görür. Engels'in "Politik mücadeleden özgül hedefi devlet iktidarı olan mücadele anlaşılır" biçimindeki tespiti de referans alınmaktadır. Zaten "Tüm iktidar Sovyetler'in" sloganı Lenin'in düşüncesinde Sovyetler'in ikinci bir devlet gibi onay görmesiyle ilişkilidir. Zaten bunu açıkça belirterek şöyle der: "Toplumun gerçek özü burjuvaların genelde onu aradıkları yerde değil fakat özgün bir devletin yaratılmasındadır. Oysa Rusya'da zaten bu tarzda bir devlet doğmuştur. Bu Sovyetler'dir."

Bir iktidar aygıtı olarak devletin politik mücadelede bir araç olarak kullanılabileceği fikri Marksizm açısından bir handikap olmuştur. Çünkü devletin sönümlenmesi gerektiği kabul edilmesine rağmen onun politik mücadelenin hedef olarak önüne

koyduğu ve elde etmeye yöneldiği bir yapı gibi görülmesi zaman içinde -özellikle de reel sosyalizm deneyiminde- aracın amaçlaştırılmasına yol açmıştır. Handikap, kâr, sömürü, bürokrasi, tekelleşme, militarizm ve daha da sıralanabilecek özellikleriyle devletin araç olarak ele alınabileceği algısından kaynaklanmaktadır. Burada devleti ele geçirerek sönümlendirme yaklaşımının bir paradoks içerdiğini belirtmek gerekiyor. Çünkü ortadan kaldırılması gereken bir olguyu onu kullanarak ortadan kaldırmak eşyanın tabiatına aykırıdır. Bırakalım ortadan kaldırmayı, bu tutum kullanılan aracın onu kullananı kendine benzetmesiyle sonuçlanır. Nitekim reel sosyalizm bunun çarpıcı bir örneğidir. Bu yaklaşım aynı zamanda Marksizm ve demokrasi arasındaki ilişkiyi de sorunlu hale getirmektedir. Çünkü toplumsal doğada içkin olan demokrasi ve komünalite tüm bunların inkârı anlamına gelen devlet ve iktidar gibi toplumsal doğaya dayatılan zor ve sömürü araçlarıyla keskin bir çelişki ve çatışmayı bağrında taşır. Kullanılan bu araçların sosyalist etiketli olması sonucu değiştirmediği gibi sırf bu isimle söz konusu araçların kullanılmış olmasından kaynaklı olarak Marksizme ve sosyalizme yönelik reaksiyoner algıların oluşmasına yol açmıştır.

Devlet ve sosyalizm yan yana gelemeyecek iki kavramdır

Bunun yanı sıra işçi sınıfının politik mücadelesinin odağına devlet ve iktidarın ele geçirilmesi gibi bir hedefin konulması, politika ve özgürlük arasındaki dolayımsız ilişkiyi de sakatlamıştır. Çünkü iktidar ve devletin politikası olamaz. Bu tarihsel bir doğrudur. İktidar ve devlet toplumsal politikayı inkâr ettiği ölçüde ortaya çıkan ve güç kazanan kurumlardır. Politikayı toplumun doğrudan özgürlük eylemi olarak kabul ediyorsak o zaman devlet ve iktidarın bu "doğrudan özgürlük eyleminin" dayanaklarını ve pratiklerini ortadan kaldırdıkları ölçüde varlık bulabileceklerini ve bulduklarını görebiliriz. Marx ve Engels'in bilimsel sosyalizmde devlet ve iktidarı temel sosyalist inşa araçları olarak öngörmeleri politika ve özgürlük, sosyalizm ve özgürlük arasındaki ilişkiye zarar vermiştir denebilir.

Devletin (Sovyetlerde olduğu gibi) rolünde, ekonomik işlevinin egemenliği, toplumsal oluşumunun nitelik kazanmasında politik düzeyin ya da iktidar perspektifinin baskın hale gelmesine yol açar. Doğası gereği düzenleyici, disipline edici bir rol oynayan devleti, sosyalist ekonomiyi kurumsallaştırmada bir araç olarak kullanma yanılgısı; Sovyet deneyiminde trajik biçimde geleneksel devlet oluşum ve uygulamalarının toplumsal doğaya yıkıcı biçimde sirayet etmesine yol açmıştır. Merkezi ekonomik planlamalar, yaygın bürokrasi, gücün Sovyetler yerine onun tepesine çöreklenen iktidar odaklarının elinde toplanması, iktidar savaşları, güvenlik ve kapitalist devlet aygıtlarının etkilerine karşı tedbir adı altında gerçekleştirilen baskıcı-otoriter uygulamalar; Sovyetler'in tipik bir kapitalist devlet aygıtına dönüştürmekle yetinmemiş, sosyalizmin özünü oluşturan demokrasinin ve komünalitenin yani toplumun iktidar ve devlet dışında doğrudan kendi kendini yönettiği bütün süreç ve pratiklerin katledilmesine yol açmıştır. Devlet bu şekilde bütünlüğü koruyucu bir unsur olarak görülmüş ve devletin politik-ekonomik işlevinin hangi ad ve etiketle olursa olsun son tahlilde egemen sınıfın politik çıkarlarını sağlamak olduğu göz ardı edilmiştir. Lenin'in devletin teknik ekonomik işlevine -muhasebe işleri- önem vermesi bu sürecin gelişmesinde tetikleyici bir unsur gibi görülse de, sonraki uygulamalarda işin daha da çığırından çıkartılarak devlet ve iktidarın amaç haline geldiğini söylemek mümkün. Bu yönüyle Sovyet Devleti, proletarya diktatörlüğünün problemli özelliklerini katlayarak tam bir baskı mekanizması biçiminde hayata geçirildiğini belirtmek gerekiyor. Devletli uygarlık tarihi boyunca oynadığı lanetli rolü değişmeyen devlet aygıtı adeta proletarya diktatörlüğünün ve sosyalizmin kendisi olarak sunulmuştur. Problemin kaynağında toplumsal doğayı salt ekonomiyle izah eden ve ekonomiyi de devlet

gibi bir araçla düzenlemeye yönelen anlayış yatmaktadır. Kapitalizmin zorunlu bir aşama olarak görülmesi otomatik olarak bu "zorunlu aşamanın" kullandığı araçların da geçiş süreçlerinde kullanılabileceği yaklaşımına yol açmıştır.

Abdullah Öcalan, devleti iktidar bağlamında değerlendirerek "İktidarın hukuklaşmış tüm biçimlerine devlet demek mümkündür" der. Bu tanımlama temel olarak devletin, sınıf çatışmasını susturmak, dengede tutmak, kaos halini ortadan kaldırmak olmadığı kabulüne dayanmaktadır. Lenin'in "Her devrimin temel sorunu devletin içindeki güç olmaktadır." cümlesinin yansıttığı yaklaşımı bir bakıma devletin düzenleyici gücünü kullanma anlayışına dayandığını belirtmiştik. Eğer devlet sınıf çatışmalarını susturmak, dengede tutmak, kaos halini ortadan kaldırmak işlevlerine sahip değilse o zaman proletaryanın bu yapının içindeki güç olma mücadelesinin veya politik amacının bir sapmayı ifade ettiği açıktır. Gerçekten de devletin düzenleyici bir güç olarak görülmesi ve bu gücün proletarya diktatörlüğüne giden yolda işlevsel bir araç olarak kullanılabileceği yaklaşımı, devlet ve iktidarın beş bin yıllık kodlarını doğru kavramamak anlamına gelmektedir. Hele hele sosyalizmin devleti kullanarak, yani onun içindeki güç olarak gerçekleşebileceğini iddia etmek tam da karşısında olunan şeye dönüşmek demektir. Devlet ve sosyalizm yan yana gelemeyecek iki kavramdır. Her hâlükârda devletin doğasından kaynaklı nitelikleri, yani tekelleşme, iktidar savaşının merkezi olma, otoriterlik, anti-demokratik olma vs. sistemin ruhuna işleyecektir. Böyle olduğu için de beş bin yıllık uygarlık geleneğinin artık ürün sızdırma kurumu olan devlet eliyle sosyalizm inşa edilemez, edilmeye kalkıldığında ortaya kapitalist devlet modelinden daha tehlikeli bir yapı çıkar. Devletin sosyalizme geçiş sürecinin ön aşaması olarak ifade edilen "ulusal demokratik devrim" sürecinin gerekliliği olarak görmek de bu derecede vahim bir yaklaşımdır. Bu monolitik bir sistem için demokrasiyi araçsallaştırmayı ifade etmektedir. Yanı sıra toplumsal doğayı nesneleştirmek anlamına gelmektedir. Çözüm, içinde veya yanında devlet ve iktidar kavram ve uygulamalarının yer almadığı, herhangi bir sınıfın tek toplumsal özne haline getirilmediği demokratik sosyalizmdir. Bunun dışındaki çözümlerin denenmiş ve sonuç vermemiş olduğu son derece açıktır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Tarihine Sığmayan Bir Marksizm İçin

Metin Kayaoğlu

Adına yapılmış büyük devrimlerin, adına inşa edilmiş koca devletlerin yıkılıp gittiği, kaç on yıldır hiçbir önemli politik başarı kazanamamış olan Marksizme dönük ilginin anakronik bir boyutu olduğu söylenebilir.

Bir ideo-politik yapı, kimliğini onun muzaffer veya iddialı günlerinde bulmuş ve hâlâ Faust'vari "o ân"da yaşayan kuşakların ölünceye kadar taşıyacakları ve günün koşullarına uyum sağlayamamış katı bir kültür kalıtı olarak telakki edilebilir pekâlâ. Biz, dünyaya sırtımızı dönüp Marksizmimizin şanlı günlerinin anısı ve o güzel günlerin mutlaka bir mucize gibi belireceği inancıyla avunan bir hayatın sürdürücüleri miyiz?

Eğer Che Guevara'nın devrimci narasında dendiği gibi, dünyanın bir bucağında ezilenlerin savaş borusu ötüyorsa, dağ tepelerinde gerilla ateşleri bir çoban yıldızı gibi yol gösteriyorsa, hendeklerin arkasında sokak savaşları verilebiliyorsa, ezilenlerin devrimci kurtuluş davası şu ya da bu bayrak altında sürüyorsa, Marksizm adıyla belirlenmiş bir bayrağın ne önemi olduğu söylenebilir.

Elbette eylemin bizatihi kendisidir temel olan, ama mücadelecilerin kendilerini etkili ve kuvvetli birer özne olarak duyması için ve hedefin en iyi şekilde saptanması için, daha iyisini henüz bulamadığımız Marksizm adındaki bir simgenin tayin edici işlevler gördüğünü söyleyebiliriz. Bu konuda, küresel ölçekte Marksizmle karşılaştırılabilecek bir 'yapı' ortaya çıkmamıştır.

Marksizm, ezilenleri bir yüzyıl boyunca ve küresel olarak etkileyen tek ideo-politik yapıdır. Dünya toplumlarının bir tarihinde, onlarca ülkenin "egemen ideolojisi" Marksizmdi. Yenik kabul edilen bugün bile, başta Çin, Küba, Vietnam, Laos gibi ülkelerin resmi ideolojisi hâlâ Marksizmdir.

Felsefe disiplininde, Kant'ın "Eleştiri"leri söz konusu edilerek bir aşama varsayılır ve felsefe çalışmaları "Eleştiri"nin sorunsalının neresinde durduğuna göre değerlendirilir. "Eleştiri" öncesinde mi sonrasında mı?

Salt ezilen ve sömürülenlerin düşünceleri değil, "insanlık düşüncesi" denilen nesne de; gelecekteki kaderi ne olursa olsun, Marksizm sorunsalının öncesinde mi sonrasında mı olduğuna göre değerlendirilmek durumundadır. Marksizm bu bakımdan, Sartre'ın dediği gibi, aşılamaz niteliktedir.

Marx'a Dönüş Skolastiği

Bugün Marksizm, elbette, bir buçuk yüzyılı aşan ömrüyle değerlendirilecektir. Marksizme dönük Marksist işlem, dar kafalı skolastikler gibi, yapılan her şeyi Marx'ın bir metninin sağlamasına vurmak değildir. Marksizm, Marx'ın yazılarında tam olarak konmuş ve gerisi bu metni uygulamaya kalmış bir yapı değildir. Marx'a dönüş, Marksizmin sonraki varlığını sıfırlamak ya da gözden düşürmek için değil, Marksizmin tarihsel ve teorik sürekliliğini geleceğe taşımak için gerekli olabilir.

Marksizm, 19. yüzyılın ortalarından beri adına gerçekleşen teori ve politikanın tarihsel diyalektiğinin bütünsel edinimidir. Marksizm, tarihi boyunca bir diyalektik sürece tabi olmuştur ve bu bakımdan ele alınmalıdır. Öte yandan, bugün, bizi bu diyalektiğe bağlayacak gerçek bir ağırlık noktası da yoktur. 1920'lerde Leninizm bu işlevi bütün azametiyle yerine getiriyordu.

Marksizm, vazgeçilmez düğümleri olan, bunun yanında yeni düğümlerin atıldığı ve eski birtakım düğümlerin çözüldüğü bir urgan, sürekli açık bir kongre gibidir. Onda değişemeyecek ve değişebilecek olanları 'gidimli' bir teorik çalışmayla ayırabilmek

gerekir. Marksizm, varlığın maddi niteliğine ilişkin bir 'felsefi' anlayış, insan toplumlarının hareketine ilişkin bir 'bilimsel' kuruluş ve her toplumsal örnekte ezilenlerin devrimci hareketine bağlı bir 'politik' tavırdan/pratikten oluşur. Marksizmin yapısında zaman ve zemine göre değişebilecek olan ile hiçbir şekilde değişemeyecek olanları bu üç bileşenin mahiyeti ve usulünden yola çıkarak belirleyebiliriz.

Tarihin Niteliği: Üretken Güçlerin Temelliği

Marksizmin, tarihsel materyalizm de denilen tarih bilimine göre, insan toplumları doğa içindeki varoluşları, varlıklarını sürdürmeleri ve iç ilişkileri bakımından birtakım zorunlu süreçlere bağlıdır. Tarih biliminin bilinen en yoğun ifadesini Marx, 1859 tarihli Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'ya "Önsöz"de göstermiştir. Buna göre tarih, üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin mücadelesinin tarihidir. Sınıflar, devletler, ahlak, hukuk, din ve ideolojiler bu mücadele zemininde ortaya çıkar. Bu öğeler basit ya da karmaşık gölgeler değildir ve kendi gerçek varlıkları vardır; ama ancak kendi varlıklarında bir belirleme dinamiğine sahiptirler ve gerisin geri bir belirleme icra edemezler.

Bu anlamda, Marksizm için tarihin sınıfların mücadelesinden oluştuğu, tarihin motorunun sınıflar mücadelesi olduğu ifadesi ancak insan toplumları varlığının bir 'katman'ı olan 'toplumsal düzey' söz konusu olduğunda geçerlidir. Bütün tarih ve bütün toplumsal varlık bakımından bu önerme ikincil niteliktedir.

Marx, açıkça, sınıfların varlığının üretim sürecinin belli aşamalarına bağlı olarak ortaya çıktığını gösterdi. Belirlenen geriye dönüp kendini belirleyeni belirleyemeyeceğine göre, tarihi sınıf mücadeleleri tarihi olarak anlatmak ancak kısmen geçerlidir. Toplumsal sınıflar, üretim süreci tarafından belirlenir ve deyim yerindeyse daha üstte olan ideolojik süreçte bilinçlendirilir. Toplumsal yapıyı, dayandığı maddi üretim düzlemi, üretim ilişkileri ve sınıflar düzlemi, politik düzlem ve ideolojik düzlem olarak ayrıştırabiliriz. Bu türden ayrıştırmaların pozitivizme veya endüstriyel kapitalizme özgü olduğu yolundaki –güya bütünselci– çökkün post-modernist görüşleri bir yana bırakmak gerekiyor.

Marksizme göre, 'üretim' ve geçim zorunluluklarına bağlı olarak insan toplumları 'sınıflar'a (veya sınıflara indirgenebilecek ya da sınıf kompozisyonları olan başka ayrımlara) bölünmüş, insanların bir kısmının öteki kısmını kontrol etmesi için 'devletler'i ortaya çıkarmış, bütün bu ilişkileri bilinçlerinde yaşamak (veya yaşamayı reddetmek) ve meşrulaştırmak (veya gayrı meşrulaştırmak) için "bilinçaltı bir süreçle" 'ideolojiler'i, dinleri ortaya çıkarmıştır. Bu ayrıma göre, Marksizm için, insanın doğayla fiziksel ilişkisi demek olan üretim sürecinin bütün öteki unsurları belirlediği kesindir. Fakat, belirleme ilişkisi her gün yeniden kurulmaz. Belirleme ilişkisi, üretimin süreçsel niteliği gibi, devletin ve öteki üstyapı kurumlarının süreçsel niteliği gibi, dinlerin ve ideolojilerin süreçsel niteliği gibi, geçmişten gelen ve geleceğe yönelen bir yapıdadır.

Maddi üretim sürecinin bütün öteki süreçleri belirlemesi, "Belirleme bugün ve şu an için nerede ve nasıl gerçekleşiyor?" diye sorulacak bir soru değildir. Belirleme ilişkisi, çok katmanlı ve geçişkenli bir tarihsel süreç içinde vardır. Sürecin, belirleme ilişkisini yakalamayı sağlayacak bir kesiti, bir ân'ı yoktur. Süreç, dikey kesitlerde değil, yatay düzeylerde oluşur. Belirleme mekanizması sürecin bir uğrağında başlar, başka bir uğrağında sonlanır; ama bu, hiçbir ân ayrıştırılamaz. Belirleme ilişkisi eşsüremli (senkronize) değil artsüremlidir (diakronize). Dolayısıyla, sürecin içinde felsefi olarak anlaşılmış anlamda (nedeni ve sonucu kendi olan) ya da pratik olarak anlaşılmış anlamda (bataklığa düşenin kendini saçından tutarak kurtarması) bir 'özne' yoktur. Sürecin, 'özne rolü' verdiği, yoğunlaşmış anlatımı anlamına gelen birtakım unsurlar vardır.

Bu bakımdan tarihte devrimler hiçbir zaman bir özne tarafından yapılmaz; devrimler 'özne rolü'ne yaptırılır, eşanlamda 'olur'.

Politikanın Niteliği: İdeo-politikanın Öncelliği

Üretim sürecinin belirleme ilişkisinde, bu ilişkinin meşruiyeti kadar gayrı meşruiyeti, kabulü kadar reddi için de bir bilişsel süreç yaşandığı ifade edilmişti. Üretim süreci sırasında, insan toplumlarında sürecin dinamiği bakımından avantajlı ve dezavantajlı kesimler ortaya çıkar. Dezavantajlı kesimleri ezilen veya sömürülenler olarak niteleyebiliriz. Ezilen ve sömürülen kesimler, bu 'adaletsiz' ve

‘eşitsiz’ ilişkiye hem maddi hem de ideolojik bakımlardan direnir. Bu kesimlerin fiziksel varlığı kadar, direnişleri ve direniş ideolojileri de üretimin tarihsel süreci bakımından zorunlu bir etki, çıktı ve sonuçtur. Ama tarih boyunca egemen durum, bu direnişi hep bastırmış ve direniş öğeleri –zaman zaman ihmal edilemez yanyollar açsa da- toplumların ancak gözeneklerinde, kovuklarında, kuytularında ya da kıyılarında yaşayabilmiştir.

Bütün bu tarihin temelinde ‘üretimin yetersizliği’ bulunmaktadır. (Üretimin yetersizliği, dünyada üretilen ekmeğin adil paylaşılsa herkese yeteceği ya da kaynaklar bombardıman uçaklarına değil de beslenmeye ayrılsa sorun kalmayacağı gibi ampirik bir mantıkla tartışılamaz.) Üretim yetersiz kaldıkça itiraz zorunlu olarak ortaya çıkacak, devlet gerekecek, mutlak kontrol mümkün olamayacaktır. Egemen güçler, zaten tanımı gereği topluma hakimiyeti güvenceleyemedikleri için devlet vardır. Bu bir anlamda, ‘kıtlık’ durumunun döngüsü veya sonuşmazıdır. Üretimin yetersizliği sürdükçe ezme-ezilme ilişkisi de sürecektir.

Sömürüyü sürdürmek için ezmek gerekir. Yani tarlada ya da fabrikada çalıştırmak –ve artı ürünü başka gaspçılarla paylaşmamak– için polis, asker, cezaevi, hukuk gerekir… Bu durumda, artı ürüne el koyma üretim sürecinin dışında (feodalizm) ya da içinde (kapitalizm) olsun, devlet gerekli oluyor.

Marksizmin tarih bilimi bu zorunlu gerçeği tanır ve saptar. Tarih boyunca ezenlerle ezilenler, sömürenlerle sömürülenler arasında mücadele süregelmektedir. Bu mücadele üretim güçleriyle üretim ilişkileri mücadelesine dayanmaktadır, fakat bu iki mücadele düzleminin örtüşmesi veri değildir. Hatta bu iki mücadele düzleminin kutuplarının çatışık veya çapraşık konumlanmasına da rastlayabiliriz tarihte. Üretim güçlerini ilerletmeye çalışanlar aynı zamanda ezen ve sömürenler olabilir, ve ezilen ve sömürülenlerin mücadelesi üretim güçlerinin serbestçe gelişmesine meydan vermek bir yana onları tahrip edebilir. Bunun birine, üretim güçlerinin geliştirilmesine dönük olanına ‘tarihsel devrim’; ötekine, ezilenlerin kurtuluşunu hedefleyene ‘politik devrim’ diyoruz.

Marksizm, tarihin ana akıntısının üretim süreci bakımından ilerlediğini saptar. Üretim güçlerinin geliştirilmesini mi, ezilenlerin kurtuluşunu mu öne almak gerektiği temel bir ayrım halkasıdır. Bu, Marksizmdeki ilk büyük ayrışmayı veya çatallanmayı ifade eder. Kurucuları Marx-Engels’ten başlayarak Marksizmde bu yönde bir sorun olduğu gerçektir. Mesele, Marksizmin devrimci tarihinde çözülmüştür. Marksizm elbette politik anlamda devrimciliği öngörmektedir ve devrimci kanalı izlemesi ‘doğa’sına uygun olandır.

Marksizm politik olarak, üretim güçlerini geliştirecek olan ezen ve sömüreni destekleyemez. Marksizmin politik mücadelesi, ezilenlerin kurtuluş mücadelesini üretim güçlerinin geliştirilmesiyle örtüştürmeyi amaçlar. Ezilenin politik kurtuluşu olmadan sömürülenin ekonomik kurtuluşu olamaz. Ezilen ve sömürülen aynı varlık olsa bile…

Bu bakımdan Marksizme göre tarih, ezenlerle ezilenlerin politik iktidar mücadelesidir. Ya da daha sadık bir ifadeyle, Marksizm, politik bakımdan tarihi sadece politik tarih olarak görür ve içinde bulunduğu ân’da da ezilenlerin politikasını güder. O, ezilenlerin ezme-ezilme ilişkileri içindeki konumlarının iyileştirilmesiyle, iktidar mücadelesine bağlanmadıkça veya bağlanması beklenmedikçe ilgilenmez.

Eğer tarihi de teorisine dahil edilirse, Marksizmin politik tarihinin bu teoriyi vazettiği açıktır.

İşçi Sınıfı Skolastiği

Marksizm, –kalemini bilmek gerekmeyen– şu cümlede dile getirilen midir?

“2016 Türkiye’sinde acil gereksinim toplumsal muhalefetin işçi sınıfının merkezinde durduğu bir hiyerarşi içinde yapılandırılmasıdır. İşçi sınıfı hareketi, bir kez ayağa kalktığında, hele örgütlü olarak ayağa kalktığında başat özelliği muhalefette kalamamaktır. İşçi sınıfı kapitalizmi aşmak zorundadır.”

Evet; Marksistlerin herhalde büyük çoğunluğu bu sözlere itiraz etmez. Ama bu sözlerde dile gelen, ne teorik olarak, ne de “2016 Türkiyesi gerçeğinde” politik olarak Marksisttir. Bu, Marksizm değil, Marksizm-sanılandır, sözde-Marksizmdir.

Marksizmin bütün tarihi onun işçi sınıfıyla özden bir ilişkisinin olmadığının kanıtı olarak

anlaşılabilir. Ama buna rağmen, Marksistlerin bizzat kendileri içinde olmak üzere, Marksizmin işçi sınıfıyla özden bağı her aşamada tazelenerek gündeme getirilir.

Marksizm işçi sınıfının ideolojisi değildir ve bu gerçeği Marksizm, geçen yüzyılda Rusya'da kazandığı mücadele sürecinde göstermiştir. Ama tarihin ironisi midir bilinmez, muzaffer Marksist Bolşeviklerin bile buna inanması çok zor oldu ve inandıklarını gördüğümüz anda, tekrar 'işçi sınıfçılığa' döndüler. Marksizmin tarihini bir devrimci diyalektik olarak ele alırsak, her devrimci momentin kendini, tarihe, işçi sınıfıyla Marksizmi özdeşleştiren yaklaşımlara karşı bir zaferle kaydettiğini görürüz.

Her ideolojinin açık bir toplumsal / sınıfsal karşılığı olduğu şeklindeki görüş, ezilen kesimlerin ve sınıfların ortak mücadelesinin ancak her kesimin kendi partisiyle katıldığı bir ittifak olarak anlaşılmasına yol açar. Marksizmi işçi sınıfının ideolojisi olarak görenler kendilerini gönüllü olarak bu kısmi alana yerleştirdiklerinin farkında bile değil.

Marksizm, ezilen sınıf ve toplulukların verili varlığını, kendiliğinden halini önemsemez. O, dikkatini, bu kesimlerin kendilerini politik düzeyde gerçekleştirmesine yoğunlaştırır. Politik düzeye geçmeyen, yükselmeyen, atlamayan 'toplumsal'lıkların Marksizm için politik bir önemi yoktur. Politikleşmeyen bir nesne, 'tarih'e de geçmeyecektir. Bu anlamda, işçilerin geniş ama durgun topluluğunun, ezilen bir halkın geniş ama durgun topluluğunun Marksizm için özel bir önemi yoktur. Marksizm bu anlamda, ne işçici, ne de ezilencidir. Marksizm, politik önemi, hareket halindeki ya da hareket için kaynayan ezilenlere verir. Bu anlamda, Marksizme göre tarih, politik öznelerin mücadelesinin tarihidir.

Orak-çekiç'teki Orağın Simgelediği

Marksizmin işçi sınıfıyla özden bağı hep ileri sürülür ama geçen yüzyıl boyu Marksistlerin başlıca simgesinin orak-çekiç olduğu gözden kaçar. Anlaşılacağı üzere, çekiç işçileri veya işçi sınıfını, orak köylülüğü veya köylüleri simgelemektedir. Bu simge, özel olarak bir cephenin, bir ülkenin değil, komünist partilerin simgesidir.

Orağın köylüleri simgelemesi bir tarihin ve yerin ürünüdür. Ve dolayısıyla bu değişebilir. Fakat bu tarihsel işlem, Marksizmin tarihsel dönemler ötesi politik niteliğine kategorik bir katkının tescili, teorik ifadeye kavuşturulmasıdır. Marksizm, kendini böylece, işçiler dışındaki bütün ezilen hareketlerine açmıştır.

Yani, Komünist Partisi Manifestosu'nun son sözü olan "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" şiarı; Leninizmle, önce "Bütün ülkelerin işçi ve köylüleri; birleşin"e ve giderek "Bütün ülkelerin işçileri, köylüleri ve ezilen ulusları; birleşin"e dönüşmüştür. Bu, Marksizmin aslında Marx-Engels'in ilk yazılarından itibaren girdiği bir politik diyalektiği göstermektedir. Marx-Engels'in, işçilere dayanan hareketlerin yenilgi nedenleri üzerindeki bütün yazılarında vazgeçilmez tema, köylülükle (öteki devrimci dinamiklerle) bağlaşıklığın gerçekleştirilememesi üzerinedir.

İşçilerin ayrıcalığı kurucu Marksistler dahil vurgulanmış olsa da, kritik uğraklarda ve bizim öne çıkarma ve giderek kategorilendirme hakkı bulduğumuz şekilde, Marksizmde politik mücadeleyi, mücadele eden veya etmeye hazır ezilenlerin tümünün birliği teması yönlendirmektedir. Marx-Engels ile zamanın sosyalist partilerinin belli başlı ayrım noktalarından birini, işçi sınıfına yüklenen kutsallık veya ontolojik ya da epistemolojik ayrıcalıkla mücadele oluşturur. Marx, emeğin kutsal bir değer olduğunu savunan izleyicilerine karşı çıkmıştır.

Marksizm içinde bugüne kadar süren bir mücadeleyi, dikkatini işçiler dışındaki ezilenlere de yönelten 'devrimciler' ile işçi sınıfından ayrılmamayı, bu sınıfa kilitlenmeyi Marksizmin vazgeçilmez belirteci sayan 'reformistler' arasındaki mücadele olarak sadeleştirebiliriz. Marksizm, her kritik dönemeçte bu sorunla karşılaşmış ve ancak işçiciliği aşarak kendini yeniden-üretebilmiştir. Başarılı devrimlerin ya da başarılı olamasa da anlamlı bir etkililiğe ulaşmış mücadelelerin tümünde bunu görebiliriz. Ekim Devrimi, Çin Devrimi, Küba Devrimi, Vietnam Devrimi… Türkiye'de '71 devrimciliği' diye andığımız başlatıcı moment de aynı dinamiğin eseridir.

Marksizm, kritik dönüm noktalarında bu ayrışmayı yaşamamışsa, kriz içindedir. Ama bundan da önce, Marksizm, gerçek ilişki ve çelişkilerin bu türden kritik dönüm noktalarıyla

karşılaşmayacak kadar dışında kalmışsa, kriz aşamasına bile ulaşamamış demektir.

Sosyalizm Deneyimleri ve Kudretin Diyalektiği

Bugün –çok içeride yürütülen bir tartışma değilse– Marksizm üzerine görüş, Marksizmin geçen yüzyıldaki tarihini ele almadan mümkün görünmüyor. Bu yüzyıldaki deneyim; zaferi, hakimiyeti ve yenilgisi bakımından ezilenlerin binlerce yıllık tarihi içinde eşsizdir.

Sosyalizm deneyimlerinin çöküşünden sonra Marksizme kalan asıl yük, iktidar olma ve iktidarda kalma hedefinin neresinde olmak gerektiğine ilişkindir. İktidarın ele geçirilmesi, daha doğrusu, ezenlerin inşa ettiği devlet aygıtının parçalanması ve yeni bir aygıtın kurulması anlayışı bugün ezilenlerin devrimci kurtuluş mücadelesinin neresindedir?

19. Yüzyılın ikinci yarısında Marksizmin ortaya çıktığı süreçte ezilenlerin öteki ideolojik ve politik akımlarıyla başlıca tartışma ve ayrım noktalarından birini bu sorun oluşturuyordu. Marksizm, bir anlamda, iktidarın ezilenler tarafından ele geçirilmesinin ideo-politikası olarak doğmuştur. Aslında politik meselenin düğümünün iktidarın fethedilmesinde anlaşılması, toplumsal yapıda ezen-ezilen veya sömüren-sömürülen kesimler arasındaki ilişkilerin nasıl ele alındığının da göstergesidir.

Marksizm, ezenlerle ezilenler arasındaki ilişkinin çözümünü uzlaşmada değil, çatışmada bulmuştur. Yıkıcı ve devrimci bir kesinti olmak zorundadır. Aralarındaki ilişki uzlaştırılamaz niteliktedir, bu yüzden bu kesimler birbiri üzerinde hakimiyet kurmak zorundadır.

Ezilenlerin başka bazı akımları Marksizmin hakimiyet anlayışını reddetti. Onlara göre, hakimiyet, halihazırdaki eşitsizlik ilişkilerini yeniden yaratmaya mahkumdur. Ezilenler iktidarı fethederek ezenlere benzeyecektir. Örgütlenecekler, ama örgütleri hâlihazırdaki örgütler gibi olacaktır. Kuracakları devlet hâlihazırdaki devletler gibi olacaktır. Yani eşitsizlikten yakınanlar, eşitsizlik ilişkilerini bu kez kendi elleriyle yeniden üretecektir. Bunun daha tehlikeli olduğu açık değil midir? Ezilenler böyle yapacağına sürekli olarak aşağıdan mücadeleyi tercih etmelidir.

Oysa, Marksizme göre, mücadele, geliştikçe kendiliğinden bir kudret alanı yaratır. Devlet denilen de bundan çok farklı bir varlık değildir. Gerisi, "eşyanın tabiatı gereği" gelecektir. Mücadelenin başarısı, kendi kaderine ve elbette düşmanının iradesine hükmetmeye bağlıdır. Şu dünyada düşmansız olabileceğimiz bir kovuk bulamayız. Biz düşmandan kaçsak düşman bizi bulur. Sorun devletin ölçeği ve türüyse, bunu da başarının ve kudretin sürebileceği jeo-politika belirleyecektir. Hangi ölçek başarıyı güvencelemeye yetecektir? Hangi ölçekte gücümüzü pekiştirebileceğiz? İktidarın fethi ilkesel zorunluluktur, iktidarın tarzı ve formu tarihsel koşullara bağlıdır.

İktidarın fethi, mutlu son anlamına gelmiyor elbette. Sosyalizm deneyimlerinin akıbeti bunun kara tablosudur. Ama mücadele bu yola girmek zorundadır.

Marksizmin bu bakımdan karşılaştırılabileceği bir ezilen ideolojisi bulunmuyor. Marksizm kendini eleştirecek, kendini yenileyecek ve kendi yolunda yürüyecektir.

Dar-Marksizmin Gömülmemiş Ölüsü

Marksizm salt Marksist olmayanlar tarafından mahkum edilmiyor; Marksizmin tarihini bir anomali, Marx'ı steril bir teorisyen kabul etmeye can atan Marksistler de var. İdeal teorinin ideal kapitalist toplumlarda yaşama geçmesi konusunda iyimserliklerini inatla koruyorlar. Onlara göre yenilen Marksizm değildir ve Marksizmi, geri toplumlardaki işçilerin, köylülerin, küçük-burjuvaların, ezilen ulusların öncülerinin yetersiz kafaları ve hoyrat ellerinden kurtarmak bugünden yarına temel yükümlülüktür. Bunlar Marksizmi, ta başındaki ayrışma konusuna götürmek, en ileri ülkelerin en ileri sınıfının ideolojisi tahtına tekrar oturtmak istiyor.

Marksistlerin olduğu gibi, çeşitli ideolojilerin ve dinlerin inananlarının ağırlıklı eğilimi, onları bir dönemdeki haliyle dondurmadır. Bugün Marksistlerin çoğunun kapitalizmin geride kalmış bir döneminin Marksistleri olduğunu söyleyebiliriz. Bunlara 'dar-Marksist' diyoruz.

Dar-Marksistler, Marksizmi bir tarihe ve bir yere sabitliyor. Marksizmi bu şekilde anlayanlar için Marksist olsun olmasın, Marksizmin geride kaldığını söylemenin hiçbir sakıncası olamaz.

Öte yandan, dünyanın önemli birtakım Marksistlerinin artık bu iddiadan vazgeçtiğini, Marksizmde ısrar etmenin anlamsız bir ahde vefadan başka bir şey olmadığını

söyleyen otoritelerin varlığını da biliyoruz. Bunların, gözden kaçırılamaz gerçekleri gözümüze sokup, yüksek otoritelerini bu kez, "dünyanın değiştirilmesi" ilkesinin iptal edilmesi gerektiği üzerine değerlendirdiğini izliyoruz. Onlara göre, işçi hareketi ve sol çarpıcı şekilde gerilemiştir. Marksizm bu gerileme içinde bile egemen akım olmaktan uzaktır. Gerçeklerle yüzleşmek gerekmektedir. Bunlar için Marksizm, çoktan, önemsenmesi gereken yöntemlerden biri derekesindedir ve vazgeçilmez bir mirastır; o kadar. Marksizm kapitalizmin bir döneminin teorisi ve politikasıydı, ve artık kapitalist toplumların evrimiyle eskimiştir. Bunlar, kapitalizmin artık devrimlerle reddedilme döneminin geride kaldığını, kapitalist uygarlıkla evrimsel tarzda uğraşmanın ve onu bu şekilde dönüştürmenin geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Fakat yeni teorilerinin ilan edilirken eskidiğini söylemek mümkün; kapitalist uygarlık umduklarından savaşçı çıktı!

Buna karşılık dar-Marksistler, gerçeklerle karşılaşmaktan kaçınıyor ve avunuyor. İşçi sınıfının mücadelesinin ne durumda olduğunu anlatmak için işten kaytarma istatistiklerine başvurmak ve avunmak; işsizlik istatistiklerine başvurmak ve avunmak; kapitalizmin kriz içinde olduğuna inandıracak istatistiklere başvurmak ve avunmak; anketlere göre işçilerin durumlarından ne kadar memnuniyetsiz olduğunu görmek ve avunmak, mümkündür.

Dar-Marksistler, kapitalizmin ekonomik krizi için kanıtlar aramaktadır. Oysa bu kriz ve önceki çok sayıda kriz işçi sınıfının katlanmasıyla, hareketini daha da geri çekmesiyle atlatılmıştır. Ya da şu kriz, salt ekonomistlerin farkında olduğu bir kriz olarak yaşanmış ve bitmiştir.

İşsizliğin oranının Marksizmin politik anlaşılması bakımından hiçbir önemi yoktur. İşsizler ayaklanmıyor, ayaklanmaya hazırlanmıyorsa…

Yoksullar malları gaspetmeye başlamadıysa gelir dağılımının ne kadar adaletsizleştiğini anlatmanın hiçbir politik anlamı yoktur.

Geride kalanlar tepkilerini eylemli olarak göstermiyorsa, iş kazalarında ne kadar işçinin öldüğünün hiçbir önemi yoktur.

İşçiler örgütlenmiyor, eylem yapmıyor, kapitalist iktidara karşı aktif mücadele yürütmüyorsa, nüfusun ne kadar büyük bir oranının işçileştiğinin hiçbir önemi yoktur Marksizmin politik anlaşılması bakımından…

Dar-Marksistler bu günlük gerçekleri biteviye anlatmayı, tarihin, düğümlerinin çözümünde Marksizme ne kadar muhtaç olduğunun kanıtı sanıyorlar.

Marksizmden Sonra Marksizmin Kaderi

Marksizm, geçen yüzyılda, devrimci dinamik içindeki bütün ezilenlerin evrensel ideolojisi olmayı başarmıştı. Bugün ezilenler de Marksizm de bundan yoksun. Ezilenleri sarıp sarmalayan, dünyanın dört bir bucağındaki ezilenleri birbiriyle kardeşleştiren bir ideolojik bulut yok.

Yakın gelecek, pratik birtakım başarıların izlenmesiyle, onyıllardır Marksist olduğunu ilan etmekte olan çok sayıda akımın bu ideo-politik yapıyı terk etmesine neden olabilecek gelişmelere gebe.

Marksizmin kaderi yeryüzünün devrim çemberlerine bağlanmaktan geçiyor. Fakat Marksistlerin zorlu devrim çemberlerinde yaşama özelliği gün geçtikçe eriyor. Öte yandan, devrimci dinamiklerin görülmediği uzun yıllar olabilir ve Marksistlerin veya ezilenlerin devrimci davasını izleyenlerin bu yıpratıcı durgun yıllara dayanabilecek hareket tarzlarını bulması gerekir.

Kendini bir tarihsel dönemin Marksizmine kilitlemişlerin Marksizmi ve Marksizmin bu yönünün tıkanması bir avuntu konusu olamaz. Marksizm, nasıl dünün ruhuna devrimci tarzda uygun davranmayı bildiyse, bugün de zamanın ruhuna uygun davranmayı bilmelidir.

Bugün, bölgemizde zamana esneklikle uymaya gayret eden bir devrimci dinamik var, ama zamana devrimci tarzda uygun bir Marksizm yok.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Marksizmin, Paris Komünü ve Diğer Komünal Hareketlere Yaklaşımı Üzerine

Şilan Çetiner

Doğal toplum uygarlık tarihi boyunca devletin her türden baskı ve zulmüne karşı direndi ve varlığını korumaya devam etti. Neolitik değerler çok ağır bedeller pahasına da olsa kendini yenileyerek varlığını günümüze kadar sürdürebildi. Doğal toplum insan varlığının başlangıç tezidir. İnsanlık doğal toplumla birlikte ilk kez "toplumsallaşmaya" gitmiştir. Ondan öncesi hayvansı bir yaşamdır. Büyük değerlerin oluşturulduğu neolitik-doğal toplum geliştirilen hiyerarşik ve devletçi toplum "doğal topluma" bir tehdit niteliğinde ortaya çıkmıştır.

Doğal toplumda insanlar doğa zorluklarına birlikte direnmişlerdir. Doğal toplumdaki direnmeye aynı zamanda komünal toplumsal değerlerin büyük ve görkemli direnmesidir de diyebiliriz. Bu direnme kültürü de destanları, dilleri, insani değerleri ve ahlakıdır. İnsanlığın başlangıcındaki bu var olma tarzı kadın (ana) eksenli, doğaya müthiş uyumlu, tahakkümsüz, sömürüsüz, güçlü bir dayanışma ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde gerçekleşmiştir. Bu insanlığın çok güçlü komünal değerlerle var olduğunu göstermektedir. Yüz binlerce yıl süren doğal toplum, insanın oluşumunda çok önemli bir rol oynamıştır. Hiyerarşik ve devletçi sistemler, tarihi bilinçli bir şekilde kendinden başlatmıştır. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın tarihin önemine vurgu yapan şu sözü çarpıcıdır: "Tarih günümüzde, biz tarihin derinliklerinde gizliyiz." İnsanlık tarihi komünal değerlerin oluştuğu neolitike dayanıyor. Devletçi sistemin tarihi ise, neolitik değerlerin çarpıtılması ve amaçları doğrultusunda yeniden yorumlamasıyla zihinsel inşasını gerçekleştirmiştir.

Komünal değerler biçime değil öze ilişkindir, bu da toplumun ancak komünal nitelikte varlığını sürdürebileceğinin göstergesidir. Toplumlar devlet ile beraber insanlığın elinden alınan değerlerin yeniden kazanılması için devlete-iktidara karşı her zaman bir mücadele içerisinde olmuştur. Toplumun varoluş tarzına -komünalite- dayanan demokratik unsurlarla hiyerarşi ve devlet kılıfına bürünen savaş-iktidar grubu arasında aralıksız bir savaş vardır.

Doğal toplumun ilk tepkisi-direnişi M.Ö 2400 yıllarındadır. Sümerlerin Layaş kentinde baş gösteren bu direniş tapınak yönetiminde bulunan Urruşe sülalesine karşı vermektedir. Doğal toplumun komünal değerlerine ters düşen bu yönetim biçimi Urukagina öncülüğündeki ayaklanma ile devrilir ve yerine komünal değerlere uygun bir yapı geliştirilir. Yine Akad emperyal yayılmasına karşı Mezopotamya'daki topluluklar komünal değerlerine denk bölgesel çapta aşiret konfederasyonunu kurarak direnmişlerdir. Hegomonik saldırının düzeyi ona karşı direnişinde düzeyini belirlemiştir. Gerek Urakagina deneyimi gerekse aşiret konfederasyonu örneği demokrasinin birer deneyimidir. Dolayısıyla komünal değerlerin mirasında da ilk birikimlerdir.

İktidar ve devletleşme karşısında direnmek ve karşı durmak, tarihsel olarak gücünü bu gelenek ve mirastan almaktadır. "Devlet yapılanması içinde savaşçı-iktidar gücünün başat olması kendini başlangıçta tanrı-krallar ve imparatorlar olarak somutlaştırır." Öcalan bu sözü ile devletli sistemin kendini nasıl başat kıldığını bizlere net bir şekilde göstermiştir. Devlet yapılanması savaşçı-iktidarcı güç kazandığı gibi buna karşı direnişlerde zincirleme bir şekilde yaygınlık kazanmıştır.

1871 Paris Komünü deneyimi, Napolyon'un Prusya karşısındaki yenilgisinden sonra Paris'i

korumak adına silahlanan Paris halkı, Paris'te kontrolü tamamen ele alması sonucu kurulan Paris Komünü 72 gün sürmüştür ve sonra kanlı bir yenilgiye uğramıştır. Paris Komünü tarihteki ilk emekçilerin yönetim denemesi olarak, sınıf ve devlet arasındaki ilişkileri aydınlatması açısından önemli bir deneyimdir. Komünün yaptığı mevcut devlet yapısını parçalamaktan başka bir şey değildir.
Ulus-devlet ve kapitalizm şaha kalkıp yol almak istediyse de hızını sekteye uğratan mücadelelerle karşı karşıya kaldı. 1848 devrimi bunun ifadesidir. Ezilen emekçi kesimin çığlıkları her yerde yayılır, devrimci bir karakter kazanır. Ama gerek ulus-devletin her şeyi, herkesi ezme pahasına iktidara sarılması gerek de orta sınıfın tutarsız ve iktidarcı yaklaşımı bu mücadeleleri başarısızlığa uğrattı. Yine de emekçiler açısından bir mücadele ve hak isteme kültürü yarattı. Paris Komünü bu kültüre en ön açıcı örnektir. Paris Komünü yenilgiye de uğramış olsa da birçok devrim niteliğinde gelişmelere imza atmıştır. Ancak kendi içinde eksiklikleri de yok değildir. Getirdiklerinin ve niteliğinin yanında dönemin ruhunu iyi çözümlememe "devlet yerine…" kavramı karşısında ne getireleceği tartışmalarının muğlak bırakılması, yıkılma nedenleri arasındadır. Ezen-ezilen ikileminde ezilenin toplumsal, siyasal ve politik sorunlarına çözüm getirememe, kendi içinde de ayrılıklara neden olmuştur. Aynı zamanda Komün içinde bulunan farklılıkları politik bir zeminde buluşmaları da zayıflamasına neden olmuştur.
Marx da Paris Komünü'ne ilişkin "Komün, devletin kendisine karşı toplumun doğa üstü bir devrimiydi, halk tarafından ve toplumsal yaşamın kendisi tarafından gerçekleşen bir yeniden yaşama dönüştü. Komün devlet erkini egemen sınıfların bir fonksiyonundan diğerine verilmesi için gerçekleşen bir devrimdi. Komün o devet erkinin kararlı reddi ve bu nedenle de 19.yy'ın sosyal devriminin başlangıcıydı. Bu nedenle Paris'teki yazgısı ne olursa olsun o dünyayı dolaşacaktır."(K. Marx, Fransa'da İç Savaşı, Sol Yayınları) sözleri Paris Komünü'nün halkların önünü aydınlatacağını ve devrime "sınıf egemenliği" temelindeki yaklaşımını da bizlere göstermektedir. Alternatif bir yaşam düşünmek yerine "proletarya diktatörlüğü"nü kendine hedef belirlemiştir. Marx'ın proletarya diktatörlüğü hakkındaki fikirleri özellikle Paris Komünü ile somutluk kazanmıştır. Marx'a göre, işçi sınıfının yalnızca mevcut devlet aygıtını ele geçirip onu kendi amaçları için kullanmakla yetinmeyeceği, aynı zamanda komün, yürütme ve yasama erkini birleştirmek gibi amaçları da vardı. Marx'ın "burjuva devletten" farkı "işçi sınıfı hükümeti" kurma istemiydi. Marx, Paris Komünü'nde "devlet yerine…" kavramını "proleter devlet" olarak belirleyip Paris Komünü'nün başarılı olmamasının nedenini de devleti ele geçirmeme olarak belirlemiştir. Marx, proletarya diktatörlüğünün temel işlevini "sınıfsız topluma geçiş" diye tanımlıyordu. Marx için proletarya diktatörlüğü diğer sınıf yönetimi formlarından ayırt eden unsur, diğer devlet formlarının sınıflı toplum yapısını sürdürmeye ve dolayısıyla kendisini de sönümlenmesini hedeflemesiydi. Böylelikle devlet aygıtının içerikten yoksun ve işçi sınıfı tarafından da kullanılabilecek bir araç olduğunu ima eden Manifesto'daki anlayıştan epey uzak olmuş oluyordu.

Paris Komünü yenilgiye de uğramış olsa da birçok devrim niteliğinde gelişmelere imza atmıştır

Marx sınıflı toplumlarda sınıf hakimiyetinin bir aracı olan devlet aygıtının, sınıfsız toplumu hedefleyecek olan işçi sınıfı tarafından değiştirilmeksizin üstlenilmesi söz konusu değildi artık. Proletarya diktatörlüğü fikri tam da devlet konusundaki bu bakış açısını yansıtması açısından son derece önemliydi. İşçi sınıfının kurtuluşunu sınıflı toplum yapısının sönümlenmesinde gören Marx için, işçi sınıfının yönetim organı da kendisini sönümlemeye yönelten bir yapılanma olacaktı. (Sönümlenmeden kastın temelde, toplumsal işlerin organize edilmesinin bürokratik formlardan soyundurulması, anlamına gelir.)

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan, Marx'ın "Yaşasın proletarya diktatörlüğü!" sloganını "Yaşasın kölelik!" olarak tanımlamıştır. Devletin oluşum itibariyle de tahakküme, sömürüye, ezen-ezilen ilişkisine dayandığını görmekteyiz. Devletin sistemleştiği yerde kölelik de kendisini sistemleştirir. Marx, burjuvaziden esinlenerek "Onların diktatörlüğü varsa neden proletaryanın diktatörlüğü olmasın?" diyerek kaba bir yaklaşım sergilemiş, alternatif yaratmak istediği sisteme benzeşme söz konusu olmuştur. Ulus-devletin; baskıcı, sömürücü yanını görememiştir Marksizm. Yine bu konu ile ilgili Öcalan'ın şu değerlendirmesi Marksizmi anlamamız açısından açıklayıcıdır: "Marksizmin ve genel olarak sosyolojinin baskı-sömürü ile bağlantısını görmemesi ve ulus-devleti çok sıradan bir üst yapı kurumu olarak sunması temel eksiklik ve çarpıtmadır. Sınıf ve maddi sermaye tahlili ulus-devletten bağımsız yapıldığında en bayat ve verimli bir toplumsal sonuç üretemeyecek olan soyut bir genelleme yapmış olur. Marksizmin başarısız olmasında bu bağlantıyı görmek lazım."

Devletsiz bir toplum öze en yakın toplumdur

Devlet-iktidar, savaş-ordu sınıflı bir toplum uygarlığın üssü olduğunu görmek gerekir. Egemen sömürücü kesimin kendini sürdürmesi devlet sistemi ile bire bir bağlantılıdır. Egemenliği "proletaryanın" eline vermek tamamen devlete benzeme anlamına geldiği Marksizm tarafından görülememiştir.

Marksizm yine de eşitlik-özgürlük mücadelesinde büyük ve tarihi bir deneyimdir. Toplumsal mücadelede zengin bir katkıdır. Toplum bilimine, ekonomi ve sınıf ağırlığını taşımıştı. Burjuvaziyi ulusal kurtuluş, insan hakları, sosyal devlet konularında daha yumuşak biçimlere zorlamıştır. Demokrasiye çok dar taktiksel yaklaşımı; ekoloji ve kadın özgürlüğü kapitalizmden farklı görmeyişi, temel yaşam paradigması olmakta burjuva kalıplarını aşmaması sistemle daha kolay eklemlenmesine yol açmıştır.

Marksizm yeni oluşan hareketlerin inşasında bir rol oynadığını görmek mümkündür. Kürdistan'da Özgürlük Hareketi'nin de Marksizmden etkilenerek örgütlendiği bilinmektedir. Bu konuda Öcalan "Özgürlük Hareketi'nin inşasına giderken Marksizmin bilimsel sosyalizm çizgisine sadık kalmaya büyük özen gösterdim, gösterdik. Reel sosyalizm olmasaydı, belki de Özgürlük Hareketi türü bir örgüt olmayacaktı. Fakat bu gerçeklik Özgürlük Hareketi'nin doğuş döneminde tam bir reel sosyalist oluşum olduğunu söyleyemeyiz. Ondan büyük oranda etkilense de Özgürlük Hareketi'nin tüm gerçeği reel sosyalizmle izah edilemez. Burada daha doğru bir yoruma varmak için maddi zemin arıyor, materyalist yapmaya çalışıyordum. Bu arayış olmazsa olmaz bir ilke değerindeydi. Kürtlerde, Kürdistan'da işçi sınıfına benzer olgular vardı. Burjuvalaşma hissediliyordu. Reel sosyalist boyut için bu olgular yeterli görülüyordu. Ama tam emin olduğumuzu söylemek doğru olmaz. İlke gereği bir kabulleniști bu. Böyle olunca da kendimi, kendimizi tümüyle dogmatik tarzda yaşamın doğal akışına kapatmamış oluyorduk. Bu yanımız giderek açılım göstererek farkımızı oluşturacaktı." Özgürlük Hareketi sosyalizmi devlette değil toplumda gördü ve demokratik konfederalizm üzerinden kendini büyüttü. Tamamen bir yenilik getirmiştir. Devletsiz bir toplum öze en yakın toplumdur. Öz değerlerin büyüdüğü-büyütüldüğü doğal toplum-komünalite-devletsiz bir toplumla ancak geliştirilebilir. Öze yakınlık demokrasiye ve özgürlüğe yakınlığı da beraberinde getirir. Demokratik konfederalizm toplumun her kesiminin içinde olduğu bir sistemdir. Kadın örgütlemeleri, gençlik örgütlemeleri, emek örgütlemeleri, çevre örgütlemeleri, sağlık ve eğitim kurumları için ayrı örgütlenme alanları oluşturarak, toplumun her kesimini bu şekilde sistemde "özne" konumunda bir sistem yaratma hedefindedir. Ezen-ezilen olmadan herhangi bir tahakküme dayanmadan herkesin özgür ve eşit bir şekilde kendini ifade edebileceği bir sistemdir Özgürlük Hareketi'nin amacı. Öcalan'ın komünün nasıl olması gerektiği üzerindeki şu sözü önümüzü

daha da aydınlatacağını düşünüyorum. "Halkı en alttan en üste kadar komünler biçiminde örgütlemek temel paradigmamız olmalıdır. Bu pratikte, günlük sorunlara pratik çözümler bulma biçiminde olmalıdır. Sosyalizmi ancak bu şekilde yaşama geçirebiliriz. Paris komünü iyi bir başlangıçtı, ancak iyi anlaşılmadı. Başarılı olsaydı, Marx'ın istediği sosyalizm oluşabilirdi. Ancak sonraları sosyalizm ancak devletin yardımıyla kurulabileceğini savunan bir sosyalizm anlayışı oluştu. Ama devlet sosyalist olamaz, sadece toplum sosyalist olabilir."

"Tarihte umut arayışları hep hakim sistemlerin kıyılarında, dağların ve çöllerin kuytularına sığınmış topluluklarda aranır. (...) Ezilenlerin tümünün bir dağ orman kovuğundan çöl kabilelerine, köleden-işçiye,cinsiyet ezileninden, çevreciye, çocuk-genç-yaşlı katmanlaşmasına kadar birleşik bir sistem arayışına hiçbir dönem ile kıyaslanamayacak kadar ihtiyaç vardır." Abdullah Öcalan bu sözüyle toplumların yeni umut kaynağına işaret etmiştir. İnsanın ve toplumun temel arayış yönelimi daima var olanı aşmak ve ulaşılmamış ufuklara ulaşmak, hem potansiyellerindeki eşitlik, özgürlük ve demokratik olguları açığa çıkarmak hem de bu bağlamda yeni olanı keşfetmenin, yaratmanın ve yaşatmanın mutluluğu demektir. İnsan ve toplumdaki bu arayışın temel somut dinamik gücü olma rolünü de etnik kültürel toplum, dini kültürel toplum ve sosyokültürel toplum olarak devlet dışı toplum bileşenleri üstlenmiştir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kaynaklar

1.Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü*, Cilt 5, Amara Yayıncılık, 2015

2. Ergin Atabey, *Devlet Dışı Toplum ve Demokratik Konfederalizm*, Aram Yayınevi, 2016

3. Demokratik Modernite Dergileri

4. H. Birsen Örs, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015

Kaba Materyalizmi Metafizikle Aşmak

Cihan Bedewi

"Bence maddecilik insanın varlık ve bilgi yapısının temelidir… Maddecilikle geride beraberim ama ilerde beraber değilim." diyen Feuerbach, metafizik-madde ikileminde dogmatik davranmayarak idealizme her şeye rağmen daha yakın durduğunu beyan eder. "İnsanlar sevişiniz, gerçek din sizin bu sevgilerinizdedir. Varlığınız, aşkınızla biçimlenecektir." diyerek felsefesiyle yıktığı dinin yerine aşk dinini koyarak gerçekte bir "idealist" olduğunu tüm maddiliğiyle gösterir. Onu kaba materyalist yapan dini tutuculuğa karşı sert tavrıdır.

Maddelerin Oyunu

Bir Feuerbach takipçisi olan genç Marx ise, Alman ideolojisi çalışmasıyla maddeci felsefeden -genç Hegelcilerden- epistemolojik bir kopuş sürecini başlatır. Toplumsal gelişim içindeki özneyi pasif hale getirmesinden dolayı Marx tarafından 8 ve 11. tezlerde eleştirilen Feuerbach'ın materyalist felsefesi, Marx tarafından Kaba Materyalizm olarak tanımlanır. Marx'ın alamet-i farikası olan ve mezar taşına da yazılan "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli şekillerde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir." sözü bu tartışmaların sonucu olarak tarihe mal olmuştur.

Her ne kadar Hegel idealizmini ve Feuerbach'ın kaba materyalizmini eleştirse de, Karl Marx tarihsel materyalizm kuramıyla toplumun her zaman temelde maddi koşullara göre belirlendiğini öne sürerek öz olarak benzer bir materyalizme düşmekten ve ardılları tarafından eleştirilmekten kurtulmaz.

Hiçbir metafizik görüngü kabul etmeyen ve maddeyi var olan tek töz olarak kabul eden materyalist felsefe, idealizmin diğer ucunda bir varyant olarak kabul edilir. Marx ve Engels'in çabaları bunu baş aşağı çevirmeye yetmemiştir. Aydınlanma düşüncesi koşullarında belki de başka bir sonuç beklememek gerekiyordu. Nihayetinde var olana dair eleştiri ve yeninin ikame edilme çabaları sonuç her ne olursa olsun tarihe ve topluma bir katkı olarak değer ve anlam kazanır. Marx ve Engels'in çalışmalarını kendi tarihsel süreci içinde okumak bilimsellik gereğidir.

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan "Hegel'den beslenen K. Marx, Hegel'in felsefesindeki güçlü ve aşırı idealist yanını materyalizmle aşacağını sanmış ve bunda da tutarlı davranmıştır. Burada sorun olan, idealizm-materyalizm ayrımının pek önemli olmadığının, özünde her ikisinin de idealist metafizik özellikler taşıdığının anlaşılamamış olmasıdır. İki zıt felsefe yapıldığı sanılmıştır. Marx burada Hegel'den daha çok Aydınlanmacı çizginin etkisindedir." diyerek Marksizmin belirttiğimiz handikabına işaret etmektedir. Gerçek şu ki, pozitivist aydınlanmacı çizgi Marx ve sonrasındaki Marksistlere sanıldığından da fazla etkide bulunmuştur.

Kendini Hesaba Katmayı Unutan Felsefe

Materyalizm, ağırlıklı olarak toplumsallık içinde anlam bulan zihin, zekâ, duygu, istek, amaç, inanç ve psikoloji gibi canlı özelliğinde olan bütün süreçleri maddi nedenlere dayandırarak açıklar. Özellikle insanda varlık bulan bu tür özelliklerin kaynağını, insanın fizyolojik yapısına bağlar. İnsan, fizyolojik organizması olmaksızın asla düşünsel ve psikolojik özellikler gösteremez. Yani zihni özellikte olan bütün bu süreçler fiziksel yapının

birer yansımasıdırlar. Örneğin insan düşünen bir varlıktır. Çünkü bir beyine sahiptir. Beyinsiz bir düşünce asla tasarlanamaz ve tanımlanamaz. Öyle ise varlık demek, öncelikle madde olan demektir. Duyumsanabilir ve algılanabilir olan her şey maddedir, ya da maddenin bir ürünüdür. Hiçbir olgu maddenin dışında, maddeye rağmen varlık olma özelliğinde değildir.

Her şeyin temeline maddeyi koyan, ilk nedenin madde olduğunu ileri süren ve tüm tezlerini bu minvalde geliştiren maddeci felsefe kuantum dünyasıyla birlikte ciddi bir sarsıntı geçirir ve hatta aşılır. Bilimsel açıdan bu böyle olmakla birlikte aslında insanın düşünce ve inanç nüveleri geliştiğinden bu yana metafizik yan her zaman ağır basmıştır. Metafizik bir varlık olarak insan kaba materyalizme her daim mesafeli davranmıştır. Kuantum felsefesi bunun bilimsel izahı gibidir. "Tarih boyunca gelişen idealist ve materyalist felsefe anlayışlarının temelinde (madde-metafizik) ikilemi yatmaktadır. Bilimin en son vardığı sınırlar olarak 'kuantum' ve 'kozmos' bize hayli ilginç yaklaşımlar sunmaktadır. Atom altı parçacık ve dalga fiziği olarak kuantum bambaşka alanlar açmaktadır. Sezgili, özgür tercihli düzenlerden tutalım, aynı anda farklı iki şey olmak, insan yapısından ötürü belirsizliği asla tam aşamama kuralına kadar tespitlere ulaşılmaktadır. Kaba, cansız madde anlayışı tamamen bir tarafa bırakılmaktadır. Tersine son derece canlı, özgür bir evren karşımıza çıkmaktadır."

Sistemlerin asıl koruyucu gücü, ideolojik hegemonyalarıdır

Bu son derece canlı ve özgür evrende yaşamı basit fiziksel nicelikler ve fenomenlerin toplamından ibaret saymak insan zihniyetine pozitivizmin bir müdahalesi olarak ele alınmalıdır. Pozitivist görüş metafiziğe karşı bilimi kullanarak üstünlüğünü ilan etme yoluna gitti. İnsanın metafizik dünyasını geri, çağ dışı ve akıl dışı sayarak en büyük kaba materyalizm savunuculuğuna soyundu. Amaç gayet sarihti; zihinler üzerinde ideolojik hegemonya kurarak hakikat algısında bir tekel oluşturmak içindi her şey. Biliniyor, ideolojik hegemonya tesis etmeden hâkim olmak ve yönetmek her daim bir sorun olarak varlığını koruyacaktır. İnsanların ve toplumun zihniyetini kontrol altına almadan girişilecek her savaş, en nihayetinde ideolojik savaş karşısında kaybetmeye mahkûm olur. Kapitalist modernitenin medya ve diğer iletişim araçlarıyla zihinleri adeta bombardımana tabi tutmasının nedeni, kontrolü sağlamaktır. Unutmamak gerekiyor ki, sistemlerin asıl koruyucu gücü, ideolojik hegemonyalarıdır.

İnsanlar otomatik olarak hakikate ikamet etmezler. Hakikat algısı çarpıtıldığından beri esas kavga, hakikatin ne olduğuna dair tartışmalardır. Kabul etmek gerekiyor ki, pozitivist bilim yoluyla egemenler bu açıdan kendi lehlerinde bir sonuç yaratmış haldeler. Ancak, insanın metafizik doğası ve sürekli sorgulayan esnek zihniyeti, ahlak ve vicdan gücü ile hakikat arayışında ısrarlı bir mücadele hiç eksik olmadı. Felsefeyle, sanatla, bilim yordamıyla hakikate giden yolu bulma çabasından hiç geri kalınmadı. Materyalizm, idealizm ya da diğer görüşler bir aşama olarak hakikat arayışında yer bulmuşsa da, günümüz dünyasında/evrende olup-bitenleri açıklamaya yetmemekte, insanın metafiziğine yanıt olamamaktadır. Pozitivist görüş bütün maddiliğine rağmen bu açıdan üstünlüğünü açık ara sağlamış durumdadır. Kapitalist modernitenin eğer bir başarısından bahsedilecekse, ideolojik tekeli olan liberalizm yoluyla, yine bilimcilik ve hakikat algısında yarattığı üstünlükle kendini her topluma, her dine, her bireye uyarlama başarısını göstermesidir. Zizek'ten alıntılayarak itiraf etmek gerekir ki, asıl olarak, kapitalizm bugün adamakıllı devrimcidir. Teknolojiden ideolojiye, son yüz yıl boyunca bütün manzaramız değişti. Bu değişimlere sosyalistler kadar muhafazakârların çoğu da tepki vermekle birlikte, umutsuz bir biçimde eski kazanmalarını ellerinde tutma çabasına yöneliyorlar.

Kaba materyalizmin en önemli yanlışlığı öznelliği, yani canlılık ve anlam olgusunu maddi

düzenleniş ile aynı saymasıdır… Pozitif bilimde her şeyi kaba materyalizmle izah etmeye çalışır. Sıkı bir nedensellik ve düz çizgisel gelişme felsefesi geliştirilir. Pozitivizmi "modern tanrıcılık" olarak tanımlayan Abdullah Öcalan, bir büyük yanılsamayı da bu tanımla düzeltmiş olur: Pozitivizm (bilimcilik), ne anti-metafiziktir, ne de anti-dinselliktir. Üzerine bilim kılıfı giydirilmiş Modern putçuluktur der. Nietzsche "en kaba metafizik" olarak pozitivizmin maskesini erkenden düşürmesine rağmen bilimin etkileyici gücünden yararlanmasını bilen pozitivist düşünce tam bir zihinsel sömürgecilikle kendini başat kılmayı bilir. Pozitivizm, kapitalizmin kutsal ideolojisi olarak hükümranlığına devam etmektedir halen.

Yorumlamaya Cesaret Etmek

Pozitivist anlayışa göre bilim değer yargılarından bağımsız olmalıdır. Var olanla ilgilenmesi gereken bilim, olması gerekenle ilgilenmez. Bilim "iyi" olanın peşinde değildir. Çünkü iyinin ispatı yoktur. Değer yargılarından arınmış sosyal bilim vizyonuna ulaşmak, bilimciliğin temel hedeflerinden biri ve hâkim sistemin en etkili ideolojik çalışması oldu. Mutlak hakikat anlayışıyla toplum ve bireyi birer materyale dönüştüren ve beyinleri adeta donduran bu bilimcilik aşılmadığı müddetçe zihinleri özgür kılmak mümkün olmayacaktır. Bunun için daha fazla felsefe yapmaya ihtiyacımız var. Felsefe bu bağlamda biraz geç kalmış ve politikanın yedeğine düşen bilimin "bilimcilik" olarak kullanılmasından sorumlu sayılmalıdır. Zira düşünce politikaya bilim ve/veya felsefeden gelir. Althusser, bilim ve felsefe olmadan politikanın ister istemez yoldan çıktığı yönünde tez ileri sürer. Açık ki, politikaya yön vermesi için felsefe ve bilimin gerekli olduğu kadar, politikanın asıl işlevine kavuşması açısından da elzemdir. Tartışan, yorumlayan, sorgulayan her felsefe kaba materyalizme olduğu kadar esas ta bilimciliğe karşı hakikat lehinde bir edim olarak değer kazanacaktır.

Zizek "Var olanı olduğu gibi kabul etmemeye başladığımız ve bunun yerine gerçek olarak algıladığımız şeyin aynı zamanda nasıl olası olduğu sorusunu sorduğumuz anda felsefe başlar." demektedir. Zihinlerin müthiş bir denetim ve kontrol altında tutulduğu şu modern zamanlarda yapılacak şey daha fazla eleştirel ve sorgulayıcı düşünce ile bilimsel çalışmaları derinleştirmek ve iktidar zemininden uzak tutmak olmalıdır. Ancak her şeyi bilimden bekleme yanılgısına düşülmemelidir. Evet, bilim gereklidir ancak bize hayatlarımızı nasıl dönüştürmemiz gerektiğini söyleyemez. Çünkü böyle bir dönüşüm nasıl bir hayat sürmek istediğimize dair temel toplumsal-siyasal 'normatif' fikirlere dayanmak zorundadır. Politika ve ahlak, bilimin yaratıcı gücünden destek alarak toplumsal hakikati inşa etmekte esas iki faktördür.

Modernist yaşam tarzının bir ideal olarak sunulması ve modernite ölçülerinin ilerlemeci, seçkin ve bilimsel olarak kabul ettirilmesi kapitalist sistemin bir pazarlama başarısıdır. Modernite öncesini mahkum eden ve geri olarak yargılayan bu pozitivist düşüncenin kendini vazgeçilmez bir hakikat olarak ilan etmesi ideolojik propaganda gücü sayesindedir. Ulus-devletten biyolojik iktidara kadar sömürü sistemlerini bu hakikat algısında yarattıkları yanılsamayla inşa ettiler. Uygarlaşmanın hep ilerleme ve üstün yaşam biçimi sayılması, Marx ve Engels'in bu dönüşüme tarihsel materyalizm perspektifiyle yasal bir zorunluluk atfetmeleri, tarihin ileriye yönelik dev bir adımı olarak değerlendirmeleri sosyal bilim adına ciddi bir talihsizliktir.

Politika ve ahlak, bilimin yaratıcı gücünden destek alarak toplumsal hakikati inşa etmekte esas iki faktördür

Öcalan "Tarihsel materyalizmin Marksist yorumunun (kaba materyalizm) büyük bir yanlışı ve saptırması tarihsel-toplumsal gelişmede zorunluluk olduğu ideasıdır. Daha da vahimi, Marksizm'in toplum biçimlerinin düz çizgisel temelde geliştiği anlayışında olması, Hegel idealizmini materyalizm adı altında sunmasıdır. Bu da Hegelciliğin bir türevi olmaktan başka bir anlam taşımaz. E. Kant'ın çok utangaçça yapmaya çalıştığı şey bu tür nesnel gelişim anlayışına karşı öznenin

gücünü, dolayısıyla ahlakın bir özgürlük tercihi olarak rolünü belirtmiş olmasıdır. Marksizm özgürlük ahlakı açısından Kantçılığın da gerisine düşmektedir. Diğer sağ liberal anlayışlardan bahsetmek bile gereksizdir; onlar kapitalizmin doğuşunu sadece bir zorunluluk olarak değil, tarihin son sözü olarak değerlendirirler." eleştirisiyle kader ya da zorunluluk olarak dayatılan anlayışı külliyen reddeder.

Ben Diğer Bir Senim

Eduardo Galeano "Ve günler Yürümeye Başladı" adlı muhteşem kitabında Mayaların bir özelliğini anlatır. "Maya dilinde özneyle nesneyi ayıran bir hiyerarşi yoktu. Çünkü ben beni içen suyu içiyorum ve ben baktığım her şey tarafından bakılıyorum ve şöyle selamlaşmayı öğrendiler:

-Ben diğer bir şenim

-Sen diğer bir bensin

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan Neolitik ve öncesi toplumların özne-nesne ayrımı diye bir sorunu olmadığını belirtir. "Bu ayrımın temeli kentli, sınıflı ve devletli uygarlığın gelişmesiyle atılmıştır. İlk uygarlık olan Sümer uygarlığında rahiplerin tanrılar ve kulları bağlamında ilk özne-nesne ayrımını geliştirdiklerini bilmekteyiz. Tanrı ve kul kavramları özünde kentin kıra, üst sınıfın alt sınıfa, devletin topluma hükmetmesine, tekel kurup artık-değer elde etmesine dayanır." diyerek bu ayrımın varlık sebebini de tespit eder.

Zerdüştlükte de Maya toplumuna benzer bir gerçek söz konusudur. Her şeyin sahibi gibi görünen tanrı sorgulanarak katı özne-nesne ayrımı ortadan kaldırılmaya çalışılır. Özgür insan kavramı ve ahlakıyla iyi, doğru ve güzel yaşama çabası gösterilir. İnsanlığın temel formu olan kabile zihniyetinde de özne-nesne ayrımına yer vermeyen geleneksel komünal bilinç ve yaşam tarzı mevcuttu. Sınıflaşma, ötekileşme, nesneleştirme uygarlık tarihiyle ortaya çıkan bir zihniyet ve uygulama biçimidir. Kesinlikle doğaya ve topluma hükmetme arzusuyla bağlantılıdır.

Bilimsel yöntemin en önemli kavramlarından sayılan özne-nesne ayrımının Eflatun'a kadar giden bir kökeni var. Gerçek şu ki, özne-nesne kavramına dayalı felsefe hakikat alanında ciddi gelişmelere yol açtı. Ve hatta hakikat bilincinin oluşumunda aldırdığı mesafeyle kapitalizmin küresel çapta hegemonyasını sağlayarak onunla en gelişkin yorumuna kavuştu. Gerçeğin bir yanı bu iken, diğer yanda ise kapitalist modernitenin bu felsefe sayesinde yöneten-yönetilen ikilemini bir kader haline getirmesidir.Öcalan sorgulanması gereken esas hususun; özne-nesne kavramının mutlak hakikat ifadesi olup olamayacağını söyleyerek hakikat arayışında komünal toplum tarzından kuantum felsefesine kadar ilk ve öz olana işaret eder. Kuantum dünyası özne-nesne ayrımının mutlaklaştırılamayacağını on yıllardır kanıtlanmış haldedir. Neolitik toplum ise, on binyıldır öznesiz ve nesnesiz olarak toplumsallığımızda halen canlı olarak var olmayı sürdürmektedir.

-Ben diğer bir senim
-Sen diğer bir bensin

Açık ki, kapitalist modernitenin hegemonikleşmesi özne-nesne ayrımına dayalı zihniyet ve bilim yönteminin hakim kılınmasıyla mümkün hale geldi. Özne, analitik düşüncenin en meşru geçerli faktörü haline getirilirken, nesne de üzerinde her türlü spekülasyonun yapılabileceği maddi öğe haline sokuldu. Bu şu demektir: Bir avuç yöneten, sahip, malik, muktedir dışında her şey; insan, doğa, toplum, kadın vs. her şey nesnedir. Zaten nesne (eşya) olan karar veremez, yorumlayamaz, sorgulayamaz, değiştiremez, başka bir şey olmaya çalışamaz. Tüm bunlar özne olana ait haklardır. Nesne olan cansızdır, ruhsuzdur, enerjisizdir. Nesne olanın bunun dışında bir yaklaşımı olamaz. Toplum içinde çokça ifade edilen dikte edildiği besbelli olan bir deyim mevcut durumu izah ediyor zaten; "böyle gelmiş böyle gidecek!" Özne vardı var olacak. Nesne vardı ve hep öznenin nesnesi olarak var kalmaya devam edecek. Zihinsel tahakküm dedikleri bu olsa gerek.

Özgür İnsanda Israr

K. Marx'ın olağanüstü çabalarına rağmen

Engels'le birlikte geliştirdikleri felsefe kaba materyalist doğa, toplum ve tarih felsefesini aşamadı. Bu da sonuç olarak özgür insanın gerçekleşmesini engelledi. Öcalan'ın Marksizme katkısını tam bu özgür insan matrisi içinde kavramak gerekiyor.

İnsan evrenin özetidir. Mikro evren olarak insanın metafizik özellikleri onun esas güç kaynağını oluşturur

"İnsan yorumumuzu daha da geliştirirsek şu varsayımları ileri sürebiliriz: İnsanın oluştuğu tüm materyallerin canlılık, sezgisellik, özgürlük özellikleri olmasaydı, tüm bu özelliklerin toplu ifadesi olarak insan canlılığı, sezgisi ve özgürlüğü de gelişmeyecekti. Olmayan bir şeyden yeni bir şey doğmaz. Bu tespit cansız madde anlayışımızı çürütmektedir. Şüphesiz insan türü bir organizasyon ve toplum olmadan, bilgili varlık gelişmez. Ama bu organizasyon ve toplumda rol oynayan materyalin bilgisel, sezgisel, anlamsal, özgürlüksel özellikleri olmadan da bilginin vücut bulamayacağı anlaşılır bir husustur."

İnsan evrenin özetidir. Mikro evren olarak insanın metafizik özellikleri onun esas güç kaynağını oluşturur. Zihinsel gücü, hisleri ve anlam yeteneği, inancı ve iradesi maddi dünyayı başka bir şey yapmaya yetecek potansiyeldedir. Sahip olduğu enerji ile dönüşümü ve değişimi gerçekleştirecek yegâne güç konumundadır. Asıl sorun, kapitalist moderniteye eklemlenmeden ideolojik ve zihinsel alanda hakikat bilincine ulaşmadadır. Hakikat kavramının muğlak hale getirildiği ve anlamı oluşturan köşe taşlarının yerinden fırladığı, geçici ve tarihsel anlamların bile elimizden alındığı pozitivist modernite zamanlarında her zamankinden daha fazla bilim, sanat ve felsefe ile hakikat mücadelesine yönelmek zorundayız. Hakikatin ne olduğunu bilmeden yapılacak her eylem, söylenecek her söz, gidilecek her yol en nihayetinde modernitenin bünyesine eklemlenmekten kurtulamaz. Öcalan'ın savunmalarında özenle dikkat çektiği husus ta bu olmaktadır.

"Kuantum ve kozmoloji henüz son sözünü söylemedi. Yaşam ise hiç çözümlenemedi, sırrının farkına bile varılamadı. Bu nedenle pozitivizm modern cehalet olarak adlandırılmayı hak ediyor. Kaba materyalizm ondan farklı değildir. Yaşam ve zihin sorunları ayna teorileriyle asla izah edilemeyecek olan, bilimin bile halen her gün yeni bir mucizesiyle karşılaştığı evrenlerdir. Toplumsal yaşam onlardan da karmaşıktır. Bunların erken cehalet hareketleri olduğu ve anlamlı bir çekim merkezi olamayacakları anlaşılınca, bu sefer bu üç felsefenin daha örtülü iki sentezini devreye soktular: Birbiriyle çelişir gibi görünen ama özünde birbirini tamamlayan burjuva enternasyonalizmi ve milliyetçiliği."

Ortadoğu'da çözüm şansı olacak her sistemin öncelikle özne-nesne felsefesi olmak üzere kaba maddecilik ve pozitivist bilimcilikle ideolojik hesaplaşmayı başarıyla yürütmesi ve toplumsal inşasını gerçekleştirmesi gerekiyor. Lenin'in belirttiği gibi "hakikat devrimcidir" ve insan soyu sürdükçe hükmünü er ya da geç icra edecektir. Doğru yol ve yöntemi bulduktan sonra hakikate arayışında sonuca ulaşmamak için bir neden olamaz. Eğer insan yaşamının sürdürülmesinde ısrarlıysak, kapitalizmin ve ona ait tüm yapay hakikatlerin aşılması kaçınılmazdır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Sermaye Birikiminin Esas Kaynağı Artı Değer Mi?

Turan Uysal-Ramazan Besili

"(…) -Fernand Braudel – 'Yoğunlaşan iktidar-devlet kapitalizm salgılar,' der. Benim kanım daha ileridir: İktidar ve devletin bizzat tekel ve sermaye olduğu yönündedir." (1)

Tanım üzerine birkaç söz:
Klasik ekonomi-politiğin, gelir elde etmek amacıyla üretime sokulan mal ve değerlerin tamamı, şeklinde tanımladığı sermaye, taşımış olduğu ideoloji özü itibariyle yeniden tanımlanmaya muhtaç bir kavramdır. Çünkü pozitivist bilimciliğin en çok saptırmış olduğu kavramlardan biri de sermaye kavramıdır. Sermayenin bir stok kavramı olan servetten farklı olarak bir akımı kavramı olarak değerlendirilmesi böylesi bir anlayışın sonucudur. Buradaki gelirden kasıt sermayenin "gelir" olarak kabul edilen kardır. Her tür sömürüyü meşru gören böyle bir sistemde, bir sömürü aracı olarak sermaye (üretim araç ve gereçleri, ham madde vs.) üretim sürecinin vazgeçilmez bir unsuru konumundadır. Buna göre sermaye olmadan, sanayici, yatırımcı olmadan hiçbir üretim yapılamaz! Bu nedenle sermaye verili sistemde temel bir üretim faktörü şeklinde tanımlanmaktadır.
Sermayenin nasıl ve hangi yollarla elde edildiği sorusunu dışarıda bırakan bu tanımlama zihinleri bulandırmaya hala devam etmektedir. Üretimle hiçbir bağı bulunmayan sermayenin daha çok el koymayla, zor alımla bağı vardır. Sermaye doğası gereği sürekli biriktirir, sürekli tekel kurar. Sermayenin üretimle ilişkilendirilmesi bu anlamda büyük bir talihsizlik olarak da değerlendirmek gerekir.(2)
Kavramın ekonomiyle ilişkilendirerek ele alınması da ayrı bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Kaynağını ekonomik indirgemecilikten alan bu anlayış toplumsal tarihin bütüncül kavranması açısından da ciddi sıkıntılar doğurdu. Bu kavrayış ekonomi olmaktan çok bir iktidar biçimi olan sermayenin devletle, militarizmle, bir bütün olarak sınıflı uygarlıkla olan ilişkisini büyük ölçüde gelmektedir. K. Marx'ın büyümesini işçi emeğinin sömürüsü üzerinden gerçekleştirdiğini iddia ettiği bu egemen kesimi ekonominin bir bileşeni olarak değerlendirilmesi bir ironi ola gerektir. Artı değer sömürüsünü böyle bir tanımlama üzerinden çözümlemeye çalışan Marksizmin bu anlamda kendi içinde ciddi eksikler barındırdığını belirtmek gerekir.
Her şeyden önce sermaye bir gelir elde etme biçimi değil, bir birikim tarzıdır. Sermaye ekonomi doğurmaz, ekonomik alanı egemenliği altına alarak gelişir ve büyür. Tarihte artık ürünün ortaya çıkmasıyla birlikte sahneye çıkan bu güç kendisini ideolojik, politik ve askeri olmak üzere toplumun her alanında örgütleyerek bugünkü finans kapital biçimini aldı. Bu birdenbire ortaya çıkan bir durum değildi elbette. Sermayenin her alanda kendi egemenliğini ilan ettiği, sömürünün zirveye ulaştığı bir noktaya ancak çeşitli aşamalardan geçildikten sonra ulaşabildi. Binlerce yıllık bir birikimin sonucuydu bu. Sermaye iddia edildiği gibi 16. yüzyıldan itibaren geliştiği varsayılan kapitalizmin bir ürünü olarak ortaya çıkmadı, tersine sanayi kapitalizmi bu sermaye birikimine bağlı olarak geliştirip boy verdi. Bu görülmeden toplumsal tarihi çeşitli üretim tarzları şeklinde bölümlendirmek, bunun içinde anti-ekonomik örgütlemenin doruğu olan kapitalizmi de bir üretim biçimi şeklinde tanımlamak bizi hiçbir zaman hakikate ulaştırmayacaktır.

Birikim Tarzı Olarak Sermaye
Sermayeyi kavramsal olarak ekonomik değerler üzerine kurulan tekel biçiminde tanımladıktan sonra, onun esas kaynaklarını bulmak için tarihe göz atmak gerekmektedir. Tekelin tarihsel süreç içinde ağırlığını bazen tarıma, bazen ticarete,

bazen de endüstriye verdiği bilinen bir husustur bu. Temel yasası daha fazla kar olan sermayeyi tüm bu alanlarda derinlemesine incelemeyi gerekli kılan bir durumdur. Ama çoğunlukla yoğunluk dereceleri farklı olmakla birlikte tüm alanlara birlikte yönelmek esastır. Kuşkusuz tüm bunlar diğer iktidar araçlarıyla birlikte yapılmaktadır. Yönelim sonucunda oluşan birikim yayılmacılığı merkez-çevre sorununu yaratır; çevreden merkeze doğru akış ise güç yoğunlaşmasına yol açar. Bu çevrimsel duruma tarihin hemen her döneminde rastlanır. Sermaye birikimi ve güç yoğunlaşmasının doğru olarak değerlendirilebilecek kapitalist moderniteyi daha iyi çözümleyebilmek için tarihsel sürece kısaca bakmakta fayda vardır.

Zor, artı ürüne el koymanın en kestirme, en kolay yoludur

Bunun için belki de ilk önce bir başlangıç noktası tespit etmek gerekir. Çünkü sermayenin yoktan var olmadığını, bunun için bazı şartların oluşması gerektiğini biliyoruz. Artı ürünün ortaya çıkışı bunun için önemli sebep olabilir, ancak üretimin tüketimden artan kısmı olarak artık ürünün böyle bir gelişme için tek başına yeterli olduğu söylenemez. Bu artık ürüne el koyacak bir kesimin varlığına ihtiyaç vardı. Zira sınıflaşmanın henüz gelişmediği neolitik dönemde üretilenlerin tümü tüketilmemekteydi. Tüketim fazlası bu ürünün bir kısmı zor günler için stoklanırken, diğer kalan bölümü ise armağan kültürü aracılığıyla dağıtılıp eritilmekteydi. Bu durum toplumsal farklılaşmayı uzun bir süre önlemiş oldu. Toplumsal ahlak sınıflaşmaya, tekelleşmeye izin vermeyince bu eşitlikçi yapı binlerce yıl varlığını korumayı başarabildi. Toplum doğal bir ekonomiye sahipti ve bu ekonomide değişim değeri henüz gelişmiş değildi. Fernand Braudel kullanım sınırlarında seyreden bu ekonomiyi, temel insan ihtiyaçlarının karşılandığı “zemin kat” olarak tanımladı.
Varlığını çok uzun süre koruyabilen bu eşitlikçi toplumsal yapının, avcılık kültürüyle yoğrulmuş “güçlü, kurnaz adam”ın toplum içinden sivrilerek üretimin tüketilmeyen bölümüne el koymasıyla yavaş yavaş bozulmaya başladığı görülür.[3] Ki neolitik dönemin sonlarına doğru ürün hem bollaşmış hem de çeşitlenip zenginleşmiştir. Kadının birikimlerine el koymayı marifet edinmiş, tarihin ilk sermayedarı olarak adlandırabilecek “güçlü, kurnaz adam” tüm bu gelişmelerin farkındadır. El koyma -kurnazlık ve hile yoluyla- biçiminde gelişen bu süreç ürünler arası takas işleminin yaygınlaşmasıyla da daha üst bir boyuta taşınır. Takas önceleri üreticilerin yüz yüze gerçekleştirdikleri bir değişim yöntemiydi. Daha sonraları bu işlem aracılar tarafından gerçekleştirilmeye başlanınca işin rengi tamamen değişti. Çünkü aracı herhangi bir üretimde bulunmayıp değişim sürecini kendi lehinde spekülatif bir kar alanına dönüştürüyordu. Tarihte ilk tüccarlar da bunlardı. Takasın gerçekleştiği doğal pazarlar da buna bağlı olarak zamanla değişim geçirdi. Ekonomiden sapmanın ilk adımlarıydı bunlar.
Anti-ekonomik örgütlenmenin bir ayağı zor ve şiddetti kuşkusuz. Zor, artı ürüne el koymanın en kestirme, en kolay yoludur. Genellikle devlet biçiminde örgütlenen zorun sermaye tekeliyle el ele büyüdüğü görülür. Rahip-komutan (asker)-yönetici veya firavun-belam-karun-ittifakı temelinde örgütlenen bu sistemin tek amacı daha fazla biriktirmektir. “Biriktirmek, biriktirmek! İşte Musa ve peygamberler!” [4] Bu söz bu süreç için sarf edilmiş olsa belki daha çok yerini bulur. Aynı saiklerle hareket eden bu her üç gücün ittifakı olmadan aynı anda binlerce insanın aynı işe koşturulması, büyük sulama kanallarının yapılması, büyük yapıların inşa edilmesi asla mümkün olamazdı. Bu ittifak tarih boyunca hiç bozulmadı.
Daha fazla birikim için daha çok insan gücüne, daha fazla ham maddeye ihtiyaç olduğu açıktı. Tarihteki ilk kolonyalist, emperyalist eğilimler böyle ortaya çıktı. Geniş topraklar işgal altına alındı, savaşlarda esir alınan insanlar köleleştirildi. Kolonyalizm’in El Ubeyd kültüründeki (M.Ö. 5000-4000) yeri bu anlamda çok çarpıcıdır. Ataerkil kültürünün kendisini çok ciddi bir şekilde hissetmeye başladığı bu dönemde bir bölgeden diğer bir bölgeye çanak-çömlek ve dokuma ürünlerini karşılığında maden ve kereste gibi ham maddeler nakledilmektedir. Karşılıklı bu mal değiş tokuşunda tüccar artılı fiyat tayin

edebilecek bir konuma erişmiş durumdadır.
Bunun aşağı Mezopotamya'da ilk kent devleti olan Uruk dönemi (M.Ö. 3000) izler. Burada İran'ın güneybatısından yukarı Mezopotamya'ya kadar yaygın bir ticaret kolonileşmesine rastlanır. Sömürgecilik bir birikim tarzı olarak büyük bir mesafe kat etmiş bulunmaktadır. Gilgamêş destanı bu kentin tarihiyle ilgili önemli veriler sunmaktadır. Destanda "güçlü, kurnaz adamın" kadına karşı yürütmüş olduğu savaşımdan tutalım, yarı tanrı uygar erkeğin doğal, eşitlikçi topluma karşı yürüttüğü acımasız savaşa kadar birçok olay iç içe ve çok etkileyici bir dille anlatılmaktadır. Kapitalistleşmenin ilk uygulama alanları olan bu kentler varlıklarını ticaret, zorla el koyma ve köle emeği üzerinden sürdürmektedir.
Bir zincirin birer halkaları gibi birbirine sıkıca bağlı ve birbirinin devamı şeklinde gelişen bu süreç Akad- Asur kolonyalizmi ile (M.Ö. 2000) yeni bir boyut kazanır. Asur despotizmi sermaye birikimi ile şiddetin iç içeliği bakımından çok çarpıcı bir örnektir. Yayılmacılık toplu kırımlara at başı yürür. Bir savaş makinası gibi hareket eden bu İmparatorluk tarihte ilk küresel çaptaki tüccar girişimidir. (5) Ele geçirilen yerler hızla kolonileşip haraca bağlanır. Her koloni İmparatorluğun merkezi için birer vergi ve asker deposudur aynı zamanda. Sınırların geliştikçe de bölgeler arası mal ve ham madde akışı daha da hızlanmış olur. Devlet eliyle yapılan ticaretten sağlanan kazanç insan emeğinden elde edilen kardan kat kat daha fazlaydı. Bunlar birbiriyle mukayese bile edilemez.
Doğuda başlayan birikim süreci M.Ö. 500'lerden itibaren Greko-Romen adıyla Batı'ya kayarak yeni bir ivme kazanır. Paranın bulunması ile gemicilik tekniğinde yaşanan gelişmeler ticaret için muazzam olanaklar yaratmaktadır. Özellikle paranın gittikçe önem kazanması tefecilik adıyla yeni bir birikim tarzının oluşmasına yol açar. Paradan para kazanma yöntemi olarak tanımlanabilecek tefeciliğin orta çağlarda çok kısa sürede yükselişe geçtiği görülür. Böylelikle ticaretin spekülatif hareketine bir de paranın spekülatif hareketi eklenmiş olur. Para artık sadece bir değer tutma aracı değil, bir vurgun yöntemidir. Altın sikkeler biçiminde dolaşıma sokulan para değişim sürecini hem çok kolaylaştırdı hem de çok hızlandırdı. Roma emperyalizmi döneminde para ekonomisine dayalı vurgunculuk ve tekel düzeni Akdeniz'in en gelişmiş ticaret kenti olan Kartaca'yı, Kuzey Afrika kıyılarını etkisi altına alarak kısa sürede akıl almaz ölçülerde bir büyüme sağladı.

Para artık sadece bir değer tutma aracı değil, bir vurgun yöntemidir.

Batı'da genişleme sürecini tamamlayıp tıkanmayla yüz yüze gelen iktidar ve sermaye tekeli Orta çağlardan itibaren tekrar Doğu'ya yönelerek kan tazelemek ister. Hamlenin başını çeken yine tüccar tabakasıdır. Merkez ise İslamın da doğuşunu gerçekleştirdiği, dönemin önemli bir ticaret kenti olan Mekke'dir. Aynı zamanda bir Hac yeri olan Mekke ve çevresinde yaşayan kabileler arasındaki ticaret oldukça gelişmiş durumdadır. Yükselmekte olan yeni ticaret tabakası tekelci çıkarları gereği kabilelerle sınırlı bir ticareti artık yeterli görmemekte, tüm bölgeyi kapsayan daha evrensel çapta bir ticareti ön görmektedir. İslamın ümmet ideolojisini arkasına alarak, giderek devletleşip büyük bir imparatorluk haline gelen bu tabaka kısa sürede Ortadoğu'nun tek hakim gücü haline gelir. Ganimet savaşları bölgeyi baştan başa kasıp kavurur. Samir Amin zorla el koymanın yanında, vergiye dayalı bu gaspçı sistemi "haraç ekonomisi" şeklinde tanımladı. Özünde ekonomiyle uzaktan yakından bir bağı bulunmayan bu talancı düzen, çok geçmeden Bağdat, Şam, Halep ve Kahire başta olmak üzere bölgenin en önemli pazarlarını ele geçirmekle kalmayıp, Arabistan'dan Afrika'nın içlerine kadar çok geniş bir alanı küresel ticaretin rant alanı haline getirdi. Savaş ve fethin dönemin en temel birikim tarzıdır.
Ortadoğu'daki merkezi hegemonya bu birikime dayanarak 8. ve 12. yüzyılları arasında en parlak dönemini yaşar. Dıştaki düşmanlar geriletilmiş, içteki anti-tekelci direniş gurupları büyük ölçüde bastırılıp etkisiz kılınmıştır. 13. yüzyıla gelindiğinde ise merkezi hegemonyanın tekrar Batı'ya kaydığı görülmektedir. Bir nevi eski çağlarda aşağı Mezopotamya'da gelişen ticaret birikiminin İyonya üzerinden Batı'ya kaymasına benzer bir süreç yaşanmaktadır.

Bunun esas nedeni savaş ve ganimete dayalı birikim tarzının bir yerden sonra tıkanmasıyla yüz yüze gelmesidir. Azalan marjinal verimler yasası gereği kaçınılmaz bir sonuçtur bu. Buna göre savaş maliyetleri sabit kalsa bile, gelirler maksimum noktaya eriştikten sonra hızla düşüş eğilimi göstermeye başlar. En nihayetinde toplam maliyetler, toplam gelirle eşitlenince kar sıfıra inmiş olur. Bu noktadan itibaren de sermaye azalmaya başlar. Bu duruma genel olarak bunalım süreçleri denilmektedir. Sürekli biriktirme eğiliminde olan sermaye düzeninin yaratmış olduğu bu sonuç derin siyasi krizleri de beraberinde getirmektedir.

Yeni Bir Birikim Tarzı Olarak Endüstriyalizm ve Emek Sömürüsü

Eski ve Orta çağlarda sermaye birikiminin ağırlıklı olarak ticaret ve tefecilik üzerinden geliştiği belirtilmişti. Endüstriyel alandaki sömürü daha geri plandaydı ve oluşan sermayenin ancak çok cüzi bir parçasını teşkil etmekteydi. Bu ilelebet böyle sürüp gidemezdi, çünkü teknoloji sürekli bir gelişme halindedir. Büyük sanayi hamlesinden önce 13. yüzyıldan itibaren İtalyan kentleri üzerinden Batı'ya kayan sermayenin giderek spekülasyon ağırlıklı para ekonomisine yöneldiği görülür. Bunun için işlemlerde kolaylık sağlayan tahvil, bono, senet gibi gerekli araçlar bulunmuş durumdadır. Sermaye artık kentlerde yoğunlaşmıştır. Bu gelişmenin bir adım sonrası İngiltere ve Hollanda'da gelişip kısa sürede tüm Batı'yı etkisi altına alan dev sanayi hamlesinin tarih sahnesine çıkmasıdır. 18. yüzyıla gelindiğinde sanayi üretiminin kapitalist birikim açısından başat hale geldiği görülür.
Bundan önce Amerika ve Afrika kıtasının fethi tamamlanmış, Avrupa'ya yüklü miktarda değerli maden akışı sağlanmıştır. Zor ve şiddet yoluyla elde edilen bu birikim sanayi üretimi için yatırma dönüştürülür. Kapitalizm burada yeni bir üretim tarzı olarak değil, yeni bir sömürü ve birikim tarzı olarak ortaya çıkmaktadır. Marx'ın çağın bilimsel-teknik gelişmelerini arkasına almış, siyaset, hukuk ve askeri alanlarda kendisini son derece örgütlü kılmış bir tekelci aygıtı bir üretim tarzı olarak tanımlaması büyük bir yetersizlikti. Kapitalizmin yaptığı kendisinden önceki birikim tarzlarını daha da sistemleştirip örgütlü bir hale getirmesidir.
Fernand Braudel kapitalizmi tekel ağları ve fiyat istismarıyla oluşan bir iktidar sistemi biçiminde nitelendirerek gerçeğe daha yakın bir tanım geliştirmiş oldu. Kapitalizmde arz-talebe bağlı bir fiyat sistemi hiçbir zaman olmamıştı. Bu ta başından beri böyleydi. Ani fiyat yükselişleri, üretimde dengesizlik vb. durumlar sürecin doğal sonuçlarıdır. Çünkü temel amacı daha fazla kar olan sermaye daima en çok kar getiren alanlara yönelir.
Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan, Fernand Braudel'in teorisini, önemsemekle birlikte yetersiz buldu: Kapitalizm tekel karları üzerinde pazarlanan, anti-ekonomik, siyasi, ideolojik ve askeri alanlarda örgütlenmiş, yaygın bir sömürü sitemiydi. Kapitalizm kendinden önceki egemen sistemlerden farklı bütün toplumsal ilişkileri dönüşüme uğratarak sermayenin çıkarlarına göre yeniden düzenlemesiydi. Bunun sonucu olarak bütün kıtalardaki ekonomik birimler, köylüsünden zanaatçısına kadar yeryüzünden silinmeyle yüz yüze geldi. Toplumsallığı oluşturan ahlaki örgü ağları dağıtılarak yerine devlet odaklı hukuk kanunları yerleştirdi. İnsanlar toplu halde yerlerinden yurtlarından edildi. Demografik yapıda büyük değişmeler yaşandı. Katliamlar gerçekleştirildi.

Kapitalizmin yaptığı kendisinden önceki birikim tarzlarını daha da sistemleştirip örgütlü bir hale getirmesidir

Çok boyutlu, çok kapsamlı şekilde yürütülen, toplumun kılcal damarlarına kadar sızan, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren de emperyalist politikayla bütün dünyayı egemenliği altına alan böyle bir sistemi emek değer teorisiyle izah etmeye kalkışmak, sistemin diğer yanlarını görmezden gelmek anlamına gelecektir. Hakikatten uzaklaşmanın diğer bir adıdır bu.
Endüstriyalizm çağında sermaye birikimi açısından emek sömürüsünün azımsanmayacak denli büyük bir rol oynadığı bir gerçektir. Bu dönemin ekonomi yazarlarının bu konuya odaklanmaları bu açıdan gayet anlaşılırdır. Ancak bilim adına öne sürülen düşüncelerin büyük ölçüde kapitalist modernite

paradigmasının damgasını taşıdıkları unutulmamalıdır. Ki, bu süreçten itibaren ortaya çıktığı bilinen İngiliz ekonomi politiğinin temel amacı emeğe, sahip olduğu itibarı geri vermek değil, emek sömürüsünü bilimsel yasa adı altında meşrulaştırmak, dolayısıyla sermaye kesimine kolay sömürünün "bilimsel" yolunu göstermekti. İlk değer tanımını da İngiliz klasik iktisat ekolünden geldiği bilinmektedir. Bu ekolün önde gelen isimlerinden Adam Smith (1723-1790) her ürünün bir dizi insan çabası sonucunda elde edildiğini savunarak, değeri bir malın üretim maliyeti üzerinden irdelemeyi esas aldı. Buna göre emeğe ödenen ücret de maliyetler kalemi içinde yer almaktaydı. Değerin temelinde emeğin olduğu hususu daha sonra Marx tarafından geniş bir inceleme konusu yapıldı. Merkantilist yazarlardan etkilenip piyasadaki fiyatların büyük ölçüde spekülatif olduğunu savunan A. Smith, Marx'a göre gerçeğe daha yakın bir nokta da duruyordu. Merkantilist yazarlar daha çok bir malın satış fiyatına odaklandılar. Buna göre malların fiyatı mevcut değerdi, bunu belirleyen ise piyasaydı. Dolayısıyla piyasaya hakim olan kesim (satıcı) fiyatlarla istediği şekilde oynama gücüne sahipti. Değer ile fiyat arasında bir ayrım söz konusu değildi, fiyat temel belirleyendi. Tarihsel süreç boyunca da bu hep böyle olagelmiştir.

Farklı bir yol izleyen Marx, piyasada oluşan genel fiyatların eninde sonunda malın gerçek değeriyle eşitleneceği varsayarak, teorisini üretim süreci üzerinden geliştirmek istedi. Amaç, sermayenin yapısını çözümlemekti ve buna göre sermayeyi yaratan üretim sürecinde artık değer oluşturan emekti. Keza kapitalizmi diğer sistemlerden ayıran en temel özellik de onun sermaye yaratma kabiliyetinde olmasıydı. Sermayenin yaratılma süreci ise üretim araçlarını elinde bulunduran bir kesim ile emeğini satmaktan başka hiçbir şeye sahip olmayan proletarya olmak üzere iki sınıflı bir toplumsal ilişkinin varlığını gerekli kılıyordu. Üretim sürecinde ki emek değer teorisi üzerinden şekillenen bu modelde, sermayenin yapısı ve kaynakları çözümlenirken tarihsellik hemen hemen yok farz edilir. Kapitalizme sermaye yaratma kabiliyetinde olması itibariyle de önemli bir paye biçilir. Teorinin tarihsel yanının eksikliğini giderme amacıyla ortaya atılan "donmuş" veya "cansız emek" gibi kavramlaştırmalar ise mevcut açığı kapatmaya hiçbir zaman yetmedi.

Pozitivist bilimciliğin ağır etkisini taşıyan emek değer teorisine biraz daha yakından bakıldığın da birçok eksiğin daha bulunduğunu kolaylıkla görülebilir. Kuşkusuz matematiksel formüllerle izah edilmeye çalışan teori kendi içinde belli bir tutarlığa da sahipti ancak tutarlılık bir şeyin doğruluğunu ortaya koymak için yeterli bir ölçüt değildir çoğu zaman.

"Bir elmanın neden iki armut değerinde olduğu" sorusuna asla kesin bir cevap verilemez

K.Marx hemen her konuda matematikten yararlanarak "objektif" bir değer tanımına ulaşmak istedi. Sorun da buradaydı aslında. Binlerce, on binlerce yıllık emeğin sonucu olarak gelişen bir üretim teknolojisinin gerçek değeri nasıl hesaplanabilirdi? Diyelim ki üretim süreci içinde kullanılan farklı nitelikteki iki emeği "emek zamanı" adı altında "basit emeğe" indirgeyerek emek konusunda ortak bir ölçüye kavuşmuş olduk. Peki üretim tekniğinin ortaya çıkmasında emek sahibi olan bir bilim insanının emeği nasıl ölçülebilir? Sorular daha da çoğaltılabilir. Emeğiyle artı değer yarattığı savunulan işçinin hangi şartlarda ve ne kadar emekle büyütülüp işçi haline getirildiği ise ayrı bir tartışma konusudur. Emek gibi her alanda karşımıza çıkabilecek ve kolay ölçülemeyen soyut bir olayın sadece sanayi alanıyla sınırlandırılması sağduyunun kabul edebileceği bir şey değildir.

Tüm bunları bir yana bırakıp sermaye birikimin temelinde sadece artı emek olduğunu düşünelim. (artık değeri yaratan artı emektir teoriye göre) Buna bağlı olarak toplumun da burjuva proletarya olmak üzere iki sınıftan oluştuğunu var sayalım. İki sınıflı böylesi bir toplumda burjuvazinin daha fazla kar elde etmek için proletaryaya daha az ücret ödeme gayreti içine gireceği için doğası gereğidir. Bu durumda ücreti azalan işçi görece daha da yoksullaşır. Yoksullaşma aynı zamanda bir tüketici olan işçinin iki sınıflı bir toplumda başka bir tüketici olmadığına göre alım gücünü

en aşağılara çeker. Bu, burjuvazinin artık aynı fiyatla, aynı miktarda mal satma olanağını ortadan kaldırır. Tek tüketici işçi olduğuna göre kapitalistin - burjuva- en akılcı yolu tercih edip ücretleri tekrar yükselttiğini düşünelim. Bu durumun böyle devam etmesi durumunda malın son birimi satıldığında, ücret gerçek değere eşit bir noktaya yükselmiş olur. Burada kar sıfırdır.

Birikim tekelleşmeye yol açarken, tekelleşen sermaye daha fazla büyümek için yeni sömürü alanları yaratmaktadır

Rosa Luxemburg bu paradoksu fark ederek iki sektörlü- üretim malları üreten ile tüketim malı üreten- bir sistemde kapitalist birikimin ancak kapitalistleşmemiş kesimlerin varlığı sayesinde mümkün olabileceği savundu:
“Kapitalist sömürge gücünün ele geçirdiği ve ekonomik nüfuz alanına soktuğu pre- kapitalist toplumlar bulunduğu sürece kapitalizmin varlığını ve gelişmesini sürdürme yeteneğinde olacaktır.(…) Yeryüzünün bütün yüzeyi kapitalist birikim sürecine çekildiği zaman kapitalizm artık büyüyemez ve mutlaka çöker.”[6]
Öcalan bu durumu metaforik olarak bir toplumun aslanlardan ve sığırlardan oluşması halinde yaşamın yosunlu bitkiler seviyesinde kalacağı şeklinde ifade eder, esasta kapitalist modernite paradigmasının damgasını taşıyan emek değer teorisine demokratik modernite paradigması çerçevesinde karşı bir eleştiri geliştirmiş oldu. Sermayenin tarihsel olarak birikim tarzları üzerinden irdelemesi bu perspektife dayanmaktadır. Bu nedenle kapitalizmi sınıflı tarihi başından, itibaren ele alıp incelemek günümüzü kavramak açısından da büyük önem arz etmektedir. Burada ki amaç ekonomik indirgemeciliğe kaymadan, toplumun her alanına sızmış olan sermayenin her çeşidini görünür kılıp, diğer iktidar araçlarıyla olan bağını gözler önüne sermek, hakikati ortaya çıkartmaktır.
Emek değer teorisi tüm ilgiyi üretim alanına kaydırmakla bu çok katmanlı, çok çeşitli sömürü tarzını açığa çıkarma konusunda olumsuz bir rol oynadı. Aynı şekilde her şeyin nicelikselleştirilip, kesin ölçülere vurulmaya çalışması büyük oranda maddiyatçılığa, meta fetişizmine yol açtı. Oysa değer çok spekülatif bir kavramdır. Bir elmanın neden iki armut değerinde olduğu sorusuna asla kesin bir cevap verilemez. Bir malın diğer maldan daha kıymetli olmasında birden çok toplumsal faktörün etkisi vardır. Bir mala duyulan ihtiyaç derecesi günden güne değişiklik arz edebilir. Keza, değerin belirlenmesinde kültürün- beğeni ölçüleri vb.- büyük bir rolü bulunmaktadır. Örneğin yeni kıtanın yerlileri açısından altın ve gümüşün parasal hiçbir değeri yoktu, bu metalar sadece süs eşyası yapımında kullanılmaktaydı. Kıtayı işgal eden İspanyol ve Portekizlerin gözünde ise altın ve gümüş para, sermaye ve zenginlik demekti.
Değişim değeri o denli spekülatif bir kavramdı ki çok geçmeden içerden de yoğun eleştiriler almaktan kurtulamadı. Mesela neo-klasik ekol kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak için “marjinal fayda” kavramını ileri sürdü. Buna göre, bir mal bir ihtiyacı karşıladığı sürece fayda sağlamaktaydı. Bir malın tüketilen kısmı artınca marjinal faydası -tüketilen bir birimden elde edilen fayda- azalmaktaydı. Değer ile fayda arasında kurulan bu ilişki tamamen subjektifti. Daha sonra Alfred Marshall (1842-1924) bu tanımı yetersiz bularak “marjinal fayda” ile üretim maliyeti kavramlarını birleştirip yeni bir tanım geliştirmiş oldu.
Fayda eksenli teoriler emek değer teorisinin tersine tüketim odaklı bir analizi esas aldı. Kapitalist modernite paradigmasına dayalı bu teorilerin sömürüye, zora dayalı sermaye birikiminin kaynaklarını çözümleme gibi dertleri yoktu elbette.
Burada emek değer teorisi ve sonrasında gelişen tartışmalar eleştiri konusu yapılırken değişimin ekonomi dışı bir kavram olduğu savunulmaktadır. Değişimin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Toplumun ilelebet kullanım değeri sınırında seyredemezdi elbet. Mübadelenin bu anlamda tarihsel gelişmede önemli bir rol oynadığı belirtmek gerekir. Değişimin toplumsal gelişmeyi hızlandırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Temel sorun değişim değerinin kullanım değerinden tümden kopmasından ileri gelmektedir. Kapitalist modernite dönemine kadar da bu ikisi arasında

şu veya bu düzeyde bir ilişki mevcuttu. Sınıflı tarihin her döneminde kullanım ekonomisi yanında meta üretimine de rastlanmaktadır. Örneğin Ortaçağ'ın basit meta üretiminde zanaatkar ürününü yeni bir ürünle değiştirmek amacıyla satmaktaydı. Buradaki değişim yine bir ihtiyacı karşılamak amacıyla gerçekleştirmekteydi. K.Marx bunu meta–para-meta şeklinde formüle etti. Kapitalist modernite bu ilişkiyi tersine çevirerek (para-meta-para) tarihteki ilk yaygın meta üretimini gerçekleştirdi. Bu bir ölçüde fabrikalaşmanın yaratmış olduğu seri mal üretiminin bir sonucuydu. Ulusal ve uluslararası pazarların oluşması bu süreci daha da hızlandırmış oldu. Üretici ile tüketicinin mal alışverişi için karşılaştıkları pazarlardan söz etmiyoruz. Malların sürüm alanı olarak ve bu pazarlarda tek hakim göç sermayedir, yani tekeldir. Kapitalizm daha başından itibaren bir tekel olarak kuruldu ve gelişimini de bu minvalde sürdürdü. Banka sermayesi ile sanayi sermayesinin birleşmesiyle daha da güçlenen bu tekelci sistem zamanla reel ekonomiyi ikinci plana iterek, para-döviz oyunlarından oluşan "sanal" ekonomiye yöneldi. Bunun sonucu olarak iddia edildiği gibi bir dönemin tek artık değer yaratıcısı olan işçi, işini kaybedip işsizler ordusuna katılmış oldu. Emek yoğun sanayi yerini sermaye yoğunluklu-ileri teknolojiye dayalı-sanayiye bıraktı. Vurgunun yeni biçimi artık yüksek oranda spekülasyondu. Eski çağların tüccar kılıklı "güçlü, kurnaz adamı" artık bir spekülatör, bir CEO olarak karşımızda durmaktaydı ve artık ilişkilerden tutalım, duygu, davranış ve alışkanlıklara kadar her şey bir alım-satım konusuydu. Kültürel, toplumsal değerlerin pazarlaması da hakeza böyleydi.

Sermaye birikimi anlamında tarihten gönümüze özde değişen bir şey olmamıştı aslında. Sermayenin dayanmış olduğu mantık, çıkmış olduğu kaynak aynıydı çünkü. Değişim daha çok biçimseldi. Bir sonraki, bir öncekinin birikimlerini devralarak büyüdü. Kapitalist moderniteyi bu manada merkezi uygarlık sisteminin (sınıflı, devletli uygarlık) zirvesi olarak değerlendirmek gerekir.

"Kapitalizm eğer bir sermaye birikimi sistemi ise, bu birikimiz ilk defa kapsamlı biçimde Sümer şehir devletlerinde gerçekleştirildiği kanıtlanmıştır.(…)Tapınak aynı zamanda bir fabrika, işçi-köle barınma yeri, yönetici, askeri komutan ve rahip yönetim merkeziydi."[7]

Tarih bu kadar bütündür ve iç içedir. Sömürü geleneğinin bu devamı olan kapitalizmin tek farkı sermayeyi her alana yayarak genelleştirmesidir. Bilimi, tekniği, her türden iktidar aygıtlarını arkasına alarak bunu başardı. Sermaye birikimindeki bu yoğunlaşma yaşamın her alanına yansımaktadır. Her şey gittikçe tek tipleşmektedir. Markalaşma bu tekelleşmenin yaratmış olduğu bir sonuçtur. Yada hep aynıdır: Birikim tekelleşmeye yol açarken, tekelleşen sermaye daha fazla büyümek için yeni sömürü alanları yaratmaktadır. Tüm toprakların krala ait olduğu mısır firavun sisteminde de, Ortaçağ Avrupası'nın derebeylik sisteminde de aynı yasa geçerliydi.

Sonuç olarak;

Ekonomiyle hiçbir ilişkisi olmayıp ekonomik alanın gasbı ve sömürüsü ile güç devşirip, büyüyüp palazlanan sermayeyi bir birikim tarzı olarak incelemek, bu talancı düzene karşı doğru tutum geliştirmek açısından da önemlidir. Sermaye ile ekonomi arasındaki ilişki ters orantılı bir ilişkidir. Sermaye yoğunlaştıkça ekonomik alan daralır; Ekonomik alan genişledikçe sermaye küçülür. Bunu için sömürü içermeyen meta üretiminde de yer veren, aktif bir kullanım ekonomisinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Sermayenin tarihsel olarak doğru çözümlenmesi bunun için bir adım olabilir…

İçindekiler İçin Tıklayınız

Dipnotlar

1. Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Çözümü*, Cilt 3, Amara Yayıncılık, 2015, s.81
2. Sermayeyi bir üretim faktörü olarak değerlendiren K. Marx , sermaye emek ilişkisini şöyle kurdu: S=s+d (Sermaye=Değişmeyen Sermaye +Değişen Sermaye (Emek)): Üretimden sonra: S (s+d) a olmaktaydı. a=Artı Değer.
3. Abdullah Öcalan, age, Cilt 2
4. K.Marx, *Kapital*, Cilt 1 (Aktaran; E.K.Hunt)
5. Abdullah Öcalan, age
6. Rosa Luxemburg, *Sermaye Birikiminin Tarihsel Koşulları*, Çev: Neyyir Kalaycığoğlu, Kaynak Yayınları, 1984
7. Abdullah Öcalan, age, Cilt 3, s. 78

Marx, Militan ve İntihar: Zımnî Tıkanıklığa Dair Sol-içre Bir Monolog

Özen B. Demir

“Bu nasıl bir toplum ki, insan milyonların ortasında en derin yalnızlığı yaşıyor; hiç kimse farkına varmadan dayanılmaz kendini öldürme arzusuyla kahrolabiliyor? Bu toplum, toplum değildir…” – J. J. Rousseau.

“Kendi ölümümüzün ait olduğumuz grubun potansiyel ölümsüzlüğüne ve nihaî analizde insan türünün ölümsüzlüğüne eşlik ettiği gerçeği, deneyimimizin odağına yerleşir. Adeta hayatın kendisi, bireysel üyelerinin ezelî ve ebedî ölümüyle beslenen insan türünün ölümsüz hayatı, şiddet pratiğinde ‘başını kaldırır’, fiile dönüşür…” – Hannah Arendt.

[Özgür Blanqui, Coşkucan Moriero Hernandez ve Adem Warnas’a selâmla; zor spas!]

Çağdaş felsefede öznenin yitiminden sık dem vurulur. Bunun gerçekçi ve yapısal uzantıları, gündelik hayata değdiği yerler muhakkak vardır. Bir edebiyat olarak felsefeyi, felsefenin edebî varyantını aştığı ve nihayet mevcudiyete, ontik olana dokunduğu/yakınsadığı asimptotlar vâkidir. Öte yandan, felsefenin panzehiri gene felsefedir; öyle ki öznenin, hatta daha da özgüvenli bir iddia olarak “ben”in buharlaşması önermesi, çok geçmeden bir kadim karşı-felsefe atağıyla çarpışır: Fenomenolojidir bu. Onca çağcıl bilimsel, biyolojik, organizmatik veri üretiminden –eğer bir muharebe sözkonusu ise- bu iki cepheye de mühimmat devşirilebilir. Çarpışma sürer: Muharebeyi aşar, cepheler çoğalır ve savaş boyutuna evrilir. Öznenin yitimi söylemi, bir yanıyla, eğer Foucault’cu bir meyilden seslendirilirse, belli bir epistemik nizamın ve hâliyle konturları iyi-kötü çizilmiş bir portenin solfejidir de. Bu söylem veya bu önerme, sözü edilen karşı-cepheyi öteleyebilir, başka ve ırak bir düzleme oturtabilir ve nihayet muhatap almayabilir. Diyalojik çarpışma, diğer bir ifadeyle çarpışmanın diyalojik karakteri olanaksızlaşıverir. Bu, fakat, sorunsalları bir çırpıda ortadan kaldırmış olmaz. İlle “savaş” terminolojisini sürdürecek olursak, fenomenolojinin hem ileri karakolu, kırmızı kuvveti, hem de pekâlâ son kalesi olabilecek bir kurumu oracıkta sebat ediyordur: İntihar. Yapısalcılar, başta Lacan, intiharın, öznenin yegâne otantik ve otonom eylemi olduğunu yazar.

İntihar üstüne çok yazılmıştır; o kadar ki bu yazın başlı başına kallâvi bir literatürü, bir kütüphaneyi teşkil eder. Kazısı olanaklıdır, bir derlemesi yapılabilir ve nitekim çokça yapılmıştır da. Felsefeden söz ediliyorsa, varoluşsalcıların intihar metinleri, bazense salt eylemleri anımsanabilir. Ne ki, metnin girizgâhı öyle hissettirse de bu (intihar edimi), tekil bir felsefe meselesi olarak alımlanamaz. Hiç değilse, felsefenin gündelik hayata (bios), “yaşam”ı (zoê) da içine katan bir form olarak hayata tümel bir perspektif sunan misyonundan uzaklaşıldığından beri böyledir bu. Öte taraftan, salt yaşamsal bir mesele olarak intihar ise, psikiyatri pratiğinin görece “soğuk” mesaisidir; doğrusu şu ki bunun salt “yaşamsal” olduğu iddiası da bizatihi psikiyatrik/medikal söylemin hijyenik evrenine içkindir ki, içkinlik katmanı yırtıldığında, sözkonusu iddianın meseleye devletin o aşina dâhlini, müdahâlesini zımnîleştirme misyonu taşıdığı da afişe edilmiş olur.

İntihar, evet, haddizatında alabildiğine politik de bir meseledir ve bu yönü yıllar yılı o mezkûr devletçi kafanın sislendirmesiyle dumura uğramıştır, uğratılabilmiştir. Devlet, sahiden

de intihardan da, intihar istatistiklerinden de hazzetmez. Bu önerme, infaz ve katliam gibi, bir cinaî şebeke olarak devletin işlediği cürümlerde faili "örtbas etme enstrümanı olarak intihar" hâriç tutulduğu ölçüde geçerlidir elbette. İntihar, devleti, onun o suni kamusal düzenini -per se- sekteye uğratır, müesses olanı yine devletçi tabirle bir tür "tedhiş" anaforuna sokar. Devlet, kendi eskatolojisi uyarınca kurguladığı gündelik hayhuyun dışarısını, taşrasını merak eden, oraya doğru hamle yapan yurttaşlarını makbûlden saymaz. Bu girişimin yaygınlaşma/paylaşılma olasılığından ürker, yüzleşmek ve altını eşmek istemez, derhâl halı altına süpürür. Ezelî ve yapısal bir reflekstir bu. İntiharın, hakezâ, biyolojik bir olguya indirgenmesi, "özkıyım" olarak alımlanıp çoğu kere patolojize edilmesi, bir vazgeçiş, bir bitiş olarak kurgulanması da devlet aklının, hikmet-i hükûmetin sık referanslarındandır.

"Sınıf intiharı" ve hâliyle adanmışlık meseleleri, ancak Lenin'le birlikte artık gündeme iyiden iyiye yerleşebilmiştir

Olayların, olguların toplumsal ve sistemik boyutlarını tıbbî durum sunumları ile bireyselden ibaret kılma diye özetlenebilecek medikalizasyon, devletin rıza imalatçısı ideolojik aygıtları eliyle en sık başvurulan yaklaşımlardan biridir; bu sayede asimetrik ve cinsiyetçi şiddet, sınıf, kimlik vd. komponentler bir tarafa, toplumsalın t'si dahi gündem dışında tutularak oluşan boşluğa ilaç, sendrom konulup hedef kitleye yalın bir şiddet pornografisi sunulabilmektedir. Bu mutant liberal etikolegalizm piyesine, "suçun/eylemin şahsiliği" oyununa iştirak etmek, basitçe devletçi yasallığın koynuna girmektir. Her eylem ve tutumun özel, spontan, saf birey uhdesinde ve tasarrufunda gerçekleştiği bir kavramsallaştırma evreninde kişilerin (sözgelişi) ara sıra eline sürdüğü bakım kremi hakkında dahi yorum yapmak kusurlu olacaktır; çünkü bizzat özel hayat ilkesi bunu men edecektir. Bu ifade edilemezlik, Sartre'ın da vurguladığı gibi, çok geçmeden "düşünme özgürlüğü"nü sakat bırakacaktır. İntiharın yegâne muhatabı müntehir değildir; izole bir rasyonalizasyonun nihaî haykırışı değildir intihar. Bu tanım, devletçi "özkıyım"ın karşılığıdır. İntihar ise, aksine, belli bir momente sıkışmış ve salt o kadar bir "girişim" olmanın çok ötesinde, bir yeniden-yapılanma anlamına da pekâlâ gelebilir. Bu yönüyle intihar politiktir ve Marksist bir "altyapı"dan beslenen zihniyet dünyasının kolaylıkla saptayabileceği gibi, politik olduğu kadar da sosyolojiktir.

Marx, pek bilinmez ama, "intihar" üstüne yazmışsa da, hadiseyi kadınlar ve kadın sorunu dolayımında irdeleyen etnografik bir derkenardır bu ve külliyatında sınıfsal (olan) intihar üzerine (ipuçları bir yana) herhangi bir spesifik değinisi ve kavrayışı yoktur. Esasen Marx için, "teorisyenimiz devrimciydi" şeklinde göğüs gere gere dillendirilebilecek bir biyografik veri de pek yoktur. O kertede bir pratisyen değildi Marx. Bu şüphesiz onun evrensel kıymetine hâlel getirmez. Öte yandan tam da Lenin'i tarihsel varlığı itibarıyla daha kıymetli yapan da budur. "Teorisiz pratik"ten kuşku duyan, teorinin kılavuzluğunu elzem bulan ve bunu ayniyle ifade eden de Lenin'dir, aynı meyanda nitelikli bir taktisyen ve stratej olan da. Lenin gibi pratisyen, dahası pratiğin öğretmenliği ile verili teoriyi biteviye geri-besleyen öncü isimler, taşıyıcısı oldukları ideolojiyi yaşatır, sular ve günceller. Nihayet, "sınıf intiharı" ve hâliyle adanmışlık meseleleri de ancak Lenin'le birlikte artık gündeme iyiden iyiye yerleşebilmiştir. Lenin'in sosyalist mücadele tarihinde tetiklediği "kazanım"lara temas etmekten yüksünmemek gerekiyor. Elzem bir tanesi olarak "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" (UKKTH) kodunun, Çin, Vietnam, Küba, Cezayir, Angola vd. coğrafyalarda, Üçüncü Dünya'da ortaya çıkan pek çok sosyalist ulusal kurtuluş hareketinin, sömürge-karşıtı, post-kolonyal, beri yanda gayet de "sınıfsal" çıkışların fünyesini tutuşturduğu anımsanmalı, dahası unutulmamalıdır. Lenin'in bu katkısı, başlı başına bir yenilikti ve çok "kazandırmıştı". İntihar, bir "özkıyım"a indirgenemeyeceği gibi, devrimci süreçler de Şubat ve Ekim 1917 arasına sıkıştırılamaz.

Lenin'in bu katkısı apaçık devrimci idi. Adı konmuş, öznenin imzasını böğründe taşıyan sınıfsal intiharlar gibi tıpkı.
Sınıf kini, edinilmesi oldukça kolay ve fakat sürdürülmesi aynı ölçüde sofistikasyon ve rafinman gerektiren bir duygu(lanım) kümesidir. Edinilmesi kolaydır, zira insan tabiatının verili nitelerinden, paternlerinden kökenlenir ve hırsla ilişkilenir. Yapıcı bir hırs onu işe koşar, tramplen olarak kullanır ve çoğu kere şans eliyle, insansal ilişkiler ağı sayesinde bir yere taşır: Sınıf atlanmıştır. O hırs giderek evcilleşir ve artık rölanti temposunda yapıya katılmayı sürdürür. Şans yaver gitmez ise kişiyi bir çıkmaza sürükler. Nihilizan ve süreğen bir kemirme hâline kapatır. Kendisini ve çevresini eritir, erozyona uğratır. Ne zaman ki kişi/özne, bunun, bu uyumsuzluğun toplumsal izdüşümlerini sezinler, farkına varır ve derinleştirirse, o zaman mücadele saflarına ismini kaydetmiş olur. Yoksulluğun, göreli yoksulluğun soykütüğünü çıkarır, "kin"ini olumlar, onunla yaşamayı öğrenirken beri yanda o duygusal kümeyi tekillikler, bireysellikler üstünde israf etmez. Sistemik ve yapısal çıktılara, kökenlere eğilir. Sınıf kini, hâliyle örgütlü mücadelede, örgütlenme pratiğinde kendisine en çok başvurulan, en çok manipüle edilen lövyenin adıdır: Uçak havalanabilir, veya tersine irtifa da kaybedebilir. O hâlde, bakış açısını tersyüz ederek sürdürelim: Örgütlenme sürecinde veya zanaatında es geçilen bir diğer esaslı ve simetrik duygulanım ise, mücadelede saf tutmuş "beyazlığın" o verili suçluluk hissiyatıdır. Bu, evet, ihmal edilir. Nedenleri anlaşılabilir. Savaşım proletaryanın savaşımı olduğu kertede, zafer de ona ait olacaktır ve bu da örgütleyiciye izah edilmesi kolay, dolayısıyla "bilimsel" bir berraklık sunar. Sınıf kinine yatırım yapılır. Böylece suçluluk hissiyatından kaynaklı, sosyal/devrimci motivini oradan alan katılımların olasılığı bir tür "kendiliğindenciliğe" mahkûm edilmiş olur. Örgütün örgütlenme pratiğinin işleyiş dinamiği zaten bellenmiş olduğundan, sözkonusu olası katılımlar gerçekleştiğinde de, o "kindar" dinamik yeni katılımcılar eliyle sürdürülür. Orada kalmaz: Üstelik bir sosyal psikolojik realite olarak, daha da, daha da iştiyakla sürdürülür. Primitif ve hatta infantil bir "uvriyerizm" tahkim edilmiş olur. Suçluluk hissiyatı, beyazlığın hicabı olumlu bir refleksiviteye ve oradan toplumsallaşmaya (sosyalite) dönüşebileceği gibi, örgütleme eyleminde gene alabildiğine "kendiliğinden" bir tür yoksulluk güzellemesi ile de vücut bulabilir. Sınıf intiharının uç verdiği noktalar işte tastamam bu sulardır.

Aslolan nereden gelindiği değil, nereye intisap edildiğidir

"Aydın"ın o gülünç ve dokunaklı trajedisi de buraya, aynı noktaya nakşolur. Bolşevikçi anlamda "intelijansiya"laşamamış, basitçe kamusallaşamamış aydının sözgelişi bir Ahmet Kaya'nın, bir Yılmaz Güney'in o adeta tek kişilik simgesel örgütçü potansiyellerine, bir post olarak üstlerine geçirdikleri (handiyse emtia olarak) kendi fildişi ikametgâhlarından hayretle karışık gıptayla bakakalmasının yaygınlığı örneklendirilebilir.
Denebilir ki, 1970'lerde, verili (hatta özsel) küçük-burjuva ahlâkının mücadelede belki de "tanımı gereği", "eşyanın tabiatı gereği" koz kaybettireceği konusunda, tekmil Türkiye sosyalist hareketinde bir uzlaşı vardı. Bu uzlaşı atmosferine destek olarak, birer seslendirici olarak Ali Haydar Kaytan'dan tutun, Yılmaz Güney'e, İbo'ya (Kaypakkaya) varıncaya dek, ekseriyeti teşkil eden muhtelif yoldaşlara, emsallere müracaat edilebilir. Bu, büyük ölçüde kategorik bir hükümdü. Öylesine böyleydi ki, buna aksi örnekleri "sınıf intiharı" lehine okumayı tercih etmeyi de, sözkonusu uzlaşının bir diğer çıktısı olarak zikredebiliriz. Garbis'i (Altınoğlu) düşünelim, (Fatih) Öktülmüş'ü düşünelim veyahut da –biraz zorlamak pahasına- Mahir'i (Çayan) düşünelim. Bu isimlere ilerleyen satırlarda dönme vaadini saklı tutarak, zemine varmışken bir parantez açılması gerekiyor.
1970'lerin sosyalist mücadelesinin görece kitleselleşememesinin (Dev-Yol varyantı kof popülizan hatlar dışında –o hatlar ki işkence sandalyesinde tiftik tiftik çözülmüştür) nasıl

ve niçin çetelesi tutulurken, solun "yoksulluk" güzellemesi yaptığı veya öyle algılandığı şeklindeki bir özeleştiriye sık rastlarız. Bu özeleştirel tavrın, yukarıda değindiğim o kategorik uzlaşı ile buluştuğu bir koordinat muhakkak var.

Mahir'in babasının (Aziz Çayan) bir fabrikatör olduğu anlatılır. Öktülmüş, Trabzon eşrafından bir aileden gelir, Adana Valisi'nin oğludur. Garbis ise Robert Kolej mezunudur. Hemen belirteyim ki bunlar, birer duruşma tutanağı olsun diye değil, meramı aktarmaya vesile olsun diye vurguladığım tarihsel karakteristiklerdir.

Fatih Öktülmüş, Türkiye sol tarihindeki en namuslu, en direngen, sımsıkı fraksiyonlardan birinin ("küçük ama Bolşevik bir müfreze") öncü isimlerindendi, 1984'te bir ölüm orucunda hayatını yitirdi. Bir bakıma basbayağı sınıfsal bir intihardı bu. Garbis, 12 Eylül öncesindeki en esaslı ve radikal direnişlerden birine imza attı. Yer yer aşırılıklar sergiledi ki, çok anlatılan "sandık cinayeti" buna bir örnektir. TKP/ML'den kopan Devrimci Halkın Birliği'nin bugünden bakıldığında orta-sınıfı (taşra gençliğini) kucaklayabilmiş bir hareket oluşu Garbis'in özgünlüğüdür ve bir bakıma tam da onun sınıfsallığıyla ilintilidir. Onun da mücadele pratiği bir tür intihardır; onca insanlık dışı işkenceden iskemleyle (kötürüm) çıkmasını düşünebiliriz. Mahir'i ise zaten –fikriyatı ve pratiğiyle- biliyoruz.

Yoksulluğa ikâme olarak "refah"ta uzlaşıyı söylem düzeyine dahi taşımaya ket vuran o mahcubiyet, esasen yukarıda sözü edilen o "suçluluk"la koşut seyreder. Oysaki bu, arzuları, kişisel olanı baskıladığı ve aslında ertelediği müddetçe, belki bir tür "avantürist" ölçüsüzlüğe de kapı aralar (2000'deki, 19 Aralık katliamı ile son bulan F tipi ölüm oruçları meselesi, bu bakımdan çok tartışılmıştı; bir diğer ifadeyle, bu bakımdan okumak da pekâlâ mümkündür o tartışmaları). Refahı hiçleştirmeyen bir özgüvenli duruş, ancak o atomistik şahsiyatçılığı aşıp toplumsal örüntülere varabilecek bir serinkanlı bakışla mümkündür. "Suçluluk" bir kısırdöngüdür. Verimsiz ve umarsız bir arazidir. Meyvesi kekredir. Arzularla sınanmak, arzuları sınamak, refahı tadarken onun nasıl bir eşitsizliğin üstüne bina edildiğine tanıklık etmek, muktedire tırmanan sömürü merdivenini gözler önüne sererken, "hisleriyle düşünen" özneye de çelikten bir iradeyi armağan eder. Suçluluk fasit dairesi, sınıf intiharıyla yakinen ilişkilidir. Sınıf intiharının onca methedilmesi, arka plandaki bu fasit daireyi görünmez kılamaz. Esas problem ise, sınıf intiharının hemen hiç "adı konarak", ilanlı ve ilâmlı yapılmamış olması, ancak retrospektif-tarihselci okumalarla teslim edilmesidir. İradî, ilanlı ve ikrarlı sınıf intiharı, militanlığın abecesidir ki, devletçi aklı, verili altyapıyı bundan daha etkili sarsabilecek bir gizilgüç olamaz. Bir çarpan etkisi bırakır. Aslolan nereden gelindiği değil, nereye intisap edildiğidir.

Subcomandante Marcos, bir "Maya yerlisi" değildi. Tam da bu özelliğinden ötürü büyük hayatiyet kesbeden bir söz sarf etmişti. Bir etik ve moral kaide olarak şöyle demişti: "Marcos'un Marcos-öncesi hayatının herhangi bir önemi yoktur." Bu kaide, devletçi anlam dünyasının militana dair verili şecereci refleksini de (refleks uyarınca, tanımlanmış kimlikleri olanlar, "ötekiler" ancak militanlaşabilir) altüst etme potansiyelini haiz olması bakımından değerlidir: Gezi Ayaklanması'ndaki "kırmızı elbiseli kadın"ın bu kez gerilla üniformalı videosu dijital ortama düştüğünde, nasıl bir kısa-devrenin, bir afallamanın kristalize olduğunu düşünelim; veya Paramaz Kızılbaş'ın (Suphi Nejat) tekmil Boğaziçi Üniversitesi'nde uyandırdığı o kampüs yankısını kulağımıza yeniden getirelim.

Oysa militan odur ki, kendisini biteviye sağaltandır; depresyonla diyalektik bir ilişki güden bir psikiyatristtir militan

Türkiye sol tarihinin –deyim uygunsa- bir "duygu(lanım)sal" hafriyatı henüz yapılmadı. Bunun, bu gecikmişliğin bir sebebi, bir tür "gelenekçi" çocukluk hastalığının tetiklediği kendinden menkûl bir tarihyazımı anlayışıysa, bir diğeri, çoktan kadükleşmişse de "bilimsellik" kumkumalığını ve sancaktarlığını

yaptığını iddia eden kimi sosyalist yapıların, kendi tarihlerini yine kendilerinden başka kimseye yazdırmamaları, kendilerine saklamalarıdır. Bu iki sebebin örtüştüğü, çakıştığı bir psikoloji muhakkak ki vardır. O da yine sözü edilen duygu altyapısının dolaylı bir izdüşümüdür. Oraya akar. Tarih meselesine girmişken, dilerseniz vizörü birazcık genişletelim: İster Ergun Aydınoğlu'nu açın, ister Aydemir Güler'i, ister İnönü Alpat'ı, ister İsmail Güney Yılmaz'ı, ne bileyim, hatta isterseniz Hüseyin Aykol'u açın, PKK'yi şöyle yerli yerine oturtan, oturtabilen, "Türkiye sosyalist tarihi" içinde onu bihakkın koordine edebilen doğru-dürüst, dört başı mâmur bir historiyografiye rastlayamazsınız; pek yoktur.

Kürdistan Özgürlük Hareketi'nin (KÖH) yerel/ otokton sistem-karşıtı hareketler içinde bir mihenk taşı oluşu tevekkeli değildir

Hani, "vardır ama yoktur". Bunu, tam da bu noktayı tespit eden, altını eşeleyen bir metin gördüğümü anımsıyorum (hafızam yanıltmıyorsa Demir Küçükaydın'a ait idi metin). Devam edelim: Bu refleksi açımlayabilmek adına "kolektif bilinçaltı"na (Jung) başvurmanın mümkün ve hatta şart olduğu kanaatindeyim. Bu, zira, son analizde bir "elenme"dir, bir çeşit represyondur. Önemli bir örnek olarak, 1980 öncesi Dev-Yol hareketinin ana gerilla birliği komutanı Mahmut Memduh Uyan'ın çıkışlarında gizlidir esasen ayyuka çıkması. Hatırâtını (2015'te Dipnot Yayınları'ndan neşredilmişti) biraz da bu perspektifle kazarsanız, çok açık görebilirsiniz bu noktayı. Bir çeşit "saklı tarih"tir orada yazılanlar. Yine aynı hareketin sözlü tarih çalışması olan "Tarihle Söyleşiler" kitap serisi ile mukayese edildiğinde çok daha duru bir tablo çıkacaktır karşımıza. O da şudur: Devrimcinin kişisel anlam dünyası ve bir fail olarak "küçük dünya stratejileri". Benliğin devlet sınamasında/dersinde su yüzüne çıkması ve sevimsizleşmesi. Doğrudur, Türkiye sol tarihi, üyelerinin/kadrosunun çoğunluğu işkencede çözülen bir hareketin, "çözülmemiş bir yoldaş"ın varlığını anımsamak istemediğine tanıktır. Bu da otomatik bir elenme hâlinde vuku bulur. Sözü edilen o "gelenekçi" refleks, bu prestij aşınması rizikosunu taşıyamaz ve geriye iter. En geriye! Ne ki, çok geçmeden afişe olunduğunda, "ölüm"ün o mayhoş kolları daha tercih edilebilir hâle gelir ve nedamet getirilir, günah çıkartılır; çünkü şayet çözülünmemiş ve direnilmiş olsa, bambaşka bir tarih yapılmış olacaktır. Vedat Türkali'nin Bir Gün Tek Başına'sındaki Kenan'ın trajedisi ve "küçük kıyamet"inin bu konuda anlatacağı, imâ ve işmâr edeceği şey çoktur. Heyecanlıdır, girişkendir, acardır; neden sonra bir gün realitenin tokadı ile yüzleşir; bedeni örselenir; ve derken kırılganlığı su yüzüne varır, direnci kırılır, karamsarlaşır, bıkkınlaşır, kendisine öfke duyar. Tüm bu duygusal tepmeler onu mücadeleden alıkoyar ve nihayet canına kıyar, intihar eder.

Marx, tarihin "zorunlulukların bilinci" olduğunu söylemişti. İnsanın deterministik ve mekanize bir varlık olmadığı bilgisi aranacak olur ise, yine aynı Marx'ta kayıtlıdır. Zorunlulukların bilince varması, varıp da tarihin "yapılması" ancak asgari bir sınanmayla, bir eğitimle, bir "eği(ti)lmeyle" mümkündür. Özcü bir militanlık kavrayışı, mücadele imkânını da, olumsallığını da akamete uğratır. Eksiktir, yanlıştır. Görece "beyaz" bir hayata gözlerini açmış olan öznelerin mücadeleye katılımları o "kendiliğindenci" düzeneğe endeksli kaldığı müddetçe, kişinin er-geç kapılacağı o uyumsuzluk/uyuşmazlık ve sürtünmenin tetiklediği arayış, toplumsal çıkarsamalara zinhar uğrayamadan, bu kez bir tür varoluşsalcı intiharla neticelenecektir (örnekse, Marx'ın damadı da olan ve asla kastolunan derecede bir militan ol(a)mayan Lafargue'nün özkıyımı zikredilebilir). Sözkonusu arayış, belki de tüm bireysel edimler gibi, toplumsal bir cüretten beslenir, demini oradan alır. Bu olmadıkça Stirner'ci bir anarşizmin kucağına savrulmak, anlamsızlık ve nihile dehlizinde yitmek artık işten değildir. İşten değildir zira "isyan" sosyal bir içeriğe kavuşamaz. 1970'lerde buna, yani intiharın

sınıfsallaşmasına müsait bir toplumsal vasat vardı. Şimdi ise hak getire. Devlet aklı o toplumsal vasattan doludizgin ürkmüş olmasa, bir askerî diktatörlük olarak tam da göbeğine çullanır mıydı? Aklım kesmiyor.
Metnin girişinde psikiyatriden söz edilmişti. Basit bir soru ilave edeyim: Bugün, acaba, sol-sosyalist-örgütlü mücadele içinde ve mücadele sürecindeki ihtiyaca binâen, antidepresan kullanım sıklığı nedir? Yanıtını beklemeden ampirik karşılığını vereyim: Genel halk popülasyonunun çok çok üzerinde bir sıklıktadır. Oysa militan odur ki, kendisini biteviye sağaltandır; depresyonla diyalektik bir ilişki güden bir psikiyatristtir militan. Onu araçsallaştırır, ondan enerji ve anlam sağar. Organizmasını yanıltır. Yaralı şifacıdır. Ölümü giderek hiçleştirir. Toplumsal duruşmaya çıkmış, çoktan intihar etmiştir ve fakat can tütmeye başlamıştır da.
Serokatî'nin "yaşama yürüyen kanın partisi" tasviri tam da buna karşılık gelir: Thanatopolitika. Yönetimsel ve devlet damgalı biyopolitikanın olumsuzlanması. Yahut ölümü devletin boyunduruğundan azade kılmak. Ölümün barışçıllaşması, pasifizasyonu. Hıristiyan ahlâkındaki "kimsesizliğinin" bertarafı. O kadim "küçük kıyamet"çi kof matemciliği yenmek, militan öznenin ispat minderi olarak iradî ölümü çoğullaştırmak, toplumsallaştırmak.

Değil mi ki: "Özgürlük kendini yönetmekle başlar!"

Fanon, kolonyal olmaklıktan kurtulma mücadelesinin, bir kural olarak "şiddet" içereceğini bildiriyordu. Öyle ki "nekro-siyaset"in (A. Mbembe) o sakil borusunun öttüğü, amentüsünün hüküm sürdüğü uzamlarda kurtuluş/direniş/özgürlük ile ölüm arasındaki sınırlar bulanıklaşır, silinir. O sınırlar üzerine söz söylemek konvansiyonel "etik" açısından ziyadesiyle tehlike arz eder, çünkü tam da "buzda kayma"ya benzer. Klasik hümanizmanın yıprandığı çizgiler buralardır. Girizgâhta yapıldığı gibi yine felsefeyi (üstelik de verili "hümanizma"yı çokça örselemiş bir filozofu) imdada çağırırsak, Heidegger, insanın "ölüme-doğru-varlık" oluşunun her türlü hakiki insan özgürlüğünün kesin koşulu olduğunu ileri sürer.
Kürdistan Özgürlük Hareketi'nin (KÖH) yerel/otokton sistem-karşıtı hareketler içinde bir mihenk taşı oluşu tevekkeli değildir: Duygu(lanım)sal altyapı, fikrî yapı-iskelesi, disipliner ciddiyet, şiddetin bir özsavunma olarak estetizasyonu ve özgürleşmiş militanlık. Değil mi ki: "Özgürlük kendini yönetmekle başlar!"
*
Buraya kadar söylenenlerle yer yer kesişen ve (başlıktaki "monolog"u esneterek) dolaylı olarak da olsa verimli bir diyaloga giren bir metinden (Tom Meisenhelder, "Amilcar Cabral'ın Sınıf İntiharı Teorisi ve Devrimci Sosyalizm", Monthly Review, 1993; çev. E. Özkaya) mühim bir pasajı aynen alıntılamak yerinde olacaktır. Metin, Gine-Bissau'nun Portekiz sömürgesinden kurtulması mücadelesinin öncülerinden olan ve bağımsızlığın kazanılmasından hemen önce sömürgeciler tarafından katledilen Amilcar Cabral'a (1924-1973) dairdir.
"[. . .] Cabral, periferide başarılı bir devrimci sosyalizmin olanaklılığının anahtarının, ulusal küçük burjuva önderliğin bağımsızlıktan sonraki rolünde yattığını düşünüyordu. Bu önderlik, yeni sömürgeciliğin vaatlerine kanarak sıradan bir siyasal bağımsızlıkla yetinecek midir? Bu önderlik, siyasal denetimini yalnızca devleti egemen sınıf formasyonunun bir aracına dönüştürmek için kullanmakla mı kalacaktır? Böyle olduğu takdirde, siyasal bağımsızlık, üretici güçlerin halk tarafından denetimi olarak tanımlanan gerçek kurtuluşu getirmeyecektir. Eğer ulusçu önderlik, küresel kapitalizm bağlamında basitçe kendi dar çıkarları doğrultusunda çalışırsa, bu küçük burjuva sınıfı belki bir sahte burjuvazi halini alarak, kendisini ayrıcalıklı bir sınıf olarak koruyup yeniden üretecektir. Küçük burjuvazinin bu yöne, yani ulusçu siyasal zaferin ardından önderliğin iktidarını ve ayrıcalıklarını korumaya güçlü bir eğilimi vardır. Oysa, toplumsal devrim, bağımsızlık

hareketlerinin küçük burjuva önderliklerinin bir tür "sınıf intiharı" gerçekleştirmelerini gerektirir. Devrimci küçük burjuvazinin sınıf intiharı, bu sınıfın toplumsal bir sınıf olarak kendi dolaysız maddi çıkarları için çalışmak yerine, mücadele sırasında pekiştirdiği devrimci bilincin ve devrim kültürünün sesini dinlemek yoluyla gerçekleşir. [. . .] Üçüncü Dünyanın işçi ve köylüleri, ancak sosyalist teoriyi bilen ve onlara sunabilen bir siyasal önderlikle buluştukları takdirde sosyalist bir güç olabilirler. Pek çok periferi toplumunda, hem Marksizm hakkında bir parça bilgiyi de içeren belli bir eğitime, hem de emperyalizm ve sömürgeciliğin baskılarıyla ilgili bir kişisel deneyime sahip olan tek sınıf küçük burjuvazidir. Her şeyden önce, sosyalizm, eğitim, tefekkür hatta tartışma olmaksızın pek kolay öğrenilemeyecek "bilimsel" bir teori ve tutumdur. Üçüncü Dünyadaki sosyalist devrimlerin küçük burjuvazi içinden geleceği, bir olgudur. Sosyalizmin Üçüncü Dünyaya, sonunda bir sınıf intiharı gerçekleştirecek liderlerin önderliğindeki siyasal örgütlerle geleceğini düşünmekten çok, bunun başka türlü gerçekleşeceğini düşünmek romantiktir. Gerçekçi bir olanak olması için sınıf intiharı, radikal biçimde yeni toplumsal kurumlar şeklinde, küçük burjuva önderliği iktidarın ayartmalarından koruyacak ve ayrıcalıklı konumlarını terk etmeye yöneltecek aynı derecede maddi bir temele oturtulmalıdır. Bu, inanıyorum ki, kamu görevlilerinin görevden derhal azledilebilmeleri, siyasal liderlere ortalama işçi ücreti ödenmesi, görevlerin dönüşümlülüğü, halk mahkemeleri ve halk milisi gibi, Marx ve Engels'in savunduğu doğrudan demokrasisinin siyasal mekanizmalarının nihai önemini gösterir. Liderlerin görevde bir tür süreklilik kazandıkları, lüks ücretler aldıkları ve bu işler için özel bir yetenek taşıdıkları iddiasına kalkıştıkları an görevden alınacakları kesin olmalıdır. "Sınıf intiharı", yalnızca iradenin ve bilincin gücüyle gerçekleşmeyecektir. O, ancak, liderlerin maddi deneyimleri radikal sosyalist demokrasinin kurumsal yapıları tarafından biçimlendirildiği takdirde mümkün olabilir. Askeri örgütlenme ve "demokratik merkeziyetçilik", silahlı mücadele ve iktidarı ele geçirme öncesinin başka aşamaları için zorunlu olabilir, ancak, "devrim sonrası"nın siyasal kurumlarının temelini oluşturmaları kabul edilmemelidir.

Kurtuluş da, sosyalizm de, devrimci harekete içsel olsun dışsal olsun tüm ayrıcalık hiyerarşilerine son vermeyi gerektirir. Bağımsızlıktan sonra "sınıf intiharı"nı içeren bir sınıf mücadelesinin gerekliliğini öngören ve buna hazırlıklı olan liderlere ve yapılara sahip olmak, kendiliğinden sosyalist bir işçi sınıfı çoğunluğu düşüyle bu mücadelenin ve intiharın gerekliliğini yadsımaktan yeğdir."

İçindekiler İçin Tıklayınız